

Oku, bilgilen, fikir sahibi ol; zihninve gönül dünyan zenginleşsin! Ürettiğimiz bilgiler özgür, özgün ve karşılıksızdır.

Alıntı yap, indir, adımı silip sahiplenmeden kayıt altına al ve yakınlarınla dostlarınla paylaş!

Dr. İsmail Kaygusuz

Muhteşem Süleyman'ın Tahtını Sarsan Civân

MA'ŞUKÎ

İsmail Kaygusuz

İÇİNDEKİLER :

I. MAYIS 1528 KANDİLLİ BAHÇE, KONSTANTİNİYE

İstanbuli'yi Korku Sarmış, İnsanlar Suspustu; Fısıltılar Bile Kesilmiş Karar Bekleniyordu

Sultan Süleyman Balıkçı Kılığında Kandilli Bahçe Yolunda

Deniz Yüzünde Dehşet Ve Muhteşem Süleyman'ı Korkutan Rüya

II. BİR YIL ÖNCE AKSARAY

Pir Ali Sultan Aksarayı Melâmeti Dergâhı'nda Neler Oluyordu?

Pir Ali Bahaaddin Sultan'ın İçindeki İnce Sızı

Pir Ali Sultan Şeyh Bedreddin Mahmut'la Zembilli Ali Cemali'yi Bir Çizgide buluşturuyor.

Pir Ali Aksarayı Kalender Şah'la İlişkisini ve Gizli Kızılbaş Olduğu Sırrını Açığa vuruyor

İsmail Ma'şukî Babasıyla Kalender Çelebi'nin Müsahip Olduğunu öğreniyor

İsmail Ma'şukî Coşmuş; Kızılbaş-Alevilikle Alevi-Bektaşiliğin Buluşup
Bütünleşmesini Anlatıyor

Civân Ma'şukî Bir de Kendi Şiirini Okudu ve Babası Ona Şeyh Unvanı Verdi
Sohbet Konuşmaları Güncel Siyasal olaylar ve Kalender Şah Ayaklanmasına
Geldi Dayandı

Kalender Şah'tan Gelen Peyik ve Şahnamesi

Pir Ali Bahaaddin Aksarayı'den Kalender Şah'a Cevab-ı Mektup

Pir Ali Bahaaddin Sultan'ın Apartopar Dersaadet'e Götürülüşü ve Aksaray'a
Muhteşem Dönüşünün Altındaki Sırlar

Pir Ali Sultan'dan Umut Kesildi mi?

Kalender Çelebi'nin Büyük Mücadelesi İhanetle Sonlanıyor ve Kırımla Bitiyor

Pir Ali Sultan'ın Dönüşü Muhteşem Oldu Dervişleri Şaşır Kaldı

Mahrusa-yı Konstantiniye'ye Bir Civân Yolcu Var

İsmail Ma'şukî Dersaadet'ten Edirne'ye Sürgün Gidiyor

III. MA'ŞUKÎ'NİN EDİRNE VE İSTANBUL GÜNLERİ, ÜNLERİ VE ÜÇ GÜNLÜK ÖMRÜNÜN SONU

Edirne'de Bir تنها sokakta Helvacı Baba'yla İsmail Ma'şukî ve Üç Suhte

Padişah Sadrazam'a İsmail Ma'şukî'yi Soruyor

Oğlan Şeyh İsmail Ma'şukî Ayasofya'da

Kalenderehane Mahallesi'nin Bir Başka Sokağında Seyyar Satıcılar ve Ev
Kadınları Ma'şukî'nin Sözlerini Tartışıyor

Muhteşem Süleyman Hasoda'da İbrahim Paşa ile Hasbihalde

Sultan Süleyman Susamış Su İstiyor Ve Seyyar Satıcıların Katline Ferman
Veriyor

Etmaydanı'nda Bir Sokakta Oturan İki Kapıkulu'dan Biri

Ma'şukî Duruşması Öncesi ve Duruşma Üzerinde Notlar

Bab-1 Âli Divan-1 Hümayun Mahkemesin’de Şeyh İsmail Ma’şukî Yargılanıyor

Duruşma Başladı ve Bütün Hızıyla Sürüyor

Padişah İbrahim Paşa’yı Yeniden Yanına Çağırıp Kararın Hemen Verilmesini İsteyerek Kafes Ardını Terketti

İdam Kararı okunuyorken Ma’şukî korkusuz; kendini Hallac-ı Mansur ve Babek’le Eşleştiriyor

Etmeydanı Havlucu Sokağında Bir Hanın Küf ve Gübre Kokan Bodrumunda Üç Esrarlı Kişi Bir Ölümçül Karar Aldı

Edirne’de Şeyhler Haber Bekliyorlar

Mürsel Koca, Koca Yeminini Hangi Koşullarda ve Nasıl Yerine Getirdi?

ÖNSÖZ YERİNE

1990’lı yılların başlarında “*Oğlan Şeyh Ma’şukî Duruşması*” adıyla yazmış olduğum oyunda, Kanunî Sultan Süleyman döneminden bir ‘Siyaseten Katl’ olayını ele almıştım. Öyle ki, bu olayı ilk öğrenip de derinliğine araştırdığımda, aynı dönemin ve sonraki yüzyılların tarihyazcılarıyla Melâmi yazarlarının yazdıkları ve Şeyhülislamların fetva yazılarında anlatılanların herbiri İsmail Ma’şukî dramının neredeyse birer sahnesini oluşturuyordu. Zihnimde bıraktığı izlenimle oturup, bu sahneleri gerçek tiyatro sahnelerine dönüştürerek olayların gelişimiyle başı sonu belli bir bütünselliğe kavuşturmuş oluyordum aslında.

Bilindiği üzere, Osmanlı’da merkezi hükümet kuvvetlenip, Doğu’nun teokratik devlet anlayışı tam yerleşince; devlet dini Ortodoks İslam (Sünnilik) seçilmiş ve dogmatik Sünni inanca aykırı düşünce ve görüşler yasaklanmıştı. Ama İsmail Ma’şukî çekinmeden Edirne ve İstanbul’da doğru bildiklerini camiler, mescit, tekke ve sokaklarda halka anlatmayı sürdürmüştür. Osmanlı devleti tarihinde, resmi inancın (Sünniliğin) tapınağı “Allahın Evi” olarak nitelenen camilerinde, devlet dinine başkaldırmış ve aykırı inanç siyasetiyle kitleleri öylesine etkilemiş başka örnek göremiyoruz.

Duruşmalar sırasında ölümle korkutulması İsmail Maşuki'nin kılını bile kıpırdatamamış. Ölümün üstünü üstüne giderek şunları söylemiştir:

“Beni öldürün, öldürün beni! Benim katlimde hayat vardır. Ölüm tatlı şeydir; Kafes kırılınca kuş uçar. Benim ölümüm yaşamam demektir, beni öldürünüz!”

Oğlan Şeyh'in *Semerat-ul Fuad*'da geçen bu sözleri, Hallacı Mansur (857- 922) *Divan*'ındaki ünlü “Uktulüni ya sikati, innafi katli hayati, mamati!-Ey eski dostlarım, beni öldürünüz! Yaşamam öldürülmemdir benim” diye başlayan kasidesinden uyarlamadır.(Louis Massignon, *Hüseyin Mansur Hallac, Diwan, s.54*) Demekki Ma’şukî Hallacı Mansur'u çok iyi incelemiş ve onun Enelhak (Ben Tanrırım) inancını benimsemiştir. Benimsemek bir yana, bunu yaşama geçirmenin korkusuzca siyasetini yapmıştır. Yalnız o mu? Ma’şukî konuşmalarında sıkça Şeyh Bedreddin’in *Varidat*’ından alıntılarda bulunuyordu. Bedreddini’nin düşüncelerini de özümsemiş ve onun yolunu izliyordu.

O Sünni dogmatizminin karşısına, aldığı eğitim, bilgi ve gözlemlerden elde ettiği toplumsal kazanımlarla oluşmuş bilinç düzeyinin desteğinde dikilmiş ve genç yaşının tüm dirilik ve korkusuzluğuyla tekbaşına Muhteşem Süleyman'a tahtını sarsmıştır.

Kuşkusuz Osmanlı başkentinde o güne değin görülmemiş bir biçimde yönetimi, ulema ve umerayı aykırı düşünceleriyle titreten Ma’şukî yaşatılmamıştır. Ayvansarayi, *Hadikat’ül Cevami* (c.1, 124) adlı eserinde şunları yazıyor:

“935 hicri, yani 1528 yılında kısa bir mahkeme sonunda, Atmeydanı’nda kafası kesilip, başı ve vücudu ayrı ayrı Ahurkapu'dan denize atılmıştır. Halk arasında ermiş velilerden biri olarak saygı görmekte olan Oğlan Şeyh, müritlerinden birinin düşüne girip, cesedinin üç gün sonra karaya vuracağını ve arkasından başının geleceğini söyler. Derviş tarif edilen yerde beklemiştir. Önce cesedi, bir gün sonra da başı ortaya çıkmış Şeyh'in. Ve ikisini birleştirerek gömmüş. Sonra Kayalar adı verilen bu yere azizin türbesi yaptırılmıştır.”

Maşuki olayı Osmanlı’nın öteki korkunç yüzünü açık seçik sergilemektedir. Osmanlı Şeriat yönetiminin Sünnilik dışındaki aykırı inançlara (heterodoksie), yenilikçi düşünceye yaptığı acımasız baskının kurbanıydı o. Kanuni Sultan Süleyman'a karabasanlı düşler gösteren, padişah tahtını titreten Osmanlı devrimcisi bu yiğit isyancıyı, 1970’lerden 90’lara ulaşan dönem içinde daha çok sloganlarla kendilerine yön belirleyen devrimci sosyalist gençlik Ma’şukî’yi asla tanımadı. Ne de Anadolu Türk tarihi içerisindeki sosyal ve siyasal mücadeleleri, büyük halk ayaklanmalarını ve katliamları öğrendiler! Batı’nın sosyo-politik sınıf mücadelelerine takılıp kaldılar ve bu taklitçilikle sol hareket kendini yiyip bitirdi.

1996 yılı içinde Devlet Tiyatroları genel Müdürlüğüne gönderdiğim, *Oğlan Şeyh İsmail Maşuki Duruşması*'nin repertuvara alınmadığı, 1997 Şubat'ının üçüncü haftasında anlaşılması güç birkaç cümlelik gerekçe ile bidirilmişti. İslamcı Necmeddin Erbakan'ın başbakanlık dönemi idi. Oyun, 1528'de Muhteşem Süleyman'ın sekizinci saltanat yılında geçen bir olay üzerine kuruluydu. Tamamıyla o dönemin kaynaklarına dayanan belgesel bir oyundu; Osmanlı sarayı ve hukuku irdeleniyordu. Açıkça anlaşılıyordu ki, iktidardaki hükümetin anlayışına ters düştüğü için reddedilmişti. Bir hafta sonra 28 Şubat'ta post-modern darbe olarak nitelendirilen Sincan sokaklarında tankların yürümesiyle Erbakan istifaya zorlanmış, Çiller başbakanlığa getirilmişti. Mart ayının ilk haftası içinde baş dramaturgdan bir mektup aldım ve reddedilen oyunun repertuvara alındığı bildiriliyordu. Bu nasıl bir gayretkeşliktir? İki mektubu yazan da aynı kişi, kararını değiştiren de aynı kuruldu!

Ma'şukî olayının oyun olarak sergilenmesi kuşkusuz önemliydi. Çünkü Padişahları adaletli yönetimleriyle birer evliya olarak gören, mezarlarını evliya türbesi gibi ziyaret eden zihniyetin gerçekler yüzüne çarpılacaktı. Gelin görün ki oyun, 15 yılı aşkın zamandır repertuvarında olduğu halde; yükselme devrinin Muhteşem Padişahına kafa tutan Ma'şukî'nin gösterdiği cesaretin binde birini gösterebilen bir yönetmen çıkıp, oyunu sahneleyemedi. Oyun 1999'da kitap olarak yayınlandı ya, hiçbir yönetmen ilgilenip seyirciye ulaştırmayı denemedi. Buna karşılık Osmanlı saraylarının ihtişamından, ana sultanlar ve şehzadelerin yaşamlarından kesitler üzerine yazılmış çok oyunlar görüyorduk tiyatro sahnelerinde!

Belki geç kalmıştım ama, iki yıl önce Ma'şukî'nin romanını yazmaya karar verdim. Bir de roman olarak okuyucuya ulaştırmayı deneyecektim. İki yıl yeniden araştırma, düşünme, geniş hazırlık notları ve planlamayla geçti. Sonunda 2012 Şubatı'nın ortalarına doğru başlayıp, Temmuz ayının son haftasında bitirdim.

Oyunu temel almış olmama rağmen, duruşma dışına taşarak Ma'şukî'nin yetişmesi, babası Pir Ali Sultan ve Aksaray'daki Melâmi dergâhında olup bitenler ve Melâmi inanç yolunun özellikleri, Alevi-Bektaşî-Kızılbaş ilişkilerini de ele aldık. Ayrıca dönemin sosyo-politik olaylarının derinlemesine irdelenmesi gerekiyordu; özellikle Aksaray'ın yanbaşındaki Hacı Bektaş Veli Dergâhı ve postnişini Kalender Çelebi'inin o yılların toplumsal hareketlilik içindeki yeri ve önderliğinde büyük Kızılbaş başkaldırısı ve savaşlar, çarpışmalar, kıyımlar dahil... Ve Osmanlı sarayının içyüzü, Padişahın ve

sadrazamın halka-*reaya*'ya bakışı, saray kapıkullarıyla ilişkiler, kısacası dönemin saray yaşamı hepsi Ma'sukî'nin gözünden verilmeliydi. Öyle yapmayı denedim ve böylece tiyatro oyunun çerçevesi genişleyip, Süleyman Padişah'la gözdesi sadrazam Makbul İbrahim Paşa'nın 1527 ve 1528 yıllarından kısa bir yönetim ve yaşam kesitini de kısmen içine aldı. Dahası Padişah'a bir suikast tertiplemeye değin gelip dayandı.

On altıncı yüzyılın bu genç ve korkusuz Osmanlı devrimcisinin tarihsel varlığı ve adı önünde saygıyla eğiliyorum. Ancak Sultan Ahmet'te eski Ticaret lisesi yanındaki Üçler Mescidi'nde olduğu sanılan mezarının 2004 yılında bir kaçak yapının içine hapsedildiği ve bu yapının birkaç kez yıktırılıp yeniden yapılarak, mezarın ne durumlara düştüğünü düşünmek doğrusu içimi acıtıyor.

İsmail Kaygusuz,

Londra, 30-07-2012

I

MAYIS 1528 KANDİLLİ BAHÇE, KONSTANTİNİYE

İstanboli'yi Korku Sarmış, İnsanlar Suspustu; Fısıltılar Bile Kesilmiş Karar Bekleniyordu

1528 yılı Mayıs ayının son günleriydi. Dersaadet'in arnavut kaldırım caddelerinde, kafesli pancurlu çıkmalarıyla tek veya çift katlı ahşap evlerin sıralandığı tozlu-çamurlu dar ve yılan gibi bükülen sokaklarında konuşulan tek bir konu vardı. Cenovalı tacirlerin, Firenk bankerlerin, otuz yıl önce'den bağınaz İspanya Kraliçesi İsabella'nın sürdüğü Yahudi sarrafların oturduğu Pera'da bile kendi dilleriyle sessiz sedasız birbirlerine anlatıyorlardı. Kapalı Çarşı'nın attarları, manifaturacıları ve tüm esnafları; sokaklardaki seyyar satıcılar, iskelelerdeki semt pazarlarındaki hamallar, kıyılarda sandalcılar ve balıkçılar duyduklarını gözyaşları içerisinde –çoğu kez- birbirlerini kulaklarına

fısıldıyorlar. Hatta İstenpolin'in¹ surları dışında, Tzorlu (Çorlu), Edrene ve Hiyarapoli (Hayrabolu)'de bazı tımar sahibi atlı sipahiler konaklarında toplanıp ağlaşarak ilâhilerini söylerken nasıl onu kurtarabileceklerini de konuşuyorlardı.

Dersaadet Konstantiniyye çalkalanıyor. Müslimler, gayrimüslimler; selvi boylu, ay yüzlü dünyalar güzeli bir civânı konuşuyordu. Yüzünden nur saçan, ağzından söz değil bal çıkan, henüz on dokuz yaşındaki Oğlan Şeyh İsmail Ma'sukî'ydi hakkında konuşulan kişi. Bayramilerin, Hamzavilerin, Halvetilerin, Kalenderilerin ve baskıdan-kırımdan sinip yeraltına çekilmiş Alevi-Bektaşilerin kendilerinden biri saydıkları Oğlan Şeyhi bağırlarına basmaya, onu görmek ve dokunmak için herşeyi yapmaya hazır olduklarını fısıldaşıp duruyorlar, ama yedi tepeli koca şehri sarmış korkudan mecalleri kesilmiş kıpırdayamıyorlardı bile. Bunun için olacak, korkuyu bir başka korkuyla yer değiştirip içten içten sevinç duyuyorlardı. Söylenen odur ki; Süleyman Padişah ile sadrazamı Makbul İbrahim Paşa, bu lâtif kişi, bu melek yüzlü ve herkesi kendisine aşık etmiş sevgi denizinde yüzen Oğlan Şeyh Ma'sukî'den korkuyormuş!

Sultan Padişah'la gözdesi Makbul Firenk İbrahim Paşa sekiz yıl içerisinde Belgrad ve Mohaç seferleriyle Avrupa'da tüm Macaristanı ele geçirerek Avusturya ve Fransa sınırlarına dayanmış. Güneyde Rodos adasını alarak Akdenizde Frank Şövalyelerinin egemenliğine son vermiş ve Suriye ile Mısır'a da tam sahip olarak korku ve dehşeti böylece ülkelere yaymıştı. Ayrıca geçen yıl boyunca Dersaadet'i titreten Kalender Çelebi başkaldırısını kızılkanla bastırarak, Kemal Paşazade'nin tanımıyla Anadolu'nun dağına taşına daha büyük korku salmışlardı. Ergenlik yıllarından beri yedikleri içtikleri ayrı gitmeyen, iki yüzyıllık Osmanlı saray düzenini hiçe sayan, yatak odalarının kapısı bile birbirine açık bu iki kafadar Cihan'ı korkudan sarsarken, bu latif gençten nasıl korkarlardı? Ama öyle korkuyorlardı ki, tam kırk günden beri Kalenderhane Mahallesi'ndeki tekkesini asesbaşları, kolluk güçleri sarmış kendisinin dışarı çıkmasına, halkın arasına karışarak yürümesine, camilerde, medrese avlularında

¹ Bizans Yunanca'sında τὴν πόλιν “şehire, şehire doğru” anlamındadır. İstanbul alındıktan sonra birkaç yüzyıl *İstenpolin*, *İstanbolin*, *İstanboli* kullanılmıştır halkın ağzında. Daha sonra İstânbül'a dönüşmüştür. Tıpkı Πόλις'n Bolu'ya, Ἰουνοπόλις'in İnebolu'ya dönüştüğü gibi. Neredeyse 18.yüzyıla kadar resmi yazışmalarda, Padişah Fermanlarında da *Konstantiniye* veya *Mahrusâ-yi Konstantiniye* (Büyük şehir Konstantiniye) kullanılmıştır. 16.yüzyıl İstanbul'unu betimlemeye çalıştığımız için biz de bunları kullanmayı tercih ettik İstanbul yerine. Aynı şekilde Hadrianoupolis'in polis'i atılarak Adriane, Edreine, Edrene'den Edirne; Ἱεροπόλις (kutsal şehir)'den Hiyarapoli ve daha sonra Hayrabolu oluşmuştur. Ayrıca Anadolu adı da Bizans dilindeki Ἀνατολή (Doğu ülkesi)'den gelir ve bu dönem yazarları Anadolu'yi kullanmaktaydı; henüz Anadolu oluşmamıştı.

va'z vermesine izin çıkmıyordu. Kısacası gözaltına alınmış, tutukluydu. Yönetimin hafiyeleri ise “avamdan kendisine zarar gelmesin diye”Şeyh'in koruma altına alındığı haberlerini yaymışlardı. Oysa öbür yandan Ma'şukî'nin halifeleri, dervişleri saptanmaya, ona bağlı olanlar ve sevenler tek tek toplanmaya başlanmıştı. Üstüne üstlük birkaç gün önce de İstanbul korkunç bir katliama tanık olmuş; Padişah'ın bir yakınının konağına girmiş hırsızlar bahane edilerek, çoğu Arnavut asıllı tam sekizyüz seyyar satıcı toplanıp öldürülmüştü bir kapıkulunun jurnaliyle.

Nevar ki, her türlü baskı ve koğuşturmalar; Ma'şukî'nin kuş donunda pencereden uçarak, Dersaadet üzerinde üç kez pervaz vurduktan sonra yere indiği ve silkinip insan donuna girdikten sonra halkın arasına karşıtığı, söylentilerine asla engel olamadı. Hatta aynı anda hem Ayasofya'da ve Fatih camisinde, hem de Edirne'deki Selimiye'de va'z verdiği bile konuşuluyordu. Oğlan Şeyh Ma'şukî'ye duyulan bu olağanüstü ilgi ve sevgide yönetim için büyük tehlike görerek korkuya kapılan Padişah ile Sadrazam kafa kafaya verip, hemen Divan-ı Hümayun mahkemesinin toplamasını emir buyurdular. Mahkeme kuruldu; birinci duruşma günboyu sürmüştü; son günlerini tekkede değil de zindanda geçirmiş olan Oğlan Şeyh zincirlere bağlı olarak gizlice huzura getirilip sorgulaması ve savunması alındı. Tanıkların dinlenmesi ve karar ikinci güne, yani bugüne kalmıştı.

İstanbuli sis içindeydi ve insanlar suspus olmuş, fısıltılar bile kesilmiş karar bekleniyordu. Geçen yıl Molla Kabız nasıl şeriatın kendi kuralları çerçevesinde mahkeme kurulunu mat ederek idamını ertelettiyse, Oğlan Şeyh'in de hepsini savunmasıyla rezil edip, belki de idamdan kurtulacağını umuyorlardı. Ayrıca iki yıl önce zındıklıkla suçlanıp İstanbul'a getirilerek aynı mahkemede sorgulanan babası Pir Ali Aksarayı gibi bağışlanacağı, hatta yine onun gibi ödüllendirilerek memleketine gönderileceğini umanlar bile vardı. Oysa Padişah'la Sadrazam'ın kafasında kararın daha başlangıpta verilmiş olduğundan habersizdiler.

Kafes ardından divan-ı Hümayun mahkemesi sürecini, sorgulama ve savunmaları izlemekte olan Süleyman Padişah, duruşmanın sonuna doğru, mahkeme başkanı Sadrazam'ı son olarak yanına çağırıp onu dinledikten sonra, “benim çok akıllı İbrahim Paşa'm, dedi; her zaman en iyisini düşünüp uygulamakta üzerine yoktur. Ben ayrılıyorum buradan, ama çıktığımı bilmesinler. Bugün tebdil-i kıyafet edip, Hisar'a gitmek geçer içimden. Kandilli Bahçe'deki köşkte üç gün kalıp dinlenmek istiyorum. Buraya gelirken Hasodabaşı'na; Çaşnigirbaşı Lala Mustafa'ya, öğle yemeğimi de orada

yiyeceğimi başyamağıyla, zülüflü baltacılarından iki aşcıyı önceden göndermesini söylemişim. Sen hemen Divan'a dön; beni sonra olup bitenlerden ve karardan haberdar edersin..." Alınacak kararların da hemen Şeriyeye-yi Sicil'e geçirilip, infaz edilmesini buyurdu. Ama, özellikle infazın nasıl yapıldığı haberini öğle yemeğinden sonra duymak istemişti "iştahı kaçmasın" diye.

Sultan Süleyman Balıkçı Kılığında Kandilli Bahçe Yolunda

Mohaç seferinden dönerken yanında getirdiği Eski Yunan tanrılarından üçünün heykelini konağının bahçesine diktiği için iki yıldır, Anadolu'daki isyanları bastırıp zaferle Dersaadet'e dönmesine rağmen, adının önüne Müslüman halkın taktığı Kâfir ve Firenk sıfatlarından, ancak birinden kurtulmuş Firenk Makbul İbrahim Paşa huzurdan ayrılınca, yanında hizmet gören iki dilsiz siyah hadım ağası kapıyı açtı. Orada bekleyen, yanından hiç ayırmadığı Çaşnigirbaşı ile pür silahlı Başsilahtarağa refakatında, hasodaya geçip urbacıbaşı tarafından, balıkçılığa meraklı bir saray kapıkulu balıkçı kıyafeti giydirildi. Saray ahurundan bir at eyerleyip Padişahı bindirdiler. Öndeki iki seyis dışında rütbelerine göre sıralanmış kapıkulu görevliler de eski balıkçı kıyafetleri içinde, omuzlarında ve sırtlarındaki olta, ağ, zıpkın ve kanca gibi balıkçı araçlarıyla Topkapı sarayının ardındaki gizli yollardan Sarayburnu'na indiler ve balıkçı sandallarını doğru yöneldiler sandal kiralamak için. Daha öğle ezanı okunmadığından herkes işinin başındaydı. Bu seyisli, korumalı kapıkulu balıkçıya halktan balık ağı ören, olta-zıpkın bileyen sandal onaran balıkçılar işlerini bırakıp laf atmaya başlamışlardı:

"Breh breh breh! Şu kapıkuluna bak, kendisini Sultan Padişah sanıyor!"

"Yok canım sen de, olsa olsa sadrazam Frenk İbrahim Paşa sanıyordur!"

"Bahın hele uşagım kimler geliyi seraydan? Şu kapıkulu dölleri, Laz uşağının elinden alacaklar balıkçılığı. Siz serayda Padişah'ın pohuni temizleyin, deryada işiniz ne?..."

Tebdil kıyafet geziye çıkan Padişah ve adamları bu tür lâf atmalara alışıktilar ve karşılık verilmezdi. Hızla varlıklı kişilerin kiraladıkları büyük sandallara doğru yöneldiler. Bunların ve oturacak yerleri tam ortada ve yanları açık, ama üstü kapalıydı. Süslüydü, saltanat kayıklarına benzetilmeye çalışıldığı anlaşılıyordu. Ön ve kış tarafında ikişer çift kürekçisi vardı. Balıkçı kıyafetli bir saray kapıkulu olarak görülen Padişah seyislerin yardımıyla attan inerken, hazine görevlisi sandalları kiraladı. Hemen kürekçiler indirilip, saray erkânıyla birlikte

gelen saltanat kayıklarının kürekçileri yerlerini aldılar. Balıkçı araç ve gereçleri yerleştirildi. Sultan Padişah'ın bindiği sandal ortada, iki yanında birer, diğer ikisi de arkasında ve önünde olmak üzere beş sandallık bir kayıkçı filosu olarak boğaza doğru denize açıldılar. Çevrelerinde yakın balıkçılar olduğu zaman, ağ gerip olta atarak veya zıpkın kullanarak “haydaa! Viraa! Bereketli olaa!” çığırtışları arasında balık avlıyormuş havası içinde yavaşlıyor. Onlardan uzaklaştıkça ve çevre tenhalaştıkça kürekçiler hızlanıyordu.

Hisar'ın hizasını biraz geçince Kandilli Bahçe özel iskelesinde karaya çıkan Süleyman Padişah'ı iki seyisle birlikte bir Arap atı bekliyordu. İskele çevresinde halktan kimse olmadığı için tebdil kıyafet ortamı sona ermişti. Hasodabaşı ile Urbacıbaşı yakaları baştan ayağa ve yenleri firdolayı altın sırmalarla süslü ve kürklü sultan kaftanını sırtına verdiler. Balıkçı beresini çıkarıp sarıklı serpuşunu da başına koydular atın yanına gitmeden önce. Böylece ince uzun boyu sultanluk kaftanı ve püsküllü iri serpuşu ile daha kalıplı ve ihtişamlı hali yerine gelmişti. Padişahlığının ikinci yılında Venedik elçisi Bartelemeo Contari İstenpolin'e gelişinden birkaç hafta sonra Sultan Süleyman'ı şöyle betimliyordu:

"O yirmi beş yaşında, uzun fakat sıırım gibi ve kibar görünümlü. Boynu ince çok uzun, yüzü ince, burnu kartal gagası gibi kıvrık. Gölge gibi bıyık ve küçük sakalı var. Bunlara rağmen hoş çehreli. Derisi solgunluğa meyilli. Çalışmaya düşkün, bilgili, mahir bir efendi olacağı söylenir. Bütün insanlar onun hükümdarlığında iyilik umut ediyor."

Otuz iki yaşın içinde olan Sultan Süleyman, büyük dedesi Sultan Mehmet'ten kendisine irsen miras kalan kartal gagası dışında artık Contari'nin tanımlamasına benzemiyordu. İnce uzun boynu kalınlaşmış, sık ve uzunca sakalı ve kalın bıyığı arasında yüzünün inceliği belli olmasa da, yanında özellikle İbrahim Paşa bulunuyorsa çehresinin hoşluğu ortaya çıkıyordu. Derisinin solgunluğu yitmiş ve pırl pırlıdı. Daha çalışkan ve daha bilgiliydi, Muhibbî lakabıyla güzel şiirler de yazıyordu. Kuyumculukta da çok mahirdi; ama efendiliği nezaket ve merhameti tanımlıyorsa, saltanatının sekizinci yılında bunlar karakterinden silinip gitmişti. İnsanlar da pek ondan iyilik umut etmiyordu, saltanat ve fetih uğruna imparatorluk ve dünya kana bulanmıştı.

Saray erkânının bir kısmı kiralanan sandallarla birlikte aynı düzen içinde sandalların burnunu çevirdiler. Bu kez, Padişah'ın izniyle gerçekten balık tutarak geldikleri yöne doğru geri Sarayburnu'na döndüler.

Padişah, üzengileri dahil atın koşumlarının bile metal kısımları altın ve gümüşten yapılmaya eyeye binmeye hazırlandı; seyislerden biri elleri ve dizleri üzerinde yere kapanmış sırtına basıp binmesini bekliyordu. Sonra birden binmekten vazgeçerek, onu setresinden tutup kaldırdı. Yürümek istediğini söyledi. Bunun üzerine seyisler arap atı yularından yedekleyerek uzaklaştırdılar. Kandilli Bahçenin kıyı kapısına kadar uzanan yol granit kare levhalardan döşenmiş olduğundan, bu yaz başlangıcının parlak güneşine rağmen, arap atı yürürken nallarından çıkan kıvılcımlar belli oluyordu. Maiyetiyle birlikte, boğazın bol oksijenli havasını derinden soluyarak, eşsiz güzelliğini seyrederek ağır ağır beş dakika kadar yürüdü Süleyman Padişah. Kıyıda dolaşan bir küçük koruma kadırgası ve sıraya dizilmiş ve içinde silahlı koruma leventlerinin bulunduğu birkaç saltanat kayığı, deniz araçlarının kıyıda en az bir ok atımı uzaktan geçmesini sağlıyordu. Bu kadar uzak da olsa, geçen araçlar küreklerini kaldırarak, boynuz borularını öttürerek ve “Padişahım çok yaşaaa!” çığlıklarıyla Padişah’ı selamlıyorlardı. Saatini biraz geçirmiş olduğu öğle yemeğini bahçedeki Kamerya’nın altında yiyeceği bilindiğinden sofraya hazırlanmıştı bile.

Padişah ve yanından hiç ayrılmayan Başsilahtarağa’yla Paşa unvanını yeni almış, altı yıl kadar berberbaşılığını yaptıktan sonra bu göreve getirilmiş ve yakında olasılıkla biriki seneye kadar emir-i ahurluğa, sonra da bir sancak beyliğine terfi edecek olan Çaşnigirbaşı Lala Mustafa Paşa’yla birlikte bahçenin sahil kapısından içeri girdiler. Bu kişiye çok güveniyordu; babası Yavuz Sultan Selim’in vezirlerinden Deli Hüsrev Paşa’nın kardeşi ve onun zamanında Enderun’a girip, kapıkulu olarak eğitilmişti. Çok hızlı yükseliyordu doğrusu. Diğer refakatçiler, buyruğu üzerine burada ayrılıp köşke yemeğe gittiler.

Kıyıyla bitişik yüksek taş duvarın köşesindeki Demirkapı çifte kanatlıydı ve ikisinin de ortasında altın sarısı Osmanlı arması yerleştirilmişti. Eğilip, bükülen ve yassılaştırılan kalın demir çubukların oluşturduğu kuş ve çiçeklerle süslenmiş kapı kanatları yeşil renkliydi. Kapıyı içeriden yeni Kilercibaşılık’tan yükselmiş Peşkircibaşı açtı. Çinili Kamerya’ya giden ince çakıllı kum döşenmiş yolun iki tarafında sıralanmış Sofra hizmetlileriyle birlikte Padişah’ı yerlere eğilerek karşıladılar. Aynı düzen içerisinde mesafeli olarak Padişaha’la birlikte Kamerya’ya kadar yürüdüler. Yolun iki yanında yeşil-sarı renkli yapraklarıyla genç salkım söğütler ve aralarında tek tük akasyalar, kendilerini Sultan’a beğendirmek isteyen renkli-ipek tüller içindeki genç cariyeler gibi süzülüyorlardı. Ama Sultan Padişah’ı asıl karşılayan çağla halindeki yemyeşil yapraklarıyla envai çeşit meyva ağaçlarının ve binbir çeşit güllerin, çiçeklerin ve

sebzelerin birbirine karışmış kokularıyla ve boğazın martılarının sesini bastıran kır ve bahçe kuşlarının cıvıltılarıydı. Bahçe oldukça genişti, iki katlı ve on-oniki odalı köşk bahçe alanının üst köşesindeydi. Birkaç atın beslendiği ahır bahçenin dışında ve köşkten az uzakta bulunuyordu.

Hernedense Selçuklu kümbetlerini andıran, adını aldığı kıvrık dal ve yaprak motifli İznik çinileriyle kaplanmış kubbesinin, yine aynı renk ve desenli çinilerin kapladığı altı sütun üzerine oturtulduğu Çinili Kamerya, hafif meyilli bahçenin sahil duvarına yakın bir platform üzerindeydi. Sağ ve sol tarafında şadırvanlı ve ortasında fiskıyeli iki mermer havuz vardı. Kamerya'nın altıgen biçimindeki tabanı da biraz gözyorucu ama, aynı çinilerle kaplıydı. Kubbenin içi, yani tavan ise Sadi'nin şiirlerinden fişkırılmış gibi duran bir gül bahçesi ve çiçek açmış ağaçlar arasında, önlerinde içinden suların köpüklendiği havuza bakan ince belli kızlar gül koklarken, dal ve yaprakların arkasında gizlenmiş onları seyreden narin delikanlılar vardı. Onların yanlarında, binbir çeşit çiçeklerle yarışırasına gezinen renkli kuyruklarını yelpazelendirmiş tavus kuşları ve başları üzerinde uçuşan cennet kuşları İran minyatür san'atının tüm incelik ve güzellikleriyle kubbenin içini örtmüştü. Çinilerden gözünüz yorulduğunda kafanızı hafif yukarı kaldırmak yeterliydi. Ama açıkça belliydi ki, olasılıkla İranlı olan bu minyatür san'atçısı, ılık bir bahar gündüzünde Kandilli bahçeyi adım adım gezmiş ve gözlemlemişti. Toprak ve çimli patikalar ve kaldırımlı, çakıllı yollar boyunca ve yer yer ağaçlar arasında bulunan adını aldığı yüzlerce kandille aydınlanan bahçeyi belki gece de gezmişti. Herhalde gecenin karanlık yanını anımsattığından, iç karartıcı olmamak için kandilleri koymamıştı tavan resmine.

Çinili Kamerya'nın platformun üzerindeki taban çevresinde, yani sütunlar arasında kare, üçgen, daire ve kalb biçimleri dört sıra halinde oyulup işlenmiş iki buçuk arşın yüksekliğinde yeterince kalınlıkta ak mermer levhalarla bir altıgen çit oluşturulmuş. İç kısmına da hasıllanmış manda derisiyle kaplı geniş koltuklar ve sedirler yerleştirilmiş bulunuyordu. Altan itibaren üç sıra oyuğu kapatan bu oturma yerlerinin üzerindeki siyah manda derisi arka fon oluşturup ak mermer levhalardan çite hoş bir görünüm sağlıyordu. Sultan Padişah, Kamerya'nın boğaz tarafından beş basamakla çıkılan girişin tam karşısında, sedirlerden yüksekte duran gül ağacından yapılmış; arkalığı sedef kakmalarla süslenmiş, yan kollukları aslan başlı fildişinden, dört ayağı da aslan pençeli taht üzerinde oturur. Burada Çinili Kamerya'nın altında yakın dostlarıyla sohbet eder, onlara şiirlerinden okurdu. Kandilli Bahçe'de bir hafta filân kaldığında, Sadrazam ve

diğer Divan üyeleri vezirlerle yüksek dereceli kapıkullarını burada huzura kabul ederdi. Kamerya, akşamları kubbe tavanından simetrik biçimde sarkan gümüşü renkte uzun dört zincire asılı avizelerde bulunan kristal fanuslardaki en az yirmi kandille aydınlatılıyordu.

Kubbenin altında tam ortadan karşılıklı iki köşeyi birleştiren ve boğaza paralel bilek kalınlığında ve iki kalın zincirle kubbe tavana tutturulmuş bir çift demir hatıl vardı. Bunları ortlayan yerden kalın halkalar ve zincirlerle asılı bir yatak salıncak bulunuyordu. Yemek ve toplantı saatlarında salıncak, iki ucundan yukarıdaki çift demir hatılın orta noktasına kaynaklı sabit makaraya takılı bir zincir çekilince katlanarak en az altı arşın (1 arşın 68 cm.) yukarıya yükseliyor. Diğer zamanlarda mermer çit düzeyine indirilip, Padişah'ın yatarak veya oturup sallanarak dinlenmesi sağlanırdı.

Çinili Kamerya'nın önünde, iki yanındaki havuzların ötelediği yüksek ağaçlardan yoktu. Çiçek tarhları arasında sahil duvarına kadarki alanda sadece budanıp-tıraşlanıp şekil verilmiş kısa boylu süs ve set ağaçları bulunmaktaydı. Sanki burası, havuzların sağ ve sol hizasından başlayan yüksek ağaçlar arasında bahçenin boğaza açılan binbir renkli çiçeklerle donatılmış koridoruydu. Tam da Bebek Koyu'na bakıyordu. Boğaziçinin bol oksijenli havası Kandilli bahçeyi gezenleri ve özellikle Çinili Kamerya'da oturanları sarhoş ederek güncel olay ve sorunlardan uzaklaştırmaya birebirdi. Sultan Süleyman değişik mevsimlerde Kandilli Bahçe'ye gelip birkaç gün kalarak, burada işte bu sarhoşluğu yaşıyordu. Ne şiirler yazmıştı bu sarhoş edici güzellik karşısında! Has adamı Makbul İbrahim Paşa ile başbaşa karşılıklı şiirler okuyup saatlerce sohbetlere daldıklarında, şarap sarhoşluğunu da yaşıyor muydu acaba, bilmiyoruz. Bunu dillendiremiyeceğiz.

Padişah yüksek taht-koltuğunun önüne yemek zamanları, sedir yüksekliğinde yuvarlak ve ceviz tahtasından yapılmış, üstüne yün çözüye ipek dokunmuş bir kalınca yeşil renkli örtü serili masa üzerinde sofra düzülürdü. Sultan'ın bu masa önünde bağdaş kurup rahatça oturacağı genişlikte bir alçak koltuk konurdu. Koltuk-tahtının modelindeki arkılığı sedef kakmalı bu alçak koltuğun üzerinde içlerine kuştüyü doldurulmuş minder ve yastıklar vardı. Her yemek sonrası kaldırılıp yeniden kurulan, tabak-çanak, kaşık dahil tüm bu sofra araç-gereçleri, Kamerya'nın elli adım kadar ilerisindeki iki çınar ağacı arasına kurulu bahçe kuşkhanesi mutfağının küçük deposunda saklanıyordu.

Sultan Süleyman Çinili Kamerya'ya girmeden önce def-i hacet isteğini belirtti. Hemen İbrikçibaşı'yla Peşkircibaşı, peşlerindeki ılık su dolu ibrikle, havlu ve sabun taşıyan yamaklarından onları aldılar ve Padişah'ı bir-iki adım gerisinde kuşkhane mutfağının yanındaki abdesthaneye doğru yöneldiler. Zaten abdesthaneyi temizleyen, pisliği boşaltan ve suları tazelemekle görevli Abriz, kapısının önünde beklemeydi. Bu arada Padişah, Çaşnigirbaşı Lala MustafaPaşa ile Başsilahtarağa'ya, Köşke gidip yemeklerini yemeleri ve yemekten sonra gelecek Divan-ı Hümayun'dan haber getirecek olan ulağı fazla bekletmeden huzura çıkarmalarını söylemişti. Abdesthane yolunda Padişah'la karşılaşan iki Zülüflü Baltacı aşçı ile yamakları, kuşkhane adlı tek kişilik tencelereler ellerinde kenara çekilip eğilerek onun geçmesini beklediler. Padişah geçer geçmez olabildiğince hızlı biçimde yemekleri Kamerya'ya taşıdılar.

Çaşnigirbaşı Kamerya'da sofrayı ve yemekleri çabucak denetleyip Başsilahtarağa'yla köşke çıktılar. Çaşnigir başyamağı Mürsel Koca'a herhangi bir talimat vermeğe gerek görmemişti, çünkü Padişah'ın onu sevdiğini ve Mürsel Koca'ya güvendiğini biliyordu. Zaman zaman da Rumeli ağzıyla onu konuşturur, şaka yapar gülerdi. Mürsel Koca işini, hizmetini iyi bilen ve iyi yapan bir kapıkuluydu.

Çaşnigirbaşı yamağı Padişahın sofrasını hazırlamıştı. Zülüflü baltacılar ve yamaklarının getirdiği yeni ocaktan inmiş kuşkhaneleri yuvarlak masadaki alçak ızgaraların üzerine koydurdu. Padişahın oturduğu sofra koltuğunu önüne yeşil sırlı üç *mertebani* Çin porseleni tabaktan koydu ve bir de *mertebani* çorba kasesi koydu. Bu özel ve çok pahalı tabaklar Hind-i Çin yarımadasındaki Burma'nın *Merteban* limanından Batı'ya ihracediliyordu. Bu tabakların, içine konan yemeklere zehir katılıp katılmadığını gösterdiğine inanılırdı. Sözde yemeğin içine zehir konulduğunda tabağın rengi kan kırmızısına dönüşürmüştü. Sofrada ayrıca kristal bir hoşaf kasesiyle beyaz renk üzerinde mavi menekşe çiçekli Çin porseleninden derin zerde tabağı daha vardı. Süleyman Padişah, şehzadelikinden beri çok sevdiği bu iki kaptan vazgeçmemiş ve bunların kendisine uğur getirdiğine inanıyordu. Gümüş tellerinden kendisinin yaptığı bir sepete ak bohça içinde has buğday ekmeği konmuştu. Gümüş kaşık ve fildişi saplı sivri ağızlı bir bıçak duruyordu dörde katlanmış beyaz peçetenin üzerinde. İki uçlu büyük çatal sofra değil mutfak aracıydı, onu aşçılar kullanıyordu tabaklara et koymak için. Eğer Padişah etleri parmaklarıyla koparıp yemek istemezse; Çaşnigirbaşı veya başyamak, tıpkı annelerin çocuklarına yaptıkları gibi, et parçasını keserek

lokmalar haline getirip tabağına kordu. O da kaşıkla veya bıçak saplayarak yerdi.

Sofra koltuğunun sağında Peşkiribaşı yamağı biri omuzunda diğeri kolunda iki yumuşak Bursa havlusu ve İbrikdar sağ elinde ılık su dolu gümüş ibrikle ayakta bekliyorlardı. Önlerindeki bir alçak sehpa üzerinde, Padişah'ın yemekten önce ve sonra ellerini yıkaması için, üstü elek gibi delikli altın kapağı olan gümüş el leğeni vardı. Kapağın tutacak yerinde de hiç kullanılmamış bir kalıp sabun...

Süleyman Padişah abdesthaneden geldiğinde sofraya hazır. Tüm hizmetlileri yuvarlak masanın başında ayakta bekliyorlardı. Kamerya'ya girdiğinde eğilerek iki adım geri çekilip, ancak yemek koltuğuna oturduğunda doğruldular. Yemek vakti yarım saattan fazla geciktiğinden, çok acıkmış görünen Padişah bir an önce başlamak bulunuyordu. Eski Kileribaşı ve yeni Peşkiribaşı ile Başsilahtarağa çabucak sultanlık kaftanını ve serpuşunu çıkartıp bir cepken giyirdiler. Altın simli ipek gömleğinin kollarını dirseğine yakın itinayla çemirleyip başına da bir takke geçirdiler. Bu görüntüsüyle abdest almaya hazırlanan Ayasofya imamına benzemişti Padişah. Sofra koltuğuna oturur oturmaz, besmele çekip elini ekmeğe uzattı. Yamağından havluyu almış olan Peşkiribaşı anında kolundan tutup, onu sağa doğru yöneltti. Mız mızlanan Padişah,

“yahu Peşkiribaşı'm, dedi, az önce ellerimi yıkadım. Bir daha mı yıkayacağım?” Peşkiribaşı hiç istifini bozmadan karşılık verdi:

“ Orası abdesthaneydi Padişah'ım, burası sofraya başı. Sofranın bir adabı var ve sarayımızın da geleneği! Ona hepimiz uymak zorundayız.”

Padişah hafif sağa dönerek el leğeni kapağı üzerindeki sabunu aldı. İbrikdarın döktüğü su ile üç kez ellerini ve çemirlenmiş kollarıyla birlikte yıkadı. Üç kez de ağzını çalkalayıp yıkadı ve leğene tükürdü, sonra sakalını sıvazladı. Sular kapağın deliklerinden leğenin içine dökülüyor ve böylece leğenin içindeki kirli suyun görünmesi önlenmiş oluyordu. Peşkiribaşı'nın tuttuğu havluyla kurulandıktan sonra sofraya döndü Süleyman Padişah. O anda Çaşnigirbaşı yamağı kuşkhanelerin kapaklarını açtı ve Kamerya'yı yemeklerin birbirine karışmış iştah açıcı kokusu sardı. Padişah'ın neşesi yerine gelmişti.

“ Mürsel agam, yemeklerin ne güzel kokar senin böyle!” dedi. Çaşnigirbaşı yamağı Mürsel Koca şaka faslının başladığını anlayınca karşılığını yaptırdı:

“A be Padişah'ım, Urumeli dağlarının bütün kekiklerini, nanelerini toplayıp içine kattım da ondadır.”

“ A be Mürsel aga, çabuk şu yemeklerin tadına bir bak hele. Bir an önce biz de tadalım, acımızdan öldük.” Peşkiribaşı’ya bakıp gülümseyerek, “Biraz daha beklersek, Peşkiribaşı bu kez de çoraplarımızı çıkartıp ayaklarımızı yıkatır. Sen de sakın zehirlenip ölmeyesin Mürsel agam, daha çok işimiz olacak seninle.”

“ A be işte tadıyom Padişah’ım, bakalum bu kızanın ağzı ağulanır mı?”diyen Çaşnigir başyamağı, elindeki kaşığı ilk çorba kuşkhanesine daldırıp ağzına götürdü, arkasından bir lokma da üstteki ekmek parçasından koparıp yedi. Sonra gözlerini kapatıp ağır ağır saymaya başladı: “ Bir..İki..Üç! A be birşeycik olmadı Padişah’ım, yaşıyom işte.” Padişah’ı yine güldürdü. Çaşnigirbaşı baş yamağı her tattığı yemeğin ve ekmek parçasının ardından ağır ağır 3’e kadar saymayı bitirince, pişirdiği kuşkhanenin başında kepçesi elinde bekleyen her Zülüflü Baltacı aşçı, Padişah’ın önündeki *mertebani* tabaklara servis yapıyordu.

Baş yamak Mürsel Koca hoşaf ve zerde dahil, bütün yemekleri tatmayı bitirdiğinde, Padişah da çorbasını içmiş ve kaz kızartması tabağını yarılarmıştı neredeyse. Keyfi tam yerindeydi, yine espri patlattı:

“A be Mürsel aga, senin öleceğin filan yok. Her tabaktan birer kaşık dolusu yemek alıp karnını da benden önce doyurdun vesselam. Ama gözümden kaçmadı ha; tadlar birbirine karıştığı için anlamadığın bahanesiyle bazı yemeklerde kaşığı ikiledin kızanım. Yeter artık yemeğimi bitireceksin!”

Padişah bunları söyleyip de gülünce sofrta hizmetlilerin hepsi gülüyor, susunca ciddileşiyorlardı. Bu arada Padişah Başsilahtarağa’ya doğru bakınca, onun belli belirsiz işaretiyle Zülüflü Baltacılar ve diğer yamaklar geri geri çekilerek huzurdan ayrıldı ve Kamerya’nın dışında beklemeye başladılar. Mürsel Koca’nın bir karşılık vermesine meydan bırakmadan Padişah sordu:

“Edreneli Mürsel Koca, çorba çok lezzetliydi be yaaav, neyin nesiydi tanıyamadım?” Söz ağzına geçince anlatmaya başladı Çaşnigir başyamağı:

“Mürsel kulunuz Urumeli tarhanası tattırmıştır mübarek ağzınıza; afiyet şeker olsun be yaav! Benim anam kendi elleriyle yapmıştır, taze yoğurt ile buğday kırmasını karıştırıp kaynatarak be yaav! Bir de ne demiştir biliysen kızanım?”

Onun konuşması çok hoşuna gittiğinden gülmekten kendini alamıyordu bir türlü. Kesilince gülmesi sordu Padişah:

“ Peki ne demiştir şu kızanın be yaav?”

“Huzurdan haya ederim be yaav, söyleyemem Padişahım!” dedi sıkılarak Mürsel Koca. Gülmekten boğazına takılan kaz kızartması lokmasını, birkaç kaşık hoşaftan alarak yutabilen Padişah rahatlayınca yavaşça söylendi:

“De hadi be yaav, valla agam bişşey demezim.” Mürsel Koca dünden hazırды, anasını taklit ederek dediklerini atlatmaya başladı:

“ A be kızanım Mürsel Goca dedi; Padişah Çaşnigiri olmuşsun avan batsın. Bilmez misin sen tarhananın yararlarını? Padişahım efendim için, ben bu tarhananın içine Edrene’nin Ergene’nin kırlarından topladığım onca şifalı otlardan koymuşumdur be yaav. Bir güzel tarhana çorbası yap da boğazından aşşai tök ki, dertlerden halas olup şifa bulsun; gürbüzleşsin kızanım. Beş yıl önce düşümde görmüştüm tahtırevanından inerken; fidan gibi incecikti, el atsan kırılacak gibiydi kızanım! Meşe kütüğü gibi olsun ki, dünyanın keferesi ondan korksun!..”

Padişah kahkalarla gülüyordu. Kamerya’nın içindekiler ve köşkten gelmiş olanlarla birlikte dışarıdakilerin bu gülmelere katılımıyla Kandilli Bahçe çınliyordu kahkahadan. Padişah sonunda “yeter be yaav Mürsel aga! Gülmekten yemeğimi yiyemeyeceğim” diyebildi. Böylece çevredeki tüm kapıkullarının gülmesi de bıçak gibi kesildi. Artık Padişah susmuş, kaz kızartmasını bitirip, kazciğerli pirinç pilavına geçmişti. Bazan kaşığı bıçağı unutup eliyle yiyordu. Bu arada Çaşnigir başyamağının bir tabak daha kaz kızartması önerisini geri çevirdi. O bu kez ciddi biçimde söylendi:

“A be devletlu Padişahım efendimiz, kaz kızartmasını çok severdi; bugün tarhana çorbasını da kaz kızartmasını da ben pişirdim, Zülüflü’lere bırakmadım be vallah!” Bu sözlere karşı Padişah yine şakalaşmadan duramadı:

“ Mürsel agam, üzülme ba yaav! Avan da bozulmasın; kızartma güzeldi ya, tarhana çorbasından gerekli besinimi almışım..”

Ne Padişah’ın güvenliğinden sorumlu Başsilahtarağa ne de yalnızlıklarında birbiriyle senli-benli konuşan, çok güvendiği Peşkircibaşı’sı söze karışiyordu, Çaşnigir başyamağıyla şakalaşırken. Zaten kendisine hitap edilmeyen kapıkulu herne durumda olursa olsun, Padişah huzurunda asla konuşmazdı. Padişah kazciğerli pilavı ve karışık meyva kurusu hoşafını bitirdiğinde, zerdeye başlamadan birden ciddi biçimde ve onun şivesine öykünmeden sordu:

“ Mürsel Koca kalfa! Sen bildir Edrene’de bir süre kaldın değil mi?”

O d aynı ciddiyetla yanıtladı:

“ Beli Padişah’ım efendimiz, unutmamışlar; babamın vefatında Çaşnigirbaşı aracılığıyla hasodabaşımız Sadrazam efendimizden benim için bir aylık izin almıştı.”

“ Peki Oğlan Şeyh’i duydun mu? Onun cennet mekân babamız Sultan Selimin camisindeki va’zlarını dinledin mi?”

Doğrusu Çaşnigir başyamağının böyle bir soru beklediği yoktu. Üstelik birkaç ay önce yine sormuştu, unutmuş olmalı. O zaman böyle tehlikeli bir durum olmadıktan bayağı överek duydukların söylemişti. Şimdi tam tersini yapması gerekiyordu. Saniyenin onda biri kadar bir zaman içinde gözünün önünden bir hüznün ve korku dalgası gelip geçti, “acaba Padişah’ın kendisinin Oğlan Şeyh’i tanıdığına dair bir kuşku mu uyanmış?” sorusuyla birlikte. Rehberi Sârbân Ahmet’in, bu konuda her melâminin her yerde ve her zaman hazırlıklı olması gerektiği sözünü anımsayarak zihnini topladı. Padişah’ın hoşuna gidecek bir karşılık vermeliydi bu soruya, hatta şakayla karışık olmalıydı.

“Padişah’ım efendimiz, dedi ve sürdürdü: “Karalar ve deryalar hâkimi Sultan’mızın, boyunu aşan derin sularına o yüzmesi yok, dalmasın bilmez densizin va’zını dinlemek benim gibi kapıkuluna yakışır mı a be yaaav? Kilercibaşımızın Medrese suhtesi (öğrencisi) yeğeninden duymuştum; Edrene camilerinde, medreselerde kargaşa çıkarırmış be yaav!”

Padişah zor duyulur bir sesle söylendi:

“Yalnız Edrene çevresinde mi? Kostantiniye’nin her yanında kargaşa çıkardı a be Mürsel Koca!” Mürsel Koca kaldığı yerden sürdürdü:

“ Öyleymiş a be Padişah’ım! Ben duyar duymaz hemen Sahn medresesi müderrisi Çivizade Efendi’ye koştum. Bana dedi ki: ‘ O densiz zındık, sokaklarda sancılanmış it enikleri gibi hav hav diye ürür durur; sesini kesmek, dilini boğazına tıkmak gerek...”

Padişah Mürsel Koca’nın sözlerinden keyiflenmişti. Onu onaylayıcı uzun sayılacak sözler etti:

“ Doğru demiş Çivizade, mahkemesi hâlâ sürüyor; bana kalsaydı sesini çoktan kesmiş, dilini de boğazına sokmuştum. Hem doğru dersin; it enikleri ürür ürür, ama bizim kervan Avrupa’da Nemçe’den, Şarkta Tebriz’e ve Hürmüz’e doğru durmadan yürür. Ne güzel dedin öyle; bizi derin sularımıza yüzmesi yok bazı

densizler giriyor işte be yaav! Giriyor da, çırpına çırpına boğulup orada kalıyor. Göbeğini aşmayan suya girip de orada çimsene sen, a be densiz oğlan Ma'şukî!"

Birden sustu Süleyman Padişah. Nereden aklına gelip adını anmıştı şu zındık oğlanın? Zaten birazdan haberi gelecekti. "İnşallah, dedi içinden, kesik başını gönderip gönlümü bulandırmazlar!" Yine zerdesini kaşıklamaya döndü, dili damağı tatlanınca herşeyi unuttu. O zerdesini yiyedursun, Çaşnigir başyamağı Urumelili Mürsel'in kafasında ve yüreğinde fırtınalar kopuyor. Yüzüne ve davranışlarına fırtınanın yansımaması için çok yoğun bir çaba harcıyordu. Nasıl Ulu Şeyh'ine, piri Ma'şukî hazretine "densiz zındık, it eniği" demişti? Nasıl, - batını diliyle- önünde kelle kestiği, yani secde ettiği civân pirine bu küfürleri etmişti? Kendisini melâmeti yoluna sokan, Pir'inin huzuruna çıkartıp ikrar verdirerek, ondan nasip aldırان rehberi Sârbân Ahmet'in verdiği öğütleri zihninde tekrar ede ede teselli buluyordu.

Sârbân Ahmet, seferde ordunun yiyeceğın-içeceğini ve mühimmatını taşıyan deve kervanında devecibaşılık görevinden ayrılmıydı. Babası Pir Ali Aksarayı ile tanışıklığı olup olmadığı tartışmalıydı, ama Edrene'de Şeyh İsmail Ma'şuki'nin en yakın müridi ve hemen sonra da halifesi olduğu bilinmektedir. Kendisi Tekirdağ'a bağlı Hayrabolu'da doğup büyümuş, zekâsı ve çalışkanlığı sayesinde Osmanlı ordusununda çok önemli bir görev olan Sârbânlığa kadar yükselmiş. Söylenildiğine göre Oğlan Şeyh ile tanışınca görevi bırakıp melâmeti olmuş. Bayrami melâmilerinin yetiştirdiği en önemli ozanlardandır. Divan edebiyatında usta bir şair olmakla birlikte, aynı zamanda hece veznini de çok güzel ve içtenlik dolu biçimde kullanmış. Hece vezniyle de bâtınılığın en ince noktalarını anlatmış ve açıklığa kavuşturmuş bir halk ozanıdır. *Divan'*ı melâmilerin ve batını inançlı diğer bütün topluluklar arasında gizlice istinsah edilip dolaşmakta ve okunmakta. Çaşnigir başyamağı, şiiirlerinin çoğunu ezberlemiştir. Ancak şimdi zihninde dolaşıp yinelenen rehberi Sârbân Ahmet'in şu öğüdüydü:

" Mürsel Koca, imanım sen Padişahlık sarayının bir kapıkulusun. Kılıcın keskin yüzünde yürüyorsun. Karınca gibi her deliğe giriyorsun, ama izini belli etmeyeceksin onun gibi. Yoksa üzerinde yürüdüğün kılıç seni doğrayıp pırtık pırtık eder. Şeyhimiz Civân Ma'şuki kabullenmedi, ama babası Pir Ali Sultan doğru söylemişti: 'Sözlerine ve davranışlarına şeriat kılıfı geçireceksin. Hem kendini, hem de inancımızı yaşatmak ve yaymak için yapacaksın bunu.' Aman aman sen uy buna; şu ortamda kendimizi açığa vurursak kökümüzü kazırlar zahidler! Kapıkulları arasında, Padişah ve Sadrazam huzurunda melâmi olarak

benim de adım geçerse Şeyhimizin de, çekinme sakın onlardan bile fazla küfret; küfür bizde imandan sayılır, unutma!”

Çaşnigir başyamağı Mürsel, artık belleğinin derinliklerinde gezmeye başlamış; Sârbân Ahmet’in şiirlerini okuyordu sözsüz ve sessiz. Zahirde-görünüşte, Enderun eğitim-öğretim yıllarından beri “koca” lâkabını taşıdığı iri bedeniyle Padişah sofrasının hizmetindeydi, ama içdünyasında, bânın aleminde rehber şeyhi Sârbân Ahmet ve Divan-ı Hümayun mahkemesinde yargılanmakta olan büyük şeyhi civân Ma’şuki’yle birlikte Tanrısal mecliste sohbeteydi. Onun zaten idam edileceğine inanmıyor; mahkeme heyetini yaşından beklenmeyen bilgin duruşuyla mat edecek, hatta hepsini melâmeti yapıp, kurtulacaktır, diyordu. Eğer Sultan Selim oğlu Sultan Süleyman, sekiz yüz gezginci satıcıyı toptan öldürttüğü gibi, onu da haksız yere idam ettirirse, elinden kurtulamazdı. Canı pahasını Ma’şuki’nin öcünü almasının yolunu bulurdu. Üç gün öce kendi kendisine sözvermiş ve defalarca yemin billah tekrarlamıştı: “Söz bir Allah bir! Civân Şeyh’im Ma’şuki’yi idam ettirirse, Sultan Süleyman Han’ın ölümü benim elimden olacak. Can çekişirken kulağına fısıldayacağım, bu nâ-hak yere idam ettirdiğin Oğlan Şeyh’im içindi. Benden beklemediğinden şaşkınlıktan iri gözleri açık gidecek...” Çaşnigir başyamağı Mürsel Koca’ya saniyeler içinde yaşıtan, düşündüren, duygulandıran Sârbân Ahmet’in şiirlerinden birini yazmadan geçmeyelim. Onun batınılığın ve tasavvuf öğretisinin baş kuralı vahdet-i vücud, yani insan-Tanrı birliğini; insan yüzünün Tanrının aynası olduğu ve ona bakıldığında görülenin Tanrıdan başkası olmadığını anlatan şiirlerinden en yalın ve anlamlısıdır bu şiir:

Ey talib olan âşık seyretmeğe cânânı
Dikkatle temaşa kıl her gördüğün insanı

Ayine-i insanı bil sureti Rahman’dır
Bu ayineye gel bak, gör anda ol sultanı

Surette görünmez can ger derse münafıklar
Sen cana nazar kılsın görmek dileyen anı

Mahbûb temâşâsın men’eyler imiş münkir (**mahbûb: sevgili**)
Kör gözlerinin yoktur nuru göremez anı

Sen nur-i dilâradan göz yumsa n’ola zahit (**nur-i dilâra: gönül dinlendiren ışık**)
Huffâş gözü görmez hurşid-i dirahşânı (**huffaş: yarasa, hurşid-i dirahşan: parlayan güneş**)

Ben hatemi la'linden bir zerre haber bulsam
Bir habbeyle almazdım sat mülk-i Süleyman'ı

Esrar sözün [senin] *Ahmet* keşfeyleme nâdâna (**nâdân: yabancı**)
Hayvâna mahal görme serçeşme-i hayvânı ²

Sultan Süleyman koca çin işi bir kâse zerdeyi silip süpürmüştü. Yüksek sesle geçirdikten sonra, “Ya Rabbim verdiğin nimete ve devlete şükür!” diyerek, önündeki ipek dokuma beyaz peşkirle ağzını, bıyığı ve sakalını sildi. Bu seslerle, Çarşnigirbaşı başyamağı dahil ayakta bekleyenlerin hepsi iç dünyalarından kopup kendilerine geldiler. Bu arada, daha önceden Padişah'ın verdiği buyruk üzerine, Çarşnigirbaşı Lala Mustafa Paşa Başsilahtarağa'nın yerini alıp, onu yemeğe yollamıştı. Peşkircibaşı hep oradaydı; Padişah sofradan kalktıktan sonra o yemeğini yiyecekti. Padişah'ın “şükürü”nün arkasından toplu halde,

“afiyeet şeker olsun Padişahımız efendimiz; yediğiniz cennet tâamı olsun!” dediler. Peşkircibaşı'nın yeniden el leğenine yönelttiği Padişah, İbrikdar'ın döktüğü ılık su ve yemek öncesi kullandığı sabunla ellerini yıkayıp kuruladıktan sonra kalkıp, sofra koltuğunun arkasındaki taht koltuğuna yerleşti. Çarşnigirbaşı Lala Mustafa'nın orada bulunması, başyamak Muhsin Koca'nın artık gitmesini gerektiriyordu. Başyamak dışarıdaki Zülüflü hizmetlilere işaret edip içeri çağırılmış ve onlar önce masa üzerindeki kuşkhaneler ve tabak-çanakları, sonra da masa ve sofra koltuğunu kaldırıp Kamerya'nın dışına götürmüşlerdi. Böylece meydan açılmış; Padişah artık Kamerya altında huzura kabul eder ve istediği kişileri çağırıp sohbetle oturabilirdi.

Deniz Yüzünde Dehşet Ve Muhteşem Süleyman'ı Korkutan Rüya

Padişah'ın beklediği haber ulaşını Başsilahtarağa huzura getirdi. O gelince Çarşnigirbaşı, Kuşkhane mutfağını denetleme bahanesiyle destur isteyip Kamerya altından ayrıldı. Aslında eski Kilercibaşı – ki yenisi henüz deneme döneminde olduğu için onu da yürütüyordu-, şimdi Peşkircibaşı'nın Padişah'la yakınlığını ve sırlarını paylaştığını ve dileklerinin hemen getirildiğini biliyordu. Dahası Başsilahtarağa'dan öğrendiğine göre, birkaç gün önceki İstanbul'a korku

² Abdülbaki Gölpınarlı, *Melamilik ve Melamiler*, 4.tıpkıbasım, milenyum yayınları, İstanbul, 2011,s.57. Son dizenin anlamı: “Hayvan olanlara ya da ahmak adama gerekli görme canlıların başkaynağını-serçeşmesini”

ve dehşet salmak için sekiz yüz gezgin satıcının toptan katlettilmesi de Kilercibaşı'nın başının altından çıkmıştı. Saray dışında adamları olduğu gibi, saray içinde de gizli başmüzevirci o idi. Çaşnigirbaşı yeni paşalık unvanını almışken, kıskançlığını çekerek onun hışmına uğramak istemiyordu. Padişah'ın kendisi "kal" diye buyurmadıkça, Peşkircibaşı'nın bulunduğu halvet anlarında kalmayı kendisi sakıncalı sayıyordu.

Kamerya altı huzurda başlak Başsilahtarağa'nın sunumuyla, Padişah'ın eğilip eteğini öpmüş ve üç adım geri çekilerek haberini ayakta sözlü olarak bir çırpıda verdi. Pürsilah Başsilahtarağa ve Peşkircibaşı Padişah'ın iki yanında ayakta bekliyordular.

"Ulu Padişahımız Efendimiz!" diye başladı baş Ulak; "Sadrazam Efendimiz elinizden eteğinizden öpüyor, selam ve saygılarını sunuyor. Kendileri dediler ki; 'Yüce Padişahım Efendimiz! Sizin kafes ardından ayrılışınızın hemen arkasından mahkememiz zındık Oğlan Şeyh İsmail Ma'sukî bin Pir Ali Aksarayı hakkında dinsizlikten idam kararı vermiştir. Şeyhülislam İbn Kemal Efendi'nin fetvası gereğince, Şeriat'ın kılıcıyla başı kesilerek katledildi. Kanının bile toprağa düşmesine izin verilmedi, yeri titretip zelzele olmasın diye. Kafası ve bedeni ayrı çuvallara koyulup, Ahurkapı'dan birbirine uzak ayrı yerlerden deryaya atıldı. Derya-deniz pislik tutmaz imiş deniliyor Şeyhülislam'ın fetvasında. Böylece kafasıyla vücudu birleşip, kıyamet günü dirilecek ölümler arasında kargaşa çıkaramazmış. Onunla birlikte oniki müridinin de kafaları kesilip bir çukura atıldılar. Yüce Padişahımız Efendimize arzederim!"

Baş Ulak haberini verdikten sonra sağ eli göğsünde geri geri giderek huzurdan ayrılıp, Kamerya altından çıktı. Sultan Padişah'ın sevinçten ağzı kulaklarına varıyordu, kahkahayı koyverdi. Gülmesi durunca konuşmaya başladı:

"Çaşnigir başyamağı Mürsel Koca'nın dediği gibi, bre yüzmesi yok densiz Ma'sukî! Sen benim dibi görünmez sularına dalarsın ha, bana kötülük yapmak için? İşte denize böyle daldırırlar adamı, denizin dibinde kafanı bile bulamayacaksın mahşerde dirilmek için. Benim gücüne güç yetmez Başsilahtarağa'm! Haydi sen, silahlarını bir kenara koy da şu salıncak yatağı indir. Sabık Kilercibaşı'm bağrım od olmuş yanmaktadır. İyi bir uyku çekmenin zamanı geldi. Aylardır tahtımı bana diken eden, hop oturtup, hop kaldırtan; şu densiz hem de dinsiz zındık Ma'sukî'nin denize gömülmesinin üzerine önce bir tas soğuk su içeyim ki yüreğim soğusun. Saraydaki o uzun su içme töreninden sakınsın ha! Ayrıca Kandilli Bahçe'deki tüm kapıkullarımı da bu sevinçli

günümde ödüllendirmek isterim; veznedarıma söyle akce sandığını hazırlasın, suyumu içtikten sonra herkese birer avuç gümüş akçe dağıtasın!”

Peşkircibaşı Kamerya dışına çıkar çıkmaz “Suuu!” diye bağırarak Kuşkhane mutfağına doğru yürüdü. Çevreyi “Su, su, su!” çığlıkları sardı. Eski Kilercibaşı’nın önceden su için görevli kıldığı kişilerin birbirine seslenişleriydi bu. Taht koltuğunda oturmakta olan Padişah gülerek yüksek sesle “alışmış kudurmuştan beterdir; Peşkircibaş’ım Kilercibaşılık’tan kalma alışkanlığını sürdürüyor” diye söylendi.

Kamerya’nın bir sütununa bağlı kalın zinciri çözüp, ağır ağır hareket ettiren Başsilahtarağa gıcırtilar arasında salıncağı indiriyordu, bu sözleri duymadı. Salıncak saptanan düzeye koltuk biçiminde iniyor, sonra açılarak yatağa dönüşüyordu. Padişah yerinden kalkarak, “Öyle kalsın Başsilahtarağa’m, dedi; su içtikten sonra canım biraz sallanmak ister boğaza karşı. Uykum gelince salıncakçı kullarım açarlar onu. Sen artık çekilebilirsin; gürültü, ses, fısıltı bile duymak istemiyorum.” Başsilahtarağa silahlarını alıp, reveransını yaparak dışarı çıktı.

İki salıncakçı çoktan gelmiş, salıncığın iki yanında bekliyordu. Padişah’ın salıncığa doğru yürüyünce en yakın olanı salıncığın önünde dizlerinin ve kollarının üzerinde çömeldi ve Sultan Süleyman onun beline basarak çıkıp salıncığa oturdu. Tahtından kalktığı anda yürürken esvapçı kullar, üzerinden padişahlık kaftanını almış, sırtına salıncak yatak için rahat bir kıyafet giydirmişlerdi bile. Salıncığa oturduğunda, koltuğuna girmiş iki mutfak görevlisi zülüflüyle Peşkircibaşı huzura alındı. Peşkircibaşı’nın elleri havada başının üstünde tuttuğu altın tabakta altın kaplı Çin porseleninden fincanla su getirmişti. Zülüflülerin yardımıyla, alışkın hareketler içinde, durumunu bozmadan Padişah’ın önünde diz çöküp bekledi. Tabağın üzerinde bir de boş gümüş kadeh bulunuyordu. Peşkircibaşı’ndan önce huzura huzura çıkmış olan Çaşnigirbaşı Lala Mustafa Paşa, porselen fincanın kulpundan tutup kadehe azıcık su boşaltıp yine yerine koydu. Sonra kadehi ağzına götürüp suyu içti. Üç kadar sayıp kendisine bakarak onay verince, Padişah fincandaki suyu içti.

Padişah su içerken Çaşnigirbaşı’nın orada bulunması zorunlu değildi, ama dehan-ı Padişah’ın leblerine değen her yudum ve her lokmadan sorumlu olan kendisiydi. Padişah sabık Kilercibaşı’na ne denli güvenirse güvensin Lala Mustafa Paşa’nın asla ona güveni yoktu. Kilercibaşı da onun, Padişah’ın her su içmesi sırasında yanında bulunmasına fena halde bozuluyordu. Çünkü onun

yanında halvet olamıyordu, Padişah'a söyleyecekleri epeyce birikmişti. Su içme töreni sona erince herkes çekilmişti. Başsilahtarağa da orada olmadığına göre, kendisinin de gitmesini isteyeceğini tahmin eden Çaşnigirbaşı "Yüce Padişah'ım Efendimiz, dinlenmek ister; destur verirlerse ben de çekileyim!" dedi. Gözleri boğaziçinin masmavi sularına dalmış Sultan Süleyman tek söz etmeden sadece kafasını salladı ve iki yandaki salıncakçılara hafiften işaret işaret verdi. Onlar da salıncağı yavaş yavaş sallamaya başladılar. Çaşnigirbaşı Lala Mustafa eğilerek geri çekilip Kamerya altından çıkmıştı.

Kamerya'nın dışarıda çevresini sarmış kapıkullarından ses değil nefes bile çıkmıyordu. Sadece denizden martıların ötüşleri ve karadan bahçe kuşlarının cıvıltıları duyuluyordu. Padişah, iki kıyıdan yeşil renklerin kucakladığı masmavi boğazın bu eşi bulunmaz manzarasını gözleriyle yiyordu. Tüm bu güzelliklerin kendisinin olduğunu düşündükçe, kendini mülkün gerçek sahibi tanrıyla eş düzeyde görüyordu. Bir de görünmezliğin sırrını bilse, O'nu tahtından indirmeye hazırdı. Süleyman Padişah Kandilli Bahçede, bu Çinili Kamerya'da salıncağından bu manzarayı seyrederken ya bir şiirini okuyarak uykuya dalar, ya da – eğer uykusu yoksa- yeni bir şiir yazardı. Bir keresinde bahçede dolaşırken bir elma ağacının gövdesini karıncaların sardığını gördü ve derhal ağacın karıncalardan temizlenmesini buyurdu ya, o sırada aklına bir beyit düştü:

"Dırahtı sarmış olsa eğer karınca
Zarar var mı karınacayı kırınca?"

Bunu Şeyhülislama soracak, ondan tek beyitlik bir fetva istecekti. Unutmamış saraya döner dönmez Şeyhülislam Ali Cemali Aksarayı'yi çağırıp ona okumuştı. Şeyhülislam gayet ciddi ve anında karşılığını verdiydi:

"Yarın divânına Hakk'ın varınca
Süleyman'dan hakkın alır karınca"

Bunun üzerine içinden, ne yapalım biz de hakkı neyise veririz, diyerek susmuştu. Denize doğru bakarken birden gözlerini kapadı aklına gelen *Muhibbî* takma adıyla yazdığı bir şiirini yüksekte başlayıp, alçalarak fısıltıya dönüşen sesiyle okudu uykuya dalıncaya kadar. Bu aşkı ve sevgiliyi anlatan bir gazeliydi:

Bana dildârın cefâsı hoş gelir
Nitekim gayre vefâsı hoş gelir

Derdi ile hoş geçer dil dilberin
Derd sanma kim devâsı hoş gelir

Zahm-1 peykânı kızıl güldür bana (zahm-1 peykân: ok ucunun/kirpiğinin yarası)
Bülbülün hâr-1 belâsı hoş gelir

Yâreme merhem durur çün zahm-1 dost
Cânıma tîr-i belâsı hoş gelir (tîr-i belâ: belâ oku)

Ey *Muhibbî* âleme şâh olmadan
Dilberin olmak gedâsı hoş gelir (gedâ: dilenci, yoksul)

Gazel'in okunması fısıltıya dönüştüğünde salıncakçı kapıkulları yavaşça sallamayı durdurup, salıncağı açarak yatağa dönüştürmüşlerdi. Üzerine bir kadife battaniye örttüler ve Sultan Süleyman horultuyla uykuya daldı. Şimdi artık martı ve bahçe kuşlarının seslerine bir de uyuyan Padişah'ın horlama sesi karışıyordu.

Padişahın yanından ve çevresinden hiç ayrılmayan Başsilahtarağa ile Çaşnigirbaşı Çinili Kamerya'nın girişindeki mermer basamaklara çömelmiş oturuyor ve arada bir karşılıklı bakışıp işaretle birbirlerine birşeyler anlatmaya çalışıyorlardı. Kamerya çevresinde görevli bulunan diğer kapıkulları işlerinin başında hayallere dalmış, içsel sohbettediler. Herkes mutlu görünüyordu Padişah öğle uykusuna yatmadan önce dağıttığı birer avuç gümüş akçe sayesinde. Hangi nedenden olursa olsun, sadece aldıkları bahşiş onları ilgilendiriyordu. Kapıkulları arasında bir tek Çaşnigir başyamağının gözleri hüznü dolu, içi kan ağlıyordu. Dağıtılan bahşişe de elini sürmemiş. Kendisine daha iyi bağlansın ve sözüne söz etmesinler diye, daha önce de birkaç kere yaptığı gibi şu anda yanında ve emrindeki üç Zülüflü aşçıya üleştirdi. Mürsel Koca'nın ulu şeyhi civân Ma'suki için içi kan ağlarken beyninde fırtınalar kopuyor, başının kesildiğini duyduğu andan itibaren "bu akşam, bu akşam olmalı; sabaha çıkarmamalıyım" diye içinden geçirdi uzunca süre. Sonra birden bire rehberi Sârbân Ahmet'in, "İmanım unutmama, yaşamsal bir yargıya vardığında onu uygulamak için bir zaman bekleyeceksin. O da yetmez; sen talipsin, rehberinden ve pirinden saklın gizlin olamaz; kararını uygulamaya geçmeden önce rehberine, ondan sonra da pirine danışacak ve onların 'olurunu' alacaksın!" sözlerini anımsadı. Gerginliği azaldı biraz; en kısa zamanda rehberiyle buluşup görüşecek ve onun onayını alacaktı. Mutfakta yıkanmış kuşkhaneleri, tabak ve çanakları kontrol edip yerlerine yerleştirirken dişlerini sıkarak, "Selim oğlu

Süleyman, seni Azrail'e bırakmıyacağım, canımı ben alacağım" diye öfkeyle içinden söylendi.

Sultan Selim oğlu Sultan Süleyman derin uykundaydı salıncak yatağında. Horlaması kesilmişti birden. Ayakta bekleyen salıncakçılar birbirine, basamaklarda çömelmiş olan Çaşnigirbaşı'yla Başsilahtarağa gözgöze gelerek, kendilerine özgü işaretlerle Padişah'ın düş gördüğünü söylediler. İki grup da deneyimliydi; horlaması kesildimi, rüyadaydı Süleyman Padişah. Uyanır uyanmaz ilk onlara anlatır ve tek tek yorumlarını alırdı. Eğer aklına yatmazsa onların rüya tabirleri, Cincibaşı diye seslendiği, sarayın Müneccimbaşı'nı çağırıp, düşünüyorsa ona yorumlatırdı. Evet , Süleyman Padişah öyle bir düş görüyordu ki, yansımalarını Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde okuyoruz:

“Şeyh İsmail Ma'şukî katledilerek mübarek cesedi Ahurkapu'dan deryaya bırakılmış. O vakit Padişah Hisar'daki Kandilli Bahçe'deymiş. Bir de görürler ki Aziz Şeyh, kendisiyle birlikte katledilen on halifesi ile Kandilli Bahçe önünde ortaya çıkıp, deryada derya gibi coşmuş semah etmekte...”

Sultan Süleyman salıncak yatağında horlaması kesilmiş kanter içinde bir düş yaşıyordu: Padişah Çinili Kamerya'daki tahtında oturmuş Makbul İbrahim Paşa ve birkaç yaranıyla sohbeteydi. Birden üzerinde oturduğu taht koltuğu havalanıp denize doğru uçmaya başladı. Bir hafiflik, mutluluk veren bir dinginlik içinde Dersaadet'i havadan gözlüyordu. Boğazın üzerinde kocaman bir daire çizdikten sonra, denizin ortasına doğru süzülüp indi. Taht koltuğu denizin yüzüne sanki zincirlenip kalmıştı. Havada yaptığı gibi bacaklarını hareket ettirdiyse de onu kıpıdatamıyordu. Birden Bebek Koyu'ndan bir kalabalık sökün etmiş denizin üstünde yürüyerek kendine doğru gelmeye başladı. Çeşte ve zilli tef eşliğinde hep bir ağızdan acıklı bir makamda, sözleri anlaşılmayan bir ilâhi söylüyorlardı. Yaklaştıkça tanınmaya başlamışlardı.

Hepsi de ak kefenler içinde ve kelleleri koltukları altındaydı ve en önde Oğlan Şeyh İsmail Ma'şukî, arkasında aynı görünüm içinde daire olmuş, onunla birlikte katledilen oniki müridi müziğe uyarak semah döne döne kendisine doğru geliyorlardı. Dehşet içinde gözleri açılmış, denizin ortasında yerinden kıpırdıyamayan Sultan Süleyman onların arkasından gelen kalabalığı da tanıdı. Onların da bir koltukta kelleleri omuzlarında sırıkları, çengellerine asılı ciğerler, süt güğümleri; küfeleri dolu kavun-karpuz, portakal vb.larıyla, üç gün önce katlettirdiği yüzlerce gezici sokak satıcılarıydı. Tam önüne geldiğinde durdular

ve Ma'sukî'nin bir işaretiyle müzik sustu, semah durdu ve hep bir ağızdan kesikbaşlar gülbengini okuyarak Padişah'ilenmeye başladılar:

“Ey Padişah niçin haksız yere bizi katlettirdin? Kalır mı sanırsın bu dünya zalımlara? Dileriz tahtının altından yel geçsin, sarayının üstünden sel geçsin! Ey İlahi! Padişahın ayağını üzengiden çıkarma! Sultan vekilleri, vezirleri ve saray kapıkullarının elleriyle başlarını kaşımaya mecal verme! Ne zaman ki, halk huzur ve rahatta olup, kendi alemlerinde bulunalar. Hüüüü erenler! Ulu erenlerin hışmına uğrasın bizi bu hale getirenler”

Sonra yine Ma'sukî'nin işaretiyle maktullar hızlı semah dönüşüyle birden çıkan dalgaların arasında kayboldular. Padişah yattığı yerden korkuyla sıçrayarak uyandı ve nerede olduğunu unutmuş olanca gücüyle bağırmaya başladı:

“Yetiiiişş! İbrahiim Paşaaam yeeetiiş! Ma'sukî deryadan çıkmış geliyoorr! Beni tahtımdan alaşağı edecek, yetiiiişş!”

II

BİR YIL ÖNCE AKSARAY

Pir Ali Sultan Aksarayı Melâmeti Dergâhı'nda Neler Oluyordu?

Pir Ali Sultan Bahaaddin, Zinciriye Medresesini en parlak öğrencilerden biri olarak bitirmiş, iki yıl için gönderildiği Kayseri Hunad Hatun Medresesindeki çalışmalarını da yeni tamamlamış olan oğlu İsmail Ma'sukî'ye seslenerek odasına çağırılmış ve ondan Dergâh'ın baş aşçısı Şeyh Yakup Helvacı ve Şeyh Ahmet'in yanına gelmesi için haber vermesini istemişti. Tanınmış şeyhler, din bilginleri ve paşalar şehri Aksaray'ın, Pir Ali'nin kendisinin de *Ulum-u aliyye ve ulum-u cüziyye*'yi tahsil ettiği en büyük medresesi olan Zinciriye (Müteselsil) Medresesi'ni okuyup başarıyla bitirmek buradan şehadetname-icazetname almak öyle kolay değildi. Oğlundan bir şey yapmasını istediğinde, ona duyduğu hayranlık ve saygıdan dolayı sıkılıyordu doğrusu. Onun yaşındayken onun kadar başarılı olmadığı ve hâlâ bu Medresenin daha alt sınıflarında bulunduğu bir yana, şimdi bile *Ulum-u aliyye*'de (Yüksek ilimler) kendisinden ileriye. Karamanoğlu II. İbrahim Bey (1424-1463) tarafından yaptırılmış Zinciriye Medresesi, yüksek duvarları ile dıştan adeta bir kale görünümündeydi. Ayrıca duvarların üzerinde taş mazgallar bile vardı. Cemaleddin Aksarayı (d.1389) gibi,

çok değerli kitaplar yazmış bilginlerin müderrislik yaptığı okulda kimler okumamıştı ki? Kendi yaşıtı ve hemşehrîsi –geçen yıl Allah’ın rahmetine kavuşmuş- Şeyhülislam Zenbilli Ali Cemali Efendi ile aynı sınıftaydılar. Adını bile unuttuğu o falakacı hocanın dersleri Ali Cemali’ya zor gelmişti. Tanınmış ailedendi, Cemaleddin Aksarayî’nin oğlu Şeyh Mehmet Çelebi’nin torunuydu. Onu Dersaadet’e, Ayasofya’da ders veren Fatih Sultan’ın gözde bilginlerinden Molla Husrev’e göndermişlerdi, o yetiştirmişti. Yıllar sonra Bursa’da Sultan Medresesi Müderrisi Hüsameddin Mevlâna Muslihiddin Efendinin aklî ve naklî ilimler derslerine birlikte devam etmişlerdi. Ne günlerdi o günler! Pir Ali Sultan bunları kafasından geçiriyorken, Ma’şukî de toparlanarak dışarı çıkmaya hazırlanıyordu ki, kapı çalındı ve Şeyh Ahmet bir dileğini Pir’e sunmak için içeri girdi. Pir Ali Sultan Ma’şukî’ya kalması için işaret verdi ve içeri giren en yakın ve güvendiği genç müritlerinden Şeyh Ahmet’e dönerek;

“Ahmet can iyi ki geldin, dedi, dileğini söylemen sonraya kalsın, hemen git Helvacı Baba’yı çağır gelsin; dördümüz bir sohbeta oturalım...”

Büyük melâmi şeyhi Pir Ali Sultan’ın konağı aynı zamanda müritlerinin toplandığı; melâmeti yoluna girenlere nasip verdiği; yolun gereklerini ve öğretisini va’z ettiği, hem de zikir, dua ve diğer tapınmalarını yaptıkları bir dergâhtı. Arazinin büyük bir kısmı zaviye vakfı olarak verilmişti kendisine. Ailesiyle birlikte yaşadığı konağın giriş katında bulunan geniş cem olma için, yani cemhane gibi kullanılıyordu. Her türlü meyve ağaçlarının bulunduğu büyük bir bahçe içine yapılmış; kiler ve mahzen olarak kullanılan zemin katla birlikte üç katlı ve geniş avluları olan çok odalı bir konaktı. Ev ve aile işlerini, baba mesleği şeyhlikten ve dinî ilimlerden daha çok bağ bahçe ve tarımla ilgilenen büyük oğlu Süleyman’a bırakmıştı Pir Ali Sultan Bahaaddin. Bahçenin doğu yanında, evin yakınında ve dergâh arazisini dışında ileride Kızılırmak’a katılan bol sulu bir çay akıyordu. Bağ-bahçe ve tarlalar buradan kaldırılan bent ve harklarla, yüksek kalan tarlalar ise çevresine çok sayıda küpler ve teneke kapların bağlı olduğu 8-10 arşın çapında iki döner su dolabıyla sulanıyordu. Çay boyunca kavak, söğüt ve iğde ağaçlarının arasında geniş göğerti (sebze) bahçeleri uzanıyordu. Evin batısında ekip-biçilen tarlaların ve üzüm bağlarının bulunduğu geniş bir arazisi vardı dergâhın. Ama üç çift öküzün sürdüğü bu arazi, üzüm bağları ve tarlalar müritlerin düzenli bağışlarıyla genişletilmişti. Kırk kadar melâmi derviş dergâhta hizmet görüyor. Burada çalışıyor ve yeyip içip yatıyordu. Konağın dışında birbirine bitişik aşhane ile yemekhane ve yakınında dervişler için bir yatakhane yaptırılmıştı. Ayrıca bir de gelen-geçen

yolcular ve ziyaretçi müritler ile özel konukların kaldığı geniş bir konukevi vardı.

Arazinin dışında, dergâhın davar ve sığır sürüsünün otladığı alanlar Hasan Dağı'nın eteklerindeki geniş meralardı. Çobanlar mart ayının ortalarından aralık ayının ikinci haftasına kadar sürüleri buraya çıkartıp, otlatır kuzuladır; sütlerini sağarak kışlık yağ ve peynirini hazırlarlardı. Kayalıktaki iki büyük doğal mağaranın önünü yüksek taş duvarlarla çevirerek peg dedikleri hayvan barınakları yapmışlar, geceleri burada yatırılırdı sürüleri. Yağmur yağdığında ve soğuk havalarda hayvanlar mağaraların içine çekilirdi. Çobanların kendileri de aynı mağaranın bir köşesine kurdukları ocaklarda aşlarını sütlerini pişirir. Yaptıkları sekilerde de koyunlar, keçiler ve ineklerle koyun koyna yatarlardı. Kış mevsimi üç ay boyunca da araziye inerek, burada yapılmış geniş ağıl ve ahırda beslenir hayvanlar. Aksaray'ın hemen kıyısındaki bu Melâmeti dergâhında hergün elli-altmış kişilik üç öğün yemek hazırlanıyordu. Pir'in Cuma konuşmalarında bu sayı bazan iki katına çıkabiliyordu.

Pir Ali Bahaaddin Sultan'ın İçindeki İnce Sızıyı Bir Sohbetle Dışavurdu

Bıçak vurulmamış seyrek kır sakalı ve hafif kambur ince uzun boyuyla altmışın üzerinde görünen Pir Ali Bahaaddin Sultan'ın davranışlarında konuşmalarında bir tedirginlik, içinde ince bir sızı vardı. Namazın arkasından yapacağı Cuma konuşmasından önce çok güvendiği bu üç yakınıyla biraz güncel konuları konuşmak ve içini dökmek istiyordu. Sultan Selim'in Kızılbaşları, yani Alevi-Bektaşileri, gayri-sünnileri büyük kırımdan geçirmesinden sonra Osmanlı teb'asının oğlu Sultan Süleyman'dan beklediği Süleyman Peygamber adaletiydi. O nasıl yalnız insanlara değil, doğadaki tüm canlılara adil davrandıysa; barış içinde karşılıklı anlayış ve sevgiyle yaşamalarını sağladıysa; yeni Sultan'dan da, İmparatorluk içindeki bütün farklı dün ve inanç mensuplarına karşı adil davranarak, taşıdığı peygamber adına layık olacağını sanmıştı. Hacı Bektaş Veli gibi, Yunus Emre gibi “yetmiş iki millet birdir bize” diyebilseydi n' olurdu sanki, dünyayı kana ateşe boğacağına? Bunları müritlerine nasıl söyleyebilirdi ki?..

Odada kendisinden başka üç kişi vardı. Ancak onlarla konuşabiliyordu bu özel konuları. Biri çok sevdiği, dergâhın aşçı babası kırkını yeni aşmış Şeyh Yakup Helvacı; şimdi hayatta olmayan gülmemiş kızının ancak iki yıl birlikte yaşadığı kocasıydı. Ondandır bir de kız torunu vardı, ailedendi. Diğer yazdığı şiirlere

döktüğü tasavvuftaki derin bilgisi, kendisine içten bağlılığıyla çok güvendiği ve aynı zamanda dergâhın çiftlik işlerinin kâhyalığını başarıyla yürüten, büyük oğlu Süleyman'ın baş yardımcısı, otuzbeş yaşlarındaki Edirneli Şeyh Ahmet'ti. Ve de Zinciriyeye Medresesinden sonra Kayseri'nin en tanınmış medresesinde de çok başarılı iki yıl geçirmiş; şimdi Bursa'ya göndermek istediği çok zeki, bilgili, felsefe mantığı güçlü; bu yaşta kendisinin bile ulaşamadığı batini tasavvuf inancının özünü keşfetmiş civân oğlu İsmail Ma'sukî'yle herşeyi konuşup tartışabiliyordu. Zaten Kayseri'den geleli iki hafta olmuş, henüz misafirliği de bitmemişti.

Pir Ali Sultan Bahaaddin halı ve kilimlerle, fırdolayı halı yastıklarla döşenmiş, özel konuklarıyla sohbet oturduğu odasında, pencere önündeki yüksek sedire serili döşek üzerinde bağdaş kurmuş oturuyor. Üç yakın ve candan konukları da odanın ortasında, büyük Şeyh'in tam karşısına gelecek biçimde halı dokuma kaplı minderlere dizüstü oturmuşlardı. Bu duruş, Pirin-Mürşidin karşısında edep-erkân oturuyordu. Pir Ali Sultan gülerek,

“ haydi canlarım, dedi, rahat oturun. Bozun edeb-erkânı, taâtta-ibadette değilsiniz, dâr-didar olan ve nasip alan da yok. Rahat oturun, sohbet edeceğiz. Sizler civân Ma'sukî'mle birsiniz, ailedensiniz canlarım. Öğleden sonraki Cuma konuşmamda önce biraz ecdattan, yol şeceremizden sözedeceğim. Biraz da inancımızın hikmetlerinden sözedeyim, diyorum. Ama burada sözü Ma'sukî'ye, müritlerimin söylemiyle Küçük Dede'ye vereceğim, o anlatsın inancımızın, yolumuzun inceliklerini. Şeyh Ahmet de şiirleriyle bize yardımcı olur. Kendimizi iyi tanıyalım, kim olduğumuzu bilelim. Baskı ve zulümler kapımıza dayandı erenlerim, yerimizi...” Tereddüt içinde derin bir soluk aldı.

Pir Ali Sultan'ın soluk almasından yararlanan Ma'sukî, “destur veririseniz Şeyh babam dedi, bir şey sormak istiyorum.” Bu ona, söylemek istediğini söyleyememenin sıkıntısını yaşarken bir ilaç gibi geldi ve başıyla işaret verdi.

“Beni odanıza çağırırken duydum, kendi kendinize konuşurken ‘ Dersaadet'teki Süleyman Padişah'ın babası Yavuz Selim'den kalır yanı yok'dediniz. Çok doğru. Tahta çikalı yedi yıldır savaşız gün geçirmedim. Osmanlı orduları seferden sefere koşuyor. Devlet-i Aliye'nin sınırları Avrupanın içlerine kadar genişledi. Küffar üzerine gidiyoruz denilerek, İslam dininin ‘cihad yapma’ koşulu yerine getiriliyormuş. Böylece İslamı yayıyorlarmış. Siz buna inanıyor musunuz? Adım gibi biliyorum ki, inanmıyorsunuz. Din ve inançlar gönül işidir; gönülleri kazanmakla yayılır; insanlara hoşgörüle yaklaşmakla yayılır. Sık sık

tekrarladığın Yunus'un bir şiirinde dediğince “yetmiş iki millete bir nazarla bak'makla yayılır ancak; farklı din ve inanç topluluklarını kırmakla, baskı yaratıp korku salmakla değil...”

Şeyh Yakup Helvacı gözleriyle Pir'inden izin isteyip, “Küçük Dede'm, dedi sorunu merak ediyoruz.”

Ma'sukî ona bir cümleyle karşılık verip sürdürdü konuşmasını:

“ Şeyh babamız her zaman söyler: ‘Meraklı olmak çok önemli bir haslettir; merak olmadan öğrenme, bilgilenme olmaz.’ Biz melâmet erbabı batıniler olarak *cihad*'ı kendi nefsimize karşı yapacağımız savaş olarak kabul ederiz. İçimizdeki kötülükleri yoketmek, sevgiyi ve muhabbeti artırmak; karşımızdaki kim olursa olsun ona bu duygularla yaklaşmak ve kendini nasıl görüyorsan, onu da öyle görmektir *cihad*. Çünkü insan (yüzü) Tanrı'nın aynasıdır, orada hem kendimizi hem de yüzümüzde yansıyan Tanrıyı görürüz. Bunun için insanı sevmeyen Tanrı'yı da sevmez. İnsana küfreden, zulmeden Tanrı'ya küfretmiş ve zulmetmiş olur. Bunlar benim değil, Şeyh Babamızın sözleridir. Şimdi kendisine soralım, bu birinci sorum olacak: O büyük büyük Medrese hocaları müderrisler, müftiler ve özellikle Şeyhülislam efendi bunları bilmiyor mu? Neden Padişahın her küffar üstüne yaptığı sefer için fetva üstüne fetva veriyorlar? Bilmiyorlar mı ki, hiçbir seferin sonunda küffar dedikleri ayrı dinden toplulukların biri bile İslam'a isteyerek dönmemişlerdir; ya kırılmışlar ya da cizye (baş vergisi) ödemiştir. Emevilerden bu yana bu böyledir. İslamın yayılması adına kırımlar, talan ve yağmalar yapılmış, cizyeler alınmış; halifelerin ve sultanların da hazinesi dolmuştur. Kendi inancı uğruna ölümü göze alamıyanlar ve cizye ödeyemeyenler de görünüşte-yalandan müslüman olmuş. Bütün bunları sözünü ettiğim büyük din uleması bilmiyor mu? İkinci soruma gelince; Şeyh babamız büyük bir din ve inanç adamı olarak, o Padişah çevresindeki ulemanın olduğu kadar değilse de, bunlardan kendisi de bir sorumluluk duymuyor mu? Kuşkusuz sizin fetva vermek gibi bir yetkiniz yok!”

Ötekilerin, Ma'sukî'nin sözü uzatmasından hafif tedirgin görünmelerine karşılık, Pir Ali Sultan can kulağıyla onu dinliyor ve sözü nerelere, daha doğrusu kendisinin söyleyemediklerine getireceğini de kestirebiliyordu. Hafifçe öksürüp boğazını temizledikten sonra Ma'sukî sürdürdü konuşmasını kaldığı yerden:

“Mektup yazıp, kitaplar yazıp Padişah'a, Sultanlara öğüt verenlerden olsaydın, demiyorum Şeyh Babam; bunlar boş şeyler! Büyük melâmeti şeyhi Pir Ali Sultan Bahaaddin olarak, Orta Anadolu'dan Konstantiniye ve Edirne'ye kadar

sayısız yandaşların melâmeti müritlerin var. Henüz sana ulaşmamış olsa bile, baskı ve zulümleri yaşayan halkın içindesin. Tavrın kimden yana?”

Birkaç saniyelik bir duraksama geçirirken babasına doğru baktı. Pir Ali Sultan’ın gözleri dolmuştu. Sözün geleceği nokta gün gibi açıktı. Şeyh Ahmet de farkındaydı, ama Yakup Helvacı şaşkın şaşkın onlara bakıyordu. Tam o anda genç Ma’şukî asıl sorusunu patlattı:

“ Yanıbaşımızda Hacı Bektaş Veli Dergâhı’nın postnişini Seyyid Kalender Şah’ın, üç aydır verdiği mücadele ve büyük direnişte yerin neresi? Yakından tanıdığın bu ulu kişiye, Kalender Çelebi’ye sen de mi artık ‘dinsiz Kızılbaş!’ diyorsun Osmanlı din uleması gibi? Senden Sultan Selim zamanında bile işittiğim sözü artık duyamıyorum. Diyordun ki, ‘her Kızılbaş melâmidir, ama her melâmiye Kızılbaş diyemeyiz’. Sonra okuyup araştırdıklarımın öğrendim ki, Alamut Nizari İsmaililer de şöyle dermiş: ‘Her İsmaili sufidir, ama her sufi İsmaili değildir.’ Bu söz doğrudur, bundan esinlendiğiniz belli.. Ama bence gerçekte; inançsal bağlamda her Alevi-Bektaşî, günün söylemiyle her Kızılbaş melâmidir, her melâmi de Kızılbaştır...”

İsmail Ma’şukî Babasını Konuşmaya Zorlayarak ve Onun İç Yüzünü Görmeye Çalışıyor

Ma’şukî’nin böyle pervasız konuşmasından artık tedirginlik duymaya başlayan Pir Ali Sultan, onun sözünü kesmeden Helvacı’ya pencerelerin dışarıdan altlarını kontrol etmesi ve odanın açık duran kapısını kapatması işaretini verdi. O da Ma’şukî konuşurken, denilenleri aynen yerine getirdi, açık pencerelerin kepenklerini de yarım kapattı. Çünkü Haziran ayına girmişlerdi ve hava sıcaktı.

Bunların pek farkında olmayan İsmail Ma’şukî konuşmasını sürdürüyordu:

“ Daha açık sorayım Şeyh Baba’ma; şimdi acaba kendisi, Kalender Çelebi’nin sürdürdüğü Kızılbaş topluluklarının haklı mücadelesinin yanında mı yoksa karşısında mıdır?”

Ve sustu genç İsmail Ma’şukî. Şeyh Yakup Helvacı ve Edirneli Şeyh Ahmet birbirlerine hem şaşkın hem de korkuyla bakışıyordu. Çok ileri gittiğini anlamış olan Ma’şukî kafası önünde susuyor ve babasının neler söyleyeceğini şiddetle merak ediyordu. Ama asıl onun iç yüzünü görmek istiyordu. Pir Ali Sultan Bahaaddin oldukça sakindi, tedirginliği de geçmişti. Yerinden hafif yekindi, bacaklarının yerini değiştirdi ve,

“Ma’sukî can güzel ve doyurucu açıklamalarda bulundu, dedi, ama çok ağır sorular sordun. Elbette ki yanıtları da ağır olacak. Ağır soruların ağırlaştırdığı havayı dağıtmak için Edirneli Şeyh Ahmet’im yeni yazdığı bir şiiri varsa onu bir dinleyip, biraz hafifleyelim.” Şeyh Ahmet’e doğru baktı. Şeyh Ahmet’in yüzü güldü ve sağ elini sırtındaki siyah yünden kolsuz abasının iç cebine sokup bir kâğıt çıkardı.

“Yüce Pir’im, zaten ben yeni yazdığım şiirimi dinlemenizi talep etmek için gelmişim, sohbeteye katılmak da nasiboldu. Destur Pir’im” dedi ve şiirini okumaya başladı:

Hakka giden yol bu yoldur
Tevhid eden gör ne kuldur
Cümlelerin maksudu odur
Böyle bir Allahımız var

Bilir cümlelerin halini
Zeval ermez kemaline
Aşıklara verir cemalini
Böyle bir Allahımız var

Bir aşık ile dost oldum
Bu yolda gayet pestoldum
Gitti aklım ben mestoldum
Böyle bir Allahımız var

Ahmet uryan gir maydane
Terket canı yane yane
Affeder bakmaz isyane
Böyle br Allahımız var ³

Edirneli Şeyh Ahmet şiirini okuyup bitirdi. Heyecan ve mutlulukla parlayan gözlerle Pir’ine doğru baktı ve onun söyleyeceklerini bekledi.

“Çok güzel olmuş Ahmet can, beğendim, dedi Pir Ali Sultan; melâmilere ‘siz Allah’ı nasıl bilirsiniz?’ diye soranlara genel bir yanıt vermişsin dörtlüklerle. İkinci dörtlüğü bir daha okurmusun, sanki bir kafiye bozukluğu geldi kulağıma.”

³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Melamilik ve Melamiler*, 4.tıpkıbasım, İstanbul, 2011,s.46

Şeyh Ahmet yüksünmeden ve yinemelere alışık tavırda ve ezbere okudu ikinci dördlüğü. Bu kez Pir Ali Sultan, hâlâ kafası önünde sessizce bekleyen oğluna dönerek,

“Sen ne diyorsun Ma’şukî can, diye sordu, ikinci mısradaki kafiyesinin bozukluğunu farkettiler mi?”

Ma’şukî kafasını kaldırdı, ama Edirneli’ye bakarak yanıtladı:

“Beli Şeyh Baba’am ‘Zevâl etmez kemaline’, diğer iki dizeye uymuyor. Onun değişmesi gerekir.”

“Peki, anlamını değiştirmeden nasıl bir düzeltme yapılabilir, düşündün mü?” Bu kez babasına doğru ve onun kendisine kırgın olmadığını anladığı gözlerine bakarak, duraksamadan karşılık verdi:

“Zevâl etmez kemalini’ demek daha uygun olur. Böylece anlamı da değişmez. Aslında üçüncü mısradaki iki hece fazlalığı da var, ama söylemek istediğini belirtmesi bakımından pek göze batmıyor.” Pir Ali Sultan sadece düzeltmeyle ilgilendi:

“Çok güzel, ben de aynı şekilde düzelterek. Haydi bakalım Ahmet can yeni düzeltmeyle dördlüğü bir daha oku!” dedi.

Şeyh Ahmet Edirnevi dördlüğü üçüncü kez okudu:

“Bilir cümlelerin halini
Zevâl etmez kemalini
Aşıklara verir cemalini
Böyle bir Allahımız var”

ve sürdürdü: “Pir’im, Küçük Dede’m Ma’şukî haklı üçüncü dizede fazlalık var. Ama ben bunu bilerek yazdım; dizinin aslı ‘İns’e verir cemalini’ydi. Yani, Tanrı cemalini/yüzünü insana vermiş, vahdet-i vücud tecelli etmiştir, anlamında kullanmıştım. Zahitler, Sünni ulema bunu küfür sayıyor, ‘Tanrıya şirk koşma’ görüyor; bizim melâmetiler de ‘ins ü cin’ birbiriyle karıştırıyor, anlayamıyorlar. Bunun için, kendisini Tanrı’ya adanmış, O’na aşık olanlara bir ayrıcalık olarak, cemalini aşıklara bağışlar anlamında tertiplerdim mısrayı.”

Pir Ali Sultan, “aferrin Şeyh Ahmet, dedi. Çok da güzel açıklama yaptın. Can Ma’şukî, bir itirazın var mı?”

“İns-ü Cin’i birbirine karıştırdıklarına bir itirazım yok, dedi İsmail Ma’şukî, ama öbürüne var. Çünkü, Melâmi düsturuna göre, zahitlerin küfür saydığı bizim için

imandır. Vahdet-i vücud inancımızın özüdür ve imanın koşullarının başında gelir. Tanrı insanda zuhur eder; görünüm alanına çıkar. Her insan Tanrı'nın cemalini taşır kendi yüzünde. Yalnız insan mı? Vahdet-i mevcuda inanmaz mıyız Melâmeti olarak? Elbette inanırız; doğa-insan-Tanrı birliği inancımızın özünün özüdür. Evrendeki canlı cansız her varlık Tanrıdan bir parçadır, herşeyde onun yüzü yansır. Zahitlerin, Sunni ulemânın korkusundan inancımızı şiirlerimize dökmekten çekinmeyelim. 'İnsana verir cemalini' diye açıkça yazabilirdi Ahmet can."

Ma'şukî susunca Pir Ali Sultan, Şeyh Ahmet'i savunma gereğini duydu:

"Ma'şukî can biliyorsun ki, zarar gördüğümüz ve göreceğimiz yer ve zamanda takiye yapmak da ilkelerimizden biridir. Hem artık senin ağır sorularını hafiften yanıtlamaya çalışalım" dedi gülerken, oturuşunu değiştirirken. Sonra konuşmaya başladı:

"Ma'şukî can oğlum, düşman sofrasından karnını doyuranların dost kılıcı çaldığı pek görülmemiştir. Sultan Padişah'ın seferlerine, yani şeriata göre 'küffar üzerine cihada' ve 'şeriaten katl' dedikleri kelle kesmelere fetva veren şeyhülislam ve onlara destek olan şeriat-din uleması saraydan çöplenen Padişah kullarıdır. Daha açık söylüyeyim; onlar Tanrı'nın kulu olmaktan çıkmış, sarayda hangi padişah tahtta oturuyorsa onun bendesidir, ona kul olmuştur. Padişah kulluğundan azledilenin ya başı gider, ya küll-i malı!"

İsmail Ma'şukî, babasının Padişah'a kul olanların artık Tanrı'nın değil, Padişah'ın buyruklarını yerine getirmekle kendilerini mükellef gördükleri anlamına gelen bu sözlerine, yanlış algılamayla tepkisel davrandı.

"Ne yani? Şeyh Baba'mız, onların Padişah'a ölümcül bağlılık nitelikli kulluklarını onaylıyor mu?" diye sordu. Pir Ali Sultan, "ne diyorsun sen, dedi. Doğrusu bu girişten böyle bir anlam çıkarman beni çok şaşırttı. İslamın zahiri inancının gerektirdiği Tanrı kulluğundan hiç çekincesiz sapmış olan bu din ulemasını onaylayıcı bir yanım olsaydı, şimdi sarayın baş köşelerinden birini kapmış olurdu Şeyh Baban Bahaaddin Ali."

Pir Ali Sultan Şeyh Bedreddin Mahmut'la Zembilli Ali Cemali'yi Bir Çizgide buluşturuyor.

"Padişah sarayına kapılananlar arasından, Padişah'ın fetva isteklerine karşı koyan hiçkimse çıkmadı mı?"

Bu soru beklenmedik biçimde Edirneli Şeyh Ahmet'ten gelmişti. Ma'sukî memnun memnun gülümsedi. Pir Ali Sultan yanıtladı:

“ Benim bildiğim iki kişi var. Birisi Musa Padişah'ın yanında yeralan Şeyh Bedreddin Mahmut Simavi; diğeri ise üç padişaha şeyhülislamlık yapmış, hemşehrimiz ve arkadaşım Zembilli Ali Cemali Aksarayı'dir.”

İsmail Ma'sukî araya girdi:

“Ama Şeyh Bedreddin Şeyhülislam değil, Musa Çelebi'nin kazaskeriydi. Kethüdası da Börklüce Mustafa...”

“Biliyorum oğlum. Çok sabırsızsın; sözün arkasını beklemiyorsun. Şeyhülislam değildi, ama Osmanlı ilmiye sınıfının en yüksek makamındaydı. Bu bağlamda büyük İslam fıkıhı bilgini, bânîni bilge ve şeyh olarak Bedreddin Mahmut Simavi'nin yeri çok başka. Çünkü Edirne sarayında Padişah'a kul olmamış, Padişah ve çevresindeki ulemayı kendisine bende kılmış. Baskıcı mutlak yönetimleri yıkarak, dünyaya adîl ve nimetlerini hakça paylaşım düzeni getirmek için mücadele vermiştir. Bu durumda o Musa Padişahı kullanmıştır, padişahlıktan başka bir yönetim biçimi bilmeyen halk topluluklarını yanına çekebilmek için. Bu tehlikeyi gören Mehmet Çelebi Konstantiniye Basil'ini-kralını da uyarmış işbirliği için. Bu tür halk hareketlerinin Hristiyan topluluklarına da sıçrayıp, kendisini de tahtından kaydıracağını iyi bilen Bizans yönetimi tüm askeri kuvvetleri ve donanmasıyla Mehmet Çelebiye destek oldu. Çünkü Bizans, elli-altmış yıl önce o zaman kendi sınırları içinde olan Edrene dahil olmak üzere Selanik ve Mora'da yükselen Zelot (ayak takımı) ayaklanmalarının büyük sıkıntılarını yaşamış birkaç yılda ancak bastırabilmişti; hem de yağma-talan karşılığında Aydınoğlu ve Germiyan Türk Beyliklerinin askeri güçlerini kullanarak... Mehmet Çelebi, Bizans'ın yardımı olmasaydı, Bedreddin'in yönlendirdiği Musa Padişah'ı zor yenerdi. Arkasından Karaormanlar'dan inen Bedreddini erlerini ve onun destekleyen Dimetoka'dan gelen Kızıl Deli Sultan Bektaşlılarını yenmek öyle kolay olmazdı; eğer Bizans yardımıyla, Urumeli'deki mülklerinin ellerinden gideceğinden korkan büyük malikâne sahipleri feodal beylerin kuvvetleri birleşmeseydi..”

İsmail Ma'sukî babasını bu kez şaşkınlık içinde dinliyordu. Bedreddin'in *Varidat*'ı ve diğer fıkıh ve medreseler için yazdığı Arapça ders kitaplarını 'su gibi içip' incelemiş çok çalışkan ve ileri/aydınlık görüşlü bir suhte (medrese öğrencisi) olarak, babasının Bedreddin hareketinin bazı ayrıntılarını birkaç cümleyle bu nesnel yorumlarına şaşırmıştı. O sürdürüyordu:

“ Baba Resul’un yüzelli yıl önce ve Hacı Bektaş Veli’nin barışçıl ve ve birleştirici öğretisiyle sürdürdüğü ‘dünya mülkü halkındır Sultan’ın Padişah’ın değil, eşit ve adilce yararlanalım’ ilkesini yeniden canlandırıp, yaşama geçirme hareketinin sancağını Şeyh Bedreddin ile Börklüce Mustafa kaldırmıştı. Kendilerinin Padişah kulları olduklarına şartlandırılmış halkın hakkını alamıyan bu ayağa kalkış da kanla bastırıldı. Yeryüzünde Tanrı’nın vekili olarak, Padişah’ın kulluğunu savunan ve Tanrı kulluğunu unutmuş din uleması İslam’ı, Sultanlığın ve tahtın çıkarları doğrultusunda yorumlayıp, bu başkaldıranların dinden sapmış (rafizi), dinsiz (mülhid) ve zındık, dolayısıyla cümlesinin kâfir olduğuna dair verdikleri fetvalarla halkı yanlarına kolayca çekebiliyorlardı. Hakca ve halkca düzeni getirme yoluna başkoymuş önderler de ‘peygamber, kurtarıcı Mehdi, Ali donlu zamanın Velisi-İmamı’ sıfatlarıyla yoksul ve baskı gören halkları harekete geçirmişlerse de batını inançlıların dışındakileri fazla etkileyememişler. ‘Ben Ali’yim Ali benim’ diye ortaya çıkan Şah İsmail ve onu yaratan batını Alevi-Bektaşî Türkmenleri başarıyla kurdukları Kızılbaş Safevi Devleti de farklı bir düzende yaşamsal süreklilik kazandıramadı. Büyük katliamlar yaşandı.”

Tam burada hiç konuşmayan ve hep susan Şeyh Yakup helvacı, kendisinden beklenmiyen bir soru sordu Pir Ali Sultan’a:

“Ulu Pirim, hani sancak dedin ya; şimdi o kızıl sancakı Kalender Şah kaldırdı, onun sonu da mı böyle olacak? Neredeyse on ay oldu, sizinle gizlice görüştüğünde ben hizmet etmişim; ne soylu, ne yiğit bir er kişiydi!”

Son cümleyle Ma’sukî ve Şeyh Ahmet gözgöze gelmiş ve özellikle Ma’sukî donup kalmıştı şaşkınlıktan. Pir Ali Sultan kızgın gözlerle Yakup Helvacı’ya baktı. Helvacı büyük bir pot kırdığını anladı. Herkesin bilmediği ve bilinmesinin de Pir Ali Bahaaddin’in başına tehlikeli işler açacak sırrı faşetmişti. Utançtan yerin dibine geçen Şeyh Yakup, ağlayarak Şeyh’inin eteğine sarıldı ve bir yandan,

“Bağışla Pir’im; öyle konuşulmayacak şeyler konuştunuz ki, bu canların da olaydan haberleri var sandım” diye söyleniyordu.

Pir Ali Sultan’ın kızgınlığı geçmişti. “Tamam Helvacı Baba, dedi, kalk otur yerine. Bilmiyorlardı, ama söyleyecektim. Sen benden önce davrandın. Kalender Şah’a geçmeden önce, namuslu bir Sünni din bilgini olan Zembilli Ali Cemali Efendi’den sözedelim. Çünkü onun Padişah buyruklarına karşı gösterdiği direnci, diğer Şeyhülislam da gösterseydi; hakca bir düzen

kurulmazdı, ama bazı savaş ve katliamların önü alınabilirdi. İki yıl önceki Rodos seferine sürüklenmişti. Rodos alındıktan sonra orada imam ve hatiplik göreviyle bazı İslamî kurumlar açtı.”

Burada Şeyh Ahmet sordu:

“Şeyhülislamıktan imam-hatipliğe atanma, bir tenzil-i rütbe değil midir?”

“Öyledir elbette Ahmet can, demek ki Sefer’e katılmak istememiş, ama zorla götürülmüş. Biz arada bir mektuplaşır, dertleşirdik. Son yıllarda posta tatarları mektup getirmez oldu. Adam zaten oradaki görevini bitirip dönünce bir yıl bile yaşamadı.”

“ Babası Ahmet bin Mehmet Çelebi Karaman’da otururuyordu ve orada doğmuştu. İlk tahsilini Karaman ve Konya’da yaptıktan sonra, bir yıl Zinciriye’de okudu. Daha önce de söylediğim gibi burada birlikte olmuştuk. İstanbul’da Molla Hüsrev’in, Bursa’da Mevlana Hüsamzade Muslihiddin Efendi’lerin derslerine devam ederek onlardan icazet aldı. Kısaca özetlersek; Bursa’da hocasının kızı ile evlenir. Tahsilini tamamladıktan sonra Edirne Taşlık Ali Bey Medresesi’ne müderris tayin edilirse de, Karamanlı Mehmet Paşa ile aralarının açılması üzerine, bu medresede uzun süre kalamaz. Sadrazam kendisini düşük bir maaşla Beylerbeyi medresesine atayınca, Zembilli Ali Efendi, şeref ve haysiyetini gözeterek istifa eder ve verilen başka bir görevi de kabul etmeyip, Şeyh Muslihiddin İbn-i Vefa’nın hizmetine girerek tasavufu öğrenir ve batıniliğe adım atar. Fatih’in ölümünün ardından II. Beyazıt tarafından saraya davet edilirse de davete de icabet etmez. Kendisine gücenen Padişah, Zembilli Efendi’yi önce Bursa’ya sonra da Amasya’ya müderris olarak sürgün eder.”

İsmail Ma’şukî, “güzel de Şeyh Baba’m, dedi, buradaki Padişah’a itaatsizlikler bireysel çıkar ve onur bencilliğine dayanmıyor mu sizce? Benim duyduğuma göre onu asıl bizim bakış açımızdan meşhur eden Yavuz Selim’le olan tartışmalarıymış. Onun ayrıntısını bilmiyorum, bir anlatsanız!”

“Tamam Küçük Dede’m, dedi Pir Ali Sultan. Öbürleri Ma’şukî’ye bakarak hafifçe güldüler. O sürdürdü konuşmasını:

“Bana bir mektubunda uzunca anlatmıştı. Ben de kendisine şaka yollu, aman Ali Cemali efendi kendini mukayyet ol kellen gider sonra, diye yazmıştım. Ona geçmeden önce söyleyeyim; Bayezid Padişah bir rüya üzerine onu bağışlayıp, ertesi gün Padişah’lığının tam 22.yılında Şeyhülislam tayin ediyor. Ayrıca yeni

bitmiş olan Bayezid Medresesi'ne de müderris oluyor. Hatta ona elden gönderdiğim bir mektupta, haydi Ali Cemali, Bekir deden seni kurtardı, demiştim. Sözde Bayezid Padişah'ı, rüyasına giren Ebubekir; sen benim alim torunuma nasıl böyle zulmedersin? diye bir güzel azarlamış. Biliyorsunuz, Zembilli'nin dedesi Mehmet Çelebi'nin babası büyük din bilgini Ali Cemali Aksarayı halife Ebubekir'in soyundan geldiğini söyler. Yavuz Selim'e gelince;"

Ali tam Yavuz'a geçecekken, Şeyh Ahmet söz aldı:

"Pir'im benim duyduğuma göre, Zembilli Ali Cemali Aksarayı Bayezid Padişah'ın Şeyhülislamlığı sırasında ona borcunu ödüyor." Ma'şukî hayretle sordu:

"Nasıl yani Şeyh Ahmet Can?"

"*Ahlak-ı Sultan Bayezid ibn Sultan Mehmet Han* kitabını yazıp, ona övgüler düzerek!" Pir Ali Aksarayı:

"Doğru söylüyor Şeyh Ahmet, dedi; tam dokuz yıl onun şeyhülislamlığını yaptı.

Bilirsiniz, kendisine sunulan soru kağıtlarını (istenen fetvaları) sarkıttığı zembille alıp, yine cevaplarını soru sahiplerine zembille verdiği için Zembilli Ali Efendi ismini takmış halk. Doğruluğu ve hakseverliği ve cesareti ile Yavuz'un gözüne de girmiş ve onu "eğer şeriata aykırı emirler verirsen, ben de senin hal'ine fetva veririm" diyecek kadar etkisi altına almıştır.

Kırdığı pottan dolayı hep kafası önünde sessiz bekleyen Şeyh Yakup Helvacı, kafasını hafif kaldırıp zorla duyulacak bir sesle, "Yavuz Selim gibi zalim bir Sultan'a böyle söylemek doğrusu çok büyük cesaret ister" dedi. İsmail Ma'şukî fırsattan yararlanıp bilgece bir söz söyledi yine:

" Helvacı Baba, en cahil kişiyle en bilgin kişi her zaman çok cesur olur."

Pir Ali Sultan gülerek, "Ma'şukî can dedi; aynı cümleyi söyleyecektim, benim ağızımdan aldın oğlum. İnançsal olarak kendisiyle anlaşamayız, ama gerçekten züht ve takva sahibi samimi bir şeriat bilginiydi; İslam şeriatına uymayan her çeşit karara karşı çıkar ve fetva vermezdi. Bir defasında Sultan Selîm Han, Sarayın hazîne görevlilerinden yüz elli kişinin sorumsuz davranışlarına kızıp idamını emretmişti. Zembilli Ali Efendi, bu kararı duyunca derhal dîvân-ı hümâyûna koştu. Vezirler ayağa kalkıp saygı ile karşıladılar ve baş köşeye oturturlar. Padişah'la görüşmek istediğini söyler. Durum Padişah'a arz edilir. Yavuz Sultan Selîm Han, huzura girmesine izin verince, arz odasına girip selâm

veriyor. Padişah selamını yerindem yekinererek gerekli saygı gösterisinden sonra hemen Padişah'a şöyle söyler:

'Bizim gib, fetva hizmetinde bulunanların bir işi de, padişahların âhiretini korumak, onları dinen hata olan şeylerden sakındırmaktır. Duyduk ki, yüz elli kişinin îdâm edilmesine Padişahımız ferman çıkarmış. Fakat onların öldürülmeleri için, dînen bir sebep tesbit edilmiş değildir. Recâ olunur ki, af buyrula!'"

"Zembilli Ali Cemali'nin bu sözlerine kızan Padişah; 'bu iş saltanatın gereğidir. Âlimler böyle işlere karışırsa, devlet idaresi kargaşaya uğrar. Sorumsuzluklara göz yummak, beğenilecek tutum değildir. Bu işlere karışmak sizin vazifeniz değildir' deyince o da;

'bu karar âhiretiniz ile ilgilidir ve buna karışmak da bizim vazifemizdir. Eğer affederseniz ne iyi, ne güzeldir. Yoksa âhirette cezaya müstehak olursunuz" karşılığını veriyor. Bu sözler Padişah'ın kızgınlığını yatıştırıyor. Bana mektubunda gerisini şöyle anlatıyordu, bu günmüş gibi anımsıyorum:

'İnan Bahaaddin Ali, Padişah'ın huzuruna kelle koltukta girdim. Korkunun ecele faydası yoktur deyip, ahiret faslından söze girerek ben de onu öbür dünya ile korkutmak istedim. "Affettik" deyince neş'e ile sohbe başladık. Konuşma bittikten sonra, gitmek üzere ayağa kalktım. Kafam, zindana atılmış haksız yere idamını bekleyen zavallılarla meşguldu; tamam canları kurtuldu, ama işsiz güçsüz ortalıkta kalacaklardı, hepsi evlad ü iyal, çoluk çocuk sahibiydi. Allah o gün bana dünyanın cesaretini ve ilhamını vermişti sanki Pir'im –bazan bana böyle de hitap ederdi- Sultan Selîm Han'a; 'ahiretiniz ile ilgili olan hizmeti yerine getirdim. Mürüvvet ile ilgili bir sözüm daha var' dedim. Padişah, 'Onu da söyle' deyince; 'O sözüm de şudur ki, Padişah'ın affına uğrayan kapıkullarının, işlerinden el çektirilince, el açarak sokaklarda dolaşmaları, Padişah'ın şanına lâayık mıdır?' diye sordum. Sultan Selim, bu isteği de kabul etmekle beraber, vazîfelerinde kusur ettikleri için, onları çağırıp biraz azarlaması gerektiğini belirtti. Buna karşı da; "târiz pâdişâhın re'yine kalmıştır. Orasını siz bilirsiniz. Bizim arzumuzu kabul etmeniz bize yeter" dedi ve teşekkür ederek, Pâdişâh'ın huzurundan ayrıldım. Sultan Selîm Han, tahtından kalkarak bizi kapıya kadar medh ü senalarla uğurladı. Pir Ali dostum, saraydan çıktığımda kendimi kuş gibi hafif hissettim. Dünyanın en mutlu kişisiydim; doğrusu o yüz elli kişiyle birlikte kendi canımı da kurtarmıştım..."

İsmail Ma'sukî de onu övmekten kendini alamadı:

“ Gerçekten cesur olduğu kadar, akıllı, öngörülü; neyi ne zaman ve nasıl söyleyeceğini bilen bir kişiymiş. Molla Lütü'nün öğrencisi yeni Şeyhülislam Kemal Paşazade'nin elinden re'ya'nın çekeceği var.”

“Doğru o makama ne desiselerle geldi. Bazı vezirlerin Sadrazam'dan onun lehine kayırma sağlamasıyla bu makama oturdu. Ben Zembilli Ali Cemali'nin eceliyle öldüğünü sanmıyorum. Onun, tahta oturduğundan kısa bir süre sonra, Şeyhülislam olarak, Selim Han'a yaptığı gibi Sultan Süleyman'a da, özellikle imparatorluğu doyuran Anadolu re'ayası vergi mükelleflerine adil davranması ve görevlilerin zulümlerine engel olması uyarılarında bulunduğu biliniyor. Genç Padişah, çok sevdiği için hemen değil, ama Rodos seferiyle birlikte onu görevden alıyor. İstanbul'a döndükten sonra da büyük ulemadan biri olarak, devlet işlerine parmağını sokar, uyarılarda bulunur diye hal'edildiği söyleniyor..”

“ O Şeyhülislam olarak kalsa ve yaşasaydı, Anadolu'da ayaklanan Kızılbaş Türkmenler'e karşı, Küffâr üzerine gidiliyormuşcasına fetva vermez, yapılan başka haksızlıkların düzeltilmesi ve baskının kaldırılmasını ister ve yine Süleyman Padişah'la çatışır. Sultan Selim İran Şahı İsmail'e karşı büyük sefere hazırlanırken, kendisinden fetva isteneceğini düşündüğü için, babasının hastalığı bahanesiyle izin alıp Karaman'a gelmişti. Bir ara Aksaray'daki yakın akrabalarını ziyaret ettiğinde, tebdil-i kıyafet ederek dergâhımıza da uğradı. Zikir törenimize katılmış, talip canlarımızla birlikte tevhid çekmişti. Ali Cemali Efendi'yi zaten yaşatmazlardı; ölünün arkasından sevinilmez, ama onun erken dünya değiştirmiş olması iyi oldu ve bu bakımdan biz sevinmişizdir.”

Pir Ali Aksarayı Kalender Şah'la İlişisini ve Gizli Kızılbaş Olduğu Sırrını Açığa vuruyor

Pir Ali Aksarayı bundan sonra Zembilli Ali Cemali Efendi'den bir daha söz etmedi. Kalender Çelebi öncesi ayaklanmaları, nedenleri ve onunla ilişkileri üzerinde konuştu ve bazı açıklamalarda bulundu.

Halk arasında söylendiği gibi, “onun ağzı olsun” diyerek kısaca özetleyelim bu açıklamaları; Çaldıran sonrası ilk büyük ayaklanma hareketi, Amasya Tokat, Yozgat (Bozok) bölgelerinde yaşayan Alevi-Türkmenlerin başına geçen, yüzyıl boyunca Anadolu'daki ayaklanma hareketlerine adına veren Bozoklu Celal ile başladı.

Bozoklu Celal, 1517 yılı ortalarında, Yavuz Selim'in Mısır seferi sırasında ayaklandı. Amasya ve Tokat bölgelerinin Alevi Türkmenlerini başına toplamıştı. Bozoklu Celal eyleminin tabanını oluşturan 20 bini aşkın yoksul halk ve köylüler, iki yıla yakın süre Osmanlı'ya karşı mücadele verdiler. Ferhat Paşa liderliğinde ordunun üstlerine yürümesi karşısında Bozoklu Celal ve yandaşları Turhal, Zile, Artova ve Sivas üzerinden Safevi topraklarına yöneldiler. Ancak sonunda Erzincan'da kuvvetleri dağıtılarak, Bozoklu Celal yakalanıp kafası kesildi ve Yavuz'a gönderildi.

Şah Veli ayaklanması 1519'da Yozgat'ta başladı. Şah Veli, Bozoklu Şah Celal'in talibiydi. Çevresinde toplanan 4 binden fazla insanla Celal'in öcünü aldı. Zile'de Sivas beylerbeyi Şadi Paşa'yı savaşa zorlayarak, birliklerini dağıttı. çarpışmalarda Sivas defterdari öldürüldü ve Şadi Paşa yaralandı. Bu olayla Şah Veli büyük ün kazandı. Öyle ki bir Osmanlı tarihyazıcısı, sonradan onun “Şah İsmail Safevi'in bile adını unutturduğunu” yazacaktır. Şah Veli'nin kuvvetleri, aynı yılın ortalarına doğru, Kızılırmak üzerindeki Şahruh köprüsü yakınlarında Osmanlı'nın Husrev Paşa'sına yenildi ve büyük bir Alevi katliamı daha yapıldı.

Süklün ve Baba Zünnun ayaklanmaları da Alevi Türkmenlerin yoğun olduğu Bozok'da çıkmış, Tokat, Sivas, Amasya, Maraş, Adana, Tarsus ve İçel yörelerine kadar yayılmıştır. Osmanlı'nın ağır baskıya dayanan yönetimi, toprak-vergi-köylü siyaseti, Aleviler ve Alevi-Bektaşî inancına horbakışı, Alevileri “mülhid, rafizi (dinsiz, sapık)” olarak nitelmesi ve hakaretin ötesinde yeni siyaset adıyla kızılbaşlığı “ağır suç, cürüm” kapsamında görmesi, ayaklanmaların ana nedenleriydi.

Türkmen oymaklarından Süklün aşiretinin Koca Dede'sine devlet memurlarının yaptığı, hiç bıçak vurmadiğı sakalının, bıyığının zorla kestirilmesi hakareti, Alevi Türkmenlerin geniş tepkisine yol açan bir kıvılcım oldu. Yoksul halkın başa geçirdiğı Baba Zünnun'un 1525'lerde başlattığı ayaklanma, hızla gelişip yayıldı ve 1527'ye kadar sürdü. ayaklanma sırasında Bozok sancak beyi Mustafa bey, İlyazıcısı kadı Muslihüddin öldürüldüler. Sancak beyinin Sultan Süleyman'ın halasının oğlu olması, Dersaadet'te geniş yankı uyandırmış ve isyanı bastırmak üzere Hurrem paşa görevlendirilmişti.

Baba Zünnun'cu Alevi-Kızılbaş yığınlar, Kayseri yakınlarında Hurrem Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetlerini perişan ettiler. Hurrem Paşa, İçel sancak beyi Ali Bey, Kayseri valisi Behram Bey ve daha birçok zeamet ve timar sahibi beyler öldürüldü. Bu başarılarıyla taraftarları artan Baba Zünnun ise Artova ve

Kazova'ya doğru ilerleyerek, Alevi-Bektaşlı köylü yığınlarının kaynağına yöneldi.

Osmanlı yönetimi bu kez Rumeli beylerbeyi Hüseyin Paşa'yı, Sivas beylerbeyi Hasan Paşa'yı ve Maraş beyi Mahmut'u isyanı bastırmakla görevlendirdi. Hüseyin paşa tüm eyalet askerleriyle Zünnun'un üzerine yürüdü. Höyükli'deki kanlı çarpışmalarda, Baba Zünnun'un kendisi ve yandaşlarından çok ölenler oldu, ama Kızılbaşlar Osmanlı ordusuna pes etmediler. Dağlara çekilip toparlandılar. Vakit geçirmeden yeniden Osmanlı güçlerine saldırıp onları dağıttılar ve Hüseyin Paşa öldürüldü. Baba Zünnuncu Kızılbaş Türkmenler, daha sonra, güneyden gelen Diyarbakır beylerbeyi Hüsrev Paşa'nın Kürt birlikleri tarafından dağıtıldılar.

Aynı yıllar içinde, babasının öldürülmesiyle oymağının başına geçen Zünnunoğlu Atmaca Halil ayaklanması; Maraş, Adana, Tarsus-İçel hattında Tonuzoğlu ve Yenice bey, yine Adana'da Veli halife, Seydi bey ve İnciryemez Alevi kökenli halk ayaklanmaları, aynı zincirin halkalarıydı ve resmi tarihin “yükselme devri” adını verdiği Muhteşem Süleyman'ın “cihan imparatorluğu'nu” temelinden sarsıyorlardı.

Hemen arkasında Kalender Çelebi, Hacı Bektaş Veli dergâhı'nın manevi öncülüğünü, silahlı başkaldırıyla siyasi toparlanışa yöneltmesi evresine girildiğini görüyoruz. Baba Zünnun ölmüş, fakat yandaşları dağılmamış, mücadeleyi sürdürüyorlardı. Başkaldırı önderleri seyyidler, dedeler toplanarak, bir anlaşmaya varmış ve karar vermişlerdi. Kalender Şah'ın arkasında yürüyeceklerdi. Böylece Hacı Bektaş torunlarından Kalender Şah, Şubat'ın sonlarında Ankara-Kırşehir yöresinde ayaklanmış, süratle Kazova'ya doğru gelmektedir. Bu iki büyük ayaklanma, ayrı ayrı değil birlikte ele alınmalıdır. Aynı ya da birbirini izleyen yıllarda ortaya çıkan bu iki eylem, Alevi-Bektaş-Kızılbaş inançlı halk kitlelerinin ilk ciddi toparlanması ve birlikte hareket etmeyi ilk denemeleridir.

Baba Zünnun'un harekete geçmesinden az bir süre sonra Kalender Çelebi'nin başkaldırması, iki ayrı cephede aynı beyleri ve vezirleri şaşkına çevirip yenilgiden yenilgiye sürüklemeleri bir rastlantı değildir. Kanımızca bu, Alevi-Bektaş-Kızılbaş inancındaki halk yığınlarını “pirlerin piri hünkâr Hacı Bektaş Veli dergâhı”na manevi bağlılıklarının siyasi birliği, “*İstanbul şehrindeki tac-ı devleti*” ele geçirmek için bilinçli bir andlaşma ve güçbirliğidir. Ancak Osmanlı bunu sezmiş, ayaklanan kitlelerin Kazova'ya birlik sancağını dikmelerine, bütün

güçleri seferber edip engel olmaya çalışmıştır. Osmanlı tarihçisi İbrahim Peçevi'ye göre, "Zünnun'culara en büyük darbeyi, Diyarbakir beylerbeyi Hüsrev Paşa, 'rüstem yaratılışlı kürt askerleri" ile vurmuş (*Peçevi tarihi* I, s.96) ve onları dağıtarak Kalender Şah'ın oraya ulaşması ilk aşamada önlenmiş oluyordu. Kızılbaş başkaldırılarının şiirleriyle siyasetini yapmış ve zaman zaman hareketleri bile yönlendirmiş olan büyük ozan Pir Sultan Abdal boşuna şu dörtlüğü söylememiştir:

Mümin olan bir nihana çekilsin
Münafık başına taşlar üşürsün
Sancağımız Kazova'ya dikilsin
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

Anlaşıyor ki, Hacı Bektaş Veli'nin torunlarından, Balım Sultan'ın kardeşi "Kalender Abdal", "Civân Kalender", "Kalender Çelebi" adlarıyla da tanınan Kalender Şah bu birlikteliğin önderi olmuştu. Kalender Şah (1476-1528) aynı zamanda iyi bir ozandır. Balım Sultan'dan sonra Pir postuna oturmuş ve 1518'den beri Hacı Bektaş Veli Dergâhı'nın başındaydı...

Pir Ali Bahaaddin Sultan konuşurken bir yandan da kendisini dinleyen üç sohbet konuğunun merak, korku ve şaşkınlıklarıyla da ilgileniyordu. Helvacı'nın ikide bir pencerelere bakmasını kendisine bir uyarı gibi algılayarak, "Helvacı Baba can, dedi, şöyle bir çevreyi kolaçan et; kapı arkalarında, merdiven altları ve pencere önlerinde bazı meraklılar bulunmasın. Daha derinlere dalacağız, derin sırlardan sözedeceğiz Ma'sukî cana." Şeyh Yakup Hemen kalkıp söylenenleri yerine getirmek için odadan dışarı çıktı Pir'ine arkasını dönmeden, sağ eli göğsünde eğilerek. Pir Ali Sultan konuşmasını sürdürüyordu:

"Can Ma'sukî'nin, Konya ve Kayseri Medreselerinde tahsilde olması ve Aksaray'da kısa süreler kalması dolayısıyla Dergâhta olup bitenlerden fazla bilgisi yoktur. Ahmet can desene, üç dört aydır, yüzlerce nasipli talibimizi gerçekten sılaya mı gönderdik?" Az sustu, doluktu/ağlamaklı oldu, gözlerinden birkaç damla yaş süzüldü sakallarına aşağı. Helvacı Baba "asayiş ber-kemâl!" diyerek odaya girip kapıyı kapattı. İsmail Ma'sukî, bilgisi olmadığı halde ne demek istediğini tahmin etti babasının. Soruya muhatap olan Şeyh Ahmet ise "Pir'imın kendisi bilir, dedi; ben bir şey diyemem. İlk gitmek isteyen bendim, ama izin vermediniz..."

İsmail Ma'sukî duramadı sordu:

“ Şeyh Ahmet can, herhalde sık sık burnunda tüttüğünü söylediğin sılana, Edirne’ye değil. Dün karşılaştığımızda bir ay önce Edirne’de on gün kadar kaldığını söylemiştin. Şeyh Baba’m, eğer Dergâh’la ilgili beni aydınlatmak istiyorsa, daha açık konuşmasını istirham edeceğim. Özellikle, Şeyh Yakup Helvacı’nın dediği gibi kızıl sancağı yükselten, bence zamanın kurtarıcı Mehdi’si Kalender Çelebi’nin kalkışması/kıyamıyla ne derece ilgilisiniz? Onu öğrenmek istiyorum. Umuyorum ki bigâne değilsiniz. Üstelik kendisiyle daha önceden de tanışıklığınız olduğunu biliyorum, herhalde şimdi düşman görmüyor sunuz?.”

Pir Ali Aksarayı öfkeleni birden ve sesini yükseltti:

“ Sen ne diyorsun Ma’şukî? Biz Padişah’ın kapıkulumuyuz ki, Kalender Çelebi’yi düşman görelim? Bunca konuşmalardan herşeyi anladığını, nerede durduğumuzu tahmin ettiğini düşünmüştüm..” İsmail Ma’şukî böyle bir soruyu sormakla bile bile hata yaptığını biliyordu. Müritlerinin yaptığı hemen yerinden kalkıp eteğine yapıştı,

“bağışla beni Şeyh Baba’m, hata ettim; ağzımdan yanlış kelimeler çıktı. Asla öyle düşünmüyorum.” Pir Ali Sultan, “kalk dedi Ma’şukî can, dedi; seni bağışladım ve öyle düşünmediğini çok iyi biliyorum. Beni tahrik ederek, senden saklı birşey bırakmamamı istedin.”

Ma’şukî yerine otururken, “o zaman izinle, tahminlerimi söyleyeyim, dedi; Kalender hareketinin her aşamasından Şeyh Baba’mın bilgisi var. Eski dostluğu bir yana, başından beri burada veya başka mekânlarda Kalender Şah ile gizli görüşmeler yapıyorsunuz. Buluşmalarınızda genellikle eylemlerinden size sözedip, karşılıklı tartışıyor ve iki taraf ikna olduğunda uygulanıyor. Ayrıca saziyle, nefesleri ve deyişleriyle, Şah İsmail’den sonra ona Şah diye bağlanıp hareketi açıkça destekleyen ve propagandasını yapan büyük Kızılbaş ozan Pir Sultan Abdal’ın geri plandaki yansıması, fikirleriyle destek veren gizli Kızılbaş Pir Ali Sultan’dır, diyebilirim miyim? Eminim ki şimdi içinizden ‘yalnız fikirlerimle mi?’ diye geçiriyorsunuz. Kendilerini irşad edip, nasip veren Mürşidine-Pirine candan bağlı gönüllü taliplerini, müritlerini çarpışmalara kattın, sılaya gönderirir gibi...”

İsmail Ma’şukî Babasıyla Kalender Çelebi’nin Müsahip Olduğunu Öğreniyor

Pir Ali Sultan, “bazı eksikliklerine rağmen tahminlerin yerinde, dedi ve sürdürdü: “ Pir Sultan Abdal kadar da yakınım Kalender Abdal’a. Kendisini gençlik yıllarımdan beri tanırım. Onun çocukluğunun bir kısmı ve ilk gençliği Urumeli’nde Dimetoka’da geçmiştir. Hellence de biliyordu Arapça ve Farsça’nın yanısıra. Dimetoka’daki Kızıl Deli Sultan Dergâhı Meriç’in hemen ötesinde Edirne’ye yakın olduğundan, tanınmış Fatih Sultan Muhammed’in kurduğu Taşlık Sahn Medresesinde okumuş, tüm İslami ve aklî ilimleri Arapça-Farsçayı orada öğrenmişti. Bu asrın başında Kırşehir’e geldiler. Kızıl Deli Sultan Dergâhı’nın başında bulunan büyük kardaşı Balım Sultan’ı, küçük şehzadelik yıllarından tanıyan Sultan Bayezid Han Hacı Bektaş Veli Dergâhı’nın başına koydu. Kutbu’l Evliya ve kutbu’l ârifin Hünkâr Hacı Bektaş Veli’nin sanırım sekizinci evlâtlarıdır. Hiç unutmam; henüz Binyamin Sultan Ayaşı’nın çömeziydim, ama kendisi beni Şeyh Bahaaddin Ali diye çağırarak onurlandırmaktaydı. Kalender Çelebi, Kırşehir’e gelişinin ikinci yılında adımla duymuş ve benimle tanışmak için Aksaray’a gelmişti. Ayaşı Sultan’ın huzurunda tanışıp tartıştık; büyük Şeyh bizi bir çeşit sınavdan geçirmiş ve Kalender Çelebi, her alandaki bilgisi ve görgüsüyle onun da hayranlığını kazanmıştı. Binyamin Ayaşı Pir’im ikimizi de kutlayarak ebedi dostluğumuzun kapısını açtı. İkimizi de o kapıdan içeri sokup üstümüze kapattı. Ama o sırada Ayaşı Sultan unutmadığım küçük bir hata işledi.” Öbür üçü aynı anda hayretle sordu:

“ Bir hata mı işledi Ayaşı Sultan?” Pir Ali Aksarayı gülerek sordu:

“Niye şaşırdınız? Pirlere hata işlemez mi? Gerçek talip Pir’inin hatasını görmemezlik etmemeli ve üstünü örtmemeli. Yoluyla yordamıyla onu uyarmalıdır. Ayaşı Sultan birden, ‘Kalender’im dedi; öyle hayıflanıyorum ki, bir melâmeti değil de bir Kızılbaş’sın diye!” Kalender karındaşım gayet olgunca ve hafif gülümsemeyle karşılığını yaptırdı:

“ Sultan’ım, biz melâmiyiz; Tanrı’ya ve peygambere melâmiler gibi inanıyoruz, zahitler gibi değil. Ne yazık ki siz Bektaşlı, günümüz söylemiyle siz Kızılbaş değilsiniz ve bir zahit gibi davrandınız.’ Türkmen dilinde Hacı Bektaş Veli’ye bağlı olanlara ‘Bektaşlı’ denir; Arapça ve Osmanlıca’daki ‘Bektaşî’ anlamındadır.” Ma’sukî burada sordu:

“ Peki Ayaşı Sultan ne dedi bu sözlere karşı? Siz bir şey demediniz mi?”

“Hayır Ma’sukî can. Pir’imin sözü üstüne söz mü edebilirdik. Pir’im çok celâlli idi; bizlerdeki hoşgörü yoktu onda. Yalnız bir süre sonra, hiç yeri

olmadığı halde ‘Şeyh Bahaaddin Ali, Kalender Abdal’a yanlış söz ettik, hatalı davrandık’ dedi. Belliydi ki rahmetli hiç unutmamış. O anda birşey söylemediydi. Sadece ‘Sultan Balı’ya selam ve hürmetlerimi bildir; ecdadınıza aşk ile niyaz ediyorum’ diyerek odadan çıktı. Ben yine de duramadım ardından konuştum Pir’imin; Ayaşi Sultan doğru yapmadı sana öyle söylemekle, dedim. O da, ‘üzülme Şeyh’im dedi, ben alışkınım bu sözleri duymağa. Özellikle Medrese’de çeşitli meşrepten öğrenci arkadaşlarımdan ve hocalarımdan az işitmedim bu türden hayıflanmalar.’ Sonra uzun açıklamalarda bulundu; hem Melâmiliği hem Kızılbaşlığı öyle bir güzel anlattı ki, onu büyük hayranlıkla dinledim. O günden beri de ben gizli Kızılbaş’ım.”

Şeyh Ahmet söze karıştı:

“ Ben de Bektaşiler arasında yaşadım bir süre Pir’im. Ozanlarını da hayranlıkla okuyorum ve onlar gibi yazmaya çalışıyorum. Dimetoka’daki büyük Kızıl Deli Bektaşî Dergâhı’na birkaç kere gittim. Her gidişimde de Ayn-i Cem’lerine girdim. Onların İkrar almasında ve Müsahip olmalarında çok ağır koşulları var. ‘Gelme gelme, dönme dönme, diyor Pir makamındaki kişi; gelen başını verir yola, dönen malını. Bu yol ateşten gömlek, demirden leblebidir; giyebilirsen gel, yiyebilirsen gel beri!’ Bizim yolumuz kurban olayım, bizim yolumuz çok kolay. Koşulsuz-moşulsuz ikrar veriyorsun, o kadar. Öyle zorlu Dâr didâr da yok; yani öbür dünya hesabını burada vermek, günahlarını kusurların ortaya dökmek de yok. Biz hırkaya taca da önem vermeyiz. Sade giyer, sade yer ve sadelik içinde yaşarız. Biz hayatın kendisini de malı mülkü de değil, sadece insanı severiz kim olursa olsun. Ama Yunus’un ‘Yaratılmışı severiz/Yaratandan ötürü’ dizelerinin anlamını kendi inanç anlayışına uyduran zahitler gibi değil; biz insanı ve tüm yaratıkları Tanrının cemalini taşıdıkları ve O’dan bir parça oldukları için severiz. İsteyen ayıplasın, isteyen kınasın bizi.”

Pir Ali Aksarayı gülmekten kendini alamadı. “Yani, dedi, biz Kalenderilerin yolundan mı gidiyoruz sence; dünya umurumuzda değil mi? Ama öyle değil işte. Ahmet can kendine gel! Dünyadaki haksızlık ve adaletsizlere, zulümlere, yoksuzluğa, savaşlara karşı çıkmayan, gülüp geçen insan bile olamaz, değil melâmi! Evet bizde Hakka tapınmada kolaylık var, karmaşıklık yoktur; kimseye şu kadar vakit namaz kıl ve şu kadar gün de oruç tut zorlaması yok. Filan filan törenlerden de geçeceksin demeyiz. Bir rehber bulup yol yordam öğrenerek melâmeti olmaya karar vermiş ve bu yola sığınmak isteyen Rehberin götürdüğü Pir’e ikrar verir, Pir ikrarını kabul ederse elverip katarımıza katar. İnsanları seviyorum diyeceksin, ama sıkıntı içindeyse yardımcı olmayacaksın; baskıdan-

zulümden kurtulmak için mücadeleler verirken yanında olmayacaksın, olur mu böyle şey? Bir kimseye yapılan her kötü davranış ve eylemi kendine yapılmış bilmek insanseverliktir. Çünkü ona yapılan, zulüm, işkence, eziyet ve verilen sıkıntı Tanrı'ya yapılmış kabul eder, buna inanır gerçek Melâmeti, tıpkı Kızılbaşlar gibi. Ben gizli Kızılbaşım derken de şaka yapmadım, bilirsiniz. Hacı Bektaş Veli Dergâhı'nda ayn-i ceme girdim; kurban kesip kazan kaynattım, Balım Sultan'a ikrar verip nasip aldım. Bu sırrımı ilk kez sizlere açıklıyorum. Tanışmamızın ertesi yılı Sultan Balı, küçük kardeşi Civân Kalender ile beni müshahip yaptı ve eşlerimizle birlikte çerağ uyandırıp görgüden geçtik. On yıl öncesine, yani Sultan Balı'nın Hakka yürüyüşüne kadar her yıl aksatmadan Görgü Cemi'ne katılır, dâr-didar olurum. Melâmi ayinlerinde dâra durma yok mu? Var, ama ben koydum. Şeyh Ahmet'im, daha üç gün önce karşımda peymançeye, yani dâra durup, ceza aldığını ne çabuk unuttun? Yoksa peymançenin farklı bir şey mi olduğunu sanıyordun?. Kalender Şah Pir postuna oturduktan sonra da her yıl matem ayında Dergâh'a gider, Matem Cem'inde çerağ uyandırırım. Cemlerde benim adım Saadeddin derviştir, Said Emre de derler; *Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi*'nde adı geçen ve onsekiz yıl Hünkâr'a hizmet edip olgunlaşan Aksaraylı Molla Saadeddin'den alınmadır. Mollalık kibirini kırmak için ona çektirilen eza cefayı ben çekmedim çok şükür. Erenlerin yoluna ruhum ve bedenimle teslim-i rıza olup tez kabul edildim Hünkâr'ın himmetiyle. Gerçek adımlı ve kim olduğumu sadece Pir'im Sultan Balım'la, müshahibim Kalender Abdal bilirdi. Hacı Bektaş Dergâhı'nda yola hizmette artık halifelik makamına ulaştım, adım Saadeddin Halife şimdi. Kalender kardeşimle yıl içinde üç-beş kez birbirimizi ziyaret eder, maddi ve manevi ihtiyaçlarımızı karşılıklı paylaşarak tamamlarız.”

İsmail Ma'sukî babasının gözlerine bakıp izin istedi, o da susarak konuşmasını işaret etti.

“ Şeyh Baba'm, dedi Ma'sukî, bir yaş daha büyüdüm. Çünkü, Medrese'de bir yıl daha okumuş kadar bilgilenmiş bulunuyorum. Zaten senin bana verdiğin İmam Bakır'dan, Cafer'den Hacı Bektaş Veli ve Şeyh Safi'ye kadar batınilikle ilgili kitapları okumasaydım ve Medrese'de okuduklarımla kalsaydım bu anlattıklarına karşı seni nelerle suçlamazdım ki? Büyük sırrımı bizimle paylaşmak büyüklüğünü de gösterdin. Sıradan müridlerine açsaydın bunları, isyan eden çok olurdu.” Buna hemen karşılık verme gereğini duydu Pir Ali Sultan:

xxxx“ İsyân düşmanlığa dönüşür, çoğu bizi terkederdi. Ayaşlı Binyamin Sultan’ın gerçek halifesi benim diye ortaya çıkmış ve Melâmiliği beş vakit namaza, otuz gün oruca bağlayıp şeriatın kölesi yapmış Bolulu Şeyh Süleyman’ın ekmeğine yağ sürülürdü. Birkaç adamının aramızda olduğunu da biliyorum. Buna rağmen cemaatımdan büyük çoğunluğunu Kızılbaşlar hakkındaki görüşlerini değiştirdiklerine inanıyorum va’zlardaki dolaylı söylemlerimle.” Ma’sukî bu arada sözü yine elinden aldı:

“ Yine de yıllar yılı tehlike içinde yaşamışsın. Ama kendi rızanla ateşten gömleği giymeyi kabul ederek ikrar vermişsin. Peki Ayaşi Sultan seni ardıl tayin edince, Melâmi Şeyhliğini bırakmanı istemediler mi?”

“ Hayır, diye yanıtladı Pir Ali Sultan; Pir Balım Sultan böyle bir şey istemedi, tersine ben önerdim. Kabul etmedi. Ben tehlikesini düşünerek de önermemiştim...” Ma’sukî hayretle sordu:

“ Bu önerine karşı ne dedi?”

“Alaaddin derviş, dedi, ateşten gömlek giyip, demirden leblebi yuttun. Serini meydana koyup, Hünkâr Hacı Bektaş Veli yoluna girip Bektaşî sırrına erdin. Bu sır ömürboyu seninle olacak. Yol her şeyden uludur. Biz de ‘yol bir, sürekin binbir’ derler. Melâmilik de bu yolun bir süreğidir. Senin Bektaşî-Kızılbaş olarak bu süreği sürdürmende bizim açımızdan, hiçbir sakınca yoktur. Melamilik tarihsel olarak, köken olarak Kızılbaşlıkla aynı kaynaktan (doğup) beslenmiş olduğunu bilmen gerekir. Melâmiliğin kurucusu Hacı Bayram Veli, Somuncu baba olarak tanınan Şeyh Hamidi Veli’nin halifesi. Peki Hamidi Veli kimdir? Erdebil Şeyhi Hacı Alaaddin Ali bin Şeyh Sadreddin Musa bin Şeyh Safiyüddin İshak’ın dervîşi, onun yetiştirmesi değil mi? Aynı zamanda Hacı Ali oğlu Şah İbrahim’in yakın dostu ve talibiydi. Sen de bizim hem yakın dostumuz hem talibimizsin...” İsmail Ma’sukî tam burada onu dinlendirmek istercesine araya girdi:

“ Şeyh Baba’m izin verirse bu tarihsel gelişimi ben özetleyeyim, eksiklerim olursa tamamlarsınız, dedi.

İsmail Ma’sukî Coşmuş; Kızılbaş-Alevilikle Alevi-Bektaşîliğin Buluşup Bütünleşmesini Anlatıyor

Hacı Bektaş Veli Dergâhı postnişini Sultan Balı’nın dedikleri doğrudur. Şeyh Musa Şemseddin oğlu Şeyh Hamideddin Veli, Kayseri, Konya ve Şam

Medreseleri'nde zamanın tanınmış hocalarından dersler almış, ama bir mürşide ulaşmadan olgunlaşamayacağını anlamıştı; kendisini eksik hissediyordu. Şam'da tanışıp sohbet ettiği bazı kişilerden; evreni, insanı, İslam'ı ve Kur'an'ı anlatan, teville yani bîatını anlamda yorumlayan akla uygun ve zihnini-yüreğini doyurucu öyle düşünce ve sözler duyuyordu ki, bunlar batıldır, zındıklıktır diye medreselerde okutulmayan ve dışlanmış inançlara aitti. Tasavvuf diye okutulan akıl ve felsefeye karşı ve halife adına “*Bâtıniliğe Reddiye*”ler yazıp, sözde “*İhyay-ı Din*(Dini Geliştirme)” yapmış Gazali'ye inat, bunları öğrenmek için aradığı mürşidi Erdebil'de bulur. Eğer denildiği gibi, Şeyh Hamideddin Veli Erdebil'de irşad olduktan sonra 1392 tarihinde Rum diyarına gönderilmişse, Dergâh'ın başındaki Şeyh Sadreddin Musa'nın (ö.1392) son yıllarında, onun oğlu Hacı Alâaddin Ali, halk arasındaki adıyla Hoca Ali'nin müridi olmuş. Kendisiyle aynı yaşta olan oğlu Şah İbrahim Veli ile birlikte ondan ders almıştır. Batını tasavvufi, Kızılbaş-Aleviliğin ana kaynağı olan Safevilik üzerinden öğrenmiş ve kendine halife seçtiği Ankaralı Numan, yani Hacı Bayram Veli de aynı öğreti üzerinden Anadolu Melâmetiliğini geliştirmiştir. Tıpkı Gilanlı Şeyh İbrahim Zahidi'nin kendine oğlunu değil, Şeyh Safiyüddin Erdebili'yi halife yaptığı gibi, Şeyh Hamideddin Veli de oğlu Şeyh Yusuf Hakiki'yi değil, onu Pirlik makamı için halife seçmiş oluyordu.

Öyle anlaşılıyor ki, Hoca Ali Erdebil Dergâhı'nın başına geçtiği yılın ortalarında, artık velilik makamına adım atmış olduğuna inandığı Şeyh Hamideddin'i Urum diyarına, Anadolu'ya salar Safevi batını için *dai*'lik göreviyle. Hoca Ali sekiz-on yıl sonra da oğlu ve kendi hücceti/vekili Şah İbrahim Veli'yi, Timur ordularının güvencesinde Anadolu'ya gönderdi Pir-i natık göreviyle. Malatya yöresine yerleşen Şah İbrahim Veli yaklaşık otuz yıl yaşadığı Anadolu'da Alevi-Bektaşiler arasında Safevi batını öğretisini yayarak, taraftarlar kazanarak çok geniş bir talip ağı kurdu. Daha sonraki yıllar Oğlu Şeyh Cüneyd işte bu kitleyi yönlendirerek siyasallaştırdı. Torunu Şeyh Haydar bu siyasetin adını Kızılbaşlık koydu. Onun oğlu Şah İsmail ise Kızılbaşlık siyasetini iktidara taşıdı. Kuşkusuz Şah İbrahim Veli, dostu ve babasının halifesi olarak kendisinden önce Urum'a gelmiş olan Hamideddin Veli ile görüşmüş olsalar bile, onun Osmanlı Beyliği topraklarında bu bir çeşit siyaset etkinliklere girmediği anlaşılıyor.

Babası ve diğer iki Şeyh dikkatle onu dinliyorlardı. Derin bir nefes alan Civân Ma'sukî “Daha Melâmetiliğin nasıl bir gelişme seyir gösterdiğine gelmedim, dedi, ama önce Erdebil'in Urum'a gönderdiği *dai* ve *pir-i natık*'tan en az kırk yıl

önce gönderilen *pir-i samit*'ler var. Bunlar Farsça *Safvatü's Safa* ve özellikle bu kitabın 4. Bab'ının *Makâlât-ı Şeyh Safi* adıyla Türkçe'ye çevrilmiş olandır. Birincisi medreselerde biliniyor ve bir ehl-i sünnet kitabıymış gibi tanıtılıyor, yorumlanıyor. Oysa, sanırım 8.Bab'da Piri Şeyh Zahid'inin Şeyh Safiye bir öğüdü var, kelimesi kelimesine aynı olmayabilir: 'Tanrı seni halkı irşad için görevlendirdi; ancak hakikatı şeriat kılıfına sokarak vermelişin anlamaları için'. Bunu görmek istemiyorlar. Son iki aydır bunları okuyup inceledim ve *Makâlât-ı Şeyh Safi* üzerine bir iki sayfalık yazı yazdım, onu size okumak istiyorum. Ama yanımda değil, içeriden getirmem gerekiyor, Şeyh Baba'm eğer izin verirse." Ma'sukî susup ona doğru baktı. Pir Ali Aksarayı,

"oğlum iyi ki, söyledin dedi. Ben de sözün bittiyse içeri git, bize içecek birşeyler getir; dilimiz damağımız kurudu, diyecektim. Validen hazırlamıştır, ama bizi rahatsız etmemek için buraya getirmedi."

İsmail Ma'sukî çabucak yerinden kalktı ve sağdaki duvarda yüksekçe bir gömme tahta çerçevesi camlı dolabı itti ve itmesiyle içine girip kayboldu. Az sonra tekrar dolap kapısı açıldı. Sağ koltuğu altında kara kaplı bir defter ve iki eliyle tuttuğu, çelik kalemlerle oyularak süslenmiş yuvarlak bir bakır tepsi içinde dört büyük bardak bal şerbetiyle içeri girdi. Şeyh Yakup Helvacı hemen kalkıp tepsiyi elinden alarak, saygıyla önce Pir Ali Sultan'a, sonra yerine oturan Küçük Dede dedikleri Ma'sukî'ye sundu. Ma'sukî, her ne kadar "benden büyük, Şeyh Ahmet cana ver"dediyse de o ısrarlı oldu. Son bardağı da kendisi alıp, tepsiyi herkese yakın uygun bir yere koydu. Bal şerbetini içerlerken, Ma'sukî defter açıp yazıyı buldu ve okumaya başladı:

"Şeyh Safi'nin oğlu ve ardılı Şeyh Sadreddin'in (1334-1392) döneminde yazdırılmış çok önemli bir yapıt olan *Farsça Safvatü's-safa* ve özellikle onun *Makalat-ı Şeyh Safi* adıyla Türkçe'ye çevrilmiş olan 4. Bölüm'ü, Şeyh Safi'nin Sünni değil, bîatını inançlı olduğu ve takiye kullandığının açık seçik kanıtıdır."

"1357-58 de İbn Bazzaz, hem Şeyh Safi'den kalma bazı yazılı malzemeyi kullanarak, hem de talipleri arasında anlatılan Şeyh Safi'nin yaşamını, sözlerini, kerametlerini, Emir'lerle olan ilişkileri üzerine söyleşileri dinleyerek *Safvatü's-safa*'yı hazırlamış. Şeyh Sadreddin'in denetimi altında ve onunla konuşarak bu eseri yazmıştır. 1334'den 1392'ye kadar 58 yıllık Erdebil şeyhliği yapmış, yani *Darü'l İrşad*'da (mürşidlik makamı) oturmuş olan Şeyh Sadreddin'in, kendi görüş ve düşünceleriyle de esere katkısı çok büyüktür; Şeyh Safi'nin Safevi öğretisini o geliştirip yaygınlaştırmıştır denilebilir. Bu amaç çerçevesinde iki yıl

sonra da *Safvatü's Safa*'nın 4. Bölümünü seçerek *Makalat-ı Şeyh Safi* adıyla Türkçeye çevirtmiştir. Yaşadığı dönemde her inançtan Emir'ler, Sultan'lar ve de Halife ile ilişkilerinde saygın bir yer edinmiş çok ünlenmiş ve bu ününe lâyık görkemli bir türbe yaptırmış olduğu babası Şeyh Safi'nin adını kullanarak eseri ona mal etmiştir. Moğol hanları ve onların Emir'lerinin ardılları Çobanlılar ve Celayirli beylerin yarattığı siyasal şiddet olayları içerisinde yaşamış zindanda yatmış ve yıllarca sürgünde kalmış olan Şeyh Sadreddin'in böyle bir eser yazdırırken dengeleri nasıl koruduğunu da görüyor ve onun yüksek siyasetine de tanıklık ediyoruz.”

“*Makalat-ı Şeyh Safi* dikkatle incelendiğinde Hacı Bektaş'ın *Makalat'ı*, Kaygusuz Abdal'ın *Dilgûşa*'sı, Yunus ve Nesimi'nin şiirlerindeki Alevi-Bektaşî inancının genel ilkelerinin, zenginleştirilip batını tasavvufun doruk noktalarına taşınmış olduğu açıkça görülmektedir.”

“*Makâlât-ı Şeyh Safi* Kızılbaş-Aleviliğin yazınsal kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Alevi-Bektaşîler arasında kaynaştırıcı ve irşad edici-aydınlatıcı hizmet görmüştür. O yıllarda mevcut olan Hacı Bektaş, Abdal Musa, Kızıl Deli, Hacim Sultan vs. dergâhlarına bu yapıt zaten bir *Pir-i Samit* (konuşmayan-sessiz pir, davetçi üstat) gibi Şeyh İbrahim'den çok önce ulaştırılmıştı. Kuşkusuzdur ki bu dergâhlarda *Makalat-ı Şeyh Safi*; ‘onun erkân olarak buyurduğu ilkeler Hakkın sözleridir’, ‘her sözünde bin hikmet vardır’ ve ‘Tanrı'ya ulaşmanın yol rehberi’ diye niteledikleri Hacı Bektaş Veli'nin *Makâlât'*ına aykırı değil, tersine onu açan ve yorumlayıcı, açıklayıcı bätini söylemlerini benimseyip kabul ederek özümsemiştir.”

“Şimdi *Makâlât-ı Şeyh Safi*'den vereceğim Şii ve Sünni şeriatına aykırı bazı bätini söylemler işitildiğinde; kitabın Kızılbaş-Aleviliğin çok önemli bir yazınsal kaynağı olduğu daha iyi anlaşılacak ve bunları söyleyen Şeyh Safi'nin Sünni-Şafii olduğu iddiasının gülünçlüğüne hemen farkına varılacaktır:”

“1) Kitaba Muhammed peygamberle birlikte, özellikle evlâdı ve soyunu'tayyip ve tâhir' niteleyerek yapılan başlangıç, onun gayri-sünni niteliğini hemen ortaya koymaktadır. Çünkü Sünni inancında sadece Muhammed peygamber bu niteliklere sahiptir.”

“2) Şeyh Safi ‘Tanrıya erişmenin, onunla buluşup birleşmenin ve onun varlığında yokolmanın adı aşk makamıdır. Ayrıca tâlip ma'rifet makamında Tanrı'yla dost olup muhabbete başlar ve hakikatta ise O'nunla birleşir’ diyor. Bunu Sünni ve Şii şeriatında koyulacak yeri yoktur, küfür sayılır.”

“3) ‘Her kim ki bu dünyada Tanrıyı görmezse ahirette de görmez.’ Şeyh Safi'nin bu tek cümlede verdiği bu çok ileri bâtını inanç anlayışıdır; insan-ı kamili Tanrı'nın mazharı olarak görmektir.”

“4) ‘İnsan, kendi vücudunda sefere çıkıp Tanrı'yla birleşebilir. Bu Tanrı'nın birliğini ispat etmektir ve bu mertebeye Tanrı'da yokluğa erişim (fenâ-fillah) derler.’ İnsanlıktan yükselip Tanrı'da yokoluş, tanrılaşmaktır. Bu inanç anlayışı Sünni ve Şii şeriatında tanrıya şirk koşmaktır. Bir de şu sözlerine gözatalım:

5) ‘Vahdet-i hakikata ermiş olan insan-ı kâmil şeriat dairesinden çıkar ve onun farzlarından muaftır. Hakikat Tanrıyı bilmek, gözlemek ve onunla bir olmaktır.’

6) ‘Senin kendini gördüğün yer tanrıyı göreceğin yerdir. Çok namaz ve çok oruç ile dünyada ve ahrette bu yola varamazsın.’

7) ‘Talibin ereceği son makam turab olmaktır; burada nübüvvet ve velâyet bir olur. Bâtında velâyet peygamberliktir, zahirde ise nübüvvet veliliktir’. Şeyh Safi'nin belirttiği, velilik ve nebiliğin eşitliği Muhammed ile Ali'nin birbirinden ayırlamayacağı anlamına gelir ki, Sünniliğin bütün mezheplerine aykırıdır.”

“*Makâlât-ı Şeyh Safi*, Şah İsmail Safevi yönetiminin ilk on yılında İmam Cafer adına hazırlanmış; cem tapınmalarında uygulanan erkânları ve uyulması gereken kuralları belirleyen mevcut *Buyruk* metinlerinin de temel kaynağıdır. Çok sayıda örneklerden sadece şu ikisi bile buna kanıt sayılabilir:

1) *Makalat-ı Şeyh Safi*, 138b: ‘Yine gerekdir ki, insanlık yoluna çaba harcamalı. Hazreti Resul hadis-i kudside demiştir ki, "miracta Hakte'alâ buyurmuşdur: 'ya Muhammed! Eşyayı yarattım insan için, insanı yarattım kendim için'. İnsan demek 'ya Muhammed demektir. Zira ki insan büyük alem, küçük alem, en yüce ve en alçak alemdir. Ve de insan hem yaşam, hem ölüm alemidir.’”

“*Buyruk*: ‘Bir sufîye gerektir ki kademini tarikate basa ki insanîyetliği belli ola. Çünkü Hak te'âla buyurmuştur ki, 'Ya Muhammed bu cihanı yarattım insan için ve insanı yarattım kendim için. İnsan demek ya Muhammed'dir ve iki âlemdir: Birisi âlemi kübradır, biri âlemi suğradır ve biri âlemi ulvîdir, biri âlemi süflidir. Ve biri âlem-i hayattır, biri âlem-i memattır.’”

2) “*Makalat-ı Şeyh Safi*, 141b: ‘İmam Cafer -i Sadık buyurmuşdur ki, tarikatın anlamını on iki nesne tamamlar: İlkin sufi kendisini toprak-yer gibi bilmek gerek; ikinci ma'rifet tohumunu (bu) yere saçmak gerek; üçüncü şevk suyu ile suvarmak gerek; dördüncü riyâzet orağıyla biçmek gerek; beşinci kibirini-

gururunu bile düşürmek gerek; altıncı velâyet harmanına götürmek gerek; yedinci halvet yerde öğütme gerek; ... on birinci muhabbet fırınında pişirmek gerek, on ikinci cömertlik sofrasında yedirmek gerek; örtücü (perdepuşi), yani örten-gizleyen (settar) ve zehir içici olmak gerektir...'Doğrudan *Makâlât-ı Hacı Bektaş Veli*'den alınarak Şeyh Sâfi'nin *Makâlât*'ında genişletilen bâtını tasavvufun büyük üstadı ve kuramcısı İmam Cafer Sadık'ın tarikatın anlamı ve kurallarını burada kısaltarak verdiğimiz on iki madde halinde simgelerle açıkladığı bilgiler, bu çok önemli paragrafla bitiyor. İmam Cafer Sadık'tan nakledilen bu 'oniki nesne' *Buyruk*'a 'Oniki İşlek' olarak yansımıştır:

'Sual etseler ki, tarikatın icabı kaçtır? Cevap ver ki onikidir. Birinci: Evvel kendi özün hassasıdır, yani özel yaratıldığı niteliğidir. İkinci: Ma'rifet tohumunu ekmektir. Üçüncü: Şefkatla beslemektir. Dördüncü: Riyâzetini tutmaktır...Sekizinci: Özünü sabır eline vermek...Onuncu; Takva değirmeninde özün barındırmaktır. Onbirinci: Su ile yoğrulmak. Onikinci: İradet tennurunda (fırınında) pişmek ve ihlâs sofrasına girerek özünü dervişlere ve fıkaraalara vermektir.'

"Şah İbrahim Erdebilî'nin Anadolu'ya gelişi ve etkinlikleri üzerinde görüş ve yorumlarımı şöyle özetleyebilirim:

"Biraz başa gidersek; Sadreddin'den sonra oğlu Hacı Ali de 1429'a kadar babası gibi denge siyasetini güdecek ve Timur gibi bir zalim ve acımasız Moğol Sultanı'nı idare edecektir. Öyle ki, bir ricası üzerine Timur, Rum'dan (Anatoli) getirdiği 30 bin Türkmen esiri kendisine bırakmıştı. Onları Erdebil'de yerleştirdiği mahalleye de Sûfiyan-i Rûm adı verildi. Kısa bir süre sonra bu Tekelü, Rumlu ve Karamanoğulları Türkmen Alevi tutsakların çok büyük bir kısmı Erdebil'den geri memleketlerine, ailelerine dönmüşlerdir."

"Şah İbrahim Veli 35-36 yaşlarında Anadolu'ya gelmiş ve Hekimhanı kırında tekkesini kurup, uzun süre burada kalarak geniş bir talip çevresi ve yandaş edinmiştir. O, kendisinden önce Erdebil'de tutunamıyarak gelen Safevi soylulardan bazıları gibi Osmanlı sarayında veya diğer saray kapıkulları çevrelerine kapılanmayıp, halk toplulukları arasında Safevi (batıniliği) öğretisinin bir davetçisi olarak propaganda yapmıştır. Babası Hacı Ali'nin Erdebil Dergâhının, yani *Daru'l İrşad*'ın başında bulunduğu sürece bu görevi sürdürmüştür. Şah İbrahim, Safevi davetçiliğini, işte bu *Safvatu's Safa ve Makalat-ı Şeyh Safi* yapıtlarıyla yapmıştır. Onun bu davetçiliği, sıradan bir batını *dai*'sinin görevi değildi; Mürşid-i Kâmil makamında oturan babası Hacı Ali'nin

temsilcisi, hüccet; daha doğrusu o yüzyıl içinde sık kullanılan Alamut batınilerin ve sufilerin deyimi olan *Pir-i Natık* (konuşan Pir, üstat) görevi üstlenmiştir. Elinin altındaki bu yapıtlar ve beynine, belleğine kazınmış batını söylemler ve bilgileriyle Tekelü, Rumlu, Çepni gibi Alevi-Bektaşî Türkmenler, Bedreddinli Varsaklar ve diğer Türk ve Kürtlerden Bektaşlı (Bektaşî) cemaatları arasında dolaşmış; onları irşad etmiş, aydınlatmıştır.”

“ Şeyh Hamideddin, Şeyh Safî öğretisinin toplumsal-siyasal yanını benimsememiş; toplumun kurtuluşunu bireyin kurtuluşuna bağlamış ve dünya nimetlerini değil, *Vahdet-i İlahî*’yi tercih edip, öbür dünyanın nimetlerine sarılmıştır. Dünya nimetini bir lokma ekmeğe indirgeyip ‘yırtık bir hırka ve bir lokma yeter bana’ deyip Somuncu Baba olmuş. Yastığı mezar taşı, yorganı kuru yapraklar olan Kalendirilere eşdeğer Horasan Melâmiliğine dönüş olarak değerlendirebiliriz bunu. Kısacası bânîni tasavvuf diliyle; *vahdet* veya *kesret* tercihi, yani *Ene’l Hak* (Hak benim) deyip orada kalmak ya da *El halk-ı huve’l Hak* (Tanrı halkın kendisidir) demekten de çekinmemek...”

Ma’şukî birden defterden kafasını kaldırıp, “kusura bakmayınız konuyu dağıttım biraz, dedi”.

Pir Ali Sultan “ Küçük Dede’ m diye karşılık verdi gülerek; paçalarını çemirlemeden derin sulara girecektin tez farkına vardın. Bak biz şerbetlerimizi çoktan içtik, sen daha bir yudum bile almadın. Sen şerbetini içerken biz de birkaç söz edelim.” Helvacı Baba hemen atıldı:

“Küçük Dede’ min dillerine sağlık, ne güzel bilgiler verdi. Ama ben kendi şiirlerinden birini, o güzel sesiyle okumasını istiyorum.” Şeyh Ahmet:

“Çok güzel, derin anlamlı şiirleri var, diye ekledi. Bazılarını bana okuyup, düzeltmemi istemişti, ama benimkilerden daha üstün şiirler. Ben nasıl düzeltiyim, dedim, kelimelerinin çoğunu anlamadım bile. Ben avam diliyle yazıyorum, sen havas diliyle. Bize en son yazdığı bir şiirini okursa çok memnun oluruz.”

“ Durun hele canım dedi bunun üzerine Pir Ali Sultan, oğlan şerbetini içsin. Hem sonra Şeyh İbrahim Erdebili ile ilgili söyleyecekleri daha bitmedi. Ayrıca önce ben de birkaç söz edeyim istiyorum. Ma’şukî can, verdiği tarihsel bilgiler ve yaptığı yorumlar çok değerliydi, ben de yararlandım. Katılmadığım ve hatalı gördüğüm bir bilgiyi düzeltmek istiyorum. Şeyh Hamideddin Veli ile Şeyh İbrahim- ki onun Anadolu’daki etkinliklerinden şimdi belki daha geniş

sözedeceksin- arasında otuz yıldan fazla bir yaş farkı var, arkadaş değiller. Sadece babasından irşad olduğu için iyi tanışıyorlar. Somuncu Baba'nın yaşı, neredeyse Hacı Ali Sultan'a yakındır. Değerlendirmen de doğru Şeyh Hamid Sultan için; Şah İbrahim Veli *Makalat-ı Şeyh Safi* ile Anadolu Alevi-Bektaşileri Kızılbaş-Alevilikle, daha doğrusu Safevi Bâtınililiğiyle buluşturmuş; oğlu Şeyh Cüneyd bu siyaseti Bedreddinilikle birleştirip geliştirerek ihtilâlâ çevirmiş; Şeyh Haydar ise siyasetin adını Kızılbaşlık koymuş. Ömrü yetmediğinden onun oğlu Şah İsmail Kızılbaş Safevi Devletini kurarak, bu siyaseti iktidara taşımıştır. Şimdi yazının geri kalan kısmını dinlemek istiyorum. Ayrıca henüz bana da göstermediğin son şiiri de okuduktan sonra söz hakkın şimdilik bitiyor Küçük Dede.”

Şerbetini bitirmiş olan Ma'şukî boş bardağı ortadaki bakır tepsiye koydu ve “Şeyh Baba'm bir tek cümleyle benim söyleyeceklerimi hemen hemen özetledi. Bazı tekrarlar olacak, ama ben yine de yazımı bitireyim izninizle, zaten sekiz-on satır kaldı ” dedi, defterde kaldığı yerden sürdürdü:

“Hiç kuşkusuz ki Şeyh İbrahim, *pir-i natık* olarak Alevi-Bektaşî dergâhlarının bir kısmını da ziyaret etmiş olmalı. Özellikle güneyde Abdal Musa aracılığıyla Tekelü, Orta ve kuzey Anadolu'da, Hacı Bektaş Dergâhı'na doğrudan bağlı Rumlu, Karamanlu ve Çepni Türkmenlerinden bir çoğu Timur'un esaretinden kendilerini kurtarmış Erdebil Şeyhi Hacı Ali'yi ve oğlu Şeyh İbrahim'i şahsan tanıyor ve Safevi öğretisinin erkânlarını öğrenmiş; karşılıklı inançsal etkileşim içerisinde tanışıp kaynaşmış bulunuyorlardı. Şah İbrahim'in Erdebil dergâhı Piri olarak Anadolu'ya yerleşip, Hekimhanı'nda ocağını kurmasıyla birlikte, onu bağırına basmış ve kendisine talip olmuşlardır.”

“Babası Hacı Ali'nin 1429'da hakka yürümesine kadar geçen yaklaşık otuz yıla yakın bir süreç içinde Şah İbrahim, Anadolu'da kazandığı çok geniş bir talipler ağı içinde Erdebil Safevi-Kızılbaş öğretisinin temelini atmış; Bedreddinilik dahil Alevi-Bektaşî öğretisiyle kaynaşması, gerçekleşme aşamasına ulaşmıştır.”

“ Özetleyelim: Sadreddin Musa'nın uzun şeyhlik döneminin ikinci yarısından itibaren bu *Makalat-ı Şeyh Safi*'nin Anadolu'da Alevi-Bektaşîlerin arasında dolaşmaya başladığını; Hacı Bektaş Veli Dergâhı ve ona bağlı Teke yarımadasında Abdal Musa, Germiyan'da Hacim Sultan, Dimetoka'da Kızıl Deli Sultan dergâhlarına ulaştırılmış olduğunu söylemek kuşkuyla ötesindedir. Hacı Ali (1392-1429) döneminde başlayan Erdebil'e gidiş-gelişler ve yerleşmelerle, asıl oğlu Şeyh İbrahim'in 1400'lü yılların başında Hekimhan çevresinde kurduğu

zaviyeyle birlikte, Kızılbaş-Alevilik öğretisinin kaynağı Erdebil Safeviye yolunun Rum'daki Alevi-Bektaşilikle nesnelde buluşup kaynaşması hemen hemen tamamlanmış. Düşünce ve inançtaki bu kuramsal kaynaşma Şeyh Cüneyd'le (1449'da) başlayan siyasal eylemliliğe dönüşüp, simgesini de Şeyh Haydar'dan alan Kızılbaş ihtilalci siyaset yarım yüzyıl içinde Şah İsmail'le Kızılbaş Safevi Devletini yaratmıştır.”

Civân Ma’sukî Bir de Kendi Şiirini Okudu ve Babası Ona Şeyh Unvanı Verdi

İsmail Ma’sukî kara kaplı defter kapattı. “Şimdi size arzu ettiğiniz son şiirimi okuyacağım. Onu *Safvat’üs Safa* çalışmamı bitirdikten sonra yazmıştım. Orada geçen, beni çok etkileyen bir olayı şiirleştirdim. Biraz uzunca olduğu için size sabır diliyorum.” Ve Ma’sukî kapattı gözlerini, insanın içine işleyen davudî sesiyle şiirini ezbere okumaya başladı:

“Naklolur Şeyh Safi’den bu haber
Şam şehrinde zamanile meğer

Oldu bir nice veli bir yere cem
Yaktılar ortaya bir ruşen şem (*ruşen-i şem: mum ışığı,aydınlığı*)

Yalınız şem ile bu cümle rical (*rical:önemli kişiler, büyükler*)
Vahde-ti kesreti gösterdi missal (*vahdet-i kesret: çokluğun birliği*)

Birisi eyledi birine sual
Dedi ey mürşidi eşrafi ricâl

Kalbi mümin gibi şem’a acaba
Nereden geldi ola nur-ü ziya

Pür olup şavkı ile cümle cihât (*Cihât: yönler, taraflar*)
Na bedid olur anınla zulümat (*na bedid: görünmez*)

Her gece cezbesinin nur-ü ferî (*nur ü ferî: ışığı ve parlaklığı*)
Yandırır ateşe pervaneleri

Kanden erişti ana bu hâlet (*kanden: nereden*)
Nereden oldu bu nuraniyet

Dinledi çünkü sözün bildi iyan
Üf dedi şem’i şebistana heman (*şem-i şebistan: gece ibadeti odasının mumu*)

Sanma bu râzı soran bilmez idi (*râz: sır, giz*)
İmtihan olduğunu bildi dedi

Nereden geldiğini şem'a ziya
Diyeyin şevkin ile şimdi sana

Şem söyündü ziya oldu nihan (*nihan olmak: yok olmak, kaybolmak*)
Nereye gittiğini eyle beyan

Ahseni vechile ol kânı savap (: *Güzel yüzüyle o dürüstlük kaynağı*)
Verdi remz ile sualine cevap (*remz: simge, işaret*)

Anladın mı acaba ey gafil
Ne demek oldu bu emir müşkil

Nereden nur ü ziya buldu vücut
Nereden geldi bu âyâtı şühut (*âyât-ı şühut: tanık, şahit ayetler*)

Hele bu râzı biraz söyleyeyin
Binde birini beyan eyliyeyin

Yani kim saliki ferhunde hisal (*salik-i ferhunde hisal: uğurlu huyu olan salik*)
Nari aşk ile yanup şem' misâl

Sıtk ile eylese ruşen ameli
Berk urur kendini nuri ezeli

Doğruluğile bulur Hakka vüsul
Gaybolur gaib erenler gibi ol

Bu fenâ ile bulur canı dürur
Bu adem olur ana aynı vücut

Var ise sende eğer akli cemil
Rah-ı Mevlâ'ya yeter şem' delil

Sâliki marifeti zatü sıfât
Kurtarıp gamdan eder ehlü necat

Eyle ilmullah ile Hakka niyaz
İlm ile ta ki sana keşf ola râz"

Pir Ali Bahaaddin Sultan oğlunun şiirindeki derin anlam ve okuyuşundaki coşkuyla öylesine duygulanmıştı ki, gözlerinden akan yaşlar seyrek sakalında birer kanal açmıştı. Sessizce ağlıyordu. Henüz onsekizini yeni bitirmiş oğlu Ma'şukî'nin bu yaşta kafasındaki bilgi ve yüreğindeki yoğun duygusallık giderek kendisini daha çok etkiliyordu. O şiirini okurken, oğlunun çocukluğu gözünün önünden şöyle bir geçmişti. Daha dört yaşındayken Elifbe'yi öğrenmiş ve kıraata (okumaya) başlamıştı. Bir büyük talebe gibi karşısına alıp, ne anlatsa hemen kapıyor ve birkaç gün sonra onları kendisine tekrarlıyordu. Büyük ve olgun, ıkrarlı müritleri ve şeyhlerle yaptıkları konuşma ve tartışmalarda yanından ayrılmazdı; zaman zaman da tartışmaya katılır, ileri sürdüğü fikirlerle herkesi şaşkırtmaktan geri kalmazdı. Daha okumayı çat-pat öğrendiğinde bile, Mevlâna Celaleddin'in uzun bir Farsça mesnevisini yanlısız ezberleyiyordu. İsmail Ma'şukî şiirini bitirince hemen kalktı-ki o kalkınca öbürleri de ayaklandı-ve ayağa kalkmış oğluna sarıldı, alnından ve yanaklarından öptü onu.

“Kuzucuğum beni mutlu ettin, dedi, senin yüzünü de ıslatan sevinç gözyaşlarımdır. *Safvat'üs Safa*'daki o kıssa'yı anımsıyorum Ma'şukî can; onu bu kadar güzel kimse şiire dökemezdi. Bundan geri Küçük Dede'me, siz iki ıkrarlı müridimin tanıklığında Şeyh payesi veriyor ve artık Şeyh İsmail Ma'şukî diye hitap edeceğim Şeyh'im” Onu bir daha alnından öpüp yerine oturdu.

Daha şiirinin ortalarına gelmeden hıçkırarak ağlamaya başlayan Şeyh Yakup ve onu hayranlık ve imrenerek dinleyen Şeyh Ahmet ellerinden yüzlerinden öperek, hem şiir hem de Şeyh unvanı için onu kutladı ve yerlerine oturdular. İsmail Ma'şukî saygıyla eğilip babasının elini öptü ve önünde dizlerinin üzerine oturken konuşmaya başladı:

“Şeyh Baba'm, Şeyh İsmail Ma'şukî diye çağırarak bana büyük onur bağışladılar. Bu unvanın hakkını vermeye ve onu yüceltmeye huzurunuzda söz veriyorum . Bir Melâmi şeyhi olarak, melâmetiliğin sadece kusur ve kabahatlarımızı sayıp dökerek, kendimizi aleme malamat etmekle nefsimizle mücadele olmadığımızı; bir melâmeti olarak, yoksul canlara ve asıl umarsız topluluklara, halka yapılan haksızlık, adaletsizlik ve baskılara da karşı çıkmak, mücadele etmek gerektiğini anlatmakla geçecektir ömrüm. Yalnız anlatmak da yetmez, eğer yaşatırlarsa, mücadele direncimi kişisel eyleyimle sürekli bileylemekten geri kalmıyacağım. Kutbu'l Arifin Hacı bektaş Veli 'incinsen de incitme' sözünü yanlış anlayıp değerlendiren topluluklar, hep zararlı çıkmış ve ezilmişlerdir. Bu söz, sana sürekli haksızlık eden, seni inciten, yaralayan ve zulmeden güçlülere boyun eğin öğüdü değildir; senden zayıf kişilerden biri seni

yaralarsa, sana zarar verir veya incitirse, sen de onu inciterek karşılık verme anlamındadır. Hacı Bektaş Veli bununla, acaba ben ne yaptım da bu zavallı kişi beni incitti, diye kendini sorgula demek istemişti. Kalender Şah bunu doğru anladığından başkaldırmış; hor görülüp ezilen, haksızlık edilen halklara önderlik ediyor. Melâmeti inanç toplumu bunu iyi anlamalı. Şeyh Baba'm gizli kızılbaş Melâmeti olduğu için bunların bilincinde ve gerekenleri de yapıyor. Ama toplumundan, hatta en yakınından bile bunları gizlemek zorunda kalıyor. Çünkü Şeyh Hamideddin'den bu yana 'dünyayı umursamama, tüm kusur ve kabahatlar bizim, bunun için incitilmeye ve ayıplanmaya layıkız' ilkeleri gelenekselleşmiş. Bu yolla kendi nefsiyle mücadele ederek Tanrı'ya ulaşacağına inandırılan melâmeti, dışarıdan gelenler yetmiyormuşçasına kendi varlığına eza cefa çektirmektedir.”

Pir Ali Sultan Bahadeddin burada söze karıştı:

“Dediklerin doğru da Şeyh'im; Hacı Bayram Veli'den bu yana Şeyh halifeler arasındaki post ve anlayış kavgalarını da biliyorsun. Padişahlar sofrasından yararlanıp, saraya kapıkulu olacak Akşemseddin'in melâmi şeyhliğine karşı Göynüklü Emir Sıkkini'nin mücadelelerini unutmamak gerekir. Padişahların adaletsizliklerini eleştiren Ayaşlı Bünyamin Şeyhimin zindanlarda yattığı gerçeği var. Biliyorsun bizim de karşımızda ve aleyhimize Akşemseddinci Bolulu Şeyh Süleyman var. Bir açığımızı arıyor ki, bize zarar versin. Anlayacağın muhterem Şeyh'im, kelleimiz koltukta dolaşıyoruz. Kuşkusuz ki, bir Bedreddin, bir Şeyh Cüneyd, bir Şah İsmail ve bir Kalender Şah olmak kolay değil! Zaten böyle büyük önderleri de toplumsal, siyasal olaylar ve geçim koşulları yaratıyor...”

Sohbet Konuşmaları Güncel Siyasal olaylar ve Kalender Şah Ayaklanmasına Geldi Dayandı

İsmail Ma'sukî yine ipin ucunu kaçırdığını düşündü ve “Şeyh Baba'm, dedi, isterseniz günümüzün siyasi durumuna dönerek, Kalender Şah isyanını konuşalım. Üç ay içerisinde hareket çok hızlı gelişti galiba. Osmanlı Medreselerine gelen resmi haberler, 'Kalender adlı kötü yollu bir aşık zamanın Mehdi'siyim diyerek ortaya çıktı. Abdallar, Torlaklar, dinsiz meşrebliler ile mezhepsizler; pekçok kötülükseverler, ne kadar iman ve fiili bozuk kimseler var idiyse onun havasına uyarak, yanına toplandılar. Onbinlerce eşkiyadan

oluşan bir çete meydana geldi ⁴ biçimindeydi. Doğrusu benim ayrıntılara ilişkin hiçbir bilgin yoktur. Tam olarak ne zaman ve nasıl başladı?” Pir Ali Bahaaddin Sultan Ma’şukî’nin sorularına kısa ve net olarak şu yanıtları verdi:

“Şah Kalender ayaklanması, Rum (Sivas) eyaletindeki önce sözünü ettiğim başkaldırıların gelişimi, yayılma alanı ve etkisinden yola çıkarak 1527 Mart ayının ilk günlerinde başladı. Ancak bu tarih isyancıların doğrudan eyleme geçme tarihidir. Bu tarihten önce uzun süre isyana katılan çeşitli kesimlerden topluluklar arasında görüşme, konuşma, anlaşma ve ön hazırlık çalışmaları yapıldı. Birkaç kere de başbaşa görüştük. Bu kesimlerin gerçek temsilcileriyle teketek görüşmesini özellikle ben önerdim kendisine. Onların, inancımızın gereği Pir huzurunda, Ali meydanında kelle kesip ikrar vermeleri gerektiğini anımsattım müsahip kardaşıma. Aslında böyle bir durumun olması da çok doğaldı. Çünkü herhangi bir yenilgi olayı yaşandığında ortaya çıkacak “akıbet” bellidir ve işin ucunda “başvermek” vardır. Başka bir deyimle böyle bir eyleme kalkışılması sonucu ihanet ve yenilgi durumunda ortaya çıkan “bedel”in başvererek ödenmesi kaçınılmazdır. İkiriklikli davranış ve ikiyüzlülük eylemci saflarında telafisi mümkün olmayan yaralar açacaktır.”

Ma’şukî:

“ İsyanın asıl nedenleri nasıl sıralanabilir?”

Pir Ali Sultan az düşündü şöyle bir sıralama yaptı:

“ Genel olarak isyanın çıkış nedenleri şunlardı: 1. Anadolu kasıp kavuran yoksulluklar. 2. Toplumun üzerindeki kesintisiz süren baskı ve kıyımlar. 3. Halkın üretimin çeşitli adlar altındaki kaldırılamayacak ölçüde ağır olan vergiler yoluyla yağma ve talan edilmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan aşırı yoksulluk. 4. Sultanın kulları sayılan toplumun sürekli sonu gelmez seferlere götürülmesi ve gidenlerden bir çoğunun geri gelmemesi. 5. Türkmen kökenli timarlı sipahilerin timarlarının ellerinden alınması. 6. Adalet dağıtmakla yükümlü kadıların adaletsizliği ve başını alıp yürüyen rüşvet ve yolsuzluk. 7. Bitmek bilmeyen sıkıntılardan bunalan toplumun devlet idaresinden hoşnutsuzluğu. 8. Kızılbaşlık inancının dinsizlik ve cürüm/suç nedeni sayıldığından mensuplarının katlinin vacip görülmesi; bu nedenle özellikle bölge kadılarının ihbar ve suçlamaları sonucu, Dersaadet’ten gelen Padişah

⁴ Peçevi ve Solakzade tarihinden

fermanlarıyla güvenlik güçlerinin aralıksız Kızılbaş avına çıkmaları. 10. Halkın geçim kaynağı tükendiğinden başkaldırının zorunluluk haline gelmesi.”

İsmail Ma’sukî bu kez üç ayrı soruyu birleştirip sordu:

“ İsyana hangi bölge ve alanlarda etkili oldu, isyana katılanlar kimlerdi ve gelişmelerle birlikte şu an durumdalar?”

Pir Ali Sultan:

“ Bu büyük başkaldırının başlangıç noktası Kırşehir. Üç ay içinde etkili ve egemen olduğu alanları şu şekilde sıralayabiliriz: Kırşehir, Ankara, Çorum, Amasya, Bozok, Tokat ve Sivas sancaklarının tamamı Maraş, Sarız ve Elbistan yöresi. İsyana katılanlara gelince: Rum (Sivas) eyaletinde bulunan bütün Alevi-Bektaşî- Kızılbaş Türkmen aşiretleri, Dulkadirli oymakları, daha önceki kıyımlardan kurtulan isyancılar, timarları ellerinden alınan timarlı sipahiler.” Pir Ali Sultan isyanın başlayıp gelişimi ve en son aldığı haberleri özetledi:

“ Kalender öncesindekiler dahil, Ankara, Kırşehir, Bozok (Yozgat) Tokat, Sivas, Erzincan, Maraş, Adana ve Tarsus ayaklanmaların alanı olmuştu. Kazova’ya sancak dikildiği takdirde Kalender Şah bütün güçlerin birleşmesini sağlayabilirdi . Önce de söylemiştim Pir Sultan Abdal bir nefesinde bunu dile getirmiştir” dedi ve şiiri ezbere okudu:

Gözleyi gözleyi gözüm dört oldu
Alim ne yatarsın günlerin geldi
Korular kalmadı kara yurt oldu
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

Kızılırmak gibi bendinden boşan
Hama'dan Mardin'den sivas'a döşen
Düldül eyerlendi zülfikâr kuşan
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

Mümin olan bir nihana çekilsin
Münafık başına taşlar üşürsün
Sancağımız kazova'ya dikilsin
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

(...)

Pir Sultan Abdal'ım bu sözüm haktır
Vallahi sözümün hatası yoktur
Şimdiki sofunun yezidi çoktur
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

“ Bir dörtlük daha olacaktı, onu hatırlayamadım. Zamanın velisi Kalender donunda Ali'nin zuhur ettiğine inanan Pir Sultan ona sesleniyordu. nderleri öldürülmüş ve bastırılmış isyanlardan kurtulan Kızılbaş inançlılar çekildikleri gizli yerlerden çıkıp inançsızlara (Osmanlı askerlerine) saldırsınlar istiyor. Saldırsınlar ki, Kazova yolu açılsın; çünkü Kırşehir'den çıkmış Hacı Bektaş evladı Kalender şah donunda Ali geliyor ve buraya sancağını dikmelidir. Pir Sultan'ın bu nefesini Kalender can bana okumuş ve 'talibim Koca Haydar; bizi Ali donunda görmüş, estağfirullah; biz Ali'nin Kanberi bile olamayız. Acele etmemizi isterken de doğru salık veriyor. İşte o zaman Hünkâr dedemizin 'bir olalım, iri olalım, diri olalım' sözü gerçekteşebilir'; yani birleşince büyür, büyüyünce de güçlenmiş oluruz'demişti. Böylece Kırşehir'den huruc eden/hareket eden isyancılar konar-göçer Türkmen aşiretleri ve köylülerden geniş destek alıp ve hızla büyüyerek Orta Anadolu'nun çeşitli yörelerine yayılarak yürüyüşlerini sürdürdüler.”

“Ayaklanmayı bastırmak için Sadrazam İbrahim Paşa görevlendirilmiştir. Bildiğiniz gibi İbrahim Paşa kararghını Aksaray'la Karaman arasında bir yere kurdu. Bir hafta kadar önce birkaç gözüpek mritle tebdil kıyafet edip Paşa'nın kararghına yakın bir köye gittik; yer gök asker kaynıyor. Anadolu beylerbeyi Behram Paşa ile Karaman beylerbeyi Mahmud Paşa eyalet askerleriyle ona katılmış. Her iki Paşa'nın askeri birlikleri, Kazova'ya yönelen Kalender şah'ın ardına düşmüşlerdi. Kazova'da yapılan korkunç savaşta Kalender'in yoksul köylü Kızılbaş savaşçıları Osmanlı ordusunu bozguna uğrattı.”

“İki gün önce öğrendim; bu yenilginin arkasından Mahmut Paşa'yla birleşen diğer çok sayıda Osmanlı güçleri Tokat yakınlarında karargâh kurmuş isyancıların üzerine doğru hızla ilerliyormuş. Kimler yokmuş ki bu birleşik Osmanlı ordusunda? Karaman beylerbeyi Mahmut Paşa, Alaiye beyi Sinan bey, Amasya beyi Koçi bey, Anadolu Timar defterdarı Ruh ve Karaman defterdarı kethudası şeyh Mehmet bey! İnşallah hiçbiri yapılacak cenkten canlı çıkmaz; Kalender şah'ın gazilerinin oklarına gelir ya da kılıçlarından kurtulamazlar. Osmanlı'yı büyük bozguna uğratmışlardır umarım. Zaten bugünlerde yine bir halk zaferinin kokularını alıyorum. Bu savaşı da kazandılar mı, Kalender şah'ın isyancı birliklerinin sayısı da artacaktır. Sadrazam fkeden kudurmuş vaziyette bağırıp çağırıyor, yerinde duramıyormuş. Bunun sebebi büyük bir yenilgi olmalıdır canlarım. şeyh İsmail Ma'şuk can, sanırım sorularının hemen hepsinin cevabını aldın Küçük Dede'm. İzin veririseniz bir nefes de ben alayım Kalender şah'ımın bir şiiriyle. Sohbeti de bitirelim, dışarıdan sesler gelmeye

başladı. Bu arada Şeyh Ma'sukî'den, bize okuduğu şiirini Cuma duasından sonra cemaata da okuyup, beyit beyit açıklamasını istiyorum.”

Şeyh İsmail Ma'sukî, kabul anlamında sağ elini göğsüne götürüp başını hafifçe eğdi. Ve Pir Ali Bahaaddin Aksarayı gür sesiyle Kalender Abdal'ın çıktığı ruhsal gezisi 'bâtın seyrinde' karşılaştığı ve manevi buyruğu aldığı Hünkâr Hacı Bektaş Veli'yi anlatan şiirini okudu:

Dün gece seyrimde bâtın yüzünde
Aslı imam nesl-i Ali'yi gördüm
Elif taç başında nikap yüzünde
Hünkar Hacı Bektaş Veli'yi gördüm

Geçti de secdeye oturdu kendi
Cemalin şeminden çerağlar yandı
İşaret eyledi Kar' Abdal geldi
Bize Hak'tan gelen doluyu gördüm

İçtim o doluyu aklım yitirdim
Menzil gösterdiler geçtim oturdum
İndirdim kisvetim ikrar getirdim
Kemend ile bağlı belimi gördüm

Mürşid eteğidir tutmuştur destim
Bu idi muradım erişti kastım
Ben beni yitirdim serhoşum mestim
İsmi virid eden dilimi gördüm

Kalender yoluna koymuştur seri
Şükür kurban kestim gördüm didarı
Erenler serveri Horasan piri
Hünkar Hacı Bektaş Veli'yi gördüm”

Her nefes, her ilâhi okunduğunda yaşanan duygusal anlar yine yaşandı. Helvacı Baba'nın yine iki gözü iki çeşme. Şeyh Ahmet de gözyaşları yoksa da burnunu çekip duruyor. Civân Ma'sukî yine düşüncelere dalmış, içinde fırtınalar kopuyordu. Pir Ali Bahaaddin Sultan'ın sakalları arasındaki ince kanallar derinleşmiş ve gözleri dolu doluydu; şimdi savaşların ortasında can pazarı yaşamakta olan Kalender Şah'la yaptığı o güzel sohbetler gözünün önünde canlanıyordu. Bir süre susarak bunları düşledi. Ağzı kurumuştur; bal şerbetiyle birlikte getirilmiş tepsi üzerindeki su maşrapasına uzandı. Helvacı Baba anında yerinden kalkıp maşrapayı aldı ve bardağına su koyarak Pir'ine sundu. Sonra

karşısında elpençe divan durup, yani ellerini göğsünün altında üstüste koyup, sağ ayak başparmağını sol ayağıninki üzerine gelecek şekilde birleştirerek, suyunu içinceye dek ayakta bekledi. Pir Ali Sultan bardağı verirken, “ su gibi aziz ol Helvacı Baba, ölmüşlerinin canına gitsin!” dedi. Helvacı Baba “helâl ü hoş olsun, yarasın; gittiği yer gam kasavet görmesin Pir'im” diyerek eline niyaz edip bardağı aldığı sırada, oda kapısının dışında ayak sesleri duyuldu. Pir Ali Sultan gözleriyle Şeyh Ahmet'e, dışarıya bakması işaretini verdi. O da hemen kalkıp dışarı çıkarak kapıyı kapattı. Ayak sesleri kesildi. İçeridekiler konuşmadan merakla birbirlerinin yüzüne bakıyorlardı. Bir süre dışarıda fısıltı halinde anlaşılmasız konuşmalardan sonra kapı açıldı ve içeriye Şeyh Ahmet girdi ve “ Pir'im destur veririseniniz, dedi, Kuşuçmaz'dan gelip Kervangeçmez köyüne giden bir ziyaretçi sizi görmek istiyor. Ben bu çevrede bu adlarla anılan köyler bilmediğimi söyledim. Kendisi 'Pir'im bilir” dedi. Bu köylerde insanlar aç ve sefil durumdaymış.”

Pir Ali Bahaaddin Sultan birden toparlandı ve yüzünde hafif bir gülümsemeyle birlikte bir sevinç dalgası belirdi. Bu anlık durum İsmail Ma'sukî'nin gözünden kaçmamıştı. “ Buyursun gelsin, dedi babası, ziyaretçi konukların başımız üstünde yeri var. Ayrıca Kuşuçmaz'dan gelip, Kervangeçmez köyüne giden her konuk baştacımızdır. Haydi Şeyh Helvacı sen de Ahmet canla çıkıp aşhaneye gidin. Yemeği Cuma va'zından sonra yiyeceğiz, hazırlıkları ona göre yapsınlar. Yarım saat sonra bizi çağırırsın. İsteyen zikirhaneye/cemhaneye gidip öğlesini-Cumasını kılabilir. Biz melâmiler kimsenin ne kadar namaz kılacağına veya kılmamasına karışmayız; ama Şeyhlik makamındaki velinin ardından kılacağı iki rekât namaz hepsine bedeldir. Bu gün Şeyh İsmail Ma'sukî'nin arkasında namaza duracaksınız. O yeter dedimi, tamamdır. Biz Tanrı'ya tapınma için de sayılı vakit ve ne de sayılı rekât tanırız. Haydi çıkınız, konuğumuzu fazla bekletmeyelim.”

Kalender Şah'tan Gelen Peyik ve Şah Namesi

Doğrusu İsmail Ma'sukî konuğun kim olduğunu çok merak ediyordu. Onları çıkardığına göre gizli şeyler konuşulacaktı. Kuşuçmaz ve Kervangeçmez köy adları bir parolaymış gibi geldi kendisine. Babasının az önce birden toparlanması ve yüzündeki sevinç gülümsemesinin bir anlamı olmalıydı. Acaba Kalender Şah'ın gönderdiği bir haberci olabilir miydi? Öbürleri gibi dışarı çıkarılmadığına göre, kendisiyle tanıştıracığını ve babasının bir açıklama yapacağını düşünmeye başladı.

Şeyh Helvacı Baba ve Edirneli Şeyh Ahmet dışarı çıkınca açık kapıdan, kırk yaşlarında uzun pos bıyıklı, oniki dilimli kızıl başlığını siyah bir sarıkla gizlemiş ve siyah yünden dokunmuş abası sırtında, şalvarı bacağında iri-yarı bir babayiğit içeri girdi. Ma’şukî ayaktaydı. Pir Ali Bahaaddin Sultan yerinden yekiniş doğruldu ve “Vay Zeynelabidin can hoşgeldin, uğur-bereket getirdin hanemize” dedi. Zeynelabidin sağ elini göğsüne bastırarak eğildi heyecanla,

“Pirlerin piri Kalender Şah’ımdan, Şeyh Ali Bahaaddin Sultan’a hayır duaları ve haberler getirdim. Aşkî niyazlarımla, Pir’imin eli-eteği olsun” diyerek, önünde secdeye varıp, eline-eteğine niyaz etti Pir Ali Sultan’ın. O da “Allah, Muhammed, ya Ali” sedasıyla iki yanağında üç kere öptü. Zeynelabidin birden kapıyı kapatan İsmail Ma’şukî’yi farketti ve yüzü değişti Kalender Şah’ın adını andığı için. Pir Ali Sultan,

“Bu benim civân oğlum Şeyh İsmail Ma’şukî Zeynelabidin can, dedi; çekinmeden konuşabilirsin, o her şeyi biliyor. Civânımın can gözü açıktır. Şeyh’im, eminim sana malum olmuştur bu kişinin kim olduğu; ama yine de ben tanıştırayım. Zeynelabidin can, müşahibim Kalender Şah’ın peyigî. Her gelişinde farklı bir kılıkta gelir, farklı bir görünüm, farklı bir sesle...Şeyh Ahmet’le Helvacı Baba bile tanımadı, oysa kaç kere görmüşlerdir onu. Eğer Şah’ımla aramızdaki parolayı söylemeseydi ben de tanıyamazdım.”

Düşündüklerinin doğru çıktığına çok sevinmişti Ma’şukî “hoşgeldiniz” diyerek konukla niyazlaştılar. Zeynelabidin, koynundan küçük bir çıkın çıkardı ve onu üç kez öpüp alına götürdü ve “Pir’im Kalender Şah’ım size Hak lokmasıyla bir Şah namesi saldı, buyurunuz” deyip Pir Ali Sultan’a uzattı. O da hemen ayağa kalktı ve sol eli göğsünde eğilip, sağ eliyle onları alıp üç kez öperek alına götürdü Zeynelabidin gibi. Sonra oturdular. Pir Ali Sultan önce çıkının içindeki üç düğüm atılmış küçük mendili açarak lokmayı çıkardı. Bu, dut pekmeziyle buğday unundan yapılmış bir top helvaydı. Eline aldı ve içinden kopan doğaçlama bir gülbenk okudu:

“Bir Hak lokması geldi Şah’tan

Aldım yedim kurtuldum gûnahtan

Lokmamız Kalender Şah’tan

İçimize doğdu nur ü iman

Dertlerimize olsun derman

Elimde yoktur terazi

Herkes hakkına olsun irazı

Destur Şah-i Merdan!”

Sonra lokmaya niyaz edip, onu üç parçaya böldü ve bir parçasını önce konuğa verdi. Diğer parçaları Ma’şukî ile bölüşerek helvayı manevi bir haz ve huşu içinde yediler. Arkasından, eritilmiş balmumuna batırılan bezden yapılmış yedekat muşambaya sarılı mektubu açan Pir Ali Sultan onu öpüp alınına koydu tekrar. Sessizce bir gözattıktan sonra, “Ma’şukî can, dedi, Şeyh’im gözlerim harfleri pek seçemiyor. Al sen oku dinleyelim.” İsmail Ma’şukî ayağa kalkıp, kendisine uzatılan inci gibi sülüs yazıyla yazılmış mektubu, heyecandan eli hafif titreyerek aldı ve niyaz edip okumaya başladı:

“ Çok muhterem müsaheb biraderim,

Evvela selam ve muhabbetlerimi sunar gözlerinden ellerinden öperim kardaşım. Belki haberini almışsındır; namem eline ulaştığında herhalde beşinci gün olacak ki, Cincifle denilen mahalde Osmanlının inkâr kuvvetlerinin belini kırdık Şah-i Merdan Ali ’nin himmetiyle. Beli Sultan ’ım, Kazova ’da ellerini ayaklarını budamıştık Osmanlı ’nın, bu kez gerçekten belini tam orta yerinden kırdığımızı inanıyorum. Dülkadiroğulları ’ndan üç oymak, savaşın sonlarına doğru yetişip bize katıldılar. Belki de, onların yardımıyla bu zaferi kazandığımızı içinden geçirmişsindir, ama öyle değil. Gazilerim bendini yıkan sel gibi düşmanın üstüne saldırmış aman vermiyordu. Düşünsene bir; Karaman beylerbeyi Mahmut paşa, Alaiye beyi Sinan, Osmanlı kılıcı çalan Amasya beyi Koçi haini ve yoksul halkın iliklerini emen iki defterdarın birliklerinden oluşan kocaman Osmanlı ordusunu darmadağın ettiler. Paşalar, beyler ve defterdarlar baskınlarda ya da kaçarlarken öldürüldüler. İyi ki esir düşmediler; yoksa benim yufka yüreğim dayanamaz ve salıverirdim. Benim kardaşım diyeceğim o ki, bu Dülkadirli oymaklarına güven duymuyorum ben. Bana, sanki tepelerin ardından gizlenip, muharebeyi gözlemiş ve Osmanlı kuvvetlerinin yenileceğini anlayınca inip bize katılmışlar gibi geliyor; yenileceğimizi anlasalardı Osmanlıya katılırlardı. Dülkadirli Şehsuvaroğlu Ali beyi hatırla; Çaldıran kırımına katılmış ve dört yıl sonra sıkılmadan bir şaşaaıyla Dergâh ’ı ziyarete gelmiş rahmetli ağam Sultan Balım ’ın türbesini yaptırmak istediğini bildirdi. Bu yüzükara herifin teklifini kabul etmediğim gibi, yüzünü bile görmek istemediğimi iletmiştim. Ne yaptığını biliyorsun kardaşım; Meydanevi ’nde erenler sohbetindeyken, dış kapıdan başlayarak sürüne sürüne gözyaşları içinde ‘yüzüm

yerde elim erde, kul oldum kapına geldim' diyerek Ali Meydanı'nda özünü dâr'a çekti. 'Pirim ben Yol düşkünüyüm amana geldim, kaldır bu şaşkınlığı. Verilecek her türlü cezaya razıyım, Yol'a kabulümü diliyorum'diye sızlandı. Öyle şeyler konuştu ki, cemaati da etkiledi. Yol eri Koyun Baba ve zakirim Koca Haydar Sultan bile taraf çıktı, onunla birlikte bağışlamam için yalvardılar. Düşkünlük cezası çektirdim; su dolu koca testiler boynunda, ataş üzerinde yürüttüm. Tüm o acılara ve zillete katlandı, sonra Görgü'ye aldım, ikrarını tazeledi. İşte ondan sonra Ağa'mın türbesini yaptırdı. Bu kişi bir daha yanımıza gelmedi; herşey şan-şeref ve adı yaşasın içinmiş! Aynı kişi Osmanlıyla işbirliği yapıp, kıymetli ve rahmetli taliplerim Şah Veli, Süklün Koca Dede, Zünnun Baba ayaklanmalarını bastırmada yardımcı oldu. Yol kardaşlarını katletmekten yüksünmedi Padişah'ın bağışladığı yeni arazilerle timarını genişletmesi uğruna. Bunları niye yazıyorum ki, Ali Bahaaddin kardaşım hepsini biliyor. İki yüzlü adam ne düşündüyse Osmanlı'ya da yâr olmadı, Rodos seferine çağrıldığında gitmeyince timar arazilerinin tamamı elinden alındı. Arkasından isyanlara katılacağı tahmin edildiği için bir ziyafete çağrılıp öldürüldü. Bunun içindir ki, baştan beri yanibaşında bulunan Veli Dünder can dışında, hatta dergâhımızın talipleri oldukları halde Başatı, Karacalu ve Dokuzboy oymaklarınınki dahil, Dülkadirli beylerin hiçbirine güvenemiyorum. Savaş sonunda üç gün boyunca derlenip toparlanmaya çalıştık. Şehitlerimizin cesetlerini toplayıp gömdük. Kaybımız fazla olmadı; düşmana verdiğimiz kaybın onda biri bile değildi. Tanrının rahmeti hepsinin üzerine olsun. Muhammed'in şefaâtından, Şah-i Merdan'ın himmetinden mahrum kalmasınlar. Üçüncü gün Cuma akşamı şehitlerimiz için dârdan indirme ve birlik cemleri yaptık; bu dünyadaki tüm kusur ve kabahatlarından arınıp, yaşayan canlardan razılık alıp ak-pak Hakka yürüdüler; onun muhabbetinde buluştu, bütünleştiler. Gazilerimle yaptığımız bu büyük Cem'de sabaha kadar dağ-taş gülbenk, saz ve deyişlerle inledi. Dülkadirli beyler ve server-i leşkeranlar (askerlerin komutanları) bu cemlerde özlerini dâra çekerek Ali Meydanı'nda yere kelle (baş) kesip ikrar verdiler; canlarını-başlarını Yol uğruna koyduklarını söylediler. Adına kurban olduğum kardaşım inan ki, onlar ikrar verirken, Şehsuvaroğlu Ali gözümün önünden hiç gitmedi. Bu örnek beni korkutuyor. Sen ne diyorsun bu işe? Onların katılımıyla 40 bini aşta silahlı asker gücümüz. Savaşın son anlarında da olsa bu katılım kaybımızı azalttı. Düşman birliklerinin bir çoğu da tüm ağırlıklarını savaş meydanında koyup kaçtılar. Bu savaş ganimeti, silahlar dahil her türlü ihtiyaç malzemesinin tükenmeye yüz tuttuğu anda imdadımıza yetişti. Bütün askerlerimizi tam anlamıyla donattık, maneviyatları çok yüksek. Yüzbin Osmanlı askeri de gelse önünde duramaz artık; Osmanlı'nın bu baskı düzeni yıkılmalıdır! Dün

karargâhta beyler ve askerleri serdarlarıyla uzun uzun müzakerelerde bulunduk, tartıştık. Ortaya iki fikir çıktı, tam karara varamadık. Birincisi; vakit geçirmeden erzakımızı, silah ve atlarımızı, diğer ihtiyaç malzemelerimizi çok kısa bir zamanda artırıp gece yürüyüşleriyle hızla batıya dönelim. Zaten yeteri kadar donanımımız var, üstüne biraz daha koyduk mu tamamdır. Sizin oralara karargâh kurmuş Pargalı Kefere İbrahim Paşayı, Urumdaki tüm beyleri ve özellikle Kürd beylerini biraraya devşirmeden ani baskınlarla yokedelim. İkincisi; güneydoğuya Safevi sınır boyuna, Maraş ve Malatya topraklarına doğru yürüyüşümüzü sürdürüp gücümüzü daha da artıralım. Ben bu fikirdeyim; Osmanlı ordusunu peşimizden içerilere doğru çekerken, bir yandan da gece baskınlarıyla iyice yıpratıp, Adana çevresindekive İçel-Tarsus hattındaki isyancılardan Tonuzoğlu ve Atmaca'nın kuvvetleriyle de birleşince Maraş, Malatya arasında Nurhak çevresinde tümüyle yokederiz. Sonra yönümüzü batıya döndürüp, Pir Sultan talibimin dediği gibi 'Padişah'ın tacı ile tahtını' almaya ve halkı 'mülkün iyisi' yapmaya gideriz. Benim çok sevgili müsahip biraderim, her zamanki gibi fikirlerine ihtiyacım var, bana yaz.

Bu arada üç ay içinde ellişer kişilik dört bölük halinde gönderdiğin ikrarlı gazilerden üçünü şehit verdik, başımız sağolsun. Çok büyük işler başardılar, hepsi de başımın tacı, gönlümün sultanıdır. Bildiğin gibi Zeynelabidin talibim Kırşehir, Niğde, Aksaray, Sulucakarahüyük çevresine saldırgan peyiklerden biridir. Ergeç batıya döneceğiz, bunun için her türlü ihtiyaçlarımızı şimdiden depolamak zorundayız. Oybirliğiyle Sulucakarahüyük'te Dergâhı'mızın yeraltı mahzenlerini bu amaç için kullanmayı kararlaştırdık. Bu mektubun cevabıyla birlikte, senin dergâhın çiftliğinden iki kağıt arabası un bulgur ve sekiz-on deri tulum veya küp dolusu yağ, peynir gönderirsin Sulucakarahüyük'teki kilerimize. Bu arada sorayım; Ma'sukî evladımız ne durumda? Bu günlerde Medreseyi bitirip gelmiş olacaktı; artık ona Kalender Abdal amucasını tanıtmalısın.

Tekrar selam ve muhabbetlerimi sunarken sana, kanlı Cincifle cenginden bir gün önce, hiç uyuyamadığım o gece yazdığım nefesi de gönderiyorum. Gece boyunca gönlümü onunla oyaladım. Sen de okuyup oyalan biraz:

*Her cânâ kânân serseriye er demesinler
Ser vermeyenin ismine server demesinler (ser: baş, server: başkomutan)*

*Bir kimesnede olmasa ol aşk-ı Ali'den
Pes nice ana kâfir-i Hayber demesinler*

Her can ki Şahı bilmezse bu kişver içinde (kişver: ülke, memleket, il)

Şah kulu değil çâker-i Kanber demesinler (çâker: kul, köle; Kanber: Ali'nin hizmetkârı)

*Güzel görünür işbu gönül her kimi sevse
Tahkik budur özge haberler demesinler*

*Efsâne söziün söyleme ey zahid-i hodbin (hodbin: kendini beğenmiş, bencil)
Sakin ki sana cahil-i ebter demesinler (ebter: hayırsız)*

*Katlanmaz isen sabr idüben cevrine yârin
Ol bi-hünere aşk eri rehber demesinler*

*Ser vermez isen yoluna sen Şah-ı kadimin
Alemde bana dahi Kalender demesinler*

*İmza: Kalender Abdal, bende-i Şah-ı Velâyet ve evlâd-ı kutbu'l arifin Hünkâr
Hacı Bektaş Veli''*

Pir Ali Bahaaddin Sultan artık içten ve sessiz ağlama duvarını çoktan aşmış, yanaklarından aşağı çok sayıda derin kanallar oluşmuş vaziyette hıçkırıklara boğulmuştu. Okuduğu mektup İsmail Ma'sukî'yi de çok etkilemiş ve gözleri yaşlarla doluydu. Okumayı bitirince Konstantiniye filigranlı kalın İtalyan kağıdı katladı ve öpüp başına koyduktan sonra, kutsal emaneti babasına geri uzattı.

Peyik Zeynelabidin kafası ise önünde ve hiç yerinden kıpırdamadan mektupta okunanları dinledi. *Cincifle*'deki kanlı savaşın canlı tanığıydı o. Bölüğünde okcubaşı olan Zeynelabidin, havaya atılan bir avuç akçeden en az ikisini vurabilen en keskin nişancılardan biriydi. Her şey gözünün önünde bir daha canlandı. Az sayıdaki atlı pala ve kılıç birliği önünden kaçır gibi yapıp, Osmanlı birliklerini geniş *Cincifle* boğazının tam orta yerine çektikten sonra ansızın geri dönerek saldırıda bulundular. Onlar da bütün kuvvetleri bu kadar ve intihar saldırısı yaptıklarını sanıp bir an önce yoketmek için tüm ağırlıklarıyla saldırıya karşılık verdiler; kılıç, pala ve mızrakla yüklendiler. Kalender Şah'ın bu küçük atlı birliğini üç yandan sarma harekâtıyla, fırsatı kaçırmadan hemen ezmeye odaklanmışlardı. Oysa vadinin iki yanında olduğu gibi, bu yanlıgıları yüzünden arkadan da sarıldıkları ve öncü birliğin saldırısıyla birlikte tam bir çember içine alındıklarından habersizdiler. Osmanlı ordusunun sağını solunu ve arkasını kollamadan önden saldıran birliğe yüklendiğinde; tam da okcubaşı Zeynelabidin'in birliğinin yanibaşında ve kendisine çok yakın olan Kalender Şah'ın, isyancı kuvvetlerin serdarına 'Serdar'ım artık harekete geçme zamanı geldi' sözlerini kulaklarıyla duymuştu. Saldırı emir verilir verilmez, boğazın iki

yanından ve arkadan oklar yağmur gibi yağmaya başladı. Atlı kılıç-pala birliğini sararak hemen yokedeceğini düşünen Osmanlı ordusu şaşkına dönmüştü.

Yanlardan ve arkadan ok yağmuru, önden pala ve kılıçlarla patır patır düşüyorlardı. Sabahı erken saatlarından öğleye kadar süren bu kanlı çatışmada kurtulan Osmanlı askerleri, İsyancı kuvvetlerin boş bıraktığı dar bir alandan kaçabilenlerdi. Bu alan bile Kalender Şah'ın isteği doğrultusunda kasden zayıf bırakılmıştı. Çünkü askerlerin çoğu, zaten beylerin ve timarlı sipahilerin padişahın bağışladığı arazilerinde maraba olarak boğaztokluğuna çalışan köylü halk çocuklarıydı. Kurtulanlar çok rahat kendi taraflarına geçebilirdi. Asıl hedef bu orduyu yöneten ve yönlendiren olmalı ve onlar yokedilmeliydi. Bu hedefe de ulaşılmıştı mektupta belirtildiği gibi. Bu yenilgilerle birlikte Osmanlı ordusunun tüm ağırlıkları Kalender Şah birliklerinin eline geçmişti. Daha sonra bir Osmanlı tarihçisi (vaknivüs) bu savaşın sonucuyla ilgili şunları yazacaktı:

“ Kalender adlı kötü yollu bir aşığın çevresine toplanmış abdallar, torlaklar, dinsiz ve mezhepsiz meşrepliler ağır silahlar, hayme ve çadırlar ele geçirdiler. Çıplak ve perişan durumdayken giyinip kuşandılar. Bu baldırıçıplaklar övünülecek giysilerle donandılar.”⁵ Peyik Zeynelabidin Ma'sukî'yi dinlerken cengi baştanbaşa hayalinde yeniden yaşamıştı.

Oğlunun uzattığı mektubu yerinden yekinererek alan Pir Ali Bahaaddin Sultan, onu öpüp kokladı ve “ Güzel Şah'ımın kokusu geliyor” dedi. Sonra Ma'sukî'ye bakarak kısık sesle konuşmaya başladı: “ Sağolasın küçük Şeyh'im, dillerine sağlık; çokgüzel okudun. Şimdi beni iyi dinle; söylediklerimi kafana bir güzel yaz. Zeynelabidin canı yanına al, hiç kimseyle konuşmadan doğru Şeyh Ahmet kâhyaya götürüp teslim et. Onu büyük anbara götürsün ve oradaki görevlilere mektupta istenilenleri vakit geçirmeden hazırlatsın. Bu özel mektuptan Şeyh Ahmet'e bile sözetmeyesin. Hava iyice kararınca beş-altı silahlı korumayla birlikte kağrı arabaları Kuşuçmaz köyüne, yani Sulucakarahüyük'e doğru yola çıkacak. Dağ yollarını takibederek ormana girsinler. Hırka dağını aşdıktan sonra bizimkiler geri dönebilir, öyle değil mi Zeynelabidin can?” Hâlâ mektubun etkisini üzerinden atamamış ve kafasında büyük cengi yaşayan Zeynelabidin birden irkildiyse de, anında toparlanıp yanıt verdi:

“Beli Pir'im dönebilirler. Orada, Hünkar Hacı Bektaş'ın erenlerle toplantı yaptığı Hızır'la buluştuğu Ulu Ardiç ağacının hemen yakınında, bizi kağrılarla

⁵ Solakzade Tarihi II, s.154-155.

bekleyen yoldaşlarımız var. Onlara teslim edeceğiz. Onlar Sulucakarahüyük'e, sizinkiler Aksaray'a dönecekler sabah olmadan. Ben de Kervangeçmez köyüne, yani kuvvetlerimize katılmaya gideceğim gündüzboyu saklanıp gece yol alarak. Siz de Pir'im, herhalde biz yola çıkmadan mektubu hazırlarsınız.” Pir Ali Bahaaddin Sultan onun daha fazla konuşmasına meydan vermeden,

“ Kağnı arabalarının tekerlerine gece ses çıkarmaması için keçe sarmayı ve dingillerini yağlamayı sakın unutmasınlar, dedi, Ma'sukî can önce konuğumuzun karnını doyurun. Ben bir saata kalmadan Kalender'imın mektubuna cevap yazar, hazırlarım. Cemaat biraz beklesin, sa'lât'ın vakti olmaz; namazdan da va'zdan da önemli bu hizmet!”

Pir Ali Bahaaddin Sultan, onları gönderdikten sonra ellerini havaya kaldırıp, belli belirsiz bir gülümsemeye içinden geldiği gibi kısık sesle bir dua konuşmasına girişti:

“Sanki yukarılardaymışsın gibi ellerimi kaldırıyorum, alışkanlık işte. *Cincifle*'deki büyük zafer için sana şükürler olsun Tanrı'm. Kalender Şah'ımın benim dualarıma ihtiyacı yok, ama yine de edeceğim. Tanrı'm o bir veli, senin dostun Kalender kardaşımın yolunu açık et; bedenini güçlü, yüreğinde cesareti bol eyle! Şah'ımın âdil kılıcını keskin, leşkerini Osmanlınınkinden üstün kıl! Nebilerin şahı Muhammed Mustafa, velilerin şahı Aliyel Murtaza Kalender mü sahibimin ve askerlerinin yoldaşı ola. Bozatl Hızır darlarına carlarına yetişe. Hacı Bektaş Veli Hünkâr'ım kereminden, himmetinden mahrum eylemiye! Allah eyvallah, Muhammed Nebiyullah, Aliyyün Veliyullah! Gerçek erenlerin demine, Şahı Merdan Ali'nin keremine hüüü dost!”

Pir Ali Bahaaddin Aksarayı'den Kalender Şah'a Cevab-ı Mektup

Duanın arkasından yerinden kalktı. Odanın sağ duvarından evin aile oturma odasına açılan gizli kapı olan gömme dolabın camlı kapağını açtı. Oradan, yumurta akı ve nişastayla çifte âhâr çekilmiş, mühreli (parlak) ve düzgün yazılsın diye mıstarlanmış, yani aralıkları belirli; Ali Kurna filigranlı (İtalya'nın Elikome limanından ithal) kağıt destesinden bir varak/tabaka çekti. Destenin yanında duran; birinde altın tozu karışımı kırmızı, diğesinde siyah renkli mürekkep bulunan iki okkalı gümüş dividi ve leylek teleğinden kalemi aldı. Dolabın sol tarafındaki açık rahleyi düzelterip alçak bir masaya dönüştürerek, elindekileri üzerine koydu. Arada bir bakması için mü sahibinin mektubunu da açıp onların yanına yerleştirdi. Sonra masanın önünde bulunan mindere bağdaş kurup mektubu yazmaya başladı. Pir Ali Bahaaddin, her türlü yazı çeşidiyle

yazabilen iyi bir hattattı; zarif ve okunaklı, imlası düzgün bir sülüsle yazıyordu. İyi de bir okuyucuydu, görmesinde bir bozukluk filan yoktu. Kalender Şah'ın mektubunu oğlunun okumasını kasten istemişti. Çünkü her okuması yazması olan, hatta Medrese bitirmiş kişiler bile herkesin yazısını öyle düzgün, gürül gürül okuyamıyor, bir sürü hata yapıyordu. Açıkçası o anda birden, her nedense –defalarca yaptığı halde- oğlunu sınamak aklına gelmişti. Kalender Abdal'ın yazısının görünüşü güzeldi ya, çok çabuk yazdığından imlâsına pek dikkat etmezdi. Ama kırk bin kere maşallah, civân Ma'şukî bu yazıyı imlâsını bile düzeltip, kaidesiyle hemzesini şeddesini çekerek çok güzel okumuştur. Yazmaya başlarken bir anda kafasından bunlar geçmişti Pir Ali Sultan'ın. Sonra tüm dikkatini kâğıdına kalemine, dividine vererek şu mektubu yazdı:

Muhterem müsaahip kardaşım Kalender Şah'ım,

Mektubuma başlarken evvela candan muhabbet ve hürmetlerimi zat-ı şeriflerinize takdim ederek, ellerinizden gözlerinizden öperim. O kıymetli ve samimi hislerinizi ihtiva eden şah-namenizi alınca, nasıl memnun ve mesrur olduğumu ifade etmekte zorlanıyorum. Halk dilinden daha fazla uzaklaşıp Osmanlıcanın Arap-Fars kırmayı nezaketiyle abartıya kaçarak kardaşımı kızdırmayayım. İsmail Ma'şukî'ye okuttum mektubunu; maşallah evladın Ma'şukî, zahir-bâtın bilgisiyle ve okuma-yazmasıyla şimdiden, kendisini yetiştiren babasını aşmış durumda. Mektubun içimi yakan hasretini biraz olsun hafifletti, ama o okurken gözyaşlarımı tutamadım. İçime doğmuştu, ama kulaklarımla duymadığım büyük zaferiniz için Şah'ımı ve gazileri en içten duygularıyla kutluyorum; gazanız mübarek olsun, yüreğiniz nurla dolsun!

Muhterem müsaahip kardaşım, başarabilirsem mektubumu uzatmamaya çalışacağım. Pes hemen benden istediğin düşünce ve önerilerime geçeyim: Şehsuvaroğlu Ali Beyi emsal gösterip, Dülkadirli Beylere güvenmediğini söylüyorsun ki, haklısın. Her ne kadar kötü emsal iyiye örnek gösterilmezse de, bu Bey sıradan biri olmadığı için birçok beylerin imrendiği ve örnek aldığı kişiydi. Doğru olmasaydı yapmazdı, diye haklı gösterenler çok olmuştur. Bir din bilginini, hatta bir cami hocasını düşün; dine ve inanca zarar veren yanlış ve hatalı bilgiler de verse insanlar ona inanır. Tanınmış biri olmasından dolayı, çok doğru bildiği şeyin bile yanlış olduğunu sanıp onun söylediklerini kabul ve tercih eder; o kişiyi örnek alır. Huzurunda kelle kesip ikrar vererek harekete katılan timar toprakları ellerinden alınmış Dülkadirli oymaklarının beyleri Osmanlı'yı senin benim gibi görüp değerlendirmiyor.

Osmanlı yönetimi bize göre, Muhammed'in şeriatını kendi hanedan saltanatının menfaatına uygun biçime sokmuş. Halife padişahları Tanrının, dünya mülkünün sahipliğini devrettiği vekili sayan Hanefî Fıkıhı, sarayda Padişah'ın kapıkulları ve saraya hizmet eden timar ve zeamet sahibi beyler, beylerbeyleri, valiler ve askerî serdarların hak ve hukukunu koruyan, onlara zengin ve rahat bir hayat sağlayan bir adalet düzeni. Sünni hanefî mezhebinin kurucusu ve İmam-ı Âzam diye yücelttikleri Numan bin Sabit el Hanefî'nin vekili Şeyhülislam hazreti bu adaletin ölümçül fetvalarıyla koruyucusu, kudât (kadılar) da uygulayıcısıdır.

Dülkadirli beyler bu yüksek tabakanın en aşağılarında olmalarına rağmen, kendilerini halk yığınlarının üstünde görmekte ve Padişahı da veliy-i nimet bilirler. Sultan Padişah atadır onlar için; bir babanın yaramazlık yapan çocuğuna bir tokat vurarak, bir öğün yemekten mahrum cezasına benzetirler, timarlarının ellerinden alınmasını. Eğer Padişah, topraklarının bir kısmının bile geri verileceğine dair ferman çıkartsa, hemen seni terkeceklerinden korkarım. Ne yazık ki, çoğu insanların tercihlerini, inançlarından çok bencil çıkarları belirliyor Sultanım. Sık sık özel toplantılar yaparak mektubunda yazdığın 'mülk iyesi Padişah değil Tanrı'dır, Hakk'tır'sözünü hep yineleyecek ve açıklamalar yapacaksın: Hakk mülkü, yani dünyayı halk için halletmiştir; Sultan için, Şah için, Padişah ve Halife için değil! Zaten bizim inancımızda, bâtını tasavvufta halkı Hakk'tan, Hakk'ı halktan ayırmak yoktur. Padişah Tanrı'nın mülkünü, suyunu, toprağını, verdiği nimetleri keyfine göre istediği kişilere dağıtamaz, buna hakkı ve salâhiyeti yoktur. Bu hak ve salâhiyet halkındır ve halkın iradesine aittir. Tüm insanlar bu hakkı eşit olarak kullanmalı ve dünya nimetlerinden ortaklaşa yararlanmalıdır. Bunları sık sık anlat. Şeyh Bedreddin Simavi'nin Varidat'ını oku, dinlesinler. Osmanlı saltanatı yıkıldığında, bu memleket bu topraklar herkesin olacak; herkes ekip biçecek ve hakça bölüşecek. Ürettiğimiz ürünlere kimse gelip zorla elkoymayacak, de onlara. Gelecekteki barış ve adalet dolu bir hayat özlemine umutlarına doldur, hayallerini yücelt. Sen bir ulu şairsin; bu düşünceleri şiirlerinde işle, saza ve söze dök Cem'lerde. Beylerin menfaat ve üstünlük gibi bencil duygularını kır, parçala!

Yüreği muhabbet, kafası malûmat dolu kardaşım sen istediğin, sorduğun için bunları yazıyorum. Sana akıl veriyormuşum gibi almayasın, bu haddime değil. Pargalı kefere İbrahim Paşa öfkeden küplere binmiş yine hazırlanıyormuş. Ben hâlâ Kazova yenilgisinin sanıyordum, Cincifle'nin kuyruk acısıymış. Ordusuna gönüllü yazılarak çayıtlık hizmeti istediğim iki talibimden aldığım son habere

göre, bozgundan kurtulmuş birliklerden kılıç artıklarını, hazırlamakta olduğu yeni orduya almıyor. Canını kurtarmış olan bey ve komutanları/serdarları da kendisi öldürtmüştü. Bu Süleyman Padişah'ın gözdesi Sadrazam Paşa, öyle kolay yenilgiyi kabul etmez; mutlaka bir hinlik vardır kafasında. Kürt beylerine yeni imtiyazlar sağlayarak, Maraş-Malatya bölgesinde üzerinize saldırtmadan sizin harekete geçmeniz gerekiyor. Tartıştığınız iki fikirden bahsediyorsun mektubunda; bana birinci fikir daha olumlu geliyor. Buradan baktığımda, seninle aynı düşünmüyorum. Şöyle ki güzel kardaşım, isyancı birlikleriniz hem sayıca hem de manevi yönden güçlüyken ve her bakımdan donanımlıyken; etrafa yanılıcı haberler yayıp, hızlı gece yürüyüşleriyle üç güne kalmadan Karaman'a çok rahat ulaşırsınız. Bence bu tarz bir harekâtla, Kefere İbrahim Paşa'yı hazırlık döneminde ve bir takım hilelere başvurup güçlenmeden, kendi karagâhında basıp dünyayı başına yıkmalısınız. Ayrıca haberin olsun, Hakk'a yürüyen üç şehidimizinkilerle birlikte sana katılan gönüllü melâmi dervişlerimin aileleriyle tek tek ilgileniyoruz. Hepsinin 'ahiret kardaşı' adı altında birer yol kardaşı, müzahibi var; onlar herşeylerini paylaşıyorlar müzahip bacılar ve çocuklarıyla. Kızılbaş-Alevi erkânlarımızı ben değişik adlarla uyguluyorum biliyorsun Melâmi dervişlerime. Çünkü aramızda ikilik var; İslam'ın uyulması gereken yüzlerce şartlarını unutmış, sadece beş şartına bağlanmış, şiirinde değindiğin 'zahid-i hodbin'lerimiz var. Bolulu Şeyh Süleyman'ın peşinden giden bu insanlardan bazıları, aramıza girmiş kendilerini belli etmeden bizdenmiş gibi görünüyorlar.

Tekrar selam edip ellerinden gözlerinden öpüyorum kardaşım.

İmza: Şeyh Ali bahaaddin el Aksarayı''

Pir Ali Bahaaddin Sultan'ın Apartopar Dersaadet'e Götürülüşü ve Aksaray'a Muhteşem Dönüşünün Altındaki Sırlar

Şah Kalender'le karşılıklı yazılan mektuplardan sonra üç aydan biraz fazla zaman geçmişti. Ağustos sıcağının bastıracağı Buğday hasadının yoğun olduğu günlerdi. Dergâhta çalışıp, yeyip içerek yaşayan melâmi dervişlerinin bir kısmı, tarlalarda olgunlaşmış, kurumuş buğday saplarını tırpanlarla biçiyor; bir kısmı onları harmanlara taşıırken, bazıları at veya öküzleri düvene koşmuş sapları ezererek tınazlar yığıyorlar. Her tınazın başında üç-beş derviş de sıraya girmiş ellerinde yabalarla onları, özellikle Hasan Dağı'ndan esen sabah yeline karşı savurarak taneleri samandan ayırıyorlardı. Tarlalarda ve harmanlarda hummalı bir çalışma vardı.

Babası tarafından kendi yerine halife olarak vekil bırakılmış Şeyh İsmail Ma'şukî aynı zamanda Dergâh çiftliğinin bütün işleriyle Süleyman ağasının yardımcısı olarak ilgilendiği gibi, Cuma konuşmaları ve gece tapınmaları olan zikir çekmeleri, babasını aratmıyacak biçimde yönetiyordu. Öyle ki, hem kendisinin hem de sedasının güzelliğiyle verdiği va'zler dillere destan olmuş. Ankara'dan, Bolu'dan, Niğde'den, Konya'dan, hatta Bektaşlı-Kızılbaşların çok yoğun olduğu Kırşehir'den, Eskişehir'den ziyaretçiler geliyordu onu dinlemek için. Dergâh çiftliğinin kâhyası Şeyh Ahmet'le sürekli birlikteydiler. Bir bakıma babası kendisini onun korumasına vermişti. Ayrıca Şeyh Ahmet, konuşma günlerinde ve ibadetlerde, ikrar törenlerinde hep Ma'şukî'ye yardımcı olduğu, yola girenlere de yolgöstericilik yaptığı için şeyhliği aşmışçasına Pir Ahmet diye çağrılmaya başlamıştı. Ancak bu gerçek Pirlük makamı değil, sadece bir lakâptı şimdilik. Kuşkusuz büyük Pir Ali Bahaaddin Aksarayî Sultan'dı.

Ma'şukî tapınma yeri olan Melâmi Cemhanesi'nde Cuma duası ve konuşmalarıyla-va'zlarıyla birlikte ikrar verme, peymançeye-dâra durma ve tevhid zikirlerini de Pir Ahmet'in yardımıyla yeniden düzene bile koymuştu denilebilir. Dahası babasının kendisine uygulama halinde gösterdiği Alevi-Bektaşî Cem törenlerine benzetmeye özen gösteriyordu. Yeniliklerden biri tevhid zikirindeki değişiklikti. Arka arkaya sıralanmış dervişler, edep-erkân oturduğunda eğilip sağa sola sallanırken, ellerini yere vurarak "Lailahe illallah" diye sesli zikir yapıyorlardı. Belirlenen zaman içinde yapılan yapılan zikirin sonuna kadar, üzerinden oturdukları kilimlerden hasırlardan çıkan toz bulutu Cemhane'yi sarıyor ve gözgözü görmez oluyordu. Babasının Balım Sultan Cemleri hakkında anlattıklarını unutmamış ve ilk fırsatta uygulamıştı. Önce zikirdeki *kelime-i tevhid*'e " Muhammed nebiyullah, Aliyyün veliyullah, insan-ı kâmilullah, eyvallah Şah'ım eyvallah!"ı ekledi. Bir diğer değişim kadın müritlerin eşleri ve yakınlarıyla birlikte oturmasını, tevhid zikirine durmasını sağlayarak haremlik-selamlığı kaldırdı. Orada kadın erkek gibi cins ayrılığı olmadığı, herkese sadece bir can olarak bakılması gerektiğini sık sık vurgulayarak bunu herkese benimsetti. Zikir durumunda yaptığı değişiklik ise şöyleydi: Ortada oluşturulan oniki kişilik bir halkanın arkasında mevcut kadın-erkek dervişler yarım ay şeklinde sıralanıp, sağdan ve soldan kolkola ve elele tutuştuktan sonra yere eğilmeden sağa sola sallanarak, zikir sözlerini yüksek sesle ve ahenkli biçimde söylüyorlardı. Böylece tozdan-topraktan kurtulmuşlardı. Ma'şukî'nin konuşmaları ve bilgisi öylesine etkiliydi ki, hemen benimsendi.

Pir Ali Sultan'dan Umut Kesildi mi?

Pir Ali Bahaaddin Sultan Süleyman Padişah'tan gelen bir ferman üzerine, Niğde kadısının saldığı kolluk gücüyle derdest edilip, Dersaadet'e gönderilmesinden bu yana neredeyse bir ay oluyordu. Sadece Divan-ı Hümayun'da yargılandığına dair bir haber alabilmişlerdi. Degâh çevresindeki ilk ayrılış günlerinin yas havası giderek azalmıştı. Sonunun ne olacağı bilinmiyor, sadece müritler fırsat buldukça Küçük Dede'ye ağlayarak sarılıp onun için dua etmekten başka bir şey ellerinden gelmiyordu. Memlekette olup biten korkunç olaylar; isyanlar, kelle kesmeler, toplu kırımlar, zulümler ve adaletsizlikler gözönüne getirildiğinde; aileden olsun, dervişlerden olsun hiç kimse Pir Ali Bahaaddin Aksarayî'nin bir daha Dergâh'a geri döneceğini sanmıyordu.

Şeyh İsmail Ma'şukî ile Pir Ahmet at sırtında dolaşıyorlardı. Çiftlikteki çalışmalarını denetlemeye çıkmışlardı. Buğday hasadını, kiraz toplayanları, dut sallayıp pekmez yapan kadın ve erkek melâmi dervişleri iyi dilekler ve hayırlı dualarla "kolay gelsin"ler diyerek dolaşıp denetledikten sonra biraz sohbet etmeğe karar verdiler. Atların yularını konağın çift kanatlı kapısının kenarındaki halkalara bağlayıp, zamanın halinden ahvalinden konuşmak, daha çok da Pir Ali Sultan üzerine akıl-fikir yürütmek için onun odasına çıktılar. Oda kapısının anahtarı İsmail Ma'şukî'nin belindeki kuşağa sokuluydu, çıkarıp kapıyı açtı. Şeyh İsmail Ma'şukî, "Otur şöyle Pir Ahmet" diyerek sohbet odasında her zamanki yerine oturmaya kalkıştığında, Pir Ahmet ona engel oldu ve, "Küçük Dede'm, Pir'im sen Pir Ali Sultan'ımın yadigârı ve halefisin, dedi. Giderken seni yerine bıraktı. Onun postuna oturacaksın; Pir'lik makamı senin artık. Sen oraya oturmadığın sürece, ben eşîğin önünde peymançede-dârda beklerim."

İsmail Ma'şukî itiraz etmedi; babasının sedirdeki yerine geçip, bağdaş kurdu, oturdu.

"Tamam Pir Ahmet, dediğini yaptım, dedi; zaten Cemhane'de de onun yerinde oturuyorum değil mi? Ama Şeyh Baba'mın yerinde oturmak başka, onun yerini doldurmak başka! Onun manevi yeri asla doldurulamaz, hep boş kalacak. Süleyman ağamın zaten okuma-yazma ile arası olmadığı gibi, yeteneği de yok; şeyhlik ve meşayihlikle ilgilenecek durumu da...Şeyh babamın adını ve makamını daha da yüceltmek için bütün gücümle çalışacağımdan emin olabilirsiniz Pir Ahmet."

Pir Ahmet diz kurup, oturduğu minderinden dizleri üzerine hafif dikelerek, “elbette eminim, dedi. Zaten onun makamını yücelttikçe yerini doldurmuş olacaksın. Ama Küçük Dede’ m, n’ olur bana Pir Ahmet demeyin; Pirlük kim, ben kim? Pir Ali Sultan’ım bir konuşması sırasında, şakadan bana ‘Pir Ahmet’ diye hitap etti; adım kaldı Pir Ahmet.”

İsmail Ma’şukî hafifçe güldü ve onu onurlandırıcı biriki söz söylüyerek sürdürdü:

“ Her şakanın altında bir hakikat yatar. Senin yolgöstericiliğin, dervişleri irşad edici, aydınlatıcı bilgi ve davranışlarını şairlik yeteneğini iyi bilen Şeyh Baba’ m, şaka gibi görünse de ‘şaka olsun’ diye demedi sana ‘Pir Ahmet’. Bırakalım bunları, babamdan konuşalım; görüyorum ki, herkes ondan umudu kesmiş, sen ne diyorsun?”

Pir Ahmet az düşündü; yaşlı gözleri uzaklara dalmış durumda, sanki Aksaray’ dan ta Konstantiniyeyi gözlüyordu. Birden, “ Pirim, Küçük Dede’ m dedi; vallah ben umudumu kesmiş değilim. Büyük Pir’im bugün yarın gelecektir.”

Onun birkaç saniye için cezbeye girdiğinin farkına varan Ma’şukî, “senin gönül gözün açık Pir Ahmet can, can gözün öyle mi görüyor? Ben de yakında geleceğini düşünüyorum. Memleketin hali-vakti belli. Anam dahil ailemiz fertleri bile babamdan umudu kesmiş, hep kötü rüyalarla yatıp kalkıyorlar; iki gözleri iki çeşme! Bana göre babamı İstanbul’da idam etmezler, gelecektir. Ama Padişah ve ona her dediğini yaptıran Damat İbrahim Paşa keferesinin kafasında ölüm fermanı kararı çoktan verildi...”

Pir Ahmet şaşkınlık içinde sordu: “Küçük Dede’ m, Pir’im, ne demek istediğini doğrusu anlayamadım; nasıl kafalarında ölüm fermanı verildi? Nelerden suçlandığını biliyoruz. Göreceksin o bu suçlamaları, öyle bir kendi lehine çevirir ki, Padişah bile şaşar kalır onun yapacağı savunma karşısında.”

“ Biliyorum dedi İsmail Ma’şukî: babam bu suçlamaları, takiye ve mantık oyunları ile kendi lehine çevirmenin usüllerini bulup kullanacaktır. Konuşmalarında söylemiş olduğu şeriata aykırı birkaç cümle yüzünden dinden çıkmakla, zındıklıkla suçlanıp yargılanması davanın kabuğu, zahiri kısmı; asıl suçlama o kabuğun ve örtünün altında duruyor. Bu zahiri suçlamalarla, gerçek melâmetiler asla Pir Ali Sultan’ a bağlılık ve sevgilerinden vazgeçmezler. Bir damla bile eksilmez sevgi ve saygıları. Ama Akşemseddinci melâmilerin

ekmeğine yağ sürülür ve onlar Pir Ali Aksarayî hakkında kötöleme siyasetlerini hızlandırırılar...”

“ Bu doğru, dedi Pir Ahmet Edirnevî; onların eline bu suçlama bir belge olarak çoktan ulaştı ve çoktan başladılar Pir’ime taşlar atmaya. Ayrıyeten, zaten onun sözlerini Niğde kadısına ulaştıran, ihbar eden de Şeyh Süleyman’ın iki çaşıtı müridi değil miydi? O çaşıtları Pir’im ortaya çıkarıp, Cemhane’de rezil etmiş, Dergâh’tan ayaklarını kesmişti. Aradan üç hafta geçmeden Pir’imi Dersaadet’e çağırdılar.”

Şeyh İsmail Ma’sukî, “O kişiler babamın sadece, Şeriata aykırı görülen sözlerini değil; onun Kızılbaş isyanları ve Kalender Çelebi hakkında sorulan soruları cevaplandırırken kötü konuşulmaması öğütlerini ve Padişah’ın taşra umerasını-memurlarını eleştiren cümlelerini de kafalarına yazıp Kadı’ya iletmışlerdi...”

Burada Pir ahmet Edirnevî ekleme yaptı: “ Çok haklısın Küçük Dede’m, şimdi hatırladım. Hatta, Sultan Pir’im boş bulunup Kalender Abdal’ı gençliğinde tanıdığını ve çok dindar ve inançlı biri olduğunu bile söylemişti.”

“İşte, diye sürdürdü Ma’sukî; Kalender Şah’ı tanıdığını söylemiş olması, onunla Pir Ali Sultan babamı ilişkilendirmek ve isyanları desteklediği sonucunu çıkarmak için yeter de artar. İşte asıl kabuğun altında gizli olan bu suçlama onu, kendi memleketinde ipe götürecektir sonunda. Şeyh Baba’mız zahidler arasında da ‘namazında-niyazında bir İslam bilgini, bir veli’ olarak tanınıp, saygı gördüğünden, bu zahiri suç unsurları, yani onun ‘ öbür dünyada cennet ve süt, bal, şarap benzeri ırmaklar yoktur. Onlar bizim dergâhımızdan çıkar ancak. Kurtuluş bizim dergâhımızdadır; bize inanan necat bulur, kurtuluşa erer. Bunun anlamı Mehdi bizim şahsiyetimizde zuhur etmiştir’ gibi Şeriata aykırı sözleri, zahidler alemini aleyhine çevirmeye yeter; idamından yüksünmez, yeğlerler.”

Ma’sukî’nin biraz nefeslenmesinden yararlanan Pir Ahmet, Pir Ali Sultan’nın sarfettiği öbür sözünü de anımsattı: “Bir defasında da sorulan bir soru üzerine şöyle demişti; eğer İbrahim Ethem, benim zamanımda yaşasa ve benim talibim olsaydı, dünya padişahlığını terketmesine asla izin vermezdim. Onu irşadıyla..” Ölümleri pek yanlarına yaklaştırmak istemeyen Edirneli Pir Ahmet cümlesini yarım bırakıp, “ağzından yel alsın Civân Pir’im, dedi. Çok yakında geleceği ikimize de ayan olmuştur ulu Pir’imin; Allah onu başımızdam eksik etmesin...”

Kalender Çelebi’nin Büyük Mücadelesi İhanetle Sonlanıyor ve Kırımla Bitiyor

Aksaray'da Melâmi Dergâhı'nda ayrıca, Pir Ali Sultan ve Şeyh İsmail Maşukî'nin çok yakın muhip dervişleri arasında bir büyük yas daha vardı. Büyük Şeyh'in İstanbul'a çağrılmasından yaklaşık bir ay önce Kalender Çelebi ayaklanmasının bastırılması ve kafasının hunharca kesilip Padişah'a gönderildiği haberi gönüllerinde derin yaralar açmıştı. Pir Ali Bahaaddin Sultan bu haber üzerine üzüntüsünden yataklara düşmüş, tam on beş gün Cemhane'ye uğramamış. Yanına da Ma'şukî dışında, sadece Helvacı Şeyh Yakup ve Pir Ahmet'den başkasını kabul etmemişti.

Musahip kardaşı Kalender Abdal'ın Başsaz Yaylası'ndaki o büyük kara gününden çok değil üç gün önce kendisine ulaştırdığı bir haberle, aynı gece Sulucakarahüyük'e gitmiş. Musahibinin eşi bacılığı Zeliha Ana ve çocuklarını evine getirmişti. Bir hafta-on gün evinde sakladıktan sonra onları, çok güvendiği güçlü kuvvetli silahlı birkaç müridinin koruması altında, ıssız dağ yollarını izleyerek, Alaiye liman kasabasındaki bir dostunun evine yollamıştı. Gerekliğinde dostu onları deniz yoluyla Lazkiye-Suriye üzerinden Irak'ta Kerbela'ya ulaştıracaktı. Onları güven içinde Alaiye'ye ulaştıran müritlerin döndüğü gün, Sulucakarahüyük'te Hacı Bektaş Veli Dergâhı basılıp dervişler dağıtılmış ve Hacı Bektaş evlatlarından kaçıp kurtulamıyanlardan isyana katıldıklarını saptadıkları kişiler ve çoluk çocukları öldürülmüş; katılmayanlardan yakaladıklarını da uzak yerlere sürgüne göndedikleri haberi gelmiş bulunuyordu. Pir Ali Sultan Kalender Şah ile ilgili kara haberi de Sulucakarahüyük baskınıyla birlikte öğrenmişti.

Kalender Çelebi Pir Ali Sultan'a yazdığı mektupta belirttiği düşünce, yaptıkları toplantıda kabul görmüş. Hemen harekete geçerek, morali çok yüksek olan isyancıların güneye doğru yürürken, başıbozukluk ve disiplinsizliğe düşmeden ilerlemiş, hatta Osmanlı güçlerine karşı başarılar da kazanmışlardı. Dağıtılmış Baba Zünnun isyancıları toparlanmaya başlamış, Adana/Kilikya bölgesinde birlikler oluşturarak kuzeye yönelmiş, Maraş'a doğru çıkıyorlardı.

Pir Ali Aksarayî'nin mektubu, Cincifle zaferinin on ikinci gününde Kalender Çelepi'nin eline geçmiş; okudukça onun haklılığını anlamışsa da, geri dönüp Aksaray ile Karaman arasında kamp kurmuş olan Damat İbrahim Paşa üzerine baskın yapmanın imkânsızlığı ortadaydı. Bu nedenle fikir değiştirip, serdarları toplantıya çağırarak bile sağlıklı olamazdı. Kırk bine yükselmiş doygun ve donanımlı savaşçı gücünü gerisin geri gece yürüyüşüne geçirmek olanaksızdı. Bu arada kulağına, tek tük kaçanların bulunduğu geliyordu ki; Padişah ferman

çıkarmış; ‘tımarları ellerinden alınmış beylerin toprakları geri verilecekmiş’ sözleri kulaktan kulağa fısıltı halinde dolaşmaya başladı.

Akıllı olduğu kadar da kurnaz olan Sadrazam İbrahim Paşa, Cincifle yenilgisini asla onurununa yediremedi. Adeta beyninin tüm hücrelerini çalıştırarak, Kalender Çelebi’ye bağlı ellerinden toprakları alınmış eski tımar ve dirlik sahibi sipahiler ve beylerle ilişki kurmayı denedi. Bu arada Cincifle yenilgisinden canlı kurtulan erlerden ve serdarlardan birkaçı ile özel görüşmeler yaptı. Onlardan Dülkadirli eski tımar sahibi beylerin, savaşın son anlarında, yani Kalender Çelebi’nin kazanabileceğini anladıktan sonra ona katılmış olduğunu öğrenmiş. Çok kısa zamanda çaşıtları aracılığıyla da bu beylerin gerçek niyetlerini anlamış oldu; gönülsüzdüler, tımar arazileri ellerinden alındığı için yönetime çok kızgındılar. Öyle ki, Dulkadirli Çavlı oymağı beyi yakınlarına; “Padişah topraklarımızı geri verse, toprağımızı işler Osmanlı’ya asker yetiştiririz. Böyle bir ferman çıksa hemen geri dönerim. Gitmem bu Kızılbaş’ın peşinden. Kızılbaş Şahı İsmail, Dulkadirli padişah dedemiz Alaüddeve’nin nasıl başını kestirdiğini gözlerimle gördüm, asla unutamam” dediğini öğrendi.

Yürüyüşleri boyunca Rum Eyaletinde girdikleri çatışmalarda bir çok kez karşı güçleri dağıtan Kalender Çelebi isyancıları, Hafik üzerinden Safevi bölgesi içinden geçip, güneye yönelmek isterken yollarının yeniden Osmanlı güçlerince kesildiğini öğrendiler. Sivas-Tokat arasında çıkan çatışmanın arkasından Yıldız Dağı, Banaz ve Karaçayır çevrelerinde uzun süreli sayılabilecek kuşatmalar sırasında Çavlı Beyi’nin sarfettiği bu sözler Sadrazam’a ulaştırılmıştı. Bunun üzerine hemen harekete geçildi. Kalender Çelebi saflarında bulunan oymak beyleri ve tımarlı sipahilerle anlaşma ve işbirliğinin yollarını aradılar. Bu beylere elkonulan yurtlarının, dirliklerinin, tımar arazilerinin genişletilerek geri verileceği ve uğradıkları haksızlıkların giderileceği, ayrıca bir takım yeni ekonomik çıkarlar sağlanacağı sözü verildi. Gizli görüşmelerde anlaşma sağlandı. Bu beylere hilâtlar ve değerli armağanlar gönderilerek güven pekiştirildi. Bu çıkarlar karşılığı Osmanlı yöneticileriyle anlaşma sağlayan çevreler Kalender Çelebi saflarını özellikle geceleri hızla terketmeye başladılar. Öyle ki, Banaz ve Karaçayır kuşatmalarını yarıp çıktıktan sonra güneye, Elbistan-Nurhak Dağları yöresine yöneldiklerinde, bu ayrılmalar önlenemeyecek biçimde hızlanmıştı. Kalender Şah’a katılan Dulkadir Beylerinden sadece Veli Dünder, verdiği ikrardan dönmeyerek ona ihanet etmemiş ve bu can pazarı kavgasında kendisini yalnız bırakmamıştı.

Bu çözümler isyancılar için gerçekten büyük yıkım oldu. Bir yandan Osmanlı güçleri, diğer yandan işbirlikçi ihanet çeteleri tarafından kuşatılmış olan Kalender Çelebi büyük bir çaresizlik içine düşmüştü. Bir hafta bile geçmeden yanında sadece üç bin savaşçı kaldığı biliniyor.

Gelişmeleri yakından izleyerek durumu öğrenen ve el altından yaptığı çalışmaların başarıya ulaştığını gören Sadrazam İbrahim Paşa, şaşkınlığın ve olumsuzlukların etkisini henüz üzerinden atamayan ayaklanmacıların üstüne saray çaşnigirlerinden Belalı Mehmet ve Deli Pervane adındaki adamlarının komutasında, İstanbul'dan birlikte getirdiği yeniçeri ve atlı sipahileri gönderdi.

Bunların arasına, olumsuz etki yapar düşüncesiyle daha önce yenilgiye uğramış askerlerden hiçbirini katmadı. Bu güçler 8 Ramazan (22 Haziran) 1527 günü Maraş - Nurhak Dağlarında bulunan Başsaz yaylasında ayaklanmacılar üzerine ansızın baskın düzenlediler. Bu ansız saldırı dağınık ve az sayıda bulunan Kalender Çelebi saflarının toparlanmasını ve şaşkınlığı üzerlerinden atmasını önlemişti. Aralarında kıyasıya bir çatışma çıktı. Savaşın sonunda Kalender Çelebi güçleri ağır bir yenilgiye uğradı. İsyana katılanların büyük çoğunluğu kılıçtan geçirildi. Önderler öldürüldü. Ayaklanmacıların başında bulunan Kalender Çelebi ve Kalender Çelebi'yi sonuna dek yalnız bırakmayan Veli Dünder'in başları kesilerek atların terkilerine bağlanıp, daha sonra bal torbalarına konularak Süleyman Padişah'a gönderildi.

Hak ve adaletin olmadığı yerde çelişki, tepki ve çatışmalar kaçınılmazdır. Osmanlı düzeninde ortaya çıkan bütün toplumsal hareketlerin neredeyse temel karakteristik özelliği ağır baskı ve sömürüye karşı yoğunlaşan tepkiler içermesidir. Buna karşın merkezi yönetim ve yerel temsilcileri tepkiler karşısında bozuk yapıyı onarmak, huzur ve güven ortamı yaratacak ve toplumu hoşnut kılacak biçimde uygulamaları değiştirmek yerine özlem ve istemleri şiddet ve kıyım yoluyla her dönemde bastırma yoluna gitmişler ve bu davranışlarını geleneksel hale getirmişlerdir.

Şeyh İsmail Maşukî, Kalender Şah'ın Başsaz'daki son direnişi ve göğüs göğüse düşmanla çarpışmasını, İmam Hüseyin'in Yezit'in ordusuna karşı verdiği ölümcül direnişine benzetti. İmam Hüseyin Kerbela çölünde tek başına kaldığında, aldığı onca kılıç ve ok yarasına rağmen dimdik ayakta yalın kılıç, nasıl gücü kesilinceye kadar mücadele verdiyse; Kalender Abdal da boyun eğmedi, bir başına göğüs göğüse savaşarak, direnerek ölüme gitti. Bunları Pir Ali Sultan'ın Kalender Çelebi güçlerine kattığı, baskından canlı kurtulup gelmiş

gazilerden öğrenmişti. Onlardan biri ağır yaralanıp yere düştüğünde tam Kalender Şah'ın yanındaymış. Ölmüşçesine cansız bir görüntü içindeyken herşeyi görmüş. Yalın kılıç yanına kimseyi yanaştırmıyor, vurduğunu deviriyormuş. Çevresini saran yeniçerilerden birkaçı onu tanıyarak birden kılıçlarını atıp “Pir'im!” diye bağıarak yere kapanıyor. Az ileride at üzerinde duran Çaşnigir Deli Pervane olayı görünce, onun kim olduğunu anlamış ve yanında kendisini koruyan Çerkez ve Kürt muhafızlarını gönderip hem kılıçlarını yere atan yeniçerileri hem de Kalender Çelebi'yi öldürmüştü. Yine gazinin Ma'sukî'ye anlattığına göre Kalender Şah, “ yetiş ya Şahı Merdan!” diye çığırarak kılıç sallıyor ve vurduğunu safdışı ediyormuş. Vücuduna arkadan ve yandan çok sayıda ok saplandıktan sonra yere düşmüş. Bunun üzerine Deli Pervane'nin Kürt mü yoksa Çerkez mi, gazinin iyi seçemediği bir asker göğsü üzerine oturup , sakalını bir eline dolayıp, öbür elindeki hançerle kafasını gövdesinden ayırmış. Boynuna bıçağı vurduğunda, “Şimr benim de kafamı kesiyor, yanına geliyorum; tut beni ya İmam Hüseyin!” diye son çığırışı olmuş.

İsmail Maşukî, Kalender Şah'ın nasıl ihanete uğradığını ve Nurhak'ın Başsaz yaylasındaki son direniş mücadelesiyle ilgili öğrendiklerini bir de böylece Pir Ahmet Edirnevi'ye tekrarladı. Zaten birçoğunu babasıyla konuştuğunda öğrenmiş bulunuyordu.

Pir Ali Sultan'ın Dönüşü Muhteşem Oldu Dervişleri Şaşıp Kaldı

Pir Ahmet hıçkırıklar arasında tek bir cümle söyledi: “Sultan Pir'im beni yollamadı; bana şehitlik mertebesini lâıyk görmedi!..”

İsmail Ma'sukî ile bir Ahmet henüz odadayken dışarıdan gürültüler gelmeye başladı. Pir Ahmet pencereden dışarı bakmak için ayağa kalkmıştı ki, odanın kapısı çalındı. O da hemen kapıya yöneldi ve kapıyı açtığıında Şeyh Yakup Helvacı'yı nefes nefese karşısında buldu.

“ Küçük Dede'm, dedi güçlükle ve derin bir nefes aldıktan sonra sürdürdü; müjdelers olsun, ulu Pir'imiz geliyor! Bizim çobanlar Kızılyazı'nın gedikte önlerine çıkmışlar; çift at koşumlu süslü bir arabayla geliyormuş. Büyük Şeyh, Çoban Hasan'ı geldiklerini haber versin diye önden salmış. O da kestirmeden dağ-bayır koşarak gelip haber verdi. Sizden başka herkesin haberi var...”

Ne İsmail Ma'sukî ne de Pir Ahmet haberdan heyecanlandı Yakup Helvacı gibi. Zaten ikisi de onun bugün yarın geleceğini söylüyorlardı değişik biçimlerde. Herhangi bir sevinç tepkisi göstermeden kalkmışlardı. Ma'sukî “hemen gidip

karşılalım o zaman, dedi, neredeyse gelmiş olacaklar.” Şeyh Yakup, onların bu telaşsız, sevinmesiz davranışlarına şaşırıp kaldı, ama hiçbirşey söylemedi. Onlar çıkarken İsmail Maşukî, “ siz çıkın, ben anama kardeşlerime bildirip hemen geliyorum” dedi ve camekânlı dolap kapıyı açtı, içeri girdi. Onlar daha koridordayken, evin içinden gelen kadın ve çocukları sevinç çığlıklarını duymuşlardı. Helvacı Yakup’la Pir Ahmet dışarı çıktıklarında; tarlalarda, harmanda, bahçede-bağda, aşhanede ve işhanede çalışan erkek-kadın dervişler-müritler tüm işlerini bırakıp konağın önünde toplanmışlardı.

Şeyh İsmail Ma’şukî de konaktan çıkıp hızlı hızlı yürüyerek kalabalığın önüne geçti. Hep birlikte Dergâh vakıf arazisinin giriş kapısına doğru, geniş dörtgen taşlardan yapılma kaldırım yolda, sevinç haykırıışları ve şükür dualarıyla yürüyüşe geçtiler. Onların arkasında kız ve erkek çocuklar bağrıışarak koşuyorlardı. İki yüksek kulemsi biçim verilmiş taş duvarın arasındaki kalın kalaslardan yapılma iki kanatlı geniş kapılar yan duvarlara yapışacak biçimde açıldı ve yine düzgün olmayan kare kalker taşlar döşenmiş araba yolunda epeyce ilerlediler. Zaten kapıdan çıkar çıkmaz, iki atlı ve iki yaya neferin eşlik ettiği ve iki atın çektiği küçük saltanat arabası yarım fersah (3 km) öteden görünmüştü.

At arabası ve birliktekiler kalabalığın önünde durduğunda; haykırıışlar, dualar ve çığlıklar bir anda kesildi. Anında hilal biçimine giren derviş işçiler, şaşkınlık içinde; sarı sırmalı kadife perdeleriyle, pırıl pırıl koşumlar başlanmış besili atların çektiği, tekerleklerin dingilinde oturacak yerlerine kadar süslenmiş, kapılı pencereci saltanat arabasına bakıyorlardı. Birden arabanın ortasındaki süslü kapı yaya askerlerden biri tarafından açıldı. Elinde gümüş saplı asası, sırtında Padişah hediyesi hilâtlar, altın sırmalı kadife kaftanı ve bembeyaz sarığı başında bir padişah edasıyla Pir Ali Bahaddin Sultan kapıdan çıktı. Şaşkınlık bir kat daha arttı. Nasıl şaşırmasınlardı ki; sağlığından umut kesilmiş ve idam edildiği haberini beklerken, büyük Şeyh’leri görkemli bir saltanat arabasıyla, süslü ve paha biçilmez giysiler ve altın sırmalı kaftanlarla donanmış karşılarında duruyordu. Hiç ses çıkmadığı gibi, kimse yerinden kıpırdamıyordu. İsmail Maşukî şaşkın değil, üzgün ve öfkeliydi. Şeyh Yakup Helvacı’ya doğru bakarak, konuşma önceliğini ona verdi. Bu saniyelik bakış ve işmarı hemen anlayan Helvacı yüksek sesle, “kavuşturan Yaradana şükür! Pirimiz hoşgeldiniz, sefalar getirdiniz!” diye bağırdı. Herkes onu izledi ve “Pirimiz hoş geldiniz!” sedalarıyla dağ-taş inledi. Hasan Dağ eteklerinden yankılanmalar sürdü bir süre. Bu kez saray çavuşu ve neferan şaşırılmıştı ve Pir Ali Sultan’a doğru baktılar, vereceği karşılığını beklediler. O bu bakışların ne anlama geldiğini, ağzından çıkacak

sözlerin onların hoşuna gitmesi gerektiğini çok iyi biliyordu. Pir Ali Sultan, gelişinden değil ama, bu görünümü ve davranışlarından hiç de memnun görünmeyen yakınları ve müritleri üzerinde, beni anlayın n'olur dercesine, şöyle bir göz gezdirdi. "Hoşbulduk, sefa bulduk canlarım!" dedi ve sürdürdü: "Zamanımızın Mehdisi, yüce Padişahımız efendimiz Sultan Süleyman'ın himmet ve inayetiyle karşınızdayım. Padişahı'mızın hepinize selamları var. Şükür dualarınızın hepsi ona gitsin; haydi hep beraber üç kere; Padişahım çok yaşa! Padişahım çok yaşa! Padişahım çok yaşa!" Bu kez de "Padişahım çok yaşa!" haykırılarıyla dağ-taş inledi. Sesler Hasan dağı eteklerine ulaştı yankılanıp geri döndü.

Pir Ali Sultan, az ötede kendisine biraz üzgün biraz öfkeli bakan, yüzünde hiç sevinç belirtisi görülmeyen Ma'sukî'ye gözleriyle yanına gelmesini işmar etti. Kendisi de ona doğru giderek sarıldı. Sonra attan inmiş olan saray çavuşuna dönerek, "Çavuşum bu benim civân oğlum İsmail Ma'sukî. Bu da saray çavuşlarından Yusuf Çelebi" dedi ve onları tanıştırdı. İri gözleri, ay gibi parlak yüzü, boyu-bosu ve düzgün endamıyla bu erkek güzeli karşısında Yusuf Çelebi'nin neredeyse dili tutuluyordu. Kekeleyerek, "ünü Dersaadet'e kadar gelmiş; Padişahımız Efendimizin kulağına ulaşmış ve saraya göndermenizi istediği alim oğlunuz bu efendi demek?" dedi anlamlı anlamlı. Ve onu tepeden tırnağa süzdü.

Ma'sukî'nin hoşuna gitmedi adamın bu anlamlı sözleri ve de bakışları. Babasının durumundan dolayı ona hakettiği karşılığı veremedi. Bakışlarını ve hissettirmek istediğini anlamamış gibi davranarak alçakgönüllü bir biçimde ona cevap verdi: "Estağfirullah Yusuf Çavuş Efendi dedi; alim kim biz kimiz? Biz alim çırağıyız, gerçek alimlerin de türabıyız..."

Mahrusa-yı Konstantiniye'ye Bir Civân Yolcu Var

Pir Ali Sultan Aksarayî genç oğlu İsmail Ma'sukî özel sohbet odasında yalnızdılar. Saray çavuşunu yalvar-yakar beş gün konuk olarak alakoyabilmişlerdi. Süleyman Padişah, "oğlunuz İsmail Ma'sukî'nin çok akıllı ve alim bir civân olduğu kulağımıza gelmiştir; onu himayemize alıp yetiştirmek isteriz. Aksaraya varınca, sizi götürecek kapıkullarına teslim edesiniz bize getireler" demişti sorgulamadan çıkarken Pir Ali sultan. Padişah'ın isteği kuşkusuz emirdi; emir demiri keser, gönderemem diyemezdi. Beş gün içinde Ma'sukî'yi yolculuğa hazırladılar. Onunla birlikte Şeyh Yakup Helvacı ve Pir Ahmet Edirnevî'yi göndermeye karar verdi uzaktan-yakından ona göz-kulak

olsunlar, haberlerini bildirsinler diye. Edirneli Pir Ahmet'i ayrıca Urumeli Melâmilerine rehberlik etsin, yol yordam gösterip kendi adına ikrarlarını alsın diye görevlendirdi. Pir Ali Sultan oğluyla henüz özlemine giderememişti. Hanımı, kızları, torunları yaklaşık bir aydır kendisi için ağlayıp sızladıkları yetmiyormuşçasına, bu kez de İsmail Ma'sukî için gözyaşı döküyorlardı. Pir Ali Bahaaddin Sultan, oğlunun Padişah tarafından ısrarla istenmesine fena halde içerlemişti. Civân Ma'sukî için iyi şeyler düşündüğüne inanmıyordu; aklından çok ama çok kötü olasılıklar geçiyor. Erkek güzeli oğlunu sarayda civelek içoğlanlar arasına katacağı düşüncesi onu kahrediyordu. Ama oğlunun akli ve yetenekleri sayesinde böyle bir zillete düşmeyeceği ve bir yolunu bulup, saray kapıkulu olmayacağı inancıyla teselli bulmaya çalışıyordu. Ne varki, Divan-ı Hümayun soruşturmasından sağsalim kurtuluşu bile onun vicdanında kendisini aklayamadığı için, böyle bir netameli konuda bir öğüt vermesi olanaksızdı. Yine iki gün önce bir ara yalnız kaldıklarında, hem kendisine bazı önerilerde bulunmuş hem de gerçek karakterine aykırı olan savunmasının ayrıntılarını mahkemedeymiş gibi anlatmıştı örnek alsın diye. Onu bir kurban gönderir gibi gönderecekti yıkılası Dersaadet'e. Kendisini yetiştiren piri Emir Sıkkini, Derviş Kemal Maşukî doğduğunda adını değiştirip İbrahim Peygamber'in Tanrı'ya kurban olarak sunduğu oğlu İsmail'in adını koyması ve "bu oğlanı kurban vereceksin Şeyh Ali Bahaaddin" deyişi, doğru mu çıkacaktı acaba?

Saray Çavuşu Helvacı Baba'yla, Pir Ahmet'le birlikte Dergâh'ın aşevi binasındaki kilerde yolcular için iki haftalık azık hazırlıyordu. Onları çuvallara ve sepetlere, kutulara doldurup arabanın arkasındaki kapalı yük sandığının içine yerleştireceklerdi. Yeniçeri erler de atları hazırlıyor, arabaya koşuyorlardı konağın önünde. Dışarıdan müritlerin ve haremde kadınların ağlama sesleri iççekişleri duyuluyor. Günlerdir bu ağlama sesleri dinmemiş, tersine artmıştı. İsmail Ma'sukî yolcu kılığında ve kitap dolu bir koskoca iki gözlü halı dokuma terki heybesi önünde, odanın tam ortasında babasının karşısında dimdik durmaktaydı. Yüzünde hiçbir korku ve endişenin izi yoktu. Sanki babasının kafasından geçen korkulardan uzaklaşması için ona moral veriyordu. Büyük Şeyh'in gelişinin üçüncü gününde ikili bir buluşma fırsatı bulan baba ile oğul, sevgi saygı içinde çok tartışmalı uzun bir sohbet süreci yaşamışlardı. Bu süreç, baba ve oğulun yaşam felsefesini ve yaşadıkları zaman boyutunda çelişkili ve üstüste düşen siyasal toplumsal görüşlerini anlatan bir tiyatro mizansenini benzeri yaşandı sohbet odasında. O gün yaşanan bu heyecanlı mizansen şöyle gerçekleşti:

İçeriden buldukları odaya taşan ağlama ve iççekişleri susturmak isteyen Pir Ali Sultan, camekânlı dolap görüntüsündeki gizli kapıya vurarak, seslendi:

“Susun artık, kesiniz ağlayıp sızlamayı! Beni kuzucuğumla, civân Şeyhimle başbaşa bırakınız. Şöyle bir yalnız kalıp söyleşmek ve baba-oğul iki Şeyh konuşup tartışmaktır muradımız.”

İsmail Ma’sukî, merakı giderilmemiş bir gençten umulmayan olgunlukla sordu: “Babamız bizi “Şeyh” diyerek bir süredir bizi onurlandırmaktadır. Bu tam bir icazet midir?”

Onu bağına basıp alından open Pir Ali Bahaaddin Sultan; “beli oğlum, sen onu çoktandır hakettin, dedi. Şeyhlik yaşla değil başla, yani irfanla ve kafadaki bilgilerle ölçülmelidir. Sen geniş bilgi ve hünerlerinle, zaman zaman beni bile müritlerimin önünde zor durumda bırakıyorsun. Onların sana karşı ne denli saygılı davrandıklarını ve seni uzun zamandır ‘Küçük Dede, Küçük Şeyh’ diye çağırduklarını bilmiyor muyum? Otur şöyle yanıma. İki gün sonra buradan ayrılacaksın; yolcu yola düşmek gerek, ama önce konuşmak gerek!”

Ardından bu ikili konuşma, biraz sitemle başlayıp, engin bir olgunluk, hoşgörü ve sevgi saygı içinde derinleşip gelişerek sürdürüldü:

İsmail Ma’sukî:

“Doğru söyler Şeyh babamız; öğütlerine ihtiyacımız var. Aksaray, Konya ve Kayseri medreselerinde öğretilmeyenleri de bize öğreten en büyük öğretmenim sizsiniz. Kendisini dinlemek görevimizdir ve elbetteki yararımızdır. Bizi İstanbul'a gönderirler. Ama ne orada Padişahla aralarında geçenleri anlattılar ve ne de beni niçin oraya yolladıklarını söylerler. Mademki bana sözle de olsa Şeyhlik İcazeti vermiş ve kendinize eşit görüyorsunuz; önce bunu anlatmalısınız. Kadı'nın gönderdiği silahlı neferler gelip sizi evden apar-topar aldıklarında, hem ev halkın bizler, hem de müritlerin sizden umut kesmiş ve kanlı yaşlar akıtıyorduk. Oysa babamız kürklü kaftanlar içinde ve atlı korumalı bir arabayla çıkageldi.”

Pir Ali Sultan:

“Farkındayım oğlum. Arabadan toprağıma ayak bastığı ve özellikle evimin eşiğine adım atalı beri benden açıklama bekliyorsun. Kimseye bir açıklama yapmak ve hesap vermek zorunda değilim. Ama benim Küçük Şeyhime, eleştirileceğimi bile bile anlatacağım olup bitenleri. Umarım hoş görürsün,

Padişah buyruğuyla yaşamakta olduğumu. Aynı buyrukla kurbanlık kuzu gibi İsmail'imî İstanbul'a yolcu etmemi de bağışla. Zaten benim altı-yedi aylık ömrüm kalmış.”

İsmail Ma'sukî:

“Kurbanlık kuzudan ve ölümlerden söz etme. Zaten hergün haksız yere binlerce insan öldürülüyor. Ölümünden korkum yok benim. Korkum; ölüme kadar çok şey söyleyememek, öğrendiğim gerçekleri yeterince yığınlara haykıramamak. Kalender Şah'la birlikte yapılan büyük kırım yetmedi; hergün insanlar boğazlanıyor dinden çıkmış rafizi-kızılbaş diye. Çaylar ve ırmaklar kan ve ceset akıyor babacığım. Ölümün adı mı olur? Sen Süleyman Padişah'ın, Süleyman peygambere hiç de benzemediğinden söz et. Aranızda neler...”

Pir Ali Sultan:

“Dua edelim ki; kendini Süleyman peygambere benzetmek iddiasındaki Padişahın, atı şahlanıp ayağı üzengide kalsın, oğlum.”

İsmail Ma'sukî, anlamamış gibi davranarak kahırla sordu:

“Va'zlarındaki bazı söylemlerinden dolayı sapkınlıkla suçlanıp İstanbul'a götürüldün. Padişahın ayağı hâlâ üzengide miydi? Yani at binip sefere mi çıktı? Ondandır mı kurtuldun?”

Pir Ali Sultan, üzgün ama aynı davranış içinde yanıtladı:

“Acem diyarına sefere çıkmaya hazırlanmaktadır. Ama ben aklımı kullanarak kurtuldum.”

İsmail Ma'sukî:

“Nasıl yani? Konuşmalarında: ‘sizi kurtaracak bir Mehdi'nin geleceğine inanmayın. Ama gerçekten bir Mehdi'nin gelmesini ve onu görmek istiyorsanız, o Mehdi benim. Ne cennet ve ne de orada akan süt, şeker, bal ve şarap ırmakları yoktur; cennette olduğuna inandığınız o dört ırmak da benim dergâhımdadır” diyorsun. Zındıklığın ihbar ediliyor Padişah'a. Ama zındıklıkla suçlanan babamız, ipek urbalar ve kürkler içinde geri geldi.”

Pir Ali Sultan:

“Aklımı kullandım dedim ya! Söylediklerimi farklı anlamlandırdım.”

İsmail Ma'sukî:

“Hayır öyle değil, şöyle demiştim’ diye değiştirip, yadsıydın mı söylediklerini?”

Pir Ali Sultan:

“Hayır yadsımadım. Tam tersine, söyledim, dedim. Padişah özel olarak benim dava için kafes arkasından çıkıp mahkemeye duhul etti. Sadrazam İbrahim Paşa, Şeyhülislam İbni Kemal Paşazade, kadı ve kazasker şaşırıp kalmışlardı. Arkasından Süleyman Padişahın kendisi sorguladı beni.”

İsmail Ma’sukî:

“Öyleyse söylemiş olduklarına yeni anlamlar verdin.”

Pir Ali Sultan: “ Öyledir, saygıdeğer Şeyh efendi. Değişik yorumlar yaptım. Çok hoşlanacağı sözler ettim. Benden çok önce ünüm İstanbul’a vardığından, fıkralarım- kıssalarım kulağına gitmiş. Örneğin birini kendine göre yorumlayarak, soruşturmanın ortasında anlatıp anlatıp güldü.”

İsmail Ma’sukî:

“Dur tahmin edeyim. İbrahim Ethem üzerine söylediğin o ince anlamlı söz olmalı.”

Pir Ali Sultan:

“Tam üzerine düştün. Padişah: 'Pir Ali Aksarayı! Öyleyse haydi beni de irşad et, aydınlat. Ben bile zaman zaman şu tahttan bıkiyorum!' dedi.”

İsmail Ma’sukî:

“Anlaşıyor ki, Tokatlı Molla Lütfi'nin uyguladığı gibi yorum yoluyla yadsımaya gittin. Birkaçı yol heybemde bulunan eserlerini okurken hayran olduğum; aklına, düşünce ve felsefesine özendiğim koca bilginin bu kendini küçültücü davranışlarından nefret ettiğimi biliyorsun. ‘Kadıların geometri bilmeyenleri, kararlarında kesinlikle hatalıdırlar.’ Sözü ne denli önemlidir; yani herşeyi Hanefî Şer’i hükümleri ile çözüme kalkmayın, kendi düşünce ve aklınızı da kullanın, gözlemlerden yararlanın, demektir bu. Hele bir diğer kitapçığında gökkuşağının oluşumunu akla uygun anlatışı; güneş ışığı ve su taneciklerinin bir oyunu olduğunu söylemesi ne kadar doğru! Yazbahar boyunca üzerinden dere akıp, çavlan geçen 'evliyalara mağarası'na yağın nurun esrarını bu bilgilerle çözdüm. Güneşli günlerde mağaranın ağzına toplanıp, suyun altından gözlediğimiz allımorlu nur, bu gökkuşağından başkası değildi. Molla Lütfi'nin

kitabını okuduktan sonra bunun güneş ışığı ve su taneciklerinin oyunu aldığını hemen anladım; evliyanın kerametiyle filan ilgisi yoktur.”

Pir Ali Sultan, bu sözler üzerine telaşlanıp, birileri dinliyormuş gibi çevresine bakınarak konuştu:

“Yavaş konuş oğlum. Böyle şeyler yüksek sesle konuşulmaz. Müritlere de hiç sözletme aklınla çözdüğün mucizelerden, kerametlerden filan!”

İsmail Ma’sukî:

“Etmedim henüz. Ama sözedeceğim günler gelecek! Ancak Molla'nın, yazısının sonuna ‘bunları söyleyenler dinsiz felsefecilerdir, ben nakilciyim. Günaha girmek istemiyorsanız inanmayın sakın’ notunu düşmesi bana çok ters geldi. Sanki bu inkârla canını kurtardı mı? Tam 200 kişi yalancı tanıklık etmişti Molla Lütü'nin dinsizliğine! Sahi, zındıklık dedikleri aykırı düşünceden öldürüleli, oldu mu bir kırk yıl?”

Pir Ali Bahaaddin Sultan, oğlunu hayran hayran, ama üzgün dinlemekteydi. “Hayır oğlum, dedi, tam otuz üç yıl oldu. İstanbul'de Zembilli Cemaleddin'le birkaç dersini izlemek onuruna erişmiştim. Ama ben kınamıyorum bu davranışını. O kitabı yazdıktan sonra yaşadığı yılları, bu satırlara borçlu olduğunu söylersek abartmış olmayız, inan. Ölünceye dek yüz kadar ilim üstüne kitap yazdı. Ben haşa kendimi Molla Lütü gibi akıllı ferasetli göremem. Ama, o anda koca Molla aklıma düştü ve bana yol gösterdi onun latifeciliği.”

İsmail Ma’sukî: “Nasıl bir yol gösterdi?”

Pir Ali Sultan aynı latifeciliğiyle ince ince alay ederek karşılık verdi:

“Benim yaşı küçük, akli büyük Şeyh'ime, ayan olmalıdır duruşmamın nasıl geçtiği. Göstersin ermişliğini, kerametini göstereyin! Onun için tahmin etmek güç değildir...”

İsmail Ma’sukî, yerinden kalkıp odada bir süre sessizce gezindi. Gözleri kapalı düşünmekte ve bazı el hareketleri yapmaktaydı. Birden babasına dönerek şunları söyledi:

“Şeyh babam bilirler ki ben inanmam keramete. Birtakım olağandışı olayları keramet diye adlandırmak, düşünmek ve akılyürütmekten kaçmaktır. Gelecekte haber vermek için uzak görüşlü olmak ve kılı kırk yarararak akıl

yürütmeyi bilmek lazım. Geçmişten sözetmek ve onu sağlam değerlendirmek ise geniş bilgi gerektirir...”

Pir Ali Sultan, onun sözünü kesti ve “benim güzel oğlum, İsmail'im yavaş konuş diye uyardı; kimse duymasın bu sözlerini. Yanımız yöremiz çarşıt dolu, içimize girmiş sözde müritlerden biri tarafından ihbar edildiğimi unutuyorsun. En yakınınla bile konuşurken, düşüncelerine bir kılıf uydur ve onu giyirerek sunmasını bil. Babanı örnek al pişman olmazsın.”

İsmail Ma'sukî:

“Ben derim ki, Şeyh babamız bu öğütlerini şimdilik bıraksınlar. Bana anlatacaklarını, benden dinlemek istiyorlarsa hazırlansınlar. Kendisine duruşmasını yeniden yaşatacağım. Haftalardır hayalimde canlandırıyordum.”

İsmail Ma'sukî, babasının şaşkın bakışları arasında duvardaki camlı dolabı iterek, açıp odadan çıktı. İçeriden ilkönce kadınların çocukların yüksek sesle ağlama sesleri geldi ve dışarıdan erkek ağlamaları buna karşılık verdi. Pir Ali Aksarayı şaşkınlığı daha da artmış, pencereden dolap-kapıya gidip gelerek üzüntülü davranışlar gösterdi. Az sonra haremde ağlama kesilmiş, kısık gülme sesleri gelmeğe başlamıştı. Ancak dışarıda ağlamalar hâlâ sürdüğünden, Pir Ali Sultan ortada komik bir biçimde kalakalmış ve bedensel davranışlarını düzgün bir biçime sokamıyordu. Tam o anda İsmail Ma'sukî Sultan Süleyman hediyesi sırmalı kaftanı ve sarığına taktığı tüylü tuğ biçiminde bir şeyle padişah kılığında içeri girdi. Pir Ali Aksarayı birden kendini Divan-ı Hümayun'daki duruşmada hissedip, havaya girdi ve o anı yaşamaya başladılar:

Pir Ali Aksarayı tam da kendini oynuyordu; Padişah donundaki Ma'sukî'nin önünde yere kapanarak kaftanının eteklerini öpmeye başladı. Öylesine inandırıcıydı ki, bir yandan da yalvarıyordu:

“Yüce Padişahımız efendimiz, bağışlasınlar bu aciz kullarını. Pir Ali Aksarayı haşaa, şeriata aykırı hiçbir iş tutmamıştır ömrü boyunca.”

Padişah Donunda İsmail Ma'sukî, çok iyi bir öykünmecî tavrıyla haşmetli bir hava içinde konuştu:

“Kalkınız Pir Ali Aksarayı. Sizin gibi büyük bir şeyhe yerlere kapanmak yakışık almaz. Geç yerine otur. Mahkeme üyeleri de otursunlar. (*Orada üyeler varmış gibi herbirine hafif başeğerek işaret verdi.*) Demek büyük velî İbrahim Ethem,

senin zamanında olsaydı saltanatını bırakmasına izin vermezdin? Hah hah hah haa! Nasıl yapardın bunu? Anlat da dinleyelim!”

Pir Ali Sultan:

“ Onu olgunluğa eriştirirdim Sultanım! Kendime baş mürit yapardım ve sonra halifem olurdu, sonra da dünyanın sultanı! Bu öyle bir olgunluk ki; bu dünyadaki âdil sultanlığıyla öbür dünyanın da padişahı olacağına inandırırdım. ”

Padişah Donunda İsmail Ma’şukî:

“Benim de bazan aklımdan geçiyor, tacı tahtı bırakıp alıp başımı gitmek. Ne öğüt verir siniz”

Pir Ali Sultan: “ Yüce Padişahım İbrahim Ethem'e özenmek size yakışmaz. Ondan daha ulusunuz. O, öbür dünyanın Padişahlığını nefsinin ıslah ederek elde etmeği denedi ve başardı. Ama Padişahımız bu dünyadaki eşsiz adaletiyle öte dünyanın sultanlığını çoktan kazanmış. Bir Şeyhin öğüdüne bile ihtiyacı yoktur.”

Padişah Donunda İsmail Ma’şukî:

“Azizim bize sizi zındık olarak bildirdiler, rafizi, sapkın dedilerdi. Yüce tanrının yardımıyla değerli sohbetinizle onurlandık.”

Pir Ali Sultan: “Devletli Padişahım, kulunuza yüklenen suç nedir?”

Padişah Donunda İsmail Ma’şukî:

“Mehdi benim, insanları kurtaracak olan benim/ Cennetin dört ırmağı benden, benim dergâhımdan çıkar; başka yerde aramayınız!” dediğini bize iletiler.

Pir Ali Bahaaddin Aksarayı:

“Ben Mehdi'yim demedim. Mehdi siz yüce Padişahımızın zatındadır; zamanımızın kurtarıcısı İslamın büyük Halifesi olan sizsiniz.”

Padişah Donunda İsmail Ma’şukî:

“Güzel! Memnun olduk gerçeği bize açıklamalarından. Eğer bir Mehdi çıkacaksa zamanımızda, biziz o Mehdi. Bundan güzel bir açıklama olur mu İbrahim Paşam? He, olur mu Şeyhülislamım, alimler alimi Kemal Paşazade'm? Haşaa haşa! Cennetin dört ırmağı için o sözleri kullandınız mı Pir Ali Aksarayı?”

Pir Ali Sultan:

“Yüce Padişahımıza iletilenler benim cümlelerim değildir. Haşa ki ben Cenneti bu dünyaya taşıyayım! ‘İrmaktan muradım, hanemizin önünden akan tatlı sudur. Ayrıca birkaç büyükbaş hayvanlar, koyunlar ve birçok da arı kovanımız var; bunlardan süt, yağ ve bal elde ederiz.’ Cennet taamı gibi helâl lokmadır hanemizdeki yiyeceklerimiz. Seferde yolunuz düşerse, ulu konuğumuz olursunuz; tatlı su, süt ve bal sunarım Sultan Padişahımıza.”

Padişah Donunda İsmail Ma’sukî:

“Görelim. Evropayı dümdüz ettik, düzelttik. Nemçe kralına iyi bir tokat attık Mohaç’da. Kızılbaş Şahı dayağın daha büyüğünü istiyor. Duanı bizden eksik etme, geçerken uğrayıp dergâhınızın cennet taamından tadarız. ‘Herhalde kevser şarabı ırmağı da üzüm bağınız olsa gerek?’”

Pir Ali Sultan:

“Devletli Sultanıma önce şunu arzedeyim; Kızılbaş Şahı önünüzde duramayacak, Tebriz kapılarını açılmış görüyorum. Bizim bu batını gözlerimizi açan, sözünü ettiğiniz şarap ırmağıdır. Bizce; ‘şarap ırmağının gerçeği Tanrı aşkıdır ve Tanrının cezbisidir. Bunlar Tanrı dostları, velilere yasak değildir.’ Bizim gece gündüz içtiğimiz şarap işte budur.”

Padişah Donunda İsmail Ma’sukî:

“Dillerine sağlık ulu Pir! Tiz dava düşsün. Dile benden ne dilersin? Dergâhının tarlalarını, bağını ve bahçesini büyütelim. İstersen bir köy bağışlayalım.”

Pir Ali Sultan:

“Canınızın sağlığını ve gölgenizin İslamın üzerinden eksik olmamasını dilerim. Başka birşey istemem.”

Padişah donunda İsmail Ma’sukî:

“İbrahim Paşa, tiz hazineden üç kese altın bağışlayın. İpekler, kürkler, kaftanlar giydirip bindirin bir arabaya; yanına bir saray çavuşu ve üç-dört neferan katarak gönderin Pir Ali’yi Aksaray’a. ‘Ayrıca bir civân ve mahbup oğlunuz varmış; bize gönderiniz, kanatlarımız altında koruyalım onu!’”

Pir Ali Sultan:

“Tanrı benim ömrümden kesip, yüce Sultanımızın ömrüne eklesin. ‘Oğlumun adı İsmail'dir Hak yolunda kurban...”

Birden sustu Pir Ali Sultan. Sıkıntı içinde gerçeğe döndü. Seyircisi olmayan seyirlik oyun bitmişti, ama tüm gerçek ortaya çıktı. Olup bitenleri olduğu gibi açığa vurdu Pir Ali Aksarayı. Akıllı oğlu güzel bir oyun oynamıştı kendisine. “Yeter artık! Yeter oğlum, dedi; devamız aynen böyle görüldü divan-ı Humayun'da”.

Sırtındaki kaftanı ve sarığı kaldırıp bir yana atıp, kendi kişiliğine dönen İsmail Ma'şukî öfkeli konuştu:

“Padişahın huzurunda, sana hiç de uzak olmayan ölüm korkusundan kendini inkâr ettin. Cennet için gerçekten söylemiş olduklarını tümüyle değiştirdin. Oysa iki yüz yıl önce Yunus Emre ‘Cennet cennet dedikleri/Üç beş köşkle bir kaç huri/İsteyene ver sen anı..’ diyerek korkusuzca alay etmişti. *Varidat*'ında Şeyh Bedreddin Mahmud, ‘cennet yalnız düşler ülkesinde vardır’ diyor. Heybemde kitabı, istersen göstereyim. Söylemiş olduklarını geri almamalıydın Şeyh babam. Şeyh oğlun bunu asla yapmayacaktır..”

Yolcu kılığında kitap ve gerekli eşyalarının dolu olduğu terki heybesinin yanında ayakta ve babasının karşısında, birbirine bakışırken ikisinin de kafasından iki gün önce aralarında geçen yukarıdaki diyalog dizisi geçmişti. Dışarıda gürültüler ve ağlama sesleri artıkça içeriden gelen kadın ve çocuk ağlamaları da bolarıyordu. Sessizliği bozan İsmail Ma'şukî oldu, pencereden bakarak,

“ Şeyh babam, dedi; yol göründü artık bize, helalleşelim. Atlar, araba ve silahlı neferan yola çıkmaya hazır gözükyor. Allahaismarladık, niyazlaşalım ulu atam.” Ma'şukî eğilerek sedirde oturmakta olan babasının elini öpmek isteyince, Pir Ali Sultan hemen ayağa kalkıp oğluna sıkıca sarıldı. Yanaklarından gözlerinden öperken, bir yandan da hıçkırıklar arasında konuşuyordu:

“ Kurbanlık kuzum. Kurbanlık İsmail'im! Şeyh Baban seni bir daha zor görür. Yaşamak istiyorsan sözlerimi dinle. Atanı dinle yavrum; kafanı dik tut, ama konuşmalarında düşüncelerine kılıf geçirip, öyle kelimelere dök. Güle güle git, yolun açık olsun. Hızır yoldaşın, Şahı Merdan dîldaşın ola!”

Tam o sırada kapı çalındı ve birbirlerinden ayrıldılar. Baba oğul ikisinin de gözleri yaşlıydı. İçeriye Şeyh Yakup Helvacı Baba ile Pir Ahmet Edirnevi girdi. İkisi de Pir'lerinin elini öperek yola çıkmadan önce hayır dualarını aldılar. Sonra

Ma'şukî'nin iki gözlü terki heybesini yüklenip üçü birlikte odadan çıktılar. Pir Ali Bahaaddın Aksarayı odasından çıkmadı, pencereden saray çavuşu ve neferlere el salladı.

Saray Teslim Edilen İsmail Ma'şukî, Dersaadet'ten Edirne'ye Sürgün Gidiyor

Saray çavuşu ve üç yeniçeri neferin koruması altında İsmail Maşukî ve beraberindeki iki melâmi şeyhi iki haftalık bir yolculuktan sonra İstanbul'a ulaştılar. Yol üstünde bulunan kent ve kasabalardaki hanlarda geceleri konaklayıp, gündüzleri yolarak geçen onbeş günlük yolculuk sırasında saray çavuşu Yusuf efendi, İsmail Maşukî'ye oldukça saygılı ve mültefit davrandı. Bu davranıştan doğal olarak Şeyh Yakup Helvacı ve Pir Ahmet Edirnevi de yararlandı. Yol boyunca her istekleri yerine getirildi. Başlarda İsmail Maşukî adamın sık bakışlarından, boyundan-bosundan, cemalinin güzelliğinden sözemesi ve saray şairlerinin; narin oğlanların endamını, mah yüzünü, gül dudaklarını ve ayva tüylerini betimleyen, övgüler düzen mısralarıyla sürekli iltifat yağdırmasına fena halde sinirlenmişti. Yola çıkışlarının üçüncü gününde bir fırsatını yakaladı ve tenhaya çekip yakasına yapıştı ve “bana bak Çavuş Efendi, dedi, dilber iltifatları yapıp durma bana! Benim o tarakta bezim yok, seni mahvederim. Padişah'ın huzuruna çıkacağımı biliyorsun...”

Aslında Saray Çavuş'unun İsmail Maşukî'ye yaptığı iltifatlar, güzelliğine övgüler, ona ilgi duyduğu veya sulandığı için değil, onun gözüne girmek içindi. Sultan Padişah'a aparılan bir taze civân gûlama yan gözle bakmanın bedeli, kellesinin kesilmesi olduğunu çok iyi biliyordu. Kaldı ki, altmışına ulaşmış Saray Çavuşu'nun saraya götürdüğü tek gûlam Maşukî değildi. Vüzeradan/vezirlerden, beylerbeyi, eyalet valisi, kadirga reisi gibi umera paşalardan, Süleyman Padişah'a da babasına da armağan olarak sunulan kaç gûlam ve kaç cariye götürmüşlüğü vardı? Hesabını bile bilmiyordu.

İsmail Maşukî bu ayrıntıları nereden bilebilirdi ki? Onun duyduğu, sarayda padişah, sadrazam ve yüksek umera/memurlar arasında bu türden ilişkilerin yaygınlığıydı. Padişah'ın, babasından oğlunu koruması altına almak istemesinin altında bu arzusu da yatıyor olabilirdi. Babasının kendisine bu kuşkuyla söylemeye cesaret edemediğini çok iyi biliyordu. Buna karşılık, çok nadir de olsa sarayda bir yer kapmak, kazanç kapısı açmak arzusuyla kendi oğullarını bile sunan bazı ebevyenler bile varmış. Bunu, Konya medresesinde bulunduğu dönemde, kendisine bu tür bir ilgiyle yaklaşan bir müderris anlatmıştı. Arapça

ilk tilâvet dersinde, Kur'an ayetlerini nağmelendirirken ve Arapça telaffuzundaki ahenkli sesine hayran olduğu bahanesiyle Ma'şukî'ye yaklaşan müderris onu kötü emellerinin aracı etmek için diller dökerken, Osmanlı sarayında olup bitenleri anlatmış; böylelikle sözde bu ilişkinin meşruluğuna onu inandırmak istemişti. Müderris konuşurken hep sabırla susmuş, ileri gidip elle sarkıntılık etmeye kalkışınca, hayatının ilk şiddet eylemini gerçekleştirerek adamı pestile çevirip, ertesi gün Konya'dan Kayseri'ye gitmek zorunda kalmıştı.

Aslında Saray'da, yeniçeri devşirmelerinde çok güzel ve yetenekli hristiyan çocuklarını enderun mektebinde yetiştirilip, her türlü hizmetini görmek için Padişah'a sunulduğu ve onların civelek takımını oluşturduğunu daha önceden duymuşluğu vardı. Üstelik bunlardan bazıları Padişah'ın hasekisi olarak hızla paşalığa yükselip önemli makamlara getiriliyordu. İsmail Maşukî yol boyunca, eğer gerçekten Padişah'ın varsa böyle bir istemi/iradesi, onu boşa çıkarmanın veya huzura kabulden kurtulmanın bir yolunu bulmak için zihnini sürekli açık tutuyor ve aralıksız çalıştırıyordu. Babasının, Aksaray'dan ayrılırken kendisine “kurbanlık İsmail'im” diyerek sarılmasının anlamını yolda çözmüştü; çünkü biliyordu ki, Maşukî oğlu kellesini verir, ama Padişah'ın bu tür arzusunu yerine getirmezdi.

Saray Çavuşu, İsmail Maşukî'nin “seni mahvederim” çıkışından çok ürkmüştü. Bu güne kadar saraya ilettiği hiç bir gûlam Maşukî kadar güzel değildi ve hiçbiri de kendisini böyle bir sert çıkışla tehdit etmemişti. Padişah'ın gözdesi olan bazı civeleklerin yüksek makamlara eriştiğine tanıklığı vardı. Aslında Maşukîye yaptığı iltifatlar, böyle bir mertebeye ulaştığında kendisini unutmaması içindi. Onun için her isteklerini yerine getiriyordu. Bu küçük saltanat arabasına kurallara aykırı olmasına rağmen, iki melâmi şeyhini alması gelecekteki Maşukî'nin hatırına sayıyordu. Onları saray kapısına ulaşmadan önce Ahırkapı'da bırakmayı düşünüyordu. Maşukî'yi ilk gördüğünde, kesinlikle bu gûlam Padişah'ın gözdesi olur ve çok hızlı biçimde yükselir yargısını vermiş bulunuyordu. Meselâ, Sadrazam Frenk İbrahim Paşa kimdi? Süleyman Padişah Manisa'da şehzadeyken Lespos (Midilli) adasında, bir kadırga reisinin Pargalı bir aileden çekip aldığı kendi yaşına yakın sarı bukleli saçları, keman çalan zarif parmakları olan güzel bir genç oğlan değil miydi? Öyle bir yere geldi ki, Sultan Süleyman'a ‘Muhteşem Süleyman’ dedikleri gibi, ona da Muhteşem İbrahim Paşa denilmeye başladı. Bir başka örnek Sokullu Mehmet Paşa; Fatih Sultan zamanında Hristiyan çocukları arasından devşirilip saraya sokulmuş, gençliğinden beri Sultan Mehmet'le birlik olmuşlar. O da Kapıcıbaşı'lıktan

başlayarak her Padişah zamanında yeni bir makam elde etti, şimdi de Süleyman Padişah'ın has adamları arasına girmiş bulunuyor. Pargalı İbrahim Paşa kadar hızlı olmamasına rağmen, Kaptan-ı Derya'lıktan günün birinde Sadrazam'lığa ulaşacaktır. Bütün bunları saniyeler içinde kafasından geçiren saray Çavuşu Yusuf Efendi birden Maşukî'nin ellerine sarıldı ve yalvarmaya başladı:

“Haşaa! Maşukî Efendi haşaa! Padişahımız Efendimize emanet götürdüğüm size yan gözle bakmam haddime mi? N'olursun bir şey söylemeyesin ona, kulun kölen olayım. Tüm istek ve arzularınız benim için emirdir. Affet beni, iltifatlarım sizde yanlış intiba uyandırmış; size karşı saygımdandır iltifatlarım, hayranlığımdandır. Ben çok tecrübeliyim bu alanda; geleceğiniz parlak, sizi çok yücelerde görüyorum..”

Saray Çavuşu İsmail Maşukî'nin ellerinini bırakmış, ayaklarına sarılmıştı. İsmail Maşukî, “kalk Yusuf Çavuş kalk artık, dedi, tamam korkmayın. Seni Padişah'a müzevirlemem. Yalnız sen de biraz haddini bil. Bu konuştuklarımız ve düşündüklerimizi de bizim Şeyhler duymasın sakın.”

Saray Çavuşu Yusuf Efendi, Niğde'yi geçtikten sonra uğradıkları bir kasabada konakladıkları zaman ikisinin arasında geçen bu konuşmadan sonra, bir daha olur olmaz anlarda Maşukî'ye övgü ve iltifatlarda bulunmadı ve saygıda da kusur etmedi.

Saray Çavuşu tam da düşündüğü gibi hareket etti. Yakup Helvacı'yı ve Pir Ahmet'i Ahırkapı'da bir hana bıraktı. Ahırkapı'nın içinde bulunduğu bu Sarayburnu bölgesi, Bizans'ın görkemli günlerinden beri bir saraylar semtiydi. Kuzey sırtlarında Topkap sarayı, sahil kısmına doğru has ahırlar ile Osmanlı zamanında da hükümlerlik erkinin yerleşim merkezi olan semtte devlet ricalinin eserleri yükseliyordu. Zaman içinde oluşan Cankurtaran ve onun uzantısı olan Ahırkapı Mahallesi, Çatladıkapı'ya kadar hep akıncıların, sadrazamların, aynı zamanda dervişlerin de yerleştiği mahallelerdi. Semt bu özelliğini Osmanlı'nın son zamanlarına kadar muhafaza etmiştir.

Yusuf Çavuş çok akıllıca davranıp, tam hanın kapısı önünde bırakmadı. Gariban yolcuların, yoksul dervişler ve marjinal kalenderilerin kaldığı bu hana girip çıkanların göremeyeceği bir köşede indirip, yüklerini sırtlarına vererek, Anadolu'dan gelmiş iki garip derviş yolcu gibi hana girmelerini öğütledi. Ma'şukî'nin huzura kabulden sonra hakkında verilecek kararı kendilerine bildireceği sözünü verdi. Bütün bu davranışlardan hiçbir şey anlamamış olan iki

melâmeti şeyhinden de, ne Ma'şukî'den ne de bu yolculuktan asla sözetmemeleri sözünü aldı, onlara yemin ettirdi.

Saray kapısından girer girmez, onları karşılayan görevli muhafızlar tarafından Ma'şukî'nin getirildiği Sadrazam İbrahim Paşa'ya bildirildi. Ondan haber gelinceye beklediler. Çok fazla zaman geçmeden, öğleden sonra saat 3'te Sadrazam'ın Ma'şukî'yi huzura kabul edeceği haberi geldi. Ama önce onun hamama sokup aklanıp-paklanması ve harem geleneğine uygun biçimde libaslar giydirilip süslenip-püslenerek sadrazam'ın katına çıkarılması gerekiyordu. İki harem görevlisi hadımağa Çavuş'dan, birbirlerini iyi tanıdıklarından karşılıklı kaba şakalarla Ma'şukî'yi teslim aldılar.

Saray kapısından girmesiyle birlikte kendini bir masal dünyasında bulan İsmail Ma'şukî'nin şaşkınlıktan adeta dili tutulmuştu. Bunu farkına varan Yusuf Çavuş içinden “tamam, diyordu, sarayın görkemi karşısında bu taşra oğlanının da dili tutuldu; isyancılığı, öfkesi bitti, teslim oldu.” İki siyah haremağası heybesini ve kendisini adeta sürüklercesine haremın özel hamamına götrürdüler. Kitap dolu terki heybesini bir odaya koyup, onu hamamın soyunma odasına soktular. İki iki yandan sırtındaki kalın siyah yünden dokunmuş abayı, yakasız keten bezinden mintanı, bacaklarındaki kalın çuha şalvarı ve deri çizmelerini yaka-paça soyurmaya başladılar. Vücudu üzerinde bu iki harem görevlisinin elleri dolaşmaya başladığında kendine geldi İsmail Ma'şukî. Narin vücudundan beklenmedik bir çeviklik ve güçle siyah harem kölelerini iki yana iterek aralarından sıyrıldı. “Durunuz, diye bağırdı, ben kendim soyunur, yıkanırım.” Anında Şeyh babasının “sakın öfkeye kapılma, hep aklını kullan” sözlerini anımsadı. Sakin davranmaya çalışarak, iki yana düşen adamları ellerinden tutarak kaldırdı. Harem hizmetlileri birbirlerinin yüzüne bakarak aynı anda konuştu:

“Ayol bu oğlanın dili çözüldüğü yetmioor; bir de bizi yerlere yuvarlayoor! Bu ne kuvvet böyle, bu narin bedende?” Ma'şukî sakinliğini koruyarak, “saray efendileri, dedi, yanlış anlamayınız. Sizi incitmek istemedim. İzin verin kendim soyunayım; bana peştamal verip, siz dışarı çıkın peşkir, havlu getirin. İki erkeğin karşısında soyunup yıkanmaya utanıyorum. Ben kendi kendime yıkanırım.” Karşısındakiler birden gülmeye başladılar ve yine aynı anda, ipek saten şalvarlarını sıyırıp, Ma'şukî'nin şaşkın bakışları arasında apış arasını göstererek karşılık verdiler:

“ Erkek değiliz, neden bizden çekiniyorsun ki? Burada kıpırdayan birşey görüyor musun?”

İsmail Ma’şukî, ikisinin de erkeklik organlarının kökten kesildiği ve derin bir yara izinin ortasında bulunan küçücük idrar yapma deliklerine hayretler içinde seyretmek durumunda kaldı. Harem görevlisi siyahi erkeklerin hadım edildiğini duymuştu, ama ilk kez tanık oluyordu durumlarına. Sonra hadımlardan iri yarı olanı, kalın dudakları arasındaki beyaz dişlerini göstererek, yani gülümseyerek ciddi, ama yumuşak bir biçimde “Ma’şukî effendi, dedi, bizi zor kullanmaya mecbur etme. Bizim görevimiz seni mıncıklayarak, çırılçıplak soyup bol köpüklü sabunlu suda yıkamak; keselemek ve narin bedenini gülsuyuyla ovalayıp, cazip kılmak...” Öbürü sözü alıp daha açık konuştu:

“ Şuh ve güzel gûlam efendi! Yüzünün güzelliğini gördük, vücudunun güzelliğini de temaşa etmemiz gerekioor! Ya bir çirkin yanın, bir noksanın varsa n’aparız? Varsa ve onları görmez de Padişah’ımız efendimize seni sunarsak; kellemiz gider vallah billah!”

Bu Sözleri duyan Ma’şukî tepeden tırnağa sarsıldı. Soğukkanlılığını korumaya çalışarak, duygularıyla değil aklıyla hareket etmesi gerektiğini bir kere daha düşündü. Önce hamamdan kazasız-belasız sapasağlam çıkıp, Sadrazam İbrahim Paşa’ya ulaşmak zorundaydı. Sadrazam’ın zalimliğine karşıt, çok akıllı ve bilgili olduğunu öğrenmişti. Onunla konuşarak, saraydan kurtulmanın belki bir yolunu bulabilirdi. Aslında iki yol olduğunu keşfetmişti yolculuk boyunca akıl yürüterek; ya onunla açık ve yalansız konuşup ikna etmek ya da, eğer denildiği gibi İbrahim Paşa Padişah’ın hasekisi, yani en sevdiği gözdesi ise onu kışkandırarak buradan uzaklaştırılabilirdi; kısacası babasının “kurbanlık koyun İsmail’i” olmaya hiç niyeti yoktu. Anlaşıyordu ki, önce bu iki siyahi hadımağa Sadrazam’a, Padişah’a sunulmaya lâyük oğlan olup olmadığı bilgisini verecek. Sonra Sadrazam bedensel ve zihinsel güzellik ve yeteneklerini görüp denemeden geçirdikten sonra onaylayıp onu Padişah’a gönderecekti.

İsmail Maşukî hamamda siyahi hadımağaların ellerine bırakmayı kabul etti. Onlar da kendisine açıkladıkları görevleri yerine getirdiler. Böylece Şeyh İsmail Ma’şukî onbeş günlük yol yorgunluğunu giderdi. Dinlenmiş, hiç yaşamadığı bir hamam safasından rahatlamış ve dinç bir vücut ve kafayla hamamdan çıktı. Onu terki heybesini koydukları giysi/çamaşır odasına soktular. Üzerinden çıkardıkları urbalarını getirmelerini isteyince, güldüler. İri-yarı olan hadımağa,

“ o kirli eski urbalar sana yakışmaz Ma’şukî effendi. Seni onlarla nasıl Sadrazam’ın huzuruna çıkarabiliriz?” dedi ve aksi halde eliyle boyunlarının vurulacağı işaretini verdi. Kısa boylu öbürü, “ayol Ma’şukî effendi, dedi, senin bu endamına, mah cemaline en güzel ve en parlak giysiler yaraşır. Saraydaki hiçbir civelek oğlan senin kadar güzel değil. Sen Padişahımız efendimizin en gözde mahbubesi olacaksın. Hele bir de Frenk İbrahim Paşa, hakkındaki bizim kararlarımızı onaylarsa yaşarsın, istikbalin açık senin!” Bu kez diğer hadımağa aldırıldı:

“ Sana civeleklerin en güzel, en göz kamaştırıcı giysisini giydireceğiz. Seni çok sevdim Ma’şukî effendi, onun için bir uyarı yapayım: Sadrazam İbrahim Paşa, Padişahımız Sultanımızın en değerli hasekisidir; senin güzelliğini, ama ondan çok, akıllı ve çok bilgili oluşunu kıskanabilir. Bu nedenle, ona sadece yüz ve vücut güzelliğini takdim et; aklının güzelliğini, bilginin yüksekliğini sakın göstermeyesin...” Diğer hadımağa sözünü kesip araya girdi:

“ Yoksa hemen Saraydan çıkartılıp, İstanbul’un dışına sürgün gidersin. Onu kıskandırırsan asla Padişah’a göstermez seni, geleceğin kararır, taşradaki yaşamına dönersin.”

Bu arada öbürü hemen yandaki büyük dolabı açıp bir takım giysi çıkarırken söz aldı:

“ Bu en güzel saray civeleğine giydirilen urba. Seni öyle bir donatacak, süsleyeceğim ki, Sadrazam’ın gözleri kamaşacak. Ama, sakın fazla konuşma. Yüzünden peçeyi kaldırdığında göz süzüp dudak kıvırasın ve önünde kalça oynatarak yürüyesin. Şu anki gibi susup durma, neşeli ol. Güzel bir cariyeden daha kadınca davranasın unutma..”

İsmail Ma’şukî hadımağaların anlattıklarına ve özellikle İbrahim Paşa’nın kıskanç karakterini açıklamalarına için için sevindi. Dediklerinin tam tersini yapacaktı kuşkusuz. Niyetinin ne olduğunu, güvenemediğinden onlara bildirmek istemiyor; konuşmuyor, sadece dinliyordu.

Sonra ikisi de susup, Ma’şukî’yi giyirmeye başladılar. Önce başına bir külah geçirdiler ve kırmızı-mavi zıt renkli iki kumaşı çaprazlama üstüne sardılar. Arkasından Ma’şukî’nin üzerine parlak kırmızı renkli salta denilen yakasız, iliksiz ve göğsünü, ince belini açık bırakan yarı kollu kısa cepken ve altına çakşır isimli, ayak bileklerinden büzgülü parlak mavi renkli şalvarı giyirdiler. Şalvarın uçkuru göbeğinin altından bağlanıyor ve kalçalarının üst kısmını da

açık bırakıyordu. Ayaklarına da yemeni dedikleri narçiçeği kırmızısı bir çarık-terlik verdiler. Yarisı saltanın altın gelecek biçimde çıplak beline altın-gümüş (sim) ve ipek tellerinden örülme ucu püsküllü bir kemer bağlandı. Bu giysiler tam da erkeklere sunulan ve bıçkın yeniçerilerin yanlarında gezdirdikleri civelek oğlanların sokakta giyinip salınma kıyafetiydi.

Ma'şukî'yi giyindirip kuşandırdıktan sonra boy aynasının karşısına geçirdiler övgüler sıralayarak. Aynadaki görüntüsü artık Şeyh İsmail Ma'şukî değildi sanki; kendisini zor tanıdı. Üzüldüğü oranda öfkeleni. Sokakta müşteri bekleyen ya da kabadayı erkeğiyle birlikte kasılarak yürüyen zenne civeleklere benzemişti. Sadece gösteriş olsun diye kuşaklarında çaprazlamasına taşıdıkları hançerleri yoktu. Bir ağırlık çöktü üzerine; sanki haremın bir bölümü yıkılmış ve o yıkıntının altında kurtulma umudu keutsilmişti. Öfkesini yenemedi, bağırdı:

“ Bre ağalar beni zennelere, sokak civeleklerine döndürdünüz. Dünyada bu kılıkla Sadrazam'ın huzuruna çıkmam ben.” Birden nerede bulunduğunu ve öfkesinin hiçbir şeye yaramıyacağını içi acıyarak düşündü. Oracığa çöktü ve ağlamaklı bir biçimde yalvarırcasına sürdürdü konuşmasını: “Ben hayatımda hiçbir erkekle livata ilişkisinde bulunmadım, bu tarakta bezim yok benim. Böyle birşey benim için ölüm demektir. Siz beni kurban vermek mi istiyorsunuz? N'olursunuz bana yardım edin buradan kurtulmam için, bir yol gösterin! Ben bu sarayda, bu yolla bir parlak gelecek falan istemiyorum. Bunları da üstümden çıkarınız..”

Hiç konuşmadan kendisine acıyarak ve gözleri yaşarmış biçimde bakan Hadımağa'lara bırakmadan kafasındaki görkemli külahı ve sarığı, yüzündeki peçeyi kaldırıp attı. Sonra sırtındaki cepkeni fırlattı bir yana. Hadımağalar hem şaşkın, hem üzgündüler Ma'şukî'nin konuşması ve davranışları karşısında. Şaşkındılar, çünkü ilk kez saraya getirilen bir gûlam/oğlan böyle bir devleti tepmek istiyor, reddediyordu. Ağlar gibi konuşması ve yalvarmasına üzölmüşler; gözleriyle karşılıklı anlaşarak ona yardım etmeğe karar verdiler. Onlar herbirini bir yana attığı civelek giysisini toplarken, Ma'şukî yeniden ve kararlı konuştu:

“ Bana düzgün bir kıyafet bulunuz; Enderun'u bitirmiş 'Çıkma' efendilerin kıyafetlerinden olsun. Bir alim, bir hoca gibi giydirin beni. Görüyorsunuz heybem kitap dolu benim. Ben çok okuyan ve okuduklarını cemaata va'zeden bir kimseyim..”

İki hadımağa yeniden birbirleriyle bakıştılar. Ona acımışlardı, ama kendilerine doğru görünen bu yolla büyük devlete erişmek istemediği için. Göz işaretleriyle anlaşıp, söylediklerini kabul ettiler. Hemen onu Enderu'da hocalık yapan çok zeki ve alim bir içoğlanı kıyafetiyle donattılar. Bu aynı zamanda onun, Padişah'a sunulacak bir civelek olamayacağı'nın simgesel açıklaması, bir çeşit rapordu Sadrazam'a. Durumu Ma'sukî'ye de açıkladılar. 'Yine de yapabildiğince güzelliğini sakla; konuşurken ciddi ve asık suratlı ol, hiç yüzün gülmesin' diye tenbih ve uyarılarda bulundular.

Öğleden sonra iki hadımağa Ma'sukî'yi Sadrazam'ın huzuruna çıkarması için Hasodabaşı'na teslim ettiler. O da tam saat 3'te Sadrazam İbrahim Paşa'nın huzuruna götürdü. Onu heybesiyle birlikte içeri sokup kendisi dışarıda bekledi. İsmail Ma'sukî rolünü çok iyi oynadı. Hadımağalarını uyarılarını aynısıyla uyguladı; sorduğu soruları bir alime yakışacak incelik ve ciddiyetle yanıtladı; anlatmak istediği konuları asık ve gülmeyen bir yüzle, ama saygıda kusur etmeden açıkladı. Sadrazam İbrahim Paşa daha çok kitaplara takmıştı heybedekilerin yarısından fazlasını çıkarttırıp tek tek üzerinde durdu. Kitaplarla ilgili aldığı yanıtlar Sadrazamı hem şaşırttı hem de içten içten takdir etti. Ama bu arada Ma'sukî korkulu anlar da geçirmede değil; çünkü terki heybesinin iki gözünün de alt kısmında iç urbalarına sarılı Medreselerin okunmasını istemediği zındıklık öğreten ehl-i bidat kitapları olarak nitelediği Hallac-ı Mansur'un *Divan*'ı, Hasan bin Sabbah'ın batınlık üzerine *Talimiye risalesi*, Şeyh Bedreddin'in *Varidat*'ı ve resmen yasaklanmış *Makâlât* ve *Buyruk* gibi bazı Kızılbaş kitapları bulunuyordu. Bereket versin heybenin tümünü boşalttırmadı. Ayrıca Frenk ve İran tarzlarının sentezi biçiminde döşenmiş görkemli makam odasında, Padişah tahtına benzer bir fildişi kakmaları ve altın-gümüş yaprak ve çubuklarla süslü koltuğundan kalkmadan onu sorguluyor ve konuşturuyordu. Sonunda bir karara vardı ve Ma'sukî'nin tahmin etmediği kadar uzunca bir konuşma yaptı:

“ Pir Ali Aksarayı'nın oğlu İsmail Ma'sukî! Şeyh pederin sana çok emek çekmiş. Aklına ve bilgeliğine diyecek tek söz yoktur civânım. Sana giydirilmiş giysilerin sahibi Enderun'ndan Çıkma içoğlanlardan kat kat üstünsün. Bu kadar önemli kitapları su gibi içmiş zihnine yerleştirmişsin. Orada hapis kalmasın; ortaya dök, geniş cemaatlara anlat, va'zlerde bulun bilgilensin aydınlansınlar. Ama bu sarayda sana ekmek yok civânım. Şu halinle sen Padişahımız efendimizin zevkine zevk değil, zehir katarsın! Zaten hazırlayıp getiren hadımağalarımızın senin hakkında bize verdikleri bilgi de pozitif değil. Sen işte

bu frenkçe kelimenin anlamını bilemezsin, açıklayayım...” Burada hiç beklenmedik bir davranışta bulundu Ma’şukî, en ciddi tavrını takınarak Sadrazam’ın konuşmasının arasına girdi ve o da hayretle dinledi:

“ Biliyorum efendimiz; pozitif’in Arapça ve Farsça karşılığı müsbet sözcüğüdür. Zıt anlamı ise negatif, yani menfi’dir.”

Birden İbrahim Paşa ayağa kalktı ve ona doğru yürüdü. Onları bir gözleyen olsa, Paşa’nın Ma’şukî’yi tokatlayacağını sanırdı, öylesine hırslı yerinden fırlamıştı.

“Aferin, aferin sana Ma’şukî, dedi, demek Frenkçe’n de var senin?”

Omuzlarından tutup sarstı onu ve sürdürdü konuşmasını:

“ Bana bak Ma’şukî, sana doğrusunu söylüyeyim mi? Akıllı, bilgili ve çok yetenekli olduğun kadar da en güzel saray civeleklerinden daha şuh ve daha güzelsin. Bilmiyorum, ne yaptın hadımağalara ve onlara kendini nasıl anlattın ki, bana seni bu görüntüyle menfi olarak sundular. Çünkü güzelliğini ve cazibeni Padişahımıza göstermiş olsan, seni şad ve mesrur kılardı. Ama Sultan Padişahımızı da sen, güzelliğin, aklın ve bilgeliğinle kendine bende edersin. Onu çok yakından tanıyan tek kişi olarak buna izin veremem. Daha açık konuşayım ve bu konuşmamız da burada kalsın. Şu ana kadar bu alanda hiç kimseyi kendime rakip görmedim ve kıskanmadım, ama sen beni fena kıskandırdın; benim önüme geçmene asla ve asla izin vermem. Topla şu kitaplarını ve sırtla heybeni çık uzaklaş bu saraydan, seni taşra veledi! Bu saray benim hükümüm altında; burada sana devlet, yani varlık-zenginlik değil, su-ekmek bile yoktur!” Ma’şukî içten içe sevinerek kitaplarını toplarken, Sadrazam İbrahim gurur ve azametele tekrar taht kadar muhteşem koltuğuna oturdu ve seslendi:

“ Hasodabaşı! Al götür şu gûlamı Hadımağalara teslim et. Onlar da bunu getiren çavuşa teslim etsinler. Sürün gitsin Edirne’ye! Orada kendine müritler tutsun bu Şeyh oğlu Şeyh!”

III

MA’ŞUKÎ’NİN EDİRNE VE İSTANBUL GÜNLERİ, ÜNLERİ VE ÜÇ GÜNLÜK ÖMRÜNÜN SONU

Edirne’de Bir Tenha Sokakta Helvacı Baba’yla İsmail Ma’şukî ve Üç Suhte

Akşam üstü Edirne'de ıssızca bir sokakta; yüzü kapalı feraceli kadın kılığında İsmail Ma'şukî arkada ve Şeyh Yakub Helvacı Baba önde, tedirgin bir yürüyüş içindeydiler. Sakalını iyiden uzatmış Şeyh Yakup Helvacı'nın yanında, ince yapılı görünüşüyle, yaşlı bir adam genç karısıyla yürüyüşte izlenimi veriyorlardı. İsmail Ma'şukî sokağın sessizliğinin farkına varınca, öne geçip yüzündeki örtüyü kaldırdı, derin bir nefes aldı. Öğleye doğru ziyaret ettikleri Edirne Bayrami Melâmetileri tekkesinde olup bitenler gözünün önünden geldi geçti bir. Babasının *dai* olarak görevlendiği Edirneli Pir Ahmet'in, Akşemseddinci Edirne Melâmilerini nasıl da üç ay içinde Pir Ali Sultan'a bağladığına hayretle tanık olmuştu. Bir kısmının sade ikrar törenlerinde kendisi de bulundu, ama çoğunun ikrarını Pir Ahmet'in kendisi almış bulunuyordu. Pir Ahmet Edirnevi, kolay anlaşılır ve halkın konuştuğu Türkçe ile yazdığı tasavvufî konuları basite indirgeyen ve kafalara rahatça sokabilen şiiirleriyle halktan kişileri çok çabuk etkilemekteydi. Başarısı da bundandı. Özellikle sarayla ve Osmanlı ordusuyla, yönetimle ilişkileri olan insanların ikrarlarını almak gerektiğinde Pir Ahmet el kadar kağıda, “aman Ma'şukî Pir'im, Pir Ali Sultan'ımın yadigârı; elin yağda balda da olsa çıkar gel, omuzunda yük varsa onu da atıp gelesin! Bu çok okumuş, umeradan erkişilerin ikrarını almak benim elimden gelmez Pir'im, tez gelesin” diye iki satırlık yazı yazıp kendisine ulaştırıyordu. Bu kişilerden eski bir ordu devecisi olan Hayrabolu 'dan Sârbân Ahmet yetenekli bir halk ozanıydı. Şiiirleri Pir Ahmet'inkinden da güçlü ve içerikleri bilgi yüklüdü. Yine onun rehberliğinde yola girip kendisine sadık mürit olan timar sahibi iki sipahi vardı; her biri orduya yüzelli-iki yüz kişilik tam donanımlı atlı birlik katabiliyordu Ama gerçekten Pir Ahmet'in başarısına çok seviniyordu. İsmail Ma'şukî alçakgönüllü oluşundan, Edirne'yi çoktan aşırıp ünü İstanbul'a ulaşmış kendi başarılarını hesaba bile katmıyordu. Oysa Pir Ahmet o basit şiiirlerinde onun anlatıklarını, ondan dinlediklerini işliyordu. Kafasından bunları geçirirken birden sordu:

“Helvacı farkında mıydın? Öğleyin eski Akşemseddin müritlerinden ve şimdi Pir Ahmet'in yanında oturan Edirneli o çok yaşlı büyük şeyhin, Pir Ahmet'le birlikte ayağa kalkıp beni yerine oturtmak istemesine diğer yaşlı şeyhler çok bozuldular!”

Telaşlı çevresine bakınan Şeyh Yakup Helvacı,

“Sultanım! Küçük Dedem, dedi kısık sesle, yerinde konuşursun. Ama yine de bu adamların kıskançlıklarını üstümüze çekmeyelim. Herşeyden önce sana yalvarıyorum; yüzünün örtüsünü kaldırıp nurlandırma sokağı. Birisi tanır seni;

Ma'şukî'yi gördüm diye tellâl eder ve sokak mahşere döner. Sen arzuladın Bayramî dergâhına gizliyeten gitmeyi...”

Ma'şukî onun sözünü kesti ve şakaya getirerek muhabbete başladı:

“Sokak ıssız, insanlar çekilmiş evlerine ve sanki sır olmuşlar. Ben genç taze eşinmişim gibi, bizi yalnız bırakmışlar muhabbet edelim deyu! Bu gece canım zikrederek semah dönmek; ney, kudüm, saz dinlemek istiyor, Helvacı'm.”

Helvacî Baba bir tedirginlik içinde bir açıklamaya girişti:

“Pir Ali Sultan'ımın yadigârı kapat yüzünü. Edirne'ye geleli dört aya yaklaştı bütün Edirneli müslümanlarla birlikte hristiyanlar da gelip güzel sözlerini dinleyip mestoluyorlar. Sipahilerden, subaşılardan bile ziyaretine gelip elini öpenler var. Kafes ardında yüzlerce hatun senin va'zlarını dinlerken gözyaşı döküyor. Genç kadınlar içlerini çekmekten haraboluyorlar. Seni cennetten gönderilmiş gülmandan biri gibi görüyor ve kendilerini huri sanarak sana yaklaşmak için can atıyorlar...”

İsmail Ma'şukî öfkelenmiş biraz, sesini yükselterek “Helvacı'm, dedi, hangi cennetten sözediyorsun? Cennet cehennem burada. Zevk safa içinde mutlu yaşayanlar, Padişah ve çevresindekiler, yani yukarıdakiler için cennet. O beni dinlemeye gelen halk, öte dünyada mutluluğa kavuşmak umudunu besliyor. Bunlar, baskı zulüm, ölüm iliklerine işlemiş; yoksulluk hançer gibi ciğerlerine saplanmış alttaki insanlar. Bunlar için cehennem bu dünya! Va'zlarımda yapabildiğimce gerçeği anlatmaya çalışıyorum. Daha açık konuşacağım artık; bunun zamanı geldi. Ben ne babam gibi evinden dergâhından üretip çıkardığı süt, şeker, bal ve şarabı, hayali ırmaklara çevirip cennete geri gönderirim; ne de Molla Lütfî gibi, ‘namaz dedikleri kuru bir eğilip doğrulma hareketidir, hiçbir yararı yoktur’ dedikten sonra, bir kılıf uydurup ağzımdan çıkanı inkâr ederim...”

Konuşmanın etkisine kendini kaptıran Helvacî Baba çevresine bakınarak konuştu:

“Benim için, senin söylediğin herşey doğrudur. Ne zaman ki zikrederken birdenbire coşup, ‘Allah! Allah!’ yerine, ‘Allahım, Allahım! Ben Allahım!’ demeye başladın; ben senin kulunum artık.”

İsmail Ma'şukî: “Benim sadık ve sevgili Helvacî babam. Senin kalbin Allah olduğu için, yüzün böylesine bağışlayıcı ve sevecen. Ben kendimin, sen

kendinin tanrısısın. Yaratılmış ve yaratana özünde taşıyor bütün insanlar: Kimse kimsenin kulu olamaz.”

Birden sokağın öbür ucundan üç medrese öğrencisi, yani günün diliyle üç suhtenin çıktığını, görünce Helvacı Baba Ma’şukî’nin yüzünün peçesini kendi eliyle kapattı. Ma’şukî’ye yeni esinler gelmiş esriyip coşarak beyitler mırıldanıyor, bir şiiri tamamlamaya çalışıyordu:

“Kalbin Allah olduğu çün suretin rahmandır
Kim mükevvin ismin ey meh Hâlik-i ekvandır (mükevvin: yaratan; Hâlik-i ekvan:
alemlerin yaratıcısı Tanrı)

Suret nisbet mugayir görünür eşya kamu
Lâkin ol ma’ni yüzünden cümlesi bir cândır

Aynı Hak oldu vücudum, kaçma ey Hak sureti
Hak ile Hak olagör, gel vehmi kov, şeytandır

Nuş kıldı çünkü ruhum şol şarab- ı aşkını
Mest olup yitürdü kendin baki ol sultandır

Kim ki aşk ile vücudun bildi vü buldu bugün
Kendü kendözün yetürmedü, ulu Sultandır ”

Helvacı Baba ile Ma’şukî sokağın köşesini dönerken, arkalarından gelen üç Suhte tam sokağın ortasında durup sohbete başladılar. Osmanlının en dingin, ilerici ve diri gençlik gücü Medrese öğrencileriydi. İmparatorluğun bağınaz, baskıcı şeriat yönetiminin büyük aksaklıklarını, yeniliklere kapalı taassubî yönlerini ve özellikle dünyayı kana ateşe boğan fetih savaşçılığı siyasetini eleştiren yüksek öğretim gençleri bu suhtelerdi. Özellikle Edirne Sahn Medresesi gençleri suhteler, bölgenin tarihsel süreci içerisinde olagelen devrimci dönüşümleri araştırıp inceleyerek toplumsal bilinçlerini bileyip keskinleştiriyor. Osmanlı öncesi Bizans dönemi toplumsal hareketlerini ve özellikle Bedreddin devrimci hareketinin tüm aşamalarını bilinçlerine kazımışlar; zaman zaman gruplar halinde dağa çıkan, malikâneleri, büyük timar ve has topraklarını basarak oralardan devşirdiklerini yoksullara dağıtıyorlar. Hatta son büyük Kalender Şah toplumsal başkaldırısına katılıp kırılmış genç suhte grupları da bulunuyordu Edirne ve İstanbul medreselerinden. Bu nedenle yönetim suhteler arasına da saray kapıkullarının yakınları arasından birilerini çaşıt olarak yerleştiriyordu. Bunu öylesine yaygınlaştırmıştı ki, hemen hemen biraraya gelen üç-beş suhteden biri saray muhbiri olabiliyordu.

Sokaktaki kız-kadın yüzü görmemiş üç Medreseli gencin erkeklik damarları kabarmış, önlerinde biraz uzakta ilerleyip köşeyi dönen yaşlı bir molla ve genç eşi tahmin ettikleri Şeyh Yakup Helvacı ve özellikle Ma'şukî hakkında, kimden geldiği anlaşılmayan, arzulu ama alaya alan şiirsel bir dialoga (üçlü konuşmaya) giriştiler bir süre. Sanki herbiri bir manzumenin bir dizesi veya bir beyitini hiçbir kalıba dökmeden okuyorlardı:

“İhtiyar Molla, belki de Şeyh, nazenin kadınla nasıl da oynaşuyordu!”

“Sokağın derin sessizliğinde, şen kakkahalar içindeydiler.”

“Yalnız kalmışlar hane duldalarında muhabbet ederler idi.”

“Bilseydik, hiç görünmeden girerdik sokağa,

Gizlenerek şu köşeye,

Peçesini kaldırdığı mah yüzünü biz de seyrederdik şuh civânın.”

“Bir ay parçasıydı belki.”

“Belki de güneşin parıltılarını taşıyordu!”

“Bir göz süzmesine tanık olurduk”

“Yay kaşlarından çekilen kirpikleri ok ok saplanırdı kalbimize”

“Ve bülbüller gibi figana başlardık bizim olmayan gül için.”

Birden ciddileştiler ve mısralar yön değiştirip, sakıncalı konulara doğru kaymaya başladı:

“Yaşlı şeyhler müderrisler kadılar ve şuh kadınlarla gönül eğlendiriyorlar

“Hayır, hayır daha yukarıdakileri söylemeye dilimiz varmaz, dilimizi keserler!”

. “Haremleri cariyelerle dolu.”

“Çünkü keseleri akça dolu, altın dolu!”

Sustular birden ve dikkatle yavaş yavaş karanlıklaşmaya başlayan çevrelerine bakınan yanyana yürümeye başlayan üç suhteden soldan ikinci ve üçüncüsü fısıltıyla konuştular:

“Biz suhteler Medreselerde binâ okur, döner döner yine okuruz.

Aslında biz çok gerçeklerin farkındayız;

Şeriat adına haksız yere düşürülen onca başlar,

İçilen kanlar, savaşlar savaşlar ve savaşlar!”

Ansızın susup, yeniden çevrelerine bakındılar. Bu kez birinci Suhte sözaldı ve öbür ikisi arkasından sürdürdü:

Birinci Suhte: “Dilimizin kökünden koparılmasından”,

İkinci Suhte: “Kafamızın omuzdan aşağı düşürülmesinden”

Üçüncü Suhte:

“Korkarız da böyle sadece fısıldaşırız. Ama ben birini tanıyorum korkusuz mu korkusuz; henüz ondokuzunda, yani bizim yaşadığımız.”

Birinci Suhte aldırdı:

“Edirne Sahn Medresesinde bizim yaşadığımız ve bu konuları konuşacak kadar korkusuz, bir genç delikanlı tanımıyorum ben.”

İkinci Suhte üçüncü Suhtenin sözlerini tamamladı:

“Ben anladım kimden söz ettiğini; çünkü birlikte dinlemiştik onu, hem camide hem de Taşlık medresesinde. Seninle şaşırıp kalmıştık böyle va'zettiğine. Çokları anlamamıştı konuşmalarından fazla birşey. Çünkü cennet gilmanı gibi güzel yüzüne ve ince endamına bakıyorlardı. Onun söyledikleri bir kulaklarından girip öbüründen çıkıyordu.”

Üçüncü Suhte İkincinin sözlerine bazı eklemeler yaptı:

“Kafalarında kalmıyordu. Konuşmaları hep imalıydı. Düşüncelerine zaman zaman kılıf geçirerek söze döküyor, kendini buna zorluyordu adeta. Konuşmaları içerisine serpiştirilmiş bazı sözleri bir kenara yazmıştım; Bedreddin Mahmud'un *Varidat*'ındandı.

Birinci Suhte derinden sorgulamaya başladı:

“Hâlâ anlamış değilim, kimdir bu yaşadığımız? Ama şu *Varidat*'dan sözettiniz, bir türlü elime geçirip okuyamadım. Sahi o yasak kitap var mı birinizde?”

İkinci Suhte, “ Bende var, dedi. Bir gün seninle ıssız bir yerde oturur okuruz. Şeyh Bedreddin Mahmud'un *Camii'l Fusuleyn*'i ve *Kitabü'l- Teshil*'i

müdrerislerin ve kadılarının elinden düşmez. Biz suhteler onun *Ukudu'l- Cevahir* ile *Çeragü'l- Fütuh*'u sayesinde Arap dilinin imlâsını ve sözdizimini öğreniriz. Ama *Varidat*'ı şer'en yasak! Ben sözünü ettiğim iki ders kitabını birleştirip ciltledim. *Varidat*'ın yapraklarının yarısını *Cevahir*, öbür yarısını da *Fütuh*'un arasına yerleştirdim. Sessiz okuma derslerinde, sınıfta bile rahatça gözetiyorum. Arkadaşım doğru söylüyorsun: O gencin, yani İsmail Ma'şukî'nin dünkü va'zındaki öte dünyaya ait sözleri çok açık olmasa bile *Varidat*'dandı. Tasavvufî görüşleri de hem Bedreddin hem Yunus'un kiler...”

Üçüncü Suhte birden birşey anımsadı ve araya girdi:

“Az önce geçen yaşlı şeyhin okuduğunu sandığımız beyitlerden sonuncusu aklımda kalmış. Kendi özünü tanımaktan sözediyordu Yunus gibi:

‘Kim ki aşk ile vücudun bildi vü buldu bugün/Kendü kendözün yitürmedi; ulu sultandır’

Yahu arkadaşlar, aslında bu beyiti okuyan yaşlı Şeyh değildi; bu ses onundu, İsmail Ma'şukî'nin.”

Birinci ve ikinci Suhte aynı anda sordular:

“İsmail Ma'şukî'nin mi? Yani feraceli, bir genç kadın değil miydi?”

Üçüncü Suhte bir pişmanlık gösterisi içinde yanıt verdi:

“Elbette değildi. Büyük bir fırsat kaçırdık. Onunla yüzyüze, yakından konuşup tartışacaktık. O İsmail Ma'şukî'ydi. Yanındaki de babası Pir Ali Aksarayı'nın halifelerinden Şeyh Yakub Helvacı Baba'ydı. Tekkeye gidiyorlardı mutlaka, tanınmamak için kadın kılığına girmiş.”

İkinci Suhte hemen atıldı:

“Babamın tanıdığı bir timar sipahisi söyledi: Cuma günü, yani yarın Edirne'nin en büyük camisinde namazdan sonra, çok önemli va'zda bulunacakmış. Dinlemeye gidelim. Duyduğuma göre birkaç ay içinde Dersaadet'e gidecek ve Ayasofya camisinde va'z verecekmiş, oraya davet edilmiş.”

Birinci Suhte sinsice sordu:

“Demek Pir Ali Aksarayı'nın oğlu Ma'şukî'den sözediyordunuz? Ben de hep onu dinlemek istiyordum. Padişahımız efendimiz, babasına çok saygı gösterirmiş; gözde şeyhiymiş Sultanımızın. İsmail Ma'şukî öylesine güzelmiş ki, Sadrnazam

İbrahim Paşa onu Padişahımız Efendimizin huzuruna çıkarmadan Edirne'ye salmış. Dayım Sultanımızın Kilercibaşısıdır; o duymuş...”

Birinci Suhte'nin boş bulunup dayısından sözetmesi üzerine ikinci ve üçüncü Suhteler, Ma'sukî'yi unutmuş ve ikisi birden korku içinde sordular:

“Senin dayın Padişahımızın Kilercibaşısı mı? Öyleyse buyurun cenaze namazına! Hemen bize, dağa çıkmış suhtelere katılmak düşer” diyerek ikisi birden koşar adım çökmekte olan karanlıkta kayboldular.

Birinci Suhte arkalarından bakarak sinsice güldü:

“Hemen, dedi; dayımın, sık sık ziyaretine gidip, önemli olayları bildirmemi istediği, Sahn Medresesi müderrisini bulayım. O, Çivizade Efendi hazretlerinin adamıymış.”

Padişah Sadrazam'a İsmail Ma'sukî'yi Soruyor

Sultan Süleyman Han bir akşam üstü Hasoda'da öfke içinde bir baştan diğer başa gidip geliyordu. Aslında ellerini arkadan bağlamış, adımlarını hızlandırarak öfkesini dindirmeye çalışır bir haldeydi. İki gündür kafasındaki sorulara yanıt bulma çabasına girmişti:

“Neden diyordu içinden; İbrahim Paşa bunu yaptı? Neden benim huzuruma çıkarmadan oğlanı İstanbul dışına çıkardı? Aradan üç aydan fazla zaman geçtiği halde, neden kendisine en yakın olan Padişah'ına bile haber vermiyor? Belki ona kızmamam gerek; İbrahim çok akıllı, yetenekli bir kişi. Öyle olmasaydı, hiç sadrazam yapar mıydım? Mutlaka düşündüğü önemli birşey vardır; kızmamalıyım! Ama ne çok merak ediyorum. Acaba bana dargın da böyle mi belli etmek istiyor? Çünkü epey zamandır başbaşa özel bir hasbihale oturamadık eskiden olduğu gibi. Ama neden dargın oluyor ki? Yaklaşık yedi yıldır, onun sadrazamlığını istemeyen onlarca umeranın kafasını aldık. Hiç kimseye vermediğimiz ayrıcalıkları kendisine verdik. Bir tahtımıza ortak etmediğimiz kaldı. Yoksa, Kızılbaş Kalender Çelebi'nin isyanını bastırmasının karşılığını/ödülünü az mı buldu? Yıllık gelirini 1 milyon 2 yüz binden 2 milyon akçeye çıkardık, az mı? Atalarımın hiçbiri bu kadar cömertçe davranmamıştır kimseye. Bu olamaz; çünkü kendisi bile başarısının ödülünü fazla bulmuştu. Öyleyse nedir sebebi? Neden, neden bu çocuğu bana göstermeden Edirne'ye uzaklaştırdı İbrahim Paşa'm? Buyruğuma karşı gelmenin cezasını bilmeyen biri değil; neden ölümü bile göze aldı? Acaba kıskanacağı kadar çok mu güzeldi? Vay İbrahim Paşa'am vay! Gönlümde senin yerini hiç kimsenin alamıyacağını

hâlâ öğrenemedin mi? Vay İbrahim Paşa'm vay! Demek bana güvenmiyorsun, ha?..."

Bu son düşünceler zihninde dolaşmaya başladığında, gülümsedi; öfkesi dinmişti. Yürümeyi kesti ve taht koltuğuna oturdu. Başsilahtarağa'yı çağırmaya gönderdiği Sadrazam Makbul İbrahim Paşa'yı beklemeye başladı.

Süleyman Padişah'ı böyle kızdıran sonra da sakinleştiren, Sadrazam'ın İsmail Ma'sukî'yi kendisini bilgilendirmeden Edirne'ye gönderdiğini iki gün önce öğrenmiş olmasıydı. Öğle yemeği sonrasında o karmaşık hiç hoşlanmadığı su içme töreninde Kilercibaşı'nın Edirne Sahn Medresei öğrencisi yeğeninden aldığı bilgileri kulağına fısıldamıştı ki, o sadece Ma'sukî'yle ilgilendi. Oysa hadımağalardan çıkan Sadrazam'ın Ma'sukî'yi Padişah'ın huzuruna çıkarmadan Edirne'ye gönderdiği haberi, saray kapıkulları arasına çoktan yayılmıştı. Kuşkusuz kimse cesaret edip Padişah'a bunu söyleyemezdi. Ancak Padişah'la çok yakından ilişkide bulunan kilercibaşı, çaşnigirbaşı ve yamakları gibi kişiler duydukları haberi veya tanık oldukları önemli bir olayı ve ilgili düşüncelerini yakın hizmetleri sırasında kulağına fısıldama ayrıcalıkları vardı. Kilercibaşı Ma'sukî'ye ilişkin haberin, Sadrazam'la ilgili olanını değil, sadece Edirne'deki yeğeninden duyduklarını; şeriat karşıtı konuşma ve etkinliklerini haber vermişti. Padişah İsmail Ma'sukî hakkında söylenenlere pek inanmaz görünerek, bunun teyidi için aklına Çaşnigirbaşı başyamağı Edirneli Mürsel Koca geldi. Ertesi gün öğle yemeğinde çok yarenlik ettiği bu çaşnigir başyamağına Edirne'de olup bitenleri, daha doğrusu kulağına fısıldanan Ma'sukî'ye ilişkin haberi kurnazca olumlulaştırarak sormuştu. Başyamak Mürsel Koca, Edirneli Pir Ahmet ve yeni melâmeti ikrarı vermiş Tekirdağlı Sârbân Ahmet aracılığıyla bir ay önce tanıştığı Edirne'de Oğlan Şeyh adıyla ünlene Şeyh İsmail Ma'sukî'yi, Urumeli ağzıyla ballandıra ballandıra anlattı. Kuşkusuz onun şeriata ve yönetime ilişkin söylemleri ve onunla tanışıp konuştuğu ve ikrar verip melâmeti müridi olduğundan tek söz etmedi. Zaten Sârbân Ahmet de Pir Ahmet de melâmeti olduğunu kesinlikle –kendisiyle yarenlik yaptığını bildikleri- Padişah dahil hiçbir saray kapıkuluna söylememesini sıkıca tembih etmişlerdi. Bu nedenle Mürsel Koca da Ma'sukî hakkında bildiklerini dedikodu olarak duyduklarına dayandırıyor: Kendisinin çok güzel ve kadınsı narinlikte bir genç olduğundan Oğlan Şeyh adıyla ünlendiği; o sokaktan geçtiğinde kadınların kafes ardında iç geçirdiklerini; hangi camide ve Medrese'de konuşma yapsa orasını kadın erkek tıklım tıklım dolduğunu; özellikle kadınların ona, cennetten dünyaya gönderilmiş nurani bir gilman gözüyle baktıkları ve suhtelerin, yani Medrese

öğrencileri onu dinlemek için dersleri kırdıklarını; Urumeli malikâne sahipleri ve sipahilerden bile müritler edindiğini ve hatta İstanbul’da bile adı ünlendiğini Mürsel Koca “abe yaav!” ünlemleriyle bir güzel anlatmıştı.

Sultan Süleyman’ın öfkesi tam dindiğinde Frenk İbrahim Paşa hasodaya girmişti. El-etek öperek resmi kuralları uyguladıktan sonra halvet oldular; İbrahim Paşa taht koltuğun önüne ipek saten kaplı kalınca bir minderi çekerek, Padişah’ın dizinin dibine bağdaş kurup oturdu. Padişah’ın kendisini neden çağırdığını işin doğrusu, bilmiyordu; devlet işleriyle ilgili olduğunu sanarak, ona göre hazırlanmıştı. Özellikle Anadolu’daki son büyük Kalender Çelebi isyanının devlete verdiği büyük zarar ve toplumsal sıkıntılar ve altüst oluşlardan sözedileceğini; isyana adı karışan ve onu destekleyen dergâhlar ve şeyhleri cezalandırma konuları üzerinde düşünce ve yaptırımlara epeyce kafa yormuş, onları Padişah’a anlatacaktı.

Padişah hiçbir girizgâh yapmadan birden tepeden düşme sordu:

“İbrahim Paşa’m söyle bana; bunu neden yaptın?”

Sadrazam şaşırды, birşey anlamamıştı soruya soruyla yanıt verdi:

“ Sultanım Efendim, neyi neden yaptım?” Sonra sürdürdü: “ Bana hep derdin ya, ‘ben leble demeden sen leblebiyi anlarsın’ Ama bu kez leblebiyi çıkaramadım. Sert gelip dişimi kırarsa da şu leblebiyi tam söyleyin, yalvarırım.”

Sultan Süleyman aslında sorusunun yanıtını kendince bulmuş ve rahatlamıştı, ama İbrahim Paşa’sıyla biraz eğlenmek istiyor; doğrusu ne yanıt vereceğini merak ediyordu. Acaba kıskandığını söyleyecek miydi? Cümlelerin fiilini değiştirerek yeniden sordu:

“ Neden onu gönderdin?”

İbrahim Paşa yine anlayamadı. “Padişah’ım Efendim, dedi. İbrahim Paşa’n sana kurban olsun. ‘Leble’ dedin, ‘bi’yi de söyle kurtar beni bu ıztıraptan. Kimi neden göndermişim?”

Padişah güldü ve “ Sorumu değiştirerek soracağım, dedi. Eğer yine çıkamazsan, gözümden bir derece aşağı düşersen, o zaman ben de sana duyduklarımı anlatırım. Söyle bana çok mu güzeldi? Kıskandığın mı bana göstermedin?”

Sadrazam İbrahim Paşa rahatladı, çünkü konuyu artık anlamıştı. Yadsımanın anlamı yoktu; Padişah olayı duymuş ve nedenini keşfetmişti.

“Beli Padişah’ım, güzelliğini, aklını ve bu yaşta bilgeliğini kıskandım” dedi ve üstü örtük biçimde açıklamaya girişti: “Ama sadece kıskandığım için göndermedim. Ma’şukî’yi, seni devlet işlerinden alakoyar ve herşeye karışır, yapacaklarınıza engel olur korkusuyla gönderdim. Ayrıcı Devlet-i Osmaniye’ye bağlılığını öğrenmek için buradan uzaklaştırdım. Bu bir tür sınama olacaktı. Siz bu konuyu açmasaydınız da, ben üzerinde duracak ve baştan itibaren anlatacaktım.”

Sultan Süleyman gülerek konuşmayı kendisi aldı:

“ Tahminim doğruymuş, ama sen akıllıca hareket etmişsin. Zaten kalbimin yumuşaklığını ve zaafılarımı, zevklerimi senden daha iyi bilen olamaz. İtiraf edeyim ki, baştan sana çok kızmıştım ve iki gündür bazı kapıkullarımı kendi yöntemimle konuşturup, Oğlan Şeyh hakkında epeyce bilgi edindim. Sen onu taşraya yollayıp, bir çeşit sınavdan geçirdiğini söylüyorsun bize bağlılığını anlamak için; peki bu deneme olumlu sonuç verdi mi İbrahim Paşa’ım?”

İbrahim Paşa,

“ hayır Sultanım dedi, sonuç olumsuz. Ben, bu akıllı ve yetenekli kişiyi devletin hizmetinde kullanabileceğimizi düşünmüştüm. Heyhat yanılmışım! Şeyh Pir Ali Aksarayı’nın oğlu, babasını bağışlayıp armağanlar vererek saray çavuşuyla memleketine ulaştıran Sultanımıza sadakat değil, ihanet içinde olduğunu açıkça göstermektedir...”

Padişah:

“ Medreselerde ve camilerde konuşmalar yapıyor; sapkın melâmiliği yayıyor, yeni müritler ediniyormuş.”

İbrahim Paşa:

“ Sapkın Melâmilik Kızılbaşlıktan farklı değil; İslam şeriatının hiçbir kuralına uymazlar, şeriat yönetimine de karşıdırlar. İnsanı merkez alır, İslamın görünmez Tanrı anlayışına benimsemez ve insan-Tanrı birliğine, yani vahdet-i vücuda inanırlar.”

Sultan süleyman:

“On dokuz yaşındaki bir gûlamın kafası bunları almaz İbrahim Paşa’m. Müritlerinin çoğu da kadınmış ve çok güzel olduğundan, onun cennetten yere indirildiğine inanıyorlarmış. Senin anlayacağın kadınlar da erkekler de onun sözlerini dinlemiyor; güzel yüzüne narin vücuduna bakıp bakıp iççekiyorlarmış. Ondandır zarar gelmez taht-ı âlimize!”

Sadrızam İbrahim Paşa itiraz etti Padişah’ın bu sözlerine:

“ Öyle demeyin Sultanım Efendim! Pir Ali Sultan fıkıh çerçevesinde kendisini savundu ve seni ikna etti, ama beni edemedi. Onu zındıklıktan suçlamak aslında yanlış. Kalender Çelebi Kızılbaşının ayaklanmasına destek olduğunu, hatta genç müridlerini Osmanlı ordularına karşı Kalender’in yanında savaştıklarını ispatlamak üzereyim..”

Sultan Süleyman bu açıklamaya kızmış göründü:

“ Demek Divan-ı Hümayun’u da beni de kandırdı, dedi. Bize karşı isyan eden Kızılbaş eşkıyasına yardım etmişse hemen boynu vurulsun! Bir ferman hazırla imzalayıp, hemen bölge kadısına gönderelim.”

İbrahim Paşa sakın bir biçimde bu konudaki fikrini açıkladı

“ Bir ay daha sabredelim Sultanım. Niğde kadısı, Pir Ali Aksarayı’nın melâmeti rakibi Bolulu Şeyh Süleyman’ın müridleri aracılığıyla, Kalender Çelebi ayaklanmasından sağ kurtulan Pir Ali’nin adamlarından birkaçını saptamış. Onları yakalayıp konuşuracak. Şeyh Aksarayı efendi başını kurtaramıyacaktır. Çevreye gözdağı verilmesi için, kendi memleketinde suçu ilan edilerek infaz edilmeli. Siz önemsemiyorsunuz, ama bence bu, devlet için çok tehlikeli eylemler içinde bulunan İsmail Ma’sukî’yi de korkutup, eylemlerine son vererek memleketine dönmesini sağlar. Çünkü, henüz ondokuzundaki bir gencin de katline ferman vermek koca Sultan’a yakışmayacağı gibi, Dersaadet’de büyük karışıklıklara neden olur.”

Süleyman Padişah ikna olmuş, ama sıkıntılı konuştu:

“ Eğer çok tehlikeliyse, toplumu etkileyecek bir ağır suç isnadedip katline ferman yazmak zor olmasa gerek, değil mi İbrahim Paşa’m? Babasını tehlikeli gördüğün için sen bunu yapmıyor musun?”

İbrahim Paşa karşılık verdi:

“ Tamam Sultan’ım, en ağır bir dinsel suç, mesela Kızılbaşlık suçu isnat etmek için Şeyhülislam ne güne duruyor? Ondan bir fetva alındımı herşey hallolur. Amma velakin, böyle yapılırsa, Tanrı bağışlasa bile toplum bağışlamaz. Toplum sevdiği bir genci siyaseten katleden bir padişahı acımasız, zalim bir padişah olarak anar ve tarihe öyle geçer. Pir Ali Aksarayı’ye gelince; o çok tanınmış bir Şeyh’tir, azımsanmıyacak çoklukta müritleri var. İstanbul’a geldiğinde, daha birinci mahkemede bağışlamak durumunda kaldık. Çünkü, şeriattan sapmadığını kanıtlar ortaya koyan bir şeyhi siyaseten katletmek adaletli olmazdı, ne Osmanlı örfünde ne de Hanefi fıkıhında... Hem sonra ben, Pir Ali Aksarayı’ye herhangi bir suç yüklemiyorum; ben cürm-i sabit ve cürm-i meşhut peşindeyim...”

Sultan Süleyman sözünü kesti ve bu kez buyurucu konuştu:

“ Uzatma İbrahim Paşa’m! Hep böyle kılı kırk yararsın sen. Haydi fermanı hazırla imzalalayım. Vakit geçirmeden bölge kadısına gönder. Pir Ali Aksarayı mahkemeye çağrılıp dinlensin! Çok akıllıdır o, isyanı desteklediğini inkâr edecektir; tanıklar bile bulunsa, bir kolayını bulup kurtulacaktır. Bu yüzden, mahkemesi görülürken midesine bir ağrı girsin, kıvranarak gitsin öbür dünyaya. Dergâhı kapatılıp müritleri dağıtılsın. Suçsuzluğu sabit olan evlâd ü ıyâline yetecek kadar ev arazi bıraktıktan sonra, dergâhın tüm vakıf arazisine el konularak Aksaray’daki, sanırım Zinciriye Medresesi olacak, oraya devredilsin.”

Padişah’ın ne demek istediğini anlayan İbrahim Paşa sinsice güldü ve “ aklınla bin yaşa Hünkârım Efendim, dedi. Doğrusu ben bunu düşünemedim. Kendimce âdil bir yol arıyordum devlet-i âlimizin bu tehlikeli sinsî düşmanı için.”

Süleyman Padişah, Sadrazam’ının gülerek söylediği söylediği sözlere kahkahalarla yanıt utra:

“ En adaletli olanı benim gösterdiğim yoldur; Tanrı’nın adaleti yerine gelecek bu ölümle! Kadının ve tanıkların huzurunda, Kalender Çelebi’nin Kızılbaş isyanına destek verdiğini yemin-kassem inkâr eden tanınmış melâmeti şeyhi, Pir Ali Aksarayı’nin canını Azrail mahkemede aldı, diye dört bir yana yayılacak. Bu Tanrı’nın adaleti değil de nedir? Oğlan Şeyh İsmail Ma’şukî’yi sonra düşünürüz, hele bir Konstantiniye’ye gelsin göreceğiz!”

Sonra dizinin dibinde dizkurmuş utran sadrazamı Makbul İbrahim Paşa’nın dipleri siyahlamış yumuşak sarı saçları ve sakalını okşarken mavi gözlerine bakarak sözlerini tamamladı:

“Kilercibaşı’dan öğrendim Oğlan Şeyh yakında Mahrusa-yı Konstantiye’e gelip Ayasofya camisinde va’z verecekmiş, seninle tebdil-i kıyafet gider dinleriz. Bakalım övdükleri kadar güzel mi? Sakın kıskanmıyasın, gönlümde sadece sen varsın! Özel görüşmemiz bitmiştir, çıkabilirsin. Bir saat sonra taht odasında buluşuruz devlet işlerini görüşmek üzere!”

Oğlan Şeyh İsmail Ma’şukî Ayasofya’da Konuşma Yapıyor

Süleymaniye semtindeki Kalenderhane mahallesinin Kalender sokağı tıklım tıklım insan dolu. Kadın ve erkek dervişler, esnaflar, tulumbacılar, sivil yeniçeriler, müslimler ve gayri müslimler kümeler oluşturmuş bekleşiyorlar. Erkekler ve kadınlar, gençler, yaşlılar kendi aralarında hararetli konuşmalar yapıyorlar. Herkes ama herkes Oğlan Şeyh İsmail Ma’şukî hakkında konuşuyordu. Neler söylenmiyordu ki onun için: Kimileri onun kerameti ve mucizatından: kimileri Oğlan Şeyhin kendileri gibi insanoğlu değil, Tanrının onu gökten indirdiği ve nefsi olmayan hünsa bir melek olduğundan sözediyor. Hem erkek hem kadın görünümündeki güzelliğiyle hem erkekleri hem kadınları kendisine aşık ettiğini-bendettiğini anlatıyorlardı birbirlerine. Öylesine abartılıyordu ki, erkek olsun kadın olsun çok yakından yüzüne dikkatli bakan düşüp bayılıyormuş. Hele ona dokunan, elini öpen veya sarılan anında cayır cayır yanıyormuş. O nurdan bir mahlukmuş, gölgesi yokmuş Muhammed Peygamber gibi. Mahluk de denilmez ya, Tanrı’dan bir parçaymış; işte onun için Allah Allah! demez, ‘Allahım, ben Allahım’ dermiş dua ederken. Devecilermi dersin, atlı sipahilermi; yeniçeri ağalarımı, mahalle bıçkınlarımı dersin, herkes peşindeymiş! Öyle ki, İstanbul’ın’geleli daha bir ay tamamlanmadan o sakağa çıktımı; yer gök insan, cin ve melek doluyormuş. Bir de Osmanlı sarayını, yönetimi ilgilendiren bir öykü anlatılıyordu kulaktan kulağa: Geçen Cuma Süleyman Padişah namaza giderken sokakları dolduran ve “Padişahım çok yaşa!” diyen kalabalıklardan eser yokmuş üç beş esnaftan başka. Padişah de Sadrazama sormuş:

“ Nerede bu kullarım İbrahim Paşa’m? Niye padişahlarının selamlamaya çıkmazlar?” Sadrazam İbrahim Paşa bir yanıt vermeden sokaktaki esnaftan bir ses yükselmiş:

“ Padişahım kulların Bayezid Camisinde Oğlan Şeyhi görmeye ve konuşmalarını dinlemeye gittiler. Onu gören, onu dinleyenlerin şansı açılır; dert ve keder yüzü görmez olurmuş!” Süleyman Padişah öfkeyle saltanat arabasının penceresini kapatırken,

“ Saraya gidelim İbrahim Paşa’am, demiş, bugünkü namazı erteleyelim gitsin! Bu gûlam galiba tahtımıza göz dikmiş, hesabı kısa zamanda görüle!”

Kalenderhane mahallesindeki Kalender sokağında da Ahırkapı semtinin sokaklarında da konuşmaların tümü Oğlan Şeyh Ma’sukî üzerineydi. Kalenderhane’deki kalabalıklar sabahın köründen beri bekliyorlardı. Çünkü mahallede Bayrami melâmi dergâhı vardı ve Ma’sukî burada ağır lanıyor ve buraya yerleşmeye hazırlanıyordu. Birazdan dergâhın Cemhanesinden çıkıp Ayasofya camisine kadar yürüyecekti.

Sokakta ansızın konuşmalar, gürültü ve uğultu kesildi. Sokağın ortalarında bir yerden, dar aralıktan önce üç kişi çıktı, arkasından sekiz-on Bayrami Melâmeti şeyhleri ve kalabalığın arasına girdiler. Kalabalık nefesini tutmuş geri çekilerek onlara yol açıyordu ve bir dalgalanma başlamıştı. Onları ortalarına almış Kapalıçarşı yönünde, ayasofya camisine doğru ağır ağır yürüyorlardı. Öndeki üç kişiden ortadaki, Oğlan Şeyh İsmail Ma’sukî’ydi. Bir yanında uzun sakallı, zayıf orta boylu, yeşil kaftanı üzerinde yeşil kırmızı sarıyıyla Şeyh yakup Helvacı Baba; öbür yanında uzun boylu, kalıplı bir kabadayı görünümünde ve uçlarından adam asılır cinsinden kalın pala bıyıklarlarıyla dolgun yanaklı, açık yeşil kaftan giyinmiş kocaman sarıyıyla daha da heybetli görünen Edirneli Pir Ahmet vardı. İsmail Ma’sukî’ye gelince; Aksaray’dan çıkışının üzerinden geçen aylar onu olgunlaştırmış, öğrencilikten çoktan çıkarmıştı. Gülümseyen yüzündeki biçimli dudakları üzerindeki incecik bıyıkları ve dal gibi narin boyuyla; sırtında sarı sim örgülü kırmızı kaftanı ve başında kırmızı kovuğu üzerine sarılmış ak sarığı ve elindeki gülağacından ince bastonuyla bir Saray şehzadesini andırıyor. Ancak onun alnı yukarıda gururunun zerresi yoktu; tüm alçakgönüllülüğü ve yüzündeki gülümsemeyle ışık saçıyor ve sağ eli sürekli göğsünde, “merhaba canlarım, merhaba canlarım!” diyerek yürüyordu.

Dalgalanarak ilerliyen kalabalık artık ilk sessizliğini bozmuş; ağlamalar, iççekmeler, kırkbin kere maşallahlar duyuluyordu. Bir kutsal kişinin, bir velinin-azizin peşinde, yanında-yöresinde yürüyen kalabalık saygılı ve bir dinsel huşu içindeydi. Herkes içlerinden dilekler, muratlar diliyor, bazılarının dillerinden dışarı dökülüyordu; kimileri çocuk istiyor, hayırlı evlat diliyor, kimileri varlık istiyorlardı mırıl mırıl dualarla.

Süleyman Padişah, Sadrazam İbrahim Paşa, Başsilahtarağa ve İstanbul Şehiremini/Subaşısı kılık değiştirmiş, yani tebdil-i kıyafet bu kalabalığın içindeydi. Padişah’la Sadrazamın bacaklarında keçi kılından dokunmuş yamalı

şalvar, üstlerinde siyah-beyaz çizgili yakasız mintan üzerinde kolsuz abalar; sırtlarında her türlü gereksinimleri içinde şişkin eski deri torbalarıyla iki taşralı derviş görünümündeydi. Diğer iki saray kapıkulu ise birkaç adım gerilerinde benzer, ama daha yeni derviş urbaları giyinmiş, ellerinde içlerine ince kılıç veya şiş yerleştirilmiş bastonlarıyla birer melâmi dervişiydi. Ayasofya’da va’z dinlemeye gidiyorlardı dördü birlikte. Şeyh ismail Ma’şukî tam önlerinden geçiyordu kibar bir şehzade tavrı içinde, gözlerinden delici ışıklar saçarak. Dudakları gülümserken kaşları çatık ve çok ciddi yürüyen böyle birini ilk kez görüyordu Sultan Süleyman. Yüzünün güzelliğine, boyuna bosuna, soylu yürüyüşüne hayran olmuş; gözlerini Ma’şukî’den ayıramıyordu. Sadrazam onu hafifçe dürttü ve kısık sesle:

“ Uyan hemşehrim, dedi; gözlerine çok bakma! Duymadın mı? Yüzüne, gözlerine fazla bakan düşüp bayılıyormuş. Seni sırtında evine taşımayayım!”

Sadrazam İbrahim Paşa, beş-altı ay önce saraydan atıp, sürgüne gönderdiği o dal gibi ince ve zayıf oğlana benzemiyen Ma’şukî’yi semirip, gürbüzleşmiş, sanki her yanağına birer kırmızı elma yerleştirilmiş gibi gördü. Önlerinden geçerken, Ma’şukî’nin ışık saçarak çevresini tarayan gözlerine bakmak istemedi Padişah’ın tersine, bundan özellikle kaçındı. Çünkü, çok yakından görüşüp konuşmuşlardı; çok zeki ve güçlü belleğe sahip olduğundan, kendisini tanıyacağından çekinmişti. Sultan süleyman, Sadrazamın ne söylediğini duymadı bile ve aynı kısık sesle bir tek cümle söyleyerek, yürüdü kalabalığın içinde Ayasofya’ya doğru:

“Yazıklar olsun sana İbrahim; şu çocuğu bir saray kapıkulu yapmayı başaramadın!”

Büyük dedesi Fatih Sultan Mehmet’in camiye çevirdiği Hagia Sophia, yani kutsal bilgelik kilisesi Ayasofya’nın görkemli ibadet salonu, Cuma namazı sonrası sıklaştırılmış saflarla tıklım tıklım doluydu. Vakit namazlarında yok denecek kadar az olan kadınlar cemaatı, neredeyse erkek cemaatı kadar kalabalıktı. Caminin müftülük tarafından atanmış imamı, cemaatin toplu talebi üzerine mimberdeki yerini Şeyh İsmail Ma’şukî’ye vermiş. O da “bir velinin arkasından kılınan namaz ömür boyu yapılan ibadetten hayırlıdır” diyerek onları oturtup, farklı surelerden ayetler okuyarak kıyamsız, rükûsuz ve secdesiz iki rekât namaz kıldırıdıktan sonra konuşmaya başlamıştı. Taşralı derviş kılığındaki Padişah’la sadrazam önden ikinci, Başsilahtarağa ve Subaşı da onların hemen arkasındaki sırada oturuyorlardı. Şeyh Ma’şukî’nin, kılık değiştirmiş Padişah ile

Sadrazam ve diğ er saray kapıkulu yöneticileri öfkeden ‘hop oturtup hop kaldıran’, ama kendilerini belli etmemek için birşey söyleyemedikleri ve onların şeriata aykırı buldukları konuşmaları, tersine cemaatın takdir edici ve onaylayıcı mırıltıları ve ağlama sesleriyle zaman zaman kesilmek zorunda kalıyordu. Henüz benzeri yapılamamış Ayasofya’nın kubbesinde yankılanan Ma’şukî’nin içe işleyen, gönüllere ferahlık veren sesi, salonu ağzına kadar doldurmuş kadın-erkek cemaatı giderek coşturuyordu. Burada verdiği va’zı, yani yaptığı konuşmayı ve içinden geldiği gibi okuduğu şiirlerini, bazı tarihyazıcıların sonraki dönemlerin melâmi yazarlarının onun hakkında söyledikleriyle belgeleyerek, bir tiyatro mizansenini içerisinde içiçe vermek yerinde olacaktır.

Şeyh İsmail Ma’şukî konuşmasına şöyle başladı:

“ Ey insanlar! İsterseniz ey Ademoğulları, diye sesleneyim size! Ama benden ey cemaat- ı müslümüün! seslenişi beklemeyiniz. Sözlerim tüm insanlardır. Ben ‘yetmiş iki millet birdir bize’ diyen Yunusca insanlığa sesleniyorum...

Müstakimzade Süleyman Sadeddin:

“İsmail Ma’şukî hazretleri İstanbul’a vardıktan sonra Bayezid ve Ayasofya camilerinde mimbere çıktı. Bilgi bahçesinde açmış güllerini serdi ortaya ve incilerini saçtı. Ününün gürültüsü, dünyanın kulaklarında çınlamaya başladı ve herkes şaşırıldı kaldı.” (Ahval-i Melamiye-i Şuttariyye)

Lalızade Abdülbaki:

“Henüz ondokuz yaşında, sakalı yeni çıkmış tıfil bir delikanlı. Ama bir ayağı Edirne’de, biri İstanbul’daydı. Kendisinde öyle bol kutsal çekicilikler ortaya çıktı ki; tanrısal bilgi ve gizlerini anlatan sözler düzdü, şiirler yazdı...” (Sergüzeşt, 316 a-b)

İsmail Ma’şukî konuşmasına doğaçlama söylediği, İmadettin Nesimi’nin bir gazeline nazireyaptığı bir şiiri ve açıklamasını ekledi:

“ İnsan insan insan! Öncesi o, sonrası o; zahiri ve batını, yani dışardaki içerdeki ve görüneni de görünmeyen denileni de odur! Ali'nin sözünü tutalım; görünür Tanrıya tapalım. Ey insan!

Bahri vahdettir özün dil gevheri yekdanesi
Şemi imkândır ruhun cânın anın pervanesi

Nur-ü hüsnün pertevine alem oldu cilvegâh (**cilvegâh: cilve ve tecelli yeri**)

Zeyn oluptur anın ile mescidü meyhanesi (zeyn: süs, süslenme)

Suretinde biz ki Hakk'ın suretin gördük iyan
Men idemez bizi haktan zahidin efsanesi”

Aşk ehlinin gözünde birdir, ibadet düşkünlerini tapınağı ile rahibin put evi
Benim gönül meyhanemin gizeminde, gizlerin gizi saklıdır. Aşıkları heryandan
çeker getirir içindeki şarap. Yüzbin canım olsa uğruna feda olsun ey dost insan!
Sen canımın cananı, sen yetersin bana:

“Ehli aşkın gözüne yeksan görünür daima
Ma'badi abid ile hem rahibin büthanesi

Kevseri la'li lebin nuş etmiyen Hızır is ger
Abı hayvan içse dahi gelmez anın kanesi

Sırr-ı ekber sahibidir sırrı meyhanem benim
Her taraftan cezbeder aşıkları humıhanesi

Varlığın derdine sufi ister isen ger ilaç
Kati nafidir sana sakimizin peymanesi

Sad hezaran canım olsa cümlesi sana feda
Sen yetersin can bana ey canımın cananesi”⁶

Nevizade Atai:

“ İsmail Ma'şukî büyük cazibeye sahipti. Genellikle camilerde va'zlarında öğüt verir, tefsir aktarır; aydınlatıcı toplantılar yapıp yol gösterirdi. Halktan ve askerden pek çok kimseyi kendine bağlamıştı. Söyledikleri halk arasında gürültülere neden oluyordu. Coşku halindeyken söylediği bazı doğaçlama şiirleri kendisine çok ün kazandırmıştı. Bu çalışmalarını bir yıl kadar sürdürdü...” (Zeyl-i Şakayik)

İsmail Ma'şukî coşmuş doğaçlama şiir üstüne şiirler okuyordu batınılığı anlatan:

“Senin hüsnündür ey dilber bu aşk ehlin eden hayran
Senin aşkın şarabıdır ciğerleri eden büryan

Mezâhirde kamu yüzden cemalinde salan pertev (*mezâhir: görünmeler, pertev: ışık*)

⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, Melâmiler ve Melâmilik, s.52

Olur aşık kamu eşya anın çün hüsnüne hayran

Senin zatındürür mescid, ana cümle eder secde
Mescitlerde eğer aşık, kilisede eğer ruhban

Senin aşkındürür ancak bu alemde eden cilve
Gehi aşık gehi maşuk gehi ayık gehi sekran (*sekran: sarhoş*)

Ne surette zuhur etsen seni arif bilür şeksiz
Melaik sureti olsun ve ger perri ve ger insan

Veli insan gibi olimaz zâtına hergiz (*hergiz: asla*)
Ki anı suretin üzre çün halkettin edüp ihsan

Veli insan gerek kâmil ki ola sana ayine
Değildir sureti ola hem sureti hayvan

Hakikat ehline vechin iyan ender iyan oldu
Cemâlin çeşmi münkirden ne gam ettin ise pinhan (*pinhan: gizli*)

Şu dil kim duymıya aşkın şu göz kim görmiye vechin
Biri sengü biri a'ma buna natıkdürür Kur'an

Tutuptur kûyi gerdunu seraser nale-i uşşak (*kûy: köy, gerdun: dönen, nale-i uşşak: aşıkların iniltisi*)
Çıkuptur kule-i çerha figan ü nale-i mestan (*çerh: felek, gök; mestan: sarhoşlar*)

Senin derdindürür derman bu aşk ehlin belâsına
İlac etmez ana hergiz tabib olsa eger Lokman

İçenler camı aşkından geçerler kendi varından
Kim içerse bu şerbetten anın işi olur asan”⁷

“Ey insanlar! Şarap tanrısız coşkudur. Onda çekinilecek birşey yoktur. Ondan içenlerin işleri kolaylaşır bilesiniz. İnançlı kişilere helâldir hepsi de. Yeyip içmek ve yatıp uyumak da birer tapınmadır.”

Yunus der ki:

‘Oruç namaz, zekât hac cürm ü cinayettürür

⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, Melâmiler ve Melâmilik, s.52-53

Fakiyr bundan azattır has-ül hevas içinde

Aynel yakın görüptür Yunus mecnun oluptur
Bir ile Bir oluptur Hakk-al yakın içinde'

“Ben de diyorum ki: Namaz,oruç hac ve zekât zahide cürüm için geldi. Mümine yılda iki bayram namazı kılmak görevi verilmiştir. Kalanı sıradan insanların birbirlerinin semerlerini yemelerini engellemek için konulmuştur. Secde insana yapılır. Çünkü her insan Tanrıdır; her biçimde gözüken odur. Ruh bedenden çıkar gider. Belki bir başka bedene geçer. Ötedünya diye birşey mevcut değil; kabir azabı, soru-cevap da yoktur!”

Sicil-i Osmani Katibi:

“Oğlan Şeyh diye tanınan kişi; ‘İnsan kadimdir ve gerçekte, insan olana hiçbirşey haram değildir!’ demiştir...” (Şeriyye Sicili No. 4/2)

İsmail Ma’şukî büyük çoğunluğun onaylayıcı mırıltıları, ağlamalar ve tebdil kıyafet saraylıların homurtuları arasında son sözlerini söyleyip indi mimberden:

“ Bizce insan kadimdir, yani başlangıcı yoktur, yani insan yaratılmamıştır; yaratandır o. Daha mı açık konuşayım; kadın erkek sevişirsiniz, bir eksliğiniz yoksa oğlan ya da bir kız yaratırsınız. Ne diye görünmez Tanrıya bu işi yüklüyorsunuz?”

Kalenderhane Mahallesi’nin Bir Başka Sokağında Seyyar Satıcılar ve Ev Kadınları Ma’şukî’nin Sözlerini Tartışıyor

Bir yazbahar sabahı Kalenderhane mahallesinin bir başka sokağına doğru gidelim; bakalım görelim orada neler var?

Müstakimzade Süleyman Sadeddin, *Ahvali Melamiyye-i Şuttariyye*'sinde şunları yazmaktadır:

“Oğlu Çelebi Şeyh İsmail Ma’şukî’yi İstanbul’a gönderdikten altı ay sonra, Pir Ali Sultan Tanrının rahmetine kavuştu. Pir Ali Aksarayı’nın baş halifesi tanrısal sevgi dağıtan Şeyh Yakub Helvacı hazretleridir. Yandaşları ona Helvacı Baba derlerdi. Pirinin buyruğu ile İstanbul’a gelmiş ve Kalenderhane mahallesine yerleşmişti...”

Müstakimzade kısıdan kesmiş, ama biz Helvacı Baba’nın nasıl geldiğini ve İsmail Ma’şukî ile ne günler geçirdiğini iyi biliyoruz. Pir Ali Aksarayı’nın

ölümü İstanbul Melâmi Şeyhleri arasında yayılmış; Helvacı Baba ve Pir Ahmet de biliyor, ama İsmail Ma'şukî'ye söylemeye cesaret edemiyorlardı. Oysa Ma'şukî öldürüleceğini bildiği gibi, onların bilmediği nasıl öldürüldüğünü de biliyordu. Bir gün cezbeye kapıldığında çıktığı bâtni gezisinde, ruhsal seyrinde can gözüyle tanık olmuştu babasının öldürülmesine.

Pir Ali Aksarayı mahkemede Niğde kadısının huzurunda sorgudaydı. Bir iki parça tarla ve akçeyle satın alınmış, Kalender isyanında yaralanmış müritlerinden iki kişinin tanıklığıyla yapılan suçlamanın sorgulanmasında güçlü kanıtlarla kendini savunurken boğazı kurumuş ve su içme ihtiyacı duymuştu. Bunun farkına varan ve baştan beri de ona saygılı sözler söyleyerek iyi davranış göstermiş olan riyakâr Kadı Efendi önündeki maşrapadan bir tas su doldurup, “Şeyh hazretleri Pir Ali Sultan’ımın boğazı kurudu konuşmaktan, şunu uzatın içsin de boğazı yumuşasın ki, kendisini rahat savunsun” diyerek suyu gönderdi. Pir Ali Sultan bu davranıştan da etkilenmiş biçimde kana kana içti suyu ve coştukça coştı. Tanıklarının anlattıklarının tümünü çürütmüştü yarım saatten fazla konuşarak. Bu arada Kadı efendinin önündeki ve kendisini hiç içmediği suyun derhal kaldırıldığının hiçbir kimse farkında değildi. Mahkemede müritleri dışında da pek çok izleyici bulunuyordu. Pir Ali aksarayı etkileyici savunmasını bitirdiği anda birden terlemeye başladı ve son cümlesini bitirip, “Kadı” dedi ve efendiyi tamamlayamadan cansız yere yığıldı. Mahkemenin başından beri kibar ve saygılı davranan Kadı Efendi birden bire kükredi:

“Gördünüz mü? diye bağırdı, evliya bildiğimiz büyük Şeyh hazretleri Pir Ali aksarayı’nın, inkâr ve yalanlarının, riyakârlığının cezasını Allah’ın kendisi verdi, bize bırakmadı. Bu hepimize ibret olsun! Allah’ın adaleti işte buna denir.”

Batni seyrinde Kadı’nın elinden babasının bir siyah bulut içinde su içişini ve yere düşüşünü görmüş olan Şeyh İsmail Ma'şukî; çevresindekilerin kendisine bu haberi söyleyip söylememelerine ve özellikle de Aksaraya’a geri dönme tavsiyelerine aldırıldığı yoktu. Dahası Ayasofya camisinde konuşmasını yaptığı günün akşamı, Sârbân Ahmet’in ahbabı ve kendisine sempati duyan İstanbul subaşı da hiç vakit geçirmeden Aksaray’a dönmesi haberini göndermiş olması da onu yerinden kıpıdatamamış bulunuyordu. O kendisini Kalenderhane mahallesinde İstanbul halkının kalbinde gizlenmiş sayıyordu. Şeyh Yakup Helvacı da geçimlerini sağlamak için açmış olduğu küçük helvacı dükkânında yapıp sattığı helva tatlısıyla mahallenin kalbine girmiş sevgisini kazanmıştı Helvacı Baba olarak. Dükkânı tam da bu sokağın sonundaydı. Pek de geniş

olmayan sokağın ahşap evlerinin karşılıklı cumbaları neredeyse birbirine degecek gibi görünüyordu. Sabahın bu erken saatlerinde sokak tenhaydı, sadece cumbalardan sepetlerini sarkıtmış iki kadın İsmail Ma'sukî ve onun konuşmaları üzerinde karşılıklı sohbet ediyorlardı:

Kafesli pencerenin kepenklerini ardına kadar açan siyah feraceli kadın, karşısındaki pencereden sarkıp sağa sola bakan pembe renk ferace giyinmiş kadına seslendi. İkisinin de yüzleri açıktı:

“Sabahlar hayırlı ola komşu! Sende mi satıcı bekliyorsun?”

Pembe Feraceli Kadın yanıt verip diyalogu sürdürdüler:

“He ya komşu! Bu sabah gecikti sütçümüz. Biraz fazlaca alıp yoğurt yapayım demiştim.”

Siyah Feraceli Kadın :

“Ben de zerzavatçıyı bekliyorum. Öğleye türlü yemeği yapacağım bizim efendiye. Bostandan çıkar çıkmaz ilk kez bu mahalleye uğruyor zerzavatçı; bostandan yeni koparılmış, rengi henüz atmamış sebze ye bayılır bizimki!”

Pembe Feraceli Kadın:

“Bizim Kalenderhane Mahallesi aylardır ne şenlendi, ne şenlendi komşu!”

Siyah Feraceli Kadın:

“He ya, ne şenlendi ki deme gitsin. Önce Helvacı Baba geldi. Bir evde bir zaman kaldı, derken evi ziyaretgâh oldu. Bir de kendini sevdirdi; yaptığı un helvasından tatmayan kalmadı.”

Siyah Feraceli Kadın:

“Ama asıl genç şeyh İsmail Ma'sukî geldikten gayri, mahallemiz koca Dersaadet'te ünlendi. Bıyıkları yeni terlemiş, ne temiz ne nurlu yüzü var!”

Pembe Feraceli Kadın:

“Gökteki melekler denli pak, cennet gılmanı gibi güzel.”

Siyah Feraceli Kadın:

“Yüzünün güzelliği değil de ağzından dökülen inciler beni ona mürid yaptı. Ziyaretine gittim elini öptüm. Kendisine cennet gılmanı diyenlere çok

öfkeleniyor. Siz fakir fukaraya cennetten varlık vadedenler, diyor, bu dünyanın keyfini tek başına sürmek isteyenlerdir.”

Pembe Feraceli Kadın:

“Ne doğru söylemiştir İsmail Ma’şukî. Baksana saray kapıkullarına, kadıya, müftiye ve şeriat bilginlerine. Cennetten birşey bekledikleri yok; köşklere konaklara ve altınlara burada sahip oluyorlar.”

Pembe Feraceli Kadın:

“Saraydakiler ve kapıkulları, beyler ve ulema; biz halktan insanlara, namaz kılıp oruç tutun ki, cennetde hurilere gılmanlara kavuşasınız diyorlar. Ma’şukî'nin eşeğini bile bağlamak istemediği yerde huri-gılman mı olurmuş. Onlar bu dünyada haremlerini cariyeler ve oğlanlarla doldurmuşlar.”

Siyah Feraceli Kadın:

“Oysa biz yaşmağımızın ucunu hafif kaldırıp, peçemizin altından bir göz süzdük mü günahkâr ve ahlaksız kadın oluyoruz. Ama ulu Şeyh Ma’şukî ne demiş? ‘İnsana bu dünyada haram diye birşey yoktur...’

Pembe Feraceli Kadın:

“Yüzümüzü göstermek niye haram olsun; ben zülüflerimi göstermeye başladım bile.”

Siyah Feraceli Kadın:

“Ben de gerdanımdan bir parmak açtıydım; nasıl gözleri parladı bizim zerzavatçının. Terazisi ağdı gitti farkında değil. Uyardım onu...”

Siyah ve Pembe Feraceli Kadın aynı anda iki cümle daha söylediler:

“Şeriat hükümlerine tekme atıyor Şeyh İsmail Ma’şukî; İstanbulin çalkalanıyor konuşmalarıyla. Söyledikleri halkın-avamın yararına olduğundan, onu fazla yaşatmazlar.”

Bu sırada Sütçü: “Sütçüüü! Süt tazeee!”, Zerzavatçı: “ Patlıcann, bibeeer! Domatees! Zerzavat tazeeeee!” diye bağıra bağıra, pek uzun olmayan sokağın iki yanından girmişlerdi. Kadınlar kaşgöz anlaşır gülümsediler. “Yanımıza geldiklerinde, peçelerimizi örtmeyelim, dedi biri; bakalım ne yapacaklar?” Dediklerini yaptılar, sonra ayrı ayrı “sütçüüü! zerzavatçını!” diye seslendiler.

Sütçü ile Sebzeci çağrıldıkları pencerenin önüne geldiklerinde, kadınların karşısında apışıp kaldılar. Şaşkın şaşkın kadınların açık yüzlerine bakıyorlardı.

Siyah Feraceli Kadın:

“Zerzavatçı! Bir hokka biber, bir hokka patlıcan, birer hokka da domatesle ayşekadın fasulye tart!”

Pembe Feraceli Kadın:

“Sütçü efendi! Ne ağaç gibi dikelmiş karşımda duruyorsun? Doldur şu tencereme dört maşrapa süt! Niye öyle bakıyorsun yüzüme aval aval? Kadın insan değil mi? Yüzü gözleri, ağzı burnu olmaz mı kadının? Biz İsmail Ma’şukî hazretlerinin mürideleriyiz. Bize yüz göstermek haram değil.”

Onlar konuşurlarken yine iki yandan “Odun kırarım! ve Bozaaa, bozacı gidiyoor!” çığıışıyla, odunkırıcı ve bozacı sokağa girdiler. Kadınlar, satıcıların şaşkınlıktan tek söz bile edemedi doldurdukları sepetlerini yukarı çekip, gülererek cumbalarının pancurlarını kapattılar. Ama kulaklarını pencere kepenklerine dayamış dışardakilerini dinlemeye koyuldular. Nevar ki, selamlaşıp yanlarında duran yeni satıcılara, öncekiler olup bitenleri sessizce, fısıltı halinde anlatıkları için kadınlar, onların kıs kıs gülmelerinden başka birşey duyamıyorlardı.

Bu sırada iki saray hafiyesinin sokaktan geçerek, evlerin köşelerinde gizlenip zaman zaman başlarını göstererek, iş başında oldukları gözden kaçmıyordu. Sokak satıcıları kadınların az önceki açılıp saçılmalarına ilişkin gördüklerini fısıldayıp gülüşükten sonra, aralarında yüksek sesle konuşmaya başladılar. Kadınlar önce pancurları yarı aralayıp kafesin ardından, sonra başlarını dışarı çıkartıp onları dinlediler. Bununla da kalmayıp, erkeklerin bazan tek tek yarım cümlelerle, bazan koro halindeki konuşmalarına da katıldılar. Dersaadette olup bitenleri ve özellikle Oğlan Şeyh İsmail Ma’şukî’nin şeriaata ve dolayısıyla yönetime aykırı etkinliklerinin alt sınıflara, halka-re’aya yansımalarını sanki bir sokak gösterisi, yani bir seyirlik oyunumuşçasına sergilemeye başladılar:

Sütçü:

“Biz sütçüler, yoğurtçular,”

Zerzavatçı:

“Biz zerzavatçılar,”

Bozacı:

“Biz salepçi- bozacılar,”

Odunkırıcı:

“Biz odunkırıcılar,”

Erkekler:

“Biz ve bizim gibi halktan, fakara takımından pek çokları..”

İki Kadın:

“Ve biz onların avratları, çocuklarının anaları ve kapatmaları-sevgilileri.”

Erkekler:

“Yalnız bizler değil zenaatkârlar, askerler, işçiler ve küçük esnaftan çokları, hepimiz İsmail Ma’sukî'ye mürid olduk. Yandaş olduk bir yıl içerisinde. Daha Edirne'deyken ünü gelmişti. Ama kendisi gelince yer yerinden oynadı. Cuma günleri Ayasofya'da çiçekler açılıyor ve inciler saçılıyor. Çünkü Oğlan Şeyh konuşuyor.”

İki Kadın:

“Doğru mu bütün bunlar?”

Sütçü :

“Doğru ki doğru! Hem daha neler oldu sizin bilmediğiniz. Fatih camisinde namaz kılanlar, arka sokaklardan Atmeydanı'ndaki Ayasofya'ya koşturmaktaydılar. Haşmetli Sultan Süleyman at üzerinde alayıyla geçerken, sokaklardaki halkın azlığından yakınmaya başlamış.”

Zerzavatçı:

“Bir Cuma namazı dönüşünde sormuş Sadrazam İbrahim Paşaya: ‘Nerede bu halk? Nerede kullarım İbrahim Paşa? Ulu Sultanlarını unutmuşlar mı ola?’

Odunkırıcı:

“Demiş: ‘Her geçende binlercesi yerlere kapanır dua ederlerdi bizim için. Ne oluyor? Neredeler? Yer yarıldı yere mi girdiler’

İki Kadın : “Bunları bize dememişlerdi efendi kocalarımız.”

Erkekler:

“Bilmezlerdi de ondan. Bu çeşitten haberler bizden sorulur. Bizim kulaklarımız deliktir. İstanbul kazan biz kepçeyiz; gizli haberleri bulup bulup çıkartırız ortaya. Şehr-i İstenbol'u kapı kapı dolaşan biziz. Odun kırıcıyız, seyyar satıcılarız biz!”

Odunkırıcı kaldığı yerden sürdürdü:

“Bir sonraki cuma günü Padişah, sultanlık kaftanını hasodabaşısına giydirip, göndermiş namaza. Koruyucularıyla birlikte kendisi ve sadrazamı ayaktakımı kılığına girmişler. Ayasofya'daki namazdan sonra Oğlan Şeyh'in verdiği va'zı dinlemiş Padişah en ön safta.”

Sütçü:

“Oğlan Şeyh konuşurken öyle etkilenmiş ki, koymuş başını sadrazamın omuzuna ağlamış ağlamış!”

Bu son anlatılan Sultan Süleyman'ın Sadrazam ve diğer iki kapıkuluyula taşralı melâmmeti dervişi kılığında Ma'şukî'nin konuşmalarını dinlediği olaydı. Doğal olarak onu seven bu insanlara farklı yansımış, Padişah'ın övgüsünü almış biçimde yansımıştı. Bunları duymamış ve anlatılanları dikkatle dinleyen Siyah ve pembe feraceli iki kadın merakla sordu:

“Eee sonraaa?”

Bozacı:

“Saraya dönünce divan kurup, herkesi haşlamış. ‘Neden demiş, o gence böylesine etkileyici konuşma fırsatı veriyorsunuz? Her kelimesi bir inci kadar değerli ve gerçek. Ama bu saçılan incilerin halk tarafından toplanması demek...”

Zerzavatçı Padişahın konuşmasını taklit ederek ona ait olduğu söylenen sözleri yineledi:

“Şeriat temeline oturtulmuş devletimizi, saltanatımızı sallantıya sokmaktır. Askeri sınıftan bile yandaşlar kazanmış; ürkütmeden bir olay çıkarmadan dur demeli bu gidişe!”

Erkekler:

“Hasılı Sultan Padişahı korku almış. Derler ki özel olarak haber salmış..”

Sarı Abdullah Efendi:

“ Oğlan Şeyh İstanbul'a geldiğinde halk birbirini ezercesine ziyaretine gidiyordu. Çekemiyenler müzevirliğe başladı. Ona gösterilen büyük ilgi ve sevgiyi haber alan Sultan Süleyman Kanuni, kendisine şu haberi gönderdi: ‘Size suikast yapılması ihtimali vardır. En iyisi siz geldiğiniz yere, Aksaray'a gidiniz!’”(Semerat ül- Fuat)

Odunkırıcı yıllar sonra *Semerat ül Fuat*'a geçirilmiş bu sözleri aynısıyla söyledi. Ve “işte böyle demiş Padişah” diyerek sustu.

Sütçü onayladı:

“Demiştir demiş! Halkın arasında elbette böyle yayacaklar. Yani ‘Padişahımız efendimiz İsmail Ma’şukî’yi çok seviyor, birilerinin kötülük yapmasını önlemek için onun İstanbul’dan uzaklaşmasını istiyor. Koruma altına alındı bile’, öyle diyorlar.”

Zerzavatçı çok yerinde ve uzunca bir yorumlu açıklama getirdi:

“Koruma altındaymış? Sultan Padişah, Oğlan Şeyh'in canını koruyormuş! Gülerler buna. Gerçekte Ma’şukî gözaltına alınmış. Halkla ilişkisi kesildi, kimseyle konuşmasına izin verilmiyor, ne camide ne tekkede ve ne de sokakta. Ve İstanbul'u terketmesi için ısrar ediliyor. Oğlan Şeyh boyun eğmiyor, direniyor İstanbul'dan çıkmamaya. Padişah tahtında hop oturuyor hop kalkıyormuş. Oğlan Şeyh meydan okuyor Osmanlıya, görülmüş olay değil. İncecik omuzlarına halk yığınlarının sorumluluğunu almış, direniyor. Kalıp, insanlara düşündüklerini anlatmakta ısrarlı...”

Bu sırada onlara çok yakın bir evin köşesinde gizlenen biri genç diğeri yaşlı iki feraceli kadının onları dinlediğinin kimse farkında değildi.

Bozacı yeni bir haber patlattı:

“Dün akşam çok önemli bir haber duydum Oğlan Şeyh'le ilgili; şaşırdım kaldım. Ona inancım daha da berkidi...”

Diğer erkekler ve iki kadın sözünü kesip merakla sordu:

“Ne duydun, ne duydun? Ne duydun da inancın berkidi?”

Bozacı:

“Söyleyen adam gözleriyle görüp, kulaklarıyla işitmiş; tekkenin güvenlik güçleriyle sarılmış olması Şeyhin dışarı çıkmasına engel olamıyormuş...”

Diğerleri zihinlerinden geçirdiklerini merakla dışavurdular:

“Görünmez olup aralarından mı geçiyormuş? Yoksa kuş olup pencereden mi girip çıkıyormuş?”

Bozacı:

“İkincisi yarenlerim ikincisi. Biz yandaşları ermiş, evliya diyoruz. Ama, din bilginleri ona ‘Lanetullahı aleyhim ecmain’, yani kendisi Allahın lanetlisidir, dinsizdir diyorlarmış.”

Diğerleri : “Dinsizmiş, hııı! Nasıl uçuyormuş? Onu de bize”.

Bozacı:

“Bayağı kuş donuna girip, kanat çırparak pencereden çıkıyormuş. Sonra istediği yerde silkinip insan oluyor. Saat başına odasını yoklayan nöbetçiler onu, ya rahlesinin başında okuyup yazarken, ya da pencereden dışarıları gözlerken buluyorlarmış. Üstelik sürekli ilahiler, şiirler okumaktaymış yüksek sesle. Bana anlatan kişi dört kez görmüş; üç ayrı mahalle camisinde ve bir Hamzavi tekkesinde. Bir keresinde ön saftaymış dayanamamış sormuş: ‘Ulu Şeyhim ne edersin, nasıl edersin de, tekkeyi sarmış Padişah kulları arasından sıyrılıp çıkarsın?’ Gülmüş, ‘imanım demiş, arasından geçip gelmedik; üstünden uçup geldik. Ben onun yalancısıyım.’”

Diğerleri, koro halinde coşkulu ürpeler içinde konuştular:

“İçlerinden geçip gelmiyor, üstlerinden uçuyormuş kuşlar gibi! Gitmeli Oğlan Şeyh buradan, uzaklaşmalı İstanboli'den; kuş donunda Konya'ya, Aksaray'a kadar uçmalı.”

Bozacının sözlerine verilen toplu karşılık konuşması sırasında, önce Oğlan Şeyh ve Helvacı Baba ortaya çıktı; çarşılar ve muhbirler zaten köşelerden, pencerelerden başlarını gösterip, gösterip geri çekiyorlardı . Daha sonra sokağa silahlı güvenlikçilerin doluşacağına belirtileri yoğunlaşıyordu. İsmail Ma'sukî köşeden kendisini çeken feraceli Helvacı Baba'yı sürükleyerek sokakta ilerledi. Üstündeki kadın feracesini çıkarırken, onları seyreden erkekler ve kadınlar şaşkınlık içinde kaldılar. Bu şaşkınlıklarını şu sözlerle yüksek sesle açığa vurdular:

“Bu Oğlan Şeyh, bu! Kuş değil kadın donuna girmiş; yoksa bize mi öyle görünüyor? Hayır, hayır ulu Şeyh, kuş ol yine; içlerinden geçme, üstlerinden uç!”

İsmail Ma’şukî susmaları işaretini vererek onlara seslendi:

“Hayır, hayır kuş donunda değil, kadın donunda geçtim içlerinden. Hiçbir zaman da kuş olmadım. Sadece aklımı kullanarak, istediğim zaman girip çıkıyorum. Ben ne keramet gösteriyor ve ne de inanıyorum keramete. Bana evliya deyip, özümnden uzaklaştırmayınız. Benim rehberim akıldır ve aklıma uyan bilgilerdir. Sevgim ve tapınmam insanadır...”

Üstündeki feraceyi hâlâ çıkarmamış ve onu çekiştiren Şeyh Yakup Helvacı:

“Ulu Şeyh'im dedi, böyle konuşma sokaktaki insanlara. Bunlar sütçü yoğurtçu, bozacı, gezginci satıcı, baltacı aşığı tabakadan kişiler; yazık güzel sözlerine. İncilerini anlayanlara dağıt. Giyin Şu feraceni uzaklaşıalım.”

Erkekler toplu halde öfkeli konuştular:

“Yaşlı kadın da Helvacı Baba'ymış. Onu böyle bilmezdik, gönlü yüksek imiş. Küçümsedi bizi, aşığıladı: ‘Anlamazlar Şeyh'im güzelim sözlerini, anlayanlara dağıt incilerini’ dedi. Anlamıyacak ne var sözlerinde Oğlan Şeyh'in; öylesine açık ve öylesine yalın: ‘Bana yol gösteren akıldır. Ben insana tapınır ve insanı severim’ dedi.”

İsmail Ma’şukî gülererek Şeyh Yakup’a dönerek konuştu:

“Nasıl? Duydun mu Helvacı Baba? Küçümsediğin sokaktaki halk işte böyle, adamı yerin dibine sokup çeker. Haydi sen de at Şu feraceyi üstünden! Bak bacılarımız bile güzel yüzlerini açmışlar, pencereden sokağı aydınlatıyorlar.” Helvacı'nın çıkarmak durumunda kaldığı feraceyle birlikte kendisinininki de ayrı ayrı kadınlara fırlattı ve “alın bunları da sizinkilerin yanına koyun” diye seslendi.

Cumbalarının pencerelerinden başları açık sarkmış olan kadınlar atılan feraceleri sevinçle kapıştı ve aynı sözleri söylediler:

“Güzel Şeyh'imizin incilerinden biz de nasiplendik; dünyadaki hiçbir güzellik, hiçbir şey insanlara haram değildir, deyip bizi aydınlattınız. Yüze bakmak ve bakılmak da haram olamaz.”

İsmail Ma’şukî cami minberlerinde yaptığı gibi yeni incilerini saçmaya başladı:

“Doğru dersiniz. Dostlarım! Komşularınıza hiçbirşeyiniz haram değildir, onlarınki de size helaldır. İnsanın yüceliği tartışma götürmez bir gerçekliktir. Yüzyıl önce ulu Şeyh Simavna kadısıoğlu Bedreddin'in Alem için söylemiş olduğunu, biz küçük alem olan Adem, yani insan için hiç değiştirmeden yineliyoruz: İnsan, tür-cins ve cevher bakımından mutlak olarak kadimdir; önüne ön yoktur, sonuna son yoktur, yani sonradan yaratılmamıştır. Yaratılış zaman içinde zahiri görünümdür... Tanrı etkilenmek bakımından kuldur; suretler onun aletleridir. Kul dediğiniz, insan suretindeki Hak'tan başkası değildir...”

İki kadın üzgün üzgün söylendi:

“Çok doğru söylersiniz Oğlan Şeyh'imiz, size candan inanırız. Ama biz, buralardan çekip gitmenizi, kuş olamasanız da gitmenizi, ortalıktan yitmenizi dileriz. Çünkü bu güzel başın, omuzlarının üstünde kalmasını istiyoruz.”

İsmail Ma'sukî üzgün kadınlara karşılık vermeyi ihmal etmedi: “ Bacılar, güzel başıma acıyorsunuz; ben kendi başıma acımıyor muyum sanıyorsunuz ? Ama, benim sonum önceden belli edilmiştir. Müjdesi bana verildi. Ey bana öğüt verenler, buradan git diyenler. Doğru söylüyorsunuz; iyi ama benim derdim sizin öğüdünüzden daha üstün ve çok daha korkunç. Beni öldürülmekle korkutmayın! Ölüm benim için daha uzun yaşamak olacaktır. Ben bu dünyaya doymuş bir insanım...”

Siyah feraceli kadın yalvarırcasına ağlayarak konuştu :

“Yaşamın baharında, on dokuz yaşında dünyadan doyulmaz ulu Şeyh'imiz, güzel yiğidim. Sen bu dünyada ‘aşk nedir?’; onu bile tanımadın. Neden kendi kanına susamış bir kimse gibi, konuşuyorsun? Gelin konuğumuz olun, saklayalım seni bir süre, ortalıktan yitmiş bilsinler. Evimiz evinizdir, başımızın üstünde yeriniz var...”

Bozacı araya girdi:

“Bacı doğru söyler. Zaman geçirmeden girin içeriye. Belki de farkına varmış, aramaya başlamışlardır bile. Artık eminiz ki, sizi ziyarete gelen iki kadın müridinizin kılığıyla girip çıkıyordunuz. Bugün olmazsa yarın farkına varırlar...”

Pembe feraceli kadın hemen bir öneri sundu:

“Şimdi yerinizde bekleyenler de tehlikede. Önce size biz içeri alıp saklayalım; gömelim yüreğimizin içine. Sonra yerinizde bekleyenler haber ulaştırmanın yollarını ararız.

Satıcı dostlarımız bizi yardım ederler, umarız.”

Erkeklerin hepsi birden:

“Anca beraber, kanca beraber; birlikte başladık birlikte bitireceğiz. Ulu Şeyh'imizi kurtarmak için gerekirse canımızı vereceğiz. Diliyoruz ki Oğlan Şeyh kabul etsin, dinlesin bizi!”

Odun kırıcının sesi yükseldi aradan:

“Oğlan Şeyhi'm! Sultan'ın ve saray kapıkullarının gözünden irak ol. Bir kadın görünümünde gezme ortalıkta; öylesine güzelsin ki, yakalanıp cariye gibi hareme konulursun. Er olduğun anlaşılırsa da seni bırakmazlar, ay parçası bir gûlam olarak Sultan Padişah'a sunulursun. Hemen bacının dediğini yap!”

İsmail Ma'sukî reddedici bir tavır içinde kesin konuştu:

“Evet, Oğlan Şeyh'im ben; sizler koydu, halk yakıştırdı bu adı bana, gençliğim ve güzelliğim yüzünden. Vız gelir bana ölüm. Aşıklar her zaman için ölüme hazırdırlar ve ölüm bir tek çeşit değildir onlar için. Aşıkların bir değil iki yüz canı vardır. Her an onları feda etmeye hazırdırlar...Ben yaşamı tattım ve denedim. Ölümü de denemekten çekinmem!”

Bunları söylerken bir iki evin köşesinden iki saray çavuşu ve birkaç asker çıktı. Onlar yavaş yavaş kendisine doğru yaklaşırlarken sesini yükselterek konuşmasını sürdürdü:

“İşte ölüm sarmaya başladı bile çevremi. Ama beni ölüme ilişkin hiçbir durum korkutamaz. Söyleyeceklerimi söyledim; insanları karanlıklara götürenlere aykırı oldum ve gerçekleri haykırdım. Ben Oğlan Şeyh'im, ama Yunus'layın dillenirim:

“Evvel benim ahir benim canlara can olan benim
Azıp yolda kalmışlara Hızır medet olan benim

Dost ile birliğe yeten buyruğu ne ise tutan
Mülk yaratıp dünya düzen ol bahçevan heman benim

Halk içinde dirlik düzen dört kitabı doğru yazan

Ağ üstünde kara düzen ol yazılan Kur'an benim

Yunus değil bunu diyen kendiliğidir söyleyen
Kâfirdürür inanmayan evvel ahir heman benim

Adım *Ma'şukî* taktım sırrımı aleme çaktım
Bundan ileri dahi dilde söylenecek benim'

“Ben Oğlan Şeyh, altı yüzyıl öncesinden gelmiş de Mansur'layın haykırıyorum:

‘ Haydi beni öldürünüz, öldürünüz beni
Benim yaşamım öldürülmemden geçer
Öldürülmem yaşamak, yaşamım ise ölmektir.
Sizden dilediğim son arzu;
bedenimin ortadan kaldırılması’

“Konuşamıyacaksam, düşündüklerimi anlatamıyacak ve gerçekleri
haykıramıyacaksam, yaşamımın ne anlamı var?

Öldürünüz beni!

Bu bana yapılacak en büyük bağıştır.

Yaşamak benim için haksızlıkların en kötüsünü işlemem olacaktır.

Hayat, beni canımdan iğrendirmeye başladı artık,
çürümüş inanç yıkıntıları arasında.

Benim katledilmemden hayat fişkiracak.”

Sokağa doluşmuş olan güvenlik görevlileri haykırışlar arasında İsmail Ma'şukî ve onunla konuşmakta olanları yakalayıp bağlarken, Helvacı Baba'nın aradan sıyrılarak ortalıktan kaybolduğunun farkında bile olmadılar. Başından beri sokağı gözaltında tutan saray casusu, çavuşlara herbiri hakkında bilgiler verdiği görüldü. Acaba bir rastlantı mıydı, bilinmez; Ma'şukî'yi bağlayıp götüreren, kendisini Aksaray'dan İstanbul'a getiren saray çavuşuydu. Onu bağlarken, “ben senden neler bekliyordum, sen ne yaptın güzel çocuk? Başına ne işler açtın?” diye söylendi durdu.

Muhteşem Süleyman Hasoda'da İbrahim Paşa ile Hasbihalde

Sultan Süleyman, Enderun'daki Hasoda'sında kendisiyle başbaşa, bir şiir duygusallığı içinde başveziri İbrahim Paşa'yı bekliyordu. İkide bir taht koltuğundan kalkıp, duvardaki vitray san'atının en yüksek örneği, çok renkli kare ve üçgen cam parçacıklarından yapılmış minyatürel ceylan ve ağaç resimleriyle süslü iki yüksek pencerenin arasına kadar mırıltılarla gidip geliyor.

Gözdesi ve eniştesi sadrazam İbrahim Paşa'yı şiirle karşılamak için kafasında bir dörtlük kurmaya çalışıyordu. O mırıltılarını sürdürürken İbrahim Paşa içeri girdi ve Padişah mırıltısını sese çevirerek hazırladığı dörtlükle gülerek onu karşıladı:

“Gel hele, gel hele benim sabık hasodabaşım
Dost yokluğundan ağrıyomdur mübarek başım;

Bul çâre kayınçona, atana, Padişahına
Binnar olursun sıçrarsa üstüne odum ataşım”

Sadrazam oldukça senli-benli reveransını yaparken, hiç düşünme gereği bile duymadan anında iki beyitle karşılığını verdi:

“Kayınçom Padişahımızın başı mı ağrıyor,
O sabık hasodabaşısı ne güne duruyor?”

Koysun kenara, ol mübarek artık neye yarar
Sadrazamının başı kendi omuzlarına uyar”

Sultan Süleyman, İbrahim Paşa'nın bu iki beyite sığdırıp hiç teklemeyen verdiği ağır ve anlamlı karşılığa çok kızmasına rağmen belli etmedi. Tam tersine onu onurlandırarak kahkahayla konuştu. Konuşmalar hasbihal biçiminde bir diyaloga dönüştü:

“Çok güzel İbrahim Paşa'm çok güzel karşılık verdin dörtlüğüme. Bu koca devleti, ikimizin kafasını birleştirerek yöneteceğiz. Çok yakında seni büyük yetkilerle donatacağım.”

İbrahim Paşa:

“Ben hayatımı Sultan Padişahımın ellerine, kafamı- aklımı ve yeteneklerimi yüce iradelerine teslim etmişim.”

Sultan Süleyman:

“İyi biliriz biz İbrahim Paşa damadımızı ve hizmetlerinden de çok memnunuz. Hasodabaşı ağayı dışarıya çıkardım daha serbest olalım diye. Haydi otur şöyle yanıbaşına.” Padişah koltuğuna geçerken onu da çekiştirerek dizinin dibine oturttu ve sürdürdü:

“Manisa sancakbeyliğimden beri birlikteyiz; birlikte yetiştik ve birlikte iktidara soyunduk. Bu koca devleti birlikte yöneteceğiz deyip, seni sadrazam yaptık.

Saray çevresi, lalalarım istemediler. Padişah gençtir, hareminden birini alıp çarçabuk, böylesine ulu göreve getirmesi doğru dediler. Bu yüzden Ahmet Paşa haini Mısır vilayetimizde başkaldırdı.”

İbrahim Paşa:

“Doğrudur Sultanım, hain Paşa'nın Mısır'da yaptığı yıkımı, altı ayda zor onarıp hala yola koyduk.”

Sultan Süleyman:

“Bundan böyle bu özel sohbetlerimizi sıklaştıralım ve memleket işlerinin, zamanın durum ve koşulları içerisinde düzgün yürümesini alacağımız kararlarla sağlayalım. Bize aykırı duran şeriat düşmanlarını mahvedelim.”

İbrahim Paşa:

“Sultanım, dostluğuyla onurlandırıldığım kayınbiraderim isabet buyuruyorlar. Allah beni bir kafir olarak yaratmış; Pargalı bir gemicinin oğluyum. Ama daha doğmadan anlımıza, Sultan Süleyman'a kulluk edecektir, diye yazmış. Kullukta kusur etmedik ve etmeyeceğiz de. İcabında memleket işleri konuşur, çok önemli kararlar veririz. İcabında gönül işlerinden konuşur kendisini eğlendiririz. Üç-dört yıl önceki hasodabaşı ağası olur, ol kılıkta haremde huri ve gılman seçip sunarız. Sadrazamlıkta da kulluğumuzu tam göstermişizdir; ayağının toprağı olmak sonsuz zevkimizdir. ”

O konuşurken Sultan Süleyman'ın keyfine doğrusu diyecek yoktu. Az önceki, iki beyitle aldığı karşılığın yarattığı kızgınlık çoktan geçmişti. Aklına birşey gelmişçesine birden ciddileşerek konuştu:

“Bir eksiketek valideye merhamet edüp, Fransa kralını kurtarmak için gittiğimiz Evropa savaşında, yani Mohaç'ta önceki yıl Engürüslü İanoş keferesini yenmiştik. Orada da Rumeli Beylerbeyi ve sadrazamımız olarak az hizmetler görmedin. İbrahim Ağa da İbrahim Paşa da has dostumuzdur ve kulluğu bize hep onur vermiştir. Ayrıca gönlümüzü eğlendirme ve zevklerimizi görme hizmetleri üstüne zaten eşi bulunmaz; içimizde taht kurmuştur.”

Yerinden kalkıp ortalıkta gezinmeye başladı; İbrahim Paşa da onu izliyordu. Konuşmasını aynı tonla sürdürdü:

“Ama, İbrahim Paşanın asıl büyük başarısı, Kalender eşkıyasını ezip, Anadolu'yu dirliğe kavuşturmasıdır. Evropa'da bir ufak işimiz daha olacak

önümüzdeki yıla. Ondan sonra Doğu'ya dönüp, Anadolu'daki Rafizi-Kızılbaş eşkıyasının destekçisi Acem Şah'ının işini bitireceğiz. Avrupa büyük seferi süresince ve sonrası İstanbul'da uykularımızı kaybetmiştik Kalender eşkıyası yüzünden. Ne zaman ki kesik kafası bir torba içinde önüme geldi; içime güven doldu, altımdaki tahtımın sallantısı kesiliverdi. Haydi de bana, bir daha anlat İbrahim Paşam. Onca vezirimi yiyen ve beylerimi yokeden şu Kızılbaş Kalender eşkıyasını nasıl yokettin?"

İbrahim Paşa'nın her seferinde Süleyman Padişah'ın arzusu üzerine anlattığı Kalender Çelebi ayaklanmasını ve bastırılmasını bir saray tarih yazıcısının kaleminden de izleyebiliriz:

Müneccimbaşı Ahmet Dede:

"..Süleyman Han'a, Anadolu'nun isyanlar yüzünden karıştığı arzedilince, önce Anadolu beylerbeyi Behram Paşa'yı, İstanbul'a döndükten sonra da vezir-i azamı İbrahim Paşa'yı Anadolu'ya gönderdiler...Çok şiddetli savaşlar oldu. Kalender'in adamları Mahmut Paşa'yı, Alaiyye emiri Sinan Bey'i, Amasya emiri Kocu Bey'i, Birecik emiri Mustafa Bey'i ve birçok kumandanı şehit ettiler. Osmanlı askeri darmadağın oldu. Bu olaydan sonra Kalender'in ünü her yana yayıldı. Dulkadiroğullarından çoğu onun tarafına geçtiler. Kalender'in çevresine toplananlar otuz bini buldu... İbrahim Paşa Elbistan'a doğru yürüdü, hemen hücum etmedi; adamlarıyla tartıştı. Bunlar Dulkadiroğullarının tımar topraklarını geri verip onları kendi taraflarına çekmenin uygun olacağını bildirdiler...Dulkadiroğullarına mensup askerlerin hepsi kendi yanına geçti. Kalender'in yanında üç-dört bin kalenteri kaldı...Başsaz denilen bir yaylakta yapılan savaşta Kalender öldürülüp başı kesildi. Adamlarından pek azı kurtuldu... İbrahim Paşa İstanbul'a gelince, Süleyman Han eski Has gelirlerine sekiz yüz akça ekleyip, onun servetini yirmi yük(iki milyon) akçaya çıkardı..."
(*Sahaif-ül Ahbar fi Vekayi-ül-a'sâr*)

İbrahim Paşa artık anlatmaktan bıktığı Kızılbaş Kalender Çelebi isyanını, bir daha özet geçtikten sonra şu cümleyle bağladı konuşmasını:

"Sultanım Tanrının izniyle, bir daha tekrarlanmaz bu türden eşkıyalık. Ben de size anlatarak, mübarek yüreğinizi üzüntüye salmam."

Sultan Süleyman, birden bir olayı anımsadığı için itiraz etti:

"Ne dersin sen İbrahim Paşam? Eşkıyalık kol geziyor; Anadolu dağlarında kırılan fesatlar kente inmiş görünüyor. Atamız Sultan Selim Han adına yaptırdığımız

caminin karşısındaki ve şahsan tanıdığımız asil ve zengin bir müslümanın evi soyuluyor, ailesi doğranıyor. Birkaç ay geçti aradan, eşkıya hâlâ bulunamadı. Var mı bir haber? Suçluları buldunuz mu?”

İbrahim Paşa kafası öne eğik olarak yorumlu bir yanıt verdi:

“Biraz daha zaman gerek Padişahım. Dağlardaki binlerce eşkıyayı yoketmekten daha zordur kentin içindeki birkaç eşkıyayı bulup çıkarmak. Birinciler taşların ve ağaçların içindedirler. Taşları kırıp parçalar ve ağaçları tek tek kesersen eşkıya açıkta kalır. Ama kentlerde insanların arasındadır. Halk karınlarına yüreklerine sokar da teslim etmez, bizim eşkıya dediklerimizi. Çünkü onların kafalarındaki eşkıya kavramı bizimkine benzemez. Sokaktaki halk kendi aralarında bana ve saraydaki yüksek görevlilere eşkıyalar, Padişahımıza da eşkıyabaşı demektedir.”

Sultan Süleyman bu yorumlara, şaka mı yoksa ciddi mi olduğu kuşkulu bir davranışla karşılık verdi :

“Haklısın İbrahim Paşam, şu halkın-avamın kökünü kazımalı.”

İbrahim Paşa gülerek akıllıca yorumlarını genişletti:

“O zaman kime Padişahlık edeceksin, Hünkârım? Hiç Padişah kulsuz olur mu? Halife olarak Allahın gölgesisin; ondan örnek almalısın. Kendisine şirk-ortak koşanları ve buyruklarını yerine getirmeyenleri günahkâr ilan edip, biz yöneticiler aracılığıyla cezalandırıyor. Öbür dünyada da ruhlarını zebanilere teslim ederek, katran kazanlarına attırıyor.”

Sultan Süleyman:

“Benim akıllı sadrazamım, sen hep doğruyu söylersin, çok haklısın. Suç işlemeye meyilli alt tabakadan, hatırı sayılır bir sayıda insan kafası gitmeden, bu olayları önleyemeyiz.”

İbrahim Paşa:

“Beli Sultanım, bu çok gereklidir. Hile-i şeriyye ya da örf yoluyla bir toplu kafa kesimi, şu anda bir başka olayın unutulmasına da yarayacak.”

Sultan Süleyman:

“Sanırım Oğlan Şeyh'i kastediyorsun. O çocuğu Aksaray'a, babasının memleketine göndermeğe ikna edemediniz mi daha?”

İbrahim Paşa bu kez biraz çekinceli konuştu:

“Olay çok değişik boyutlara ulaştı Sultanım. Düne kadar bazı gelişmeleri ben de bilmiyordum...”

Sultan Süleyman:

“Ne gelişmeleriymiş öyle onlar? Anlat hele. Bu çocuk boyundan büyük işler karıştırdı. Gördün mü yaptığını İbrahim Paşam? İstanbul'a geldiğinde, Pir Ali Aksarayi'nin oğlunu huzuruma bile çıkarmadan Edirne'ye uçurduydun.”

İbrahim Paşa, Padişahın alaycılığına karşı ciddiye:

“Sultan’ıma daha önce de söylemiştim, dedi; Oğlan Şeyh asıl adıyla İsmail Ma’şukî, isminin anlamına uygun olarak, ‘Aşk için’ yaratılmış. Öyle bir parlak yüzü vardı ki, bu güzel taşra gûlamı Sultanımızın gönlünü çalar diye korkmuştum.”

Sultan Süleyman güldü, ama çok doğru bir yorum yaptı:

“Beni baştan çıkaracak diye korktun. Ama çocuk bir yıl dolmadan neredeyse bütün halkı baştan çıkardı. Bir süre önce birkaç adamıyla gözhapsine almıştınız; halk arasında Şeyh'in hasta olduğunu yayacak ve arkasından da Konstantiniye’yi terkettiğini söyleyecektiniz, n'oldu?”

İbrahim Paşa:

“Hünkârım Ma’şukî'yi çok seven ve va'zlarını kaçırmayan ayak takımını galeyene getirmemek için uyguladığımız plan yürümedi. Oğlan Şeyh bir hafta boyunca, tekkeyi kuşatmış güvenlikçilerin arasından görünmeden çıkmış ve va'zlarını sürdürmüş camilerde...”

Sultan Süleyman şaşırılmış durumda sordu:

“Peki nasıl çıkmış hiçkimseye görünmeden?”

İbrahim Paşa:

“Halk arasında iki söylenti yayılmış durumda.”

Sultan Süleyman:

“Giderek öfkemi artırmaya başladı şu oğlan. Neymiş söylentiler?”

İbrahim Paşa:

“Kureyş kâfirleri tarafından evi sarılmış peygamber efendimiz Muhammed'in yaptığı gibi, üzerlerine bir avuç toprak okuyup serpermiş. Böylece oradaki herkesin gözlerine bir perde iner ve kendisini göremezlermiş. İkinci söylenti ise daha bir olağanüstü; kuş olup pencereden çıkar gider, göklerde biriki dolandıktan sonra yere inermiş. Arkasından kuş donundan silkinip Oğlan Şeyh olarak va'zlarını veriyormuş.”

Sultan Süleyman oldukça öfkeli konuştu bu kez:

“İbrahim Paşaaa! Şu Oğlan Şeyh inan bana devletim için, Zünnun ve Kalender kızılbaşlarından, o zındıklardan bile tehlikeli. Çünkü beyinlerde yerleşmiş düşünce ve inançları değiştirmeğe yönelik sözler ediyor. Bu yaşta bu bilgi ve bu cüretle halk onu Mehdi görmeye başladı. Söylediklerinin hepsi de şeriata aykırı. Hatırlasana, seninle kılık değiştirerek bir kez dinlemiştik Ayasofya'daki va'zını. Şeyhülislam nerede, ne diyor? Kuşatılmış tekkesinden bir handa kalıyormuşçasına öyle rahatça girip çıkıyorsa, bir yolunu bulmuş demektir. Cahil halkın arasına da keramet olarak yayılıyor. Bu oğlan, Padişahla ve devletle alay ediyor alay. Tiz mahkemesi görüle. Bu gidişle elinizden de kaçacak.”

İbrahim Paşa, Padişah'ın öfkesine karşın telaşsız karşılık verdi:

“Şeyhülislam İbni Kemal buyruklarınızı bekler Sultanım. Oğlan Şeyh'e gelince, tam tersine kaçmıyor. Saklanmayı bile reddetti; öldürünüz beni, ölümden korkum yok, diyor. Ölümle yüzyüze geldiğinde göreceğiz cesaretini. Hilesi de ortaya çıktı, kadın kılığında girip çıkıyormuş meğer. Kalenderhane sokaklarından birinde yandaşlarıyla konuşurken tutuklandı. Ferah tutun yüreğinizi hepsi de zindanın karanlığında sonlarını bekliyorlar.”

Sultan Süleyman oturduğu taht koltuktan kalkarak yüksek sesle buyruklarını bildirdi :

“Oğlan Şeyh yargılanmalı; topla Divan-ı Humayunu. Rumeli ve Anadolu kazaskerlerini çağırman bile gerekmez. Söyle Şeyhülislam Kemal Paşazade'ye elini çabuk tutsun. İstanbul kadısı Ebusuud efendiyle Eyüp kadısını da çağırabilirsin; tanıkları ve güçlü kanıtlarıyla gelsinler. Açıkça söylüyorum: Eğer geçen yılki, İsa'nın Muhammed efendimizden üstün olduğunu iddia eden Kabız sapkınının duruşmasındaki gibi, bu tüysüz oğlanın savunması karşısında da apışır kalırlarsa, kendi boyunları gider. Aman İbrahim Paşam, çok dikkatli olunmalı bu duruşmada. Halk tabakasının ona olan sevgi ve bağlılığını azaltacak söylenti ve haberleri yaymaya hemen başlamak gerek. Ya da

yaratılacak bir olayla, dehşet salınmalı halk arasına ki, unutsun İsmail Ma'sukî'yi.”

İbrahim Paşa:

“Birincisi yapıldı bile Sultan'ım. Şeyh İsmail Ma'sukî'nin kadın kılığına girerek, erkek aşğını ziyarete gidip geldiği ve suçüstü yakalandığı anlatılıyor Konstantiniye'nin her yanında. Kısa bir zaman sonra unutulacaktır Sultanım Efendimiz, siz de unutunuz!”

Sultan Süleyman içi rahatlamış durumda gülerek şakasını geçti:

“Hayır, hayır İbrahim Paşam, has dostum benim. Onu unutamiyorum ve unutamiyacağım da. Şu akıllı ve güzel yüzlü oğlanın, duruşmadan önce bir kere tezgâhımdan geçmesini isterdim.”

Artık hava tamamıyla değişmişti. İbrahim Paşa da güldü ve “çok ömürsün Sultanım,” dedi. Padişah hâlâ gülmekteydi. Sadrazam aklına gelen Padişah'a keyif verecek bir durumu açıkladı:

“Huzur-u âlinize girmeden önce, eski dostum Haremağası ile karşılaştım, konuştuk biraz. Sultanımın zevkine layık onbeşlik bir cariye satın almış esir pazarından. Onu ve adını söylemediği bir paşanın hediyesi, aynı yaşlarda bir oğlanı üç aylık eğitimden geçirmiş. Onları benim huzura sunmamı diler..”.

Sultan Süleyman arzu dolu bir özlem içinde, “tıpkı eski günler gibi ne güzel, dedi. Aman dikkatli ol Hanım Sultanın hafiyeleri duymasın, hemen ulaştırırlar. Sonra zavallı güzel mahlukların bir daha yüzünü göremem. Güzellerden sözettin susattın beni İbrahim Paşam. Bir beyit düştü aklıma. Onu dinle de ondan sonra dilberlerimi getirmeye git!

Hun oldu bu gönül huri vü gılman ister

Piştî nâr oldu lâkin evvel ab-ı cam ister”

Sultan Süleyman Susamış Su İstiyor Ve Seyyar Satıcıların Katline Ferman Veriyor

Sadrazam İbrahim Paşa beyite ilişkin takdir duygularını jestleriyle gösterdi ve arkasını dönmeden geri geri giderek Hasoda'dan çıktı. Osmanlı Sarayında Padişahın soyunup giyinmesi, yemek yemesi, su içmesi, tuvalet gereksinimini gidermesi, hanım sultan ile buluşması veya bir cariyenin sunulması hep birer

tören çerçevesinde uygulanmakta ve hizmet eden kapıkullarına bol keseden paralar dağıtılmaktadır. Sultan Süleyman, Sadrazam'a bir beyitle anlattığı susuzluğunu "Suuuu!" diye bağırarak dışavurdu. Osmanlı Sarayı'nda, Enderun yönetiminin sırlarını, iç ilişkileri öğrenmiş bir Padişah'ın güncel yaşamındaki törenlere bizzat tanık olmuş Fransız gezgin Jean Baptiste Tavernier'in kaleminden Sultan Padişah'ın su içme törenini okuyalım:

Jean Baptiste Tavernier: "...Padişah, 'Suuu!' diye bağırdığında Hasoda görevlisi anında iki kiler görevlisine işaret verir. Onlardan biri Kilercibaşına doğru Suuu! diye bağırır. Öteki görevli Hasoda kapısına gidip, veznedardan on altın alır bahşiş olarak dağıtılmak üzere. Padişahın istettiği su, altın ya da porselen fincanda getirilir. Hemen büyük bir altın tabağın içine konur. Akhadımağası kilercibaşının yanında yürüyen iki kiler görevlisi onu koltuk altlarından tutarlar. Çünkü kilercibaşı altın tabaktaki su dolu fincanı, kolları havada kafasından yüksekte tutmaktadır. Onları izleyen kiler görevlileriyle birlikte, büyük bir törenle Padişaha su götürülür. Padişah odasının kapısına vardıklarında, en eski iki hasoda görevlisi kiler görevlilerinin yerini alıp, kilercibaşını huzura götürürler. Padişaha suyu diz çökerek başı üzerinde sunar. Padişahla bir iş konuşmak istediğinde, fincanı ve tabağı kapıda bekleyenlere ulaştırmaları için yanındakilere verir ve Padişahla o süre halvet olurlar..." (Nouvelle Relation de L'Interieur du Serrail du Grand Seigneur/Ulu Sultan Sarayında Yeni Dahili İlişkiler)

Sultan Süleyman yukarıda anlatılan tören düzeni içinde suyunu içip, Kilercibaşını dinledikten sonra bağırdı:

"İbrahim Paşaaa! İbrahim Paşaaaam! Buldum, buldum dersaadet Konstantiniye halkına dehşet salacak ve Oğlan Şeyh'i unutturacak olayı bulduuum!"

Olayın ne olduğunu ve İstanbul halkını nasıl bir dehşet ve korkuyla sarsacağını aynı saray tarihçisinden (va'ka-nüvis) dinleyelim:

Müneccimbaşı Ahmet Dede: "O yılın altıncı ayında zenginlerden birinin, Sultan Selim Han camisinin yakınındaki evine, bir gece hırsızlar girdi. Ev sahibinin bütün ailesini katledüp, evde buldukları herşeyi alıp götürdüler. Fakat hırsızların hiçbiri yakalanamadı. Bu sıralarda rey ehli olan bir kapıkulu huzurda, 'Sultanım bu çeşit kötülükleri ancak gündüzleri süt, yoğurt, zerbavat gibi şeyler satmak bahanesiyle mahalle ve sokak aralarında dolaşan işsiz güçsüz kâfirler yapar' diyerek fikrini beyan etti."

“Bunun üzerine Süleyman Han, sokak aralarında dolaşan bu satıcıların yakalanmasını emir buyurdular. Sekiz yüz kişi yakalandı. Bunlar, şer'an katledilmelerini gerektiren hiçbir delil olmadığı halde, ya asılarak ya da boyunları vurularak öldürüldüler!” (Sahaif-ül Ahbar fi Vekayi- üla'sâr)

Etmeydanı'nda Bir Sokakta Oturan İki Kapıkulundan Biri

Konstantiniye'nin tanınmış ve kalabalık semtlerinden Etmeydanı mahallesinin Arnavut kaldırımlı Havlucu sokağı sabahın erken saatlarında seyyar satıcılarla dolar taşar. Sütçü, yoğurtçu, zerzavatçı, kavuncu-karpuzcuların sesleri birbirne karışır. Hiçbir sokak sâkini bu seslerden rahatsız olmaz. Özellikle ev kadınları çok memnundurlar, çünkü kocalarına ve çocuklara yapacakları yemeklerin malzemesi için sıkıntı çekmezler. Genellikle aynı gezgin satıcılar gelirdi sokağa. Ev kadınları onların, onlar da müşterilerinin adlarını biliyordu. Sokağın iki yanında sıralanmış tek katlı, iki veya üç katlı ahşap evlerin cumbaları ve pencerelerinden sarkan iplerin uçlarına bağlı zembiller, büyük ve küçük sepetlere arzu edilen alışveriş malzemesi doldurulur; pazarlık edilerek üzerinde anlaşılan veya bilinen fiyatların karşılığı akçeler sepetin içinde düğülü mendil veya bez parçalarından alınırdı. Pencereler veya cumbalardan feraceli, yüzü peçeli kadınlar seslenip yoğurtçuyu sütçüyü çağırır veya zerzavatçıya, kavuncuya-karpuzcuya el edip sepetini doldururdu. Dolduruken birbirlerinin ve ailelerinin hal ve hatırlarını sorarak ahbablık ederlerdi.

Gezginci sokak satıcılarının kadın müşterileri dışında ahbablık ettikleri sokak bıçkınları delikanlılar, diğerleri ise çocuklardı. Bıçkınlar bu satıcılarla çok iyi geçinir, hatta onları diğer sokakların bıçkın çetelerinden ve satıcılarından korurlardı. Bıçkınlar sokak içinde zincir sallayarak, bıyık bükerek gezinirken gözkoydukları kızlara kadınlara bu satıcılar aracılığıyla haber ulaştırır; onların kendilerini beğenip beğenmediklerini, isteyip istemediklerini öğreniyorlardı. Bazan aşknameler, ayna, ipek mendil veya saç tarağı gibi armağanlar gönderilirdi . Kısacası bir çeşit çöpçatanlık hizmeti sunmaktaydı sokak satıcıları delikanlar ve yetişkin kızlara.

Sokakta oynayan erkek çocuklar sokak satıcılarıyla, onların bıyıkları sakalları ve kıyafetleriyle dalga geçer; onlar üzerinden laf atar, maniler düzerek kendilerini kızdırırlardı. Zerzavatçılar ve meyva satıcıların küfelerinden arada bir meyva sebze aşırıdıkları da olurdu. Satıcılar çocukların bu yaramazlıklarına aldırış etmezlerdi. Çünkü çocuklar çoğu kez satıcılarla, özellikle müşteri kadınlar arasında ilişkiyi de sağlardı. Beklediği satıcının geldiğini duymayan, evinin

penceresinden bakmasın1a izin verilmeyen kadınlara çocuklar haber verir ve almak istediklerini satıcıdan onlara taşırdı. Bu arada hem satıcıdan hem müşteriden bu hizmetleri karşılığında birkaç akçe alan çocuklar da yok değildi.

Fatih camisi yönünde uzanan yokuşta bulunan Havlucu Sokak'ta yaşayan sakinler arasında, diğer mahallelerde olduğu gibi tek tük saray kapıkulu da vardı. Bu kişilerin çoğu bir çeşit sokağın padişahı, sadrazamı veya vezir paşaları gibi davranıyor. Mahallenin ya da sokağın sahibiymiş, komşuları da onların kullarıymışçasına tepeden bakıyor ve buyruklar yağdırıyorlardı. Bu sokakta da sarayda Padişah'ın en yakınında bulunan, birbirine rakip ve "rey ehli" iki kişi oturuyordu. Biri sokağın mahalleye adını veren Etmeydanı'na yakın alt ucunda, diğeri Fatih camisine yakın üst ucunda; birer saray yavrusu taş konaklarında yaşamaktaydı. Kilercibaşı ile Peşkircibaşı'ydı bu kişiler. Sarayda kul, ama konaklarında birer sultan idiler sanki; çok sayıda kulları, cariyeleri, atları, arabaları ve bahçıvanları vardı. Hem evlerinde hemde sokakta oturanların kendilerine 'Paşa Hazretleri!' diye çağrılmalarını emretmişlerdi.

Kilercibaşı öbüründen daha katı ve acımasızdı. Evine geliş ve saraya gidiş saatlarında sokaktan geçen iki atlı süslü arabasının önünde yerlere kadar eğilip "hayırlı sabahlar, hayırlı akşamlar Paşa Hazretleri!" demeyenler asesbaşları tarafından huzurunda falakaya çekiliyordu. Bu saray kapıkulu seyyar sokak satıcılarından nefret ediyor. Eğer kendi sokağı dışında bile herhangi bir yerde kazara birine rastlasa arabasını durdurup, sırtındaki küfesini, sırığına asılı ciğerleri, güğümündeki sütü yerlere saçarak üstünde tepinirdi. Ona göre genelde mahallelerin, özelde Havlucu Sokağın düzeni ve güzelliğini bozan; kavga ve gürültü çıkaran, hırsızlık yapan, yaralama ve cinayetlere sebep olan büyük çoğunluğu taşradan gelmiş bu kaba görünüşlü sokak satıcılarıydı. Öyle ki, araştırmasını bile yaptırdı; İstanbul sokaklarında dolaşan bine yakın seyyar satıcı varmış. Bunlar temizlense İstanbul kurtulurdu ona göre. Bunun tek yolu bir yolunu bulup Padişah'a arz etmektir. Her ne kadar rey ehli bir kapıkulu olarak Padişah'ın kulağına bazı düşünce, temenni ve taleplerini her fırsatta fısıldama hakkı olmasına rağmen, yerine getirilmesi Padişah'ın iradesine ve onun soruşturması ve Sadrazama danışmasının sonuçlarına bağlıydı.

Kısacası özellikle kendi sokağında ali kıran başkesendi Kilercibaşı! Bazan Edirne Taşlık Medresesi öğrencisi olan yeğeni ziyaretine gelirdi Kilercibaşı'nın. Onunla birlik olduğunda, ona örnek olsun diye daha da zalimleşir, arabayla yolunu uzatarak satıcı avına girişirdi. Havlucu Sokağında oturan halkın her türlü ihtiyaçlarını gideren gezginci satıcılar, Kilercibaşı'nın geliş gidiş saatlarında

birdenbire ortalıktan yiterler; durumu bilen sokak sakinleri, hangi evin kapısı önündeysen kapı açılır ve satıcı avluya alınır. Sokakta sadece bir iki tane bakkal, manav bulunması ve mallarını pahalıya satması yüzünden, ayaklarına gelen sokak satıcılarının hem taze ve hem de ucuzluğu tercih nedenleriydi. Sokakta alışveriş yapmayan, saraydan çoğu kez aşırıp getirdikleriyle lüks içinde yaşayan Kilercibaşı ailesinin kuşkusuz hiçbir sorunu yoktu. Kilercibaşı yaşadığı sokağa girdiğinde satıcılar “hişt, pişt!” diye sesler çıkararak birbirlerine anında haber verir; böylece hiçbir satıcı sokakta görünmezdi asaray kapıkulu evine girene ya da sokaktan çıkana dek. Nevar ki, Kilercibaşının kendisinin sokağa geliş-gidiş saatlarında onların gözden kayboldukları ve diğer saatlarda sokakta serbestçe alışveriş yapıldığı kulağına ulaşmıyor değildi. Bu yüzden kendisine bazı bahaneler bularak ya da saraydan aldığı izinle bir iki kere farklı saatlarda sokağa girerek sütçü, yoğurtçu ve zerbavacı seyyar esnaftan birkaçını yakalamış. Adamcağızların ürünlerini yerlere serip çiğnediği yetmiyormuşçasına bir de falakaya yatırmıştı. Kuşkusuz bu yüksek makamdaki saray kapıkuluna hiçkimse bir şey diyememişti. İşte o zamandan beri Havlucu sokağı sakinleri ve satıcıları aralarında çok iyi örgütlenmiş ve birbirlerini anında haberdar ederek, önünde buldukları evin kapısından içeri dalıp gözden irak oluyorlardı. Bir daha da tuzağına düşmediler Kilercibaşı'nın. Böylece o da arabasından bir yakını veya konuğu varsa, sokakta sağladığı disiplini onlara ballandıra ballandıra anlatırdı. Herşeye rağmen, bu ayak takımının kendisine bir oyun ettiklerine dair içinde bir kuşku vardı. Yine de sadece Havlucu Sokaka'ta değil, tüm İstanbul'un sokaklarında bu disiplinin sağlanması gerekiyordu. Bu nedenle Selimiye mahallesinde Padişah'ın bir ahabının evinin soyulması ve ev sahiplerini öldürülmesi haberi sarayda yayıldığında kafasında bir şimşek çakmış ve hâlâ suçluların bulunamamış olması da onu kamçılıyordu Dersaadet'i sokak satıcıları ayak takımından temizletmek için. Bir kaç gündür Padişah'ın her su içişinde, rey ehli ayrıcalığını kullanarak bu suçları işleyenlerin kesinlikle sokak satıcıları olduğunu Sultan'ın kulağına fısıldamak istemişse de cesaret edememişti. Padişah'la Sadrazam'ın hasodada yüksek sesle konuştukları gün, kapı önünde beklerken kulağına çalınan “İstanbul'u dehşete düşürecek, korkutacak bir olay gerekli” sözüyle, artık tam zamanıdır kararını almıştı. Padişah'ın hangi saatta su içeceğini bildiğinden çoğu kere kapıya yakın beklerdi. Başilahtarğa'nın ve diğer görevlilerin o an için orada bulunmayışından yararlanarak kapıya çok yaklaşmış ve içeriden dışarıya taşan sesleri dinlemişti. Üstelik Kalenderhane mahallesindeki gezginci esnafın Ma'sukî'nin müritleri olarak toplanıp içeri tıkıldıklarını da bu şekilde öğrenince, suyunu içtikten sonra Padişah'a ihbarını arzetmiş ve aynı zamanda tüm sokak satıcılarının Oğlan

Şeyh'in bozguncu müritleri olduğunu da eklemişti. Kilercibaşı, Hasoda'dan çıkarken Padişah'ın Sarazam'ın arkasından "buldum İbrahim Paşa'm buldum...!" haykırışını duyunca hafif gülümsemiş ve o gün içi huzur dolu, konağına döndü ve rahat bir uyku çekti. Sabahleyin değişik bir saatta evinden sokağa çıktı ve Havlucu sokağında sanki büyük bir yas varmış gibi geldi ona. Herkes birbiriyle fısıldaşıyordu. Arabanın penceresinden kolunu dışarı uzatarak, tam yanından geçen bir gencin ensesinden yakalayıp sordu:

"Sokakta asayiş berkemal gözükyor da bu fısıldaşmalar ne bre çocuk?"
Korkudan titreyen genç güçlkle yanıt verdi:

"Dün öğleden sonra Şehrin bütün sokaklarındaki seyyar satıcıları toplamışlar; bütün gece Etmeydanı'ndaki kasaphanenin yanında tam sekiyüz satıcının kafasını kesmiş cellatlar. Kanları kasaplık hayvanların kanlarına karışmış..."
Kilercibaşı sinsi gülümsemesiyle arabacıya hızlı sür işaretini verdi. Tam sokağın ortasındaydılar. Evlerden birinin penceresinden görünmeyen bir kadının sesi yükseldi:

"Kaaaatil kapıkulu! Katil Kilercibaşı! Satıcılarımızın katili sensin! Sen onları ihbar ettin!"

Aynı anda bütün evlerden "Kaaatil! Kaatil Kilercibaşı! Allah belanı versin saray kapıkulu, Padişah goygoycusu kaatil...!" haykırışları gelmeye başladı. Yüzü sapsarı kesilen Kilercibaşı bu çığlıkları, haykırışları duymamak için elleriyle kulaklarını kapattı. Arabacı atları kırbaçladı, at arabası kaldırım taşlarında kıvılcımlar çıkararak hızla sokaktan çıkıp uzaklaştı.

Ma'sukî Duruşması Öncesi ve Duruşma Üzerinde Notlar

Osmanlıda merkezi hükümet kuvvetlenip, Bizansın ortodoks ve Doğu'nun teokratik devlet anlayışı tam yerleşince, artık Şeriatın Sünni dogmatizmine aykırı inançlar yaşatılmamak üzere baskı altına alındı. Çünkü egemenlik, Sünni anlayışa dayanıyordu ve bu dogmatizme göre yönetilen devletin kanun yorumcuları ulema da sistemi kuvvetlendirmek için ellerinden geleni yapacaklardı. Böylece Sünni inanç ve anlayışa aykırı düşünenlere yaşama hakkı tanınmamıştır. Örneğin Sultan Süleyman'ın altıncı saltanat yılında hem de ulema sınıfına mensup Molla Kabız adlı bir bilgin, İsa'nın peygamberliğini Muhammed'e eşdeğer ya da ondan makbul saydığı için yargılanmıştı. Ancak birinci yargılamada mahkeme üyelerini altettiğinden katledilemeyince, Padişahın müdahalesiyle bir kez daha yargılandı ve Sünni İslamın Hanefi fıkhı

ve inancına aykırı hareket ettiğine dair Şeyhülislam İbn Kemal'in fetvasıyla kafası kesildi.

Molla Kabız'ın iki kez yargılanması gösteriyor ki, Sünni İslam düşüncesine aykırılıkla işlenen dinsizlik suçundan kelle kurtarmak mümkün olmuyor. Kabız Divan-ı Hümayun'da sadrazamın ve kafes ardındaki Padişahın huzurunda, iki divan üyesi Anadolu ve Rumeli kazaskerini yüksek bilgi ve savlarıyla susturarak davayı düşürmüştü. Bazı tarihyazıcıların bilgisine başvurduğumuzda olay daha iyi aydınlanır:

Örneğin Nevizade: *“Molla Kabız bazı ilimleri biliyordu. Ancak bilgisi ve becerisi o sapıklık tutkusuna zehir oldu. Akli kendisine köstek oldu”* derken gerçeği dile getiriyordu; Sünni- İslam dışı bilgiler ve olaylara akılla, akilyürüterek yanaşma dinsizlikti. Çünkü akıl ilim değil, nakl ilim geçerliydi.

Peçevi Tarihi'nde, birinci duruşma sonunda Padişahla sadrazam İbrahim Paşa arasında geçen şöyle bir konuşma görülür:

“Padişah: ‘Bir dinsiz bizim divanımıza gelir ve büyük peygamberimizin yüce şanına leke sürecektir saçmalar söylemeye güç bulur. Üstelik susturulamaz. Buna sebep nedir?’ Sadrazam:

‘Ne yapabiliriz? Kazaskerlerimiz dinsel konularda yeterli bilgilere sahip değiller ki, o lanet adamı susturup konuşamaz edebilsinler...’ diye yanıtlayınca Padişah:

“ilim yalnız kazaskerlerin tekelinde olan birşey değildir. Sabah, müfti ile Kabız hazır olsunlar. Ve bu yargılama yeniden yapılsın!.. diye buyruk verdi.”

Olay bütünüyle siyasi ve toplumsal sarsıntılar yaratacak güçteydi. Şeriat bağnazlığı ve zulmüne karşı çıkarken Molla Kabız, imparatorluğun hatırı sayılır yoğunluktaki Hristiyan tebasını, destek olarak kullanıyordu İsa peygamberin üstünlüğünü ileri sürerek.

Molla Kabız'ın katlinden sonra henüz bir yıl geçmeden İsmail Ma'sukî olayı Edirne ve İstanbul'u sarmış; farklı ve çok önemli boyutlarda gelişmişti. Bilindiği gibi Pir Ali Sultan Aksarayı, oğlunu Sultan Süleyman'ın isteği üzerine, onun koruması altına Dersaadet'e göndermişti. Şeriat mahkemeleri duruşmalarında suçlanan kişinin kendini kurtarabilmesi için, üç savunma ifadesi biçimi vardır:

- 1) Söylemiş olduğu sözleri yorumlayarak tevil eder, yani tam tersine çevirerek,
- 2) “Nakli küfür, küfür değildir” ilkesinden yararlanmak amacıyla sözlerin

kendisinin olmadığını ıspatlayıp, 3) ya da tövbe istiğfar etmekle kendini kurtarır. Ancak ne varki uygulamada dinsizlik; mülhid, rafizi ve kızılbaşlık gibi dinsel sapkınlık olarak nitelenen suçların(!) bağışlanması hemen hiç görülmemiştir.

İsmail Ma'sukî'nin yargılanmasında Süleyman Padişah, Molla Kabız'daki başarısızlıklarından ötürü, kazaskerleri duruşmaya çağırtmamış. İlk aşamada Şeyhülislamı tayin ederek, mahkemenin bir an önce bitirilmesini arzu etmişti. Edirne ve İstanbul'da Oğlan Şeyh'i tutan ve ona inanan her sınıftan binlerce insana gözdağı vermek, yandaşları sindirilmek istendi. Bir bakıma yönetim, genç İsmail Ma'sukî'nin kişiliğinde, bir-iki yıl önce Anadolu'da Baba Zünnun ve Hacı Bektaş soyundan Kalender Sultan önderliğindeki onların adlandırılmasıyla Rafizi Kızılbaşların başkaldırısının fikir olarak dağdan-kırlardan kente inmesi gibi değerlendirilmiş. Kısa süren özel Divan-ı Hümayun duruşmasıyla, yeni İstanbul kadısı Ebusuud'un suçlamaları ve altı tanığın aleyhinde verdikleri ifadelerle dayanarak Şeyhülislam ibn Kemal Paşazade, henüz yirmisine bile basmamış İsmail Ma'sukî'nin katli için şeriat fetvası verecekti. Sultan Süleyman ile Sadrazam İbrahim Paşa başbaşa verip bu kararı almışlardı. Zaten sekizyüz kişinin bir gecede katledilmesiyle İstanbul'a korku ve dehşet salınmış; bu korkuyla Ma'sukî hakkında yapılan sık sık aşıklarıyla buluşan civelek oğlan kara propagandası müritleri arasında daha da etkili olmuş bulunuyordu. Bir yolunu bulup zaptiyelerin ellerinden kurtulmuş olan Şeyh Yakup Helvacı ve Pir Ahmet ile Sârbân Ahmet gizliye bu propagandanın yalan olduğunu anlatmaya çalışıyorsa da korku dağı değilse bile koca kenti sarmıştı bir kez. Zindanda yatan Oğlan Şeyh İsmail Ma'sukî'nin adını hiç kimse ağzına almaya cesaret edemiyordu. Şimdi artık Oğlan Şeyh'in duruşması ve Divan-ı Hümayun mahkemesi başkanı ve üyelerini yerden yere vuran, Padişah'ı hop oturtup hop kaldıran savunmasına geçebiliriz.

Bab-ı Âli Divan-ı Hümayun Mahkemesin'de Şeyh İsmail Ma'sukî Yargılanıyor

Bizzat Padişah'ın başkanlığında önemli devlet işlerini görüşmek üzere toplanan divana Divân-ı Hümayun deniyordu. Divân-ı Hümâyun önceleri Divanhane'de toplanırken, Fatih zamanında Topkapı'da; Sultan Süleyman ise Kubbealtı denilen salonda toplamaya başladı. Bu kurumun devletin ilk yıllarında nasıl kurulup geliştiğine dair kesin bilgi bulunmamakla birlikte, Osman Bey zamanında ortaya çıktığı sanılmakta. Olasıdır ki, Anadolu Beyliklerindeki divanın bir benzeri olmalıdır. Babasının yerine geçen Orhan Bey döneminde

divanın varlığı, Âşık Paşazâde'nin "Orhan zamanında devlet adamlarının, yani divan üyelerinin burmalı tülbetten yapılmış sarık sardıkları" ifadesi varlığına kesinlik kazandırmaktadır. Osmanlıda divan, daha sonraki hükümdarlar döneminde gelişerek devletin en önemli organları arasında yer aldı. Divân-ı Hümayun deyişi ilk kez Fatih zamanında kullanılmaya başlanmıştır. XV.yüzyılın sonlarından itibaren, II.Bayezid ve I. Selim dönemlerinde gelişimini sürdüren Divân-ı Hümayun'un bürokrasisi daha da artmış XV.yüzyılda, özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde tam kurumsal yapısına kavuşmuştu.

Divan Fatih'in ilk saltanat yıllarına dek her gün toplanır; sabah namazından sonra başlar öğleye değin sürerdi. XV.yüzyılın ortalarından itibaren toplantılar haftada dört güne (Cumartesi, Pazar, Pazartesi ve Salı) inmiş; Pazar ve Salı ise arz günleri olarak sabitlendi.

Divân-ı Hümayun hangi din ve millete mensup olursa olsun, hangi sınıf ve tabakadan bulunursa bulunsun herkesin başvurusuna açıktı. Yönetimsel, siyasal, yargılama, örfî işler ve diğer işler de başvuru, şikâyet veya görülen lüzum üzerine ya da itiraz nedeniyle, temyiz suretiyle burada incelenir değerlendirilirdi. Kısacası tüm davacılar için divan kapısı açıktı. Divanda önce halkın dilek ve şikâyetleri dinlenir, sonra devlet işleri görüşülüp karara bağlanırdı. Divân-ı Hümayun'dan çıkan kararlara "hüküm", "ahkâm defterleri"ne sırasıyla yazılırlardı.

Osmanlı yönetiminin ayrıntılarını anlamak için biraz daha divan ve genişletilmiş biçimi Divan-ı Hümayundan kısaca sözetmek yerinde olacak. Divanda yönetim, askerî; ve örfî işler sadrazam; malî işler defterdar; arazi işleri de nişancı tarafından görülürdü. Divan müzakereleri ruznâme (günlük, gündem) göre yapılırdı. Toplantı bittikten, maliye hazinesi ile defterhane sadrazamın mührüyle mühürlenip kapandıktan sonra çavuşbaşı elindeki asayı yere vurarak divanın sona erdiğini bildirirdi. Divandan sonra Yeniçeri ağası Padişah tarafından kabul edilerek ocak hakkında bilgi alınırdı. Ondan sonra kadıaskerler huzura girip kendileriyle ilgili işleri arz ederlerdi. Arkasından sadrazam ile vezirlerle hep birlikte yemekte buluşuyorlardı. Bu usul Fatih Sultan Mehmet zamanında kaldırılmıştır. Divan işlerinden başka o gün işleri için divana gelmiş bulunan halka da din ve milliyet ayırdetmeksizin yemek verilirdi.

Divan daha sonra Divan-ı Hümayun adını alarak devlete ait siyasi, idarî, mal, ve zamanla askeri işlerin de görüşüldüğü, incelenerek karara bağlandığı devletin en

yüksek başvurulacak yeri oldu. Divan-ı Hümayun'da yetkiler şöyle temsil edilmekteydi:

Sadrazamın padişahın vekili olarak egemenlik hakkını, kadıaskerlerin yargıyı, defterdarların maliyeyi ve nişancıların ise örf (adet ve geleneklerin tümü) hukukunu temsil ettiğini görmekteyiz. Yine yürütme gücünün diğer temsilcileri kubbealtı vezirleri Rumeli Beylerbeyi, Kaptan-ı Derya ve Yeniçeri Ağası'dır. Devletin merkez örgütündeki ana bölümleri temsil eden en yetkili kişilerin toplandığı bir kurul olarak Divan-ı Hümayun, Padişahın bütün yetkilerinin birarada bulunduğu üstün bir organdı. Böyle bir gücü bünyesinde bulunduran Divan-ı Hümayun devletin, iç ve dış siyasetinin belirlendiği en yüksek kuruldu. Divan-ı Hümayun aynı zamanda adlî ve idarî yüksek mahkehemeydi. Bireylerin divana yaptıkları başvuruları inceleme, hukukî anlaşmazlıkları çözüme kavuşturma, yargılamalar sonucu cezaların uygulanması ve infaz görevleri arasındadır.

İşte imparatorluğun bu denli önemli kurumu olan Divan-ı Hümayun'un Ma'sukî davasıyla ilgili Padişah'ın Sadrazam İbrahim Paşa'yla birlikte atadığı üyeler Kubbealtı'nda yerlerini almışlardı. Pazartesi gününün sabah saatlarıydı. Asıl salonda hizmetliler ise iki kâtip rahlesi, mahkeme başkanı, Şeyhülislam, kadılar, sanık ve tanıkların önceden yerlerini hazırlayıp mahkeme düzenine soktuktan sonra dışarı çıkmış bulunuyorlardı. Duruşma başlamadan önce Sultan Süleyman ile İbrahim Paşa, Padişahın divanı izleme bölümünde, yani kafes ardındaki odada konuşmaktaydı. Hem yapılacak duruşma hem de Oğlan Şeyh'in son durumu hakkında Padişah bilgilendiriliyor ve karşılık ayakta tartışıyorlardı:

İbrahim Paşa:

“Huzur murafaası gibi bir yüzleştirme yaptırmaya gerek görmedim Sultan'ım. İkinci kez görülecek bir dava da değil bu. Onun için bir alt mahkemeden üst mahkemeye taşımaktan kaçınmaktır muradım. Divan-ı Hümayun'da bu özel yüksek mahkemeye defteri dürülecek Oğlan Şeyh'in.”

Sultan Süleyman kafes ardından dışarı bakıp konuştu:

“Sen işini bilirsin İbrahim Paşam. Elbette ki, mahkemede Şeyhülislam'la birlikte hiç olmazsa iki Kadı'nın bulunması iyi oldu. Umarım bütün tanıklar, sanık için gerçek Şer'î suç delillerine sahiptirler?”

İbrahim Paşa:

“Elbette Sultanım. Reisü'l Küttab (Başkatiplik) aracılığıyla gereken her türlü buyruklar verildi kadılara. Öğrendiğime göre şeyhler, dervişler ve hacılardan tanıklar bulunmuş. Özellikle Ebusuud Efendinin bu işi iyi yapacağından eminim.”

Sultan Süleyman alaylı bir biçimde sordu:

“Birkaç aydır zindandaydı Ma’şukî. Yine kuş olup uçmamış mı kule mazgallarından?”

İbrahim Paşa gülerek yanıtladı bu soruyu:

“Kanatları çoktan kırıldı Oğlan Şeyh'in. Zindanda tek yaptığı, kendikendine bağırarak konuşmak ve şiir okumak. Deliler gibi karanlıkta gezinerekten beyitler söylüyormuş. Dinleyen zindan görevlilerinden biri yazmış bana getirdi; zindanın karanlığında ruşen-i Şems (güneş ışığı) sayıklıyor belliki...”

Sultan Süleyman: “Getirseydin. Görmek isterim o şiiri.”

İbrahim Paşa: “Sultanım, getirmez olur muyum o deli saçmalarını!”

Sultan Süleyman: “Oku öyleyse ne duruyorsun?”

İbrahim Paşa Ma’şukî'nin, Şeyh Safi'nin *Safvat us Safa*'da anlattığı ve kendisinin şiirleştirdiği bir tasavvufi öyküden bir bölümü aşağılayıcı bir tonla okudu:

“Oldu bir nice veli bir yere cem
Yaktılar ortaya bir ruşen-i şem

Yalnız şem' ile bu cümle rical
Vahdet ü kesreti gösterdi misal

Birisi eyledi birine sual
Dedi ey mürşidi eşraf-ı rical;

Kalb-i mümin gibi şem'a acaba
Nereden geldi ola nur ü ziya?

...

Şem söyündü, ziya oldu nihan,
Nereye gittiğini eyle beyan!

Ahsen-i vechile ol kân-ı savap
Verdi remz ile sualine cevap

Anladın mı ne acaba ey gafil;
Ne demek oldu bu emri müşkil?”

Sultan Süleyman, başlangıçta şiiri hayran hayran dinlerken, girdiği kendinden geçmiş görüntüsünü anında terkedip ikiyüzlülük içinde bir yorum getirdi:

“Bu beyitlerde anlattığı hikaye ile Allahı inkâr ettiği gibi, ulemaya da çok büyük hakaret var. Gerekirse manzumenin tamamını bul ve benim adıma delil olarak duruşmada ortaya sürersin. İbn Kemal bunun Şer’î Şerif’e aykırılığını hemen görecektir. “

İbrahim Paşa bilgiçce açıklamaya girişti:

“Bu tek şiiri bile Ma’sukî'nin suçluluğunu açıklar Sultanım. Düşününüz bir, Allahın bir mum parçasına verdiği ışıktan bile kuşku duyuyor. Sonra yalnız alimlere değil, bu şiiri okuyan ve dinleyen herkese, yani siz Sultan Padişah ve ben başvezirimize de ‘gafil, yolunu şaşırılmışlar!’ diyerek hakarete bulunuyor. Cezasız kalmamalı bu kendini bilmez çocuk!”

Sultan Süleyman, bu denli dalkavukça davranışa alaycı karşılık verdi:

“Tamam İbrahim Paşa'm, haklısın has adamım. İsmail Ma’sukî elbetteki cezasını görecektir. Bu iş burada biter!”

İbrahim Paşa:

“Öyledir Ulu Sultanım, bitmiş gözüyle bakalım. Oğlan Şeyh gibi zenne benzeri bir çılgın, kaç akçe eder ve değeri nedir; büyük bilgin İbn Kemal Paşazade Ahmet Şemseddin'in katında?”

Sultan Süleyman, herşeyi unutmuş görünerek riyakârca konuştu:

“Doğrusun. Ama yine de merak ediyorum kendisini nasıl savunacağını. Yazık olacak Pir Ali Aksarayı gibi şeyhler sultanının oğluna; boyundan büyük işlere burnunu soktu. Onun gibi büyük bir müslümanın oğlu bu zındıkca düşünceleri, inançsız davranışları nereden kapmış? Geçen yıl burada, Pir Ali Aksarayı öyle yüce sözler söyledi ki, onu dinsizlikten yargılamış olmaktan utandık. Gözyaşlarımızı bile tutamadık. O dindar insanın hatırı için olsun şu Oğlan'ı yola getiriniz. Bir yıldır yaptığı pervasızlıklarına rağmen, yufka yüreğimiz dayanamaz bu güzel çocuğun öldürülmesine.”

İbrahim Paşa güldü bu riyakârca sözlere ve şakaya getirerek sordu:

“Benim has dostum, ulu Sultanım ve kayınbraderim! Bu acıma hissi, yufka yüreklilikten mi doğuyor? Bir buyruğunuzla sekizyüz kafa kesilirken, yüreğiniz demir mi yoksa çelik miydi?”

Sultan Süleyman önce ciddileşti, ama fazla sürdürmeden karşılığını verdi:

“Eğer bu bir çeşit dost eleştirisiyse hemen yanıtlayayım: Senin tavsiyendi böyle bir kitlesel öldürme, tebayı sindirmek için. Tut ki sen Anadolu'da Kalender'in kızılbaşlarından onbinlercesini öldürttün! Ayrıca Pir Ali Aksarayı'yi duruşma sırasında şeriat ve örf yasalarına aykırı olarak öldürten de sensin, senin fikrindi diye bana yükleyeceksin ama.!”

İbrahim Paşa sözün bu duruma dönüşeceğini düşünmemişti, hemen değişti ve

“yüce Sultanım Efendim, dedi, ben yalnızca şaka yaptım. Ama sizin ciddiye almış bir haliniz var. Elbetteki çok iyi yaptınız; haftalardır İstanbul'da sinek bile vızıldamıyor, değil bir olay olsun. Öylesine bir siniş varki ayaktakımında. İnanınız Oğlan Şeyh'in adını kimse ağzına almıyor. Casuslarım Ayasofya'da onu sürekli dinleyen insanlara, ‘İsmail Ma’şukî şeyh hazretleri nerededir? Niçin artık va'z vermiyor?’ diye soruyor. Aldıkları yanıt: ‘Biz, İsmail Ma’şukî adında birini hiç tanımadık ve tanımıyoruz.’”

Sultan Süleyman eski neşesini bulmuş olarak asıl düşündüklerini dışavurdu:

“Tahtımız ve iktidarımız için muhalif bir sinek bile vızıldasa mide bulandırır, derhal ezilmeli. Artık gidip mahkemeyi açınız!”

Duruşma Başladı ve Bütün Hızıyla Sürüyor

Süleyman Padişah kafes deliklerinden dikkatle mahkemeyi izlemeye başladı. Duruşma sürerken bazan suçlamalar ve savunmaya uygun sözsüz davranışlarda bulunuyor, yani bir çeşit pandomima çıkarıyordu onlara öykünerek. İki dilsiz siyah hadım ağa yelpazeleme ve başka hizmetler için yanında, Başsilahtarağa ve diğer kapıkulları da kapı dışında bulunmaktaydı. Damat İbrahim Paşa kafes ardından çıktı. Padişah temsilcisi olan kendisi için mahkeme başkanlığı koltuğuna oturdu.

Ancak İbrahim Divan'a girdiğinde, yerlerine yerleşmiş heyet, iki zindan görevlisi arasındaki İsmail Ma’şukî ve diğerleri ayağa kalkmış ve Sadrazam, başkanlık makamına oturmasına kadar beklemişlerdi.

İbrahim Paşa ciddi ve emredici ve ağır ağır konuşarak, özel mahkemenin üyelerini adlarını söyleyerek kafes ardındaki Padişah'a takdim etti::

“Sultan Padişahımızın buyrukları uyarınca ben Sadrazam İbrahim Paşa, Şeyhülislam İbn Kemal Akşemseddin Efendi, İstanbul kadısı Ebusuud Mehmet Efendi ve Eyüb kadısı Mevlana Şeyhi Çelebi Efendi'den kurulu özel mahkememiz göreve başlamış bulunuyor. Şeyhülislam hazretleri duruşmayı açabilir.”

Adları söylenenler ayağa kalkıp Padişah'a doğru eğilerek selam verip bekledi Oturmadan önce toplu halde üç kez, “Padişahımız çok yaşaa!” diye bağırdılar. Sadrazam az geride ve hepsinden yüksektydi. Sağında Şeyhülislam, solunda bir adım ondan önde Ebusuud Efendi, onun yanında Şeyhi Çelebi oturmuşlardı. Rahleler önündeki geniş sedirlerde bağdaş kurmuş durumdaydılar. En önde bir kâtip, sorgulayıcıları tam karşlarına gelen uygun yerlerde sanık ve tanık oturakları vardı.

Şeyhülislam İbn Kemal gür sesiyle biraz tutuk konuşmaya başladıysa da giderek açıldı:

“Mahkememizin gündeminde tek bir dava var. Ancak öyle bir dava ki, Osmanlı Devleti tarihinde bugüne değin görülmuş değildir. Çok saygıdeğer şeyhler sultanı Pir Ali Aksarayi'nin gencecik oğlu, yüce dinimizin ve Şer'î Şerif'in tüm kurallarına karşı çıkıyor. Devletimizin temeli olan şeriata küfrediyor. Böylesi görülmuş ve duyulmuş bir olay değil doğrusu. Taş yağacak başımıza; çok dindar bir veli olan Şeyhler Sultanı'nın oğlunun bu yaptığı dünyanın sonunun geldiğini gösteriyor. Bize ulaşan bilgilerden anlaşıldığına göre, bu genç tamamıyla Batını-Rafizi düşüncelerin yayıcısıdır. Bayrami-Hamzavilik gibi dini bütün bir Sünni tasavvuf tarikatını sapkınlaştırıp, Rafizi ve Kızılbaşlığa sürüklemektedir. Yüce Sadrazamımız İbrahim Paşanın başkanlığında Divan-ı Hümayun'da toplanmış özel mahkememizi, Sultan Padişah Hünkârımız da kafes ardında şereflendirmektedir. Bu, duruşmanın büyük ciddiyeti ve önemini gösterir. Şimdi, İstanbul kadısı Ebusuud Mehmet Efendi'ye sözü veriyorum; sanık hakkında suç delillerini ve suç sayılan sözlerini ortaya koyup, sorgulamasını yapın!”

Sonra Ma'sukî'ye dönerek, “Sanık ayağa kalk!” dedi Şeyhülislam. Elleri arkadan bağlı ve ayaklarına zincir vurulmuş olan İsmail Ma'sukî yerinden kıpırdamadı. İki yanındaki zindan görevliler Ma'sukî'yi zorla kaldırdıysa da ayakta durmayıp yeniden oturdu.

İsmail Ma'sukî kaldırılıp kaldırıp düşerken bir yandan da konuşuyordu:

“Benim adım sanık değil Şeyhülislam hazretleri, mahkeme geleneğini uygulayınız. Babamın adıyla birlikte adımlı söyleyin ki, mahkeme kayıtlarına doğru geçeyim. Gelecekte mutlaka beni haklı bulan insanlar çıkacaktır, adımlı sanımı öğrensinler.”

Zindancılar Ma'sukî'yi ayakta durması için sürekli zorluyor, fakat başaramıyorlardı. Şeyhülislam bir an için nasıl davranacağını şaşırmişti. Süleyman Padişah kafesin ardında kıs kıs gülmeye başlamıştı ki, İbrahim Paşa Şeyhülislam'ın kulağına birşeyler fısıldadı. Bunun üzerine şaşkınlığı geçen Şeyhülislam İbn Kemal'in dili çözöldü ve babasının adıyla seslendi:

“ Pir Ali Sultan Aksarayı oğlu sanık Şeyh İsmail Ma'sukî, nam-ı diğer Oğlan Şeyh ayağı kalksın. Ellerini çözün sanık kişinin!”

Bu çağrı üzerine İsmail Ma'sukî ağır ağır ayağı kalktı, ince uzun boyuyla dikeldikçe dikeldi alını yukarıda. Önce Padişah kafesine doğru bir süre alaylı bir gülümsemeye baktı. Süleyman Padişah, kendisinden bir şey isteyecek, bağışlanması için yalvaracak diye bekledi. Bütün gözler ona çavrilmiş merakla neler söyleyeceğini bekliyorlardı. Sonra Ma'sukî Sadrazam'ı, Şeyhülislam ve kadıları ayrı ayrı tepeden tırnağı süzdü bir iki dakika ve yaşından hiç beklenmiyen bir olgunlukla konuşmaya başladı:

“Şeyhülislam Hazretleri bizi suçlayarak duruşmayı açtı. Bu demektir ki, bu duruşma gerçek sorgulama-yargılama değil, sadece bir mahkeme oyunudur. Ve cezamız önceden biçilmiş, hükmü giymişizdir. Sizler zaten, Hanefi mezhebi kuralları uygulayıcıları olarak Sultan Padişah'la Sadrazamın oyuncaklarısınız. Uydurma mahkemenizde kendimi savunmamın da hiçbir anlamı yok. Üç-beş gün önce zindandaki pencereme konan bir güvercin haber verdi ki, Divan-ı Hümayun'dan Padişah'ın affıyla sağ çıkan babamız Niğde-Aksaray kadısının karşısında ciddi bir savunma anında içtiği Allahın suyuna zehir katılarak katledilmiş!” Bu son sözler üzerine, herkesin birbirinin yüzüne şaşkın bakışlarından belliydi ki, Sadrazam dışındakiler olaydan habersizdi. Ama hemen şaşkınlığın ardından Ma'sukî susturulmak istendiyse de Sadrazam'ın işaretiyle serbest bırakıldı ve konuşmaya devam etti:

“Ben, yani halkın çağırıldığı adla Oğlan Şeyh olarak, İslam bilgini İbn Kemal Ahmet Şemseddin'den; başımıza taş yağacak! Şeyhler Sultanının oğlunun bu yaptığı, dünyanın sonunun geldiğini gösteriyor!' biçiminde, bir mahalle

imamının sözlerini duymaktan doğrusu utandım. Üstelik bu kişi Molla Lütü gibi çok saygı duyarak eserlerini okuduğum bir alimin öğrencisidir. Ama herhalde bu kafayla onu yargılayan da kendisi olsaydı, asmaktan çekinmezdi. Ben nasıl bir suç işlemişim? Akla uygun olanlar gerçektir, gerçeklere inanınız demişim halka. Safsatalara inanmayınız demişim. Siz ne diyorsunuz be alim efendiler? Eğer söylediklerime halkın akli yatmasaydı, hiç ben garibanı konuştururlar mıydı? Ama sizlerin anlayışına, Sultan Padişah ve Sadrazamın iktidar çıkarlarına ters düşüyordu konuşmalarım. O nedenle sesimi kestiniz. Şimdi de ya dilimi ya da kafamı kesmeye hazırlanıyorsunuz.” Hiçkimsenin cesaret edip söyleyemeyeceği bu sözleri duyan mahkeme heyetinin kafaları karışmış dinliyordu ki, ansızın sustu.

Şeyhülislamın baş işaretini gören İstanbul kadısı Ebusuud Efendi söz aldı:

“Sultan Padişah Efendimiz! Yüce Sadrazam ve Şeyhülislam Hazretleri! Bu kişi melâmi tarikatı önderlerinden bir vaizdir. Camilerde kürsüye çıkıp açık açık; ‘zikir halkasında ibadet niyetine raks etmek, dönmek helâldir’ demiştir.” Ma’şukî’ye hitap ederek; “Dediniz ki demediniz mi?”

İsmail Ma’şukî bir ilgisizlik içinde soruyu soruyla yanıtladı:

“Cevap vermek zorunda mıyım her soruya?”

Şeyhülislam İbn Kemal:

“Evet. Sorulan her soruyu cevaplandırarak ve yapabildiğince kendinizi savunacaksınız. Sanık İsmail Ma’şukî’den sorunun cevabını duyalım.”

İsmail Ma’şukî:

“Dedim. Elbette helâldir; ayet ve hadislerle kanıtlayabilirim bunu. Ali İmran suresinin yüzdoksan birinci ayetinde buyuruluyor: ‘Allahı ayakta iken, otururken ve yanlarınız üstüne yatarken de anmaktan geri durmayınız!’ Bunun anlamı açıktır; Tanrıya her durumda tapının demektir. İşte raks hali de namaz gibidir. Yalnız bu mu? Ya Peygamber ne buyurmuştur? ‘Kim kendini Tanrının hangi yaratığına, cins ve milletine benzetirse ondandır!’ Biz de semah dönerken ya da rakederken kendimizi göklerde uçan, dönen meleklerle benzetiriz. Tanrının peygamberi bile semah etmiştir; hatta dönerken üzerindeki hırkası düşmüştür. Bu durumu Peygamberin yakınları anlatır...”

Kadi Ebusuud Efendi:

“Sanık İsmail Ma’şukî'nin ileri sürdüğü ayette, raksa, semâ'ya izin konusunda hiçbir belirti yoktur. Raks gibi çirkin işin doğruluğuna inanan ve ayeti tanık gösteren kişilerin imanlarını ve nikâhlarını yenilemeleri gerekir. Zira Allah kelâmının anlamını bozarak, kendi isteklerine uydurmuşlardır.” Sözü edilen hadis doğrudur. Ama, insanların hareketlerini meleklerinkine benzetmek, doğru eğildir. Zamanın sufilerinin yaptıkları semâ gerçekte, kâfirlerin horon tepmesidir ve yaptıkları kâfirliktir.”

“Ulu peygamberimiz için raksetti demek, küfürdür. Çünkü raks etmek aşağılık insanların işidir. Peygamberlerden birine aşağılık eylemler yüklemenin küfür olduğu fetva kitaplarında yazılıdır. Bu biçimde kötüyü güzel göstererek ve yalanlarla şeytanlaşarak, halka va'z eden kişiler sapık ve baştan çıkarıcıdır. Bunlar kâfir olmuşlardır, cezalandırılmaları gerekir!..”

Kendini heyetin yüksek üyelerine beğendirmek için fırsat bulmuş olan kadı Ebusud adeta coşmuştu. Bir soluk almasıyla İsmail Ma’şukî araya girdi:

“Ebusuud, Ebusuud Efendi! Kelamullahın anlamını bozan, değiştiren sensin. Yani, senin iman ve nikâh tazelemen gerekir!” Bu söz üzerine bazı homurdanmalar duyuldu, ama aldırmadı.

“İleri sürdüğümüz hadisin varlığını kabul ediyorsun da insanları meleklerle benzetmek doğru değildir diyorsun, neye göre? Neden benzetmeyeyim meleklerle insanı? Tanrı Ademi yarattığında, o erişilmez ve benzetilmez kabul ettiğin meleklerin, ona secde etmesini buyurmuştur. İnsanların meleklerden üstün olduğu, daha yaratılış anında belirlenmiştir Kur'ana göre. Yalan mı? Çünkü Tanrı insanda görünüm alanına çıkar ve onunla bütünleşir. Tanrı Ademi yaratırken kendi özünden katmıştır, yazmıyor mu Kur'an'da? Öyleyse sapık ve azdıracı ben değil sensin kadı effendi, sen! Verdiğin hüküm gereğince şimdi senin hem iman hem de nikâh tazelemen gerekecek!”

Şeyhülislam İbn Kemal sesini yükseltti:

“Yetişir İsmail Ma’şukî! Şu anda Divan-ı Hümayun'da sanık yerindesin, saygıda kusur etme. Her saygısızca davranışınla aleyhte oy topluyorsun.”

İsmail Ma’şukî hiç çekinmede ona da söz yetiştirdi:

“Şeyhülislam hazretleri saygıdan sözediyorlar ve benden saygı bekliyorlar. Saygı karşılıklı olur. Sizlerin bana, benim düşünce ve inançlarıma ufacık bir saygınız olsaydı, ben burada muhakeme edilmez, ölümcül yargılamaya

sokulmazdım. İstanbul Sahn Medresesinde müderrisler ve suhteler (öğretmen ve öğrenciler) karşısında sizlerle, yani Osmanlı alimleri ile tartışırdık. İnsanlar konuşarak ve tartışarak anlaşabilir ancak; ölüme tutsak kılınarak değil. Kadı efendi, Peygamber de raksetmiştir demenin, küfür olduğunu söylüyor. Oysa Peygamberlik makamında bizzat insan vardı, başka yaratık değil! İnsan olduğunu kabullenerek onu sevmeli ve yüceltmeliyiz. Raksetmek ya da semah dönmek, ibadet olduğu kadar bir zevk halidir; tatmayanlar bilmez! Haram diyen desin. Biz helal bildiğimiz şeyi yapmaktan çekinmeyiz...”

Çok kızgın fakat öfkesini dışı vuramayan Kadı Ebusuud Efendi araya girerek sözünü kesti Ma’şukî’nin :

“Olamaz hiç olamaz; Allahı zikrederken devran ve raks kesinlikle haramdır. Bu yararsız işin küfür olduğu fetva kitaplarında açıklanmış ve yasaklanmıştır. Hatta günümüzün büyük müftüsü Şeyhülislam hazretleri de bu biçimde bir fetva vermiştir.”

İsmail Ma’şukî parmağıyla göstererek sordu:

“Hangi Müftü bu? Daha müftülük makamında iki yılını doldurmamış Şeyhülislam İbn Kemal mi? Yoksa merhum Ali Cemali Efendi mi? Şeyhülislam Ali Cemali Aksarayı, Selim Sultan gibi zalim bir Padişahın karşısında hiç korkmadan, bir keresinde yüz elli, bir keresinde ise dört yüz insanın keyfi olarak toplu öldürülmesine engel olmuştu. Fetva vermedi, karşı çıktı. En azından bu davranışları beni kendisine saygıya zorlamıştır. O vermiş olamaz dediğin fetvayı. İşte yüzüne karşı söylüyorum: Şeyhülislam İbn Kemal’de eğer onun gibi cesur ve yüreğinde bir nebze insan sevgisi olsaydı; zındanda öğrendiğim, bir süre önceki sekiz yüz kişilik keyfi ve zalimane toplu katliama engel olurdu. Ağzından tek söz çıktı mı? Dilinin ucunu yaşlayabildi mi Sultan Padişahın bu keyfi kıyımına? Ali Cemali Efendi’nin katledilmelerine engel olduğu kişiler saray kâtipleri ve tüccarlardı. Kimbilir belki de İbn Kemal Ahmet Şemseddin, bu sekiz yüz masum insanın yoğurtçu, zerzavatçı, gezginci satıcı gibi ayaktakımından olması dolayısıyla böyle bir girişime bulunmadılar, ha!”

Ma’şukî konuşurken mahkeme başkanı ve üyeleri, kafes ardındaki Padişah dahil oradaki herkes şaşkın, öfkeli ve kıpır kıpırdılar. Aldırdığı yoktu; savunma konuşması, Şeriat Hukuku’na, yani Fıkıh’a da Örf’e göre de hakkıydı, sürdürdü:

“Ama hayır! Osmanlı ulemasının başı Şeyhülislam yenidir. Son varacağı makama henüz gelmiştir; Padişahla uluorta dinsel fetvalarda anlaşmazlığa

düŖececeğine, hiç konuşmayıp, yüce makamının keyfini sürecektir. Sana gelince Ebusuud Efendi; bu hırsınla çok yakında hocan İbn Kemal'in yerine geçersin. Bula bula suçlama olarak 'Raksı, semah dönmeyi' buldun, onlara taktın kafanı. Ben seni daha akıllı ve bilgili sanıyordum. Senin anlayabileceğin bir başka açıklama daha vereyim. Ondan sonra başka suçlamalarına geç eğer varsa. Gelmiş geçmiş Osmanlı dinbilginlerinden hiçkimsenin eline su dökemiyeceği büyük bilgin Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedreddin'i dinle hele bir:

'Tanrı Kur'an'da, 'Yeryüzü yaşamı bir oyun, bir oyalanma ve zevklenmedir' diyor. 'Özleri doğru olanların gönülleri, güzel bir ses duyunca Tanrıya yönelir. Onun sevgisiyle dolar ve içlerinde dünya kaygısı kalmaz. Onlar için raks, yani semah dönmek uygun ve yararlıdır. İnsanı Tanrıya ulaştıran bir eyleme işe yasak demek bir müslümana hiç yakışmaz!' Değil ki, bir islam alimine senin gibi. Bunları söyleyen kişiyle kendini nasıl bir tutup da çürüteceksin bakalım. Bu sözler *Varidat*'tan. Hem de: "Bu eseri Peygamber Şeriatının güneşi, Mustafa yolunun dolunayı...Hakkı bilen ve gerçeği gerçekleştirmiş erenlerin en seçkini...Bilginlerin ve tam inanç gerçeğine varanların sultanı...Şeyh Bedreddin yazmıştır." diyerek takdim ettiği, İskilipli Muhiddin Muhammed, yani saygıdeğer babanız tarafından onbeşyıl kadar önce yazılmış "*Varidat Şerhi (Açıklaması)*" kitabından."

"Ey beni inançsızlıktan yargılayanlar! Benim Tanrım, Kuran'ın dışanlamında belirlenen Allah değil; Şeytan'a ve meleklerle 'O'na secde ediniz!' diye buyrulan ayetin içinde gizli. Sizin müslümanlığınız ve inancınız nerede? Gösteriniz. Sizin Allahınız Kuran'ın ne dış ve ne de içanlamında mevcut değil. Sizin Allahınız; şu kafesin ardında öfkesinden benim için, 'götürün kesin kellesini şunun' demeyi bile unutmüş olan Sultan Padişah'tır; Onun korkusudur, sizin taptığınız Allah! Benim tanrım insandır, insan-ı kâmindir! Haydi ne duruyorsunuz? Söyleyin allahınıza hemen öldürülmemi buyursun!"

Bu son sözlerle mahkeme karıştı. Padişah büyük bir öfke içinde kafesin duvarına vurarak sadrazamı çağırdı. Sadrazam hızla kafes ardına geçerken Ma'sukî iki zindancı tarafından tartaklanarak ve ağzı kapatılarak susturulup yeniden zincire vuruldu. Şeyhülislam, kadılar ve diğer görevliler şaşkınlık, öfke ve korku içinde beklemeye başladılar.

Sadrazam İbrahim Paşa kafes ardına girer girmez, alışık olduğu üzere kafesin tahta kepenkleri kapatıldı. Ayrıca o girince Padişah'a hizmet eden iki siyah köle de dışarı çıktı. Böylece aralarındaki konuşmaların duyulması önlenmiş oluyordu.

Sultan Süleyman baştan öfkeliydi, konuşurken giderek kızgınlığı azaldı; hatta şakalaşmaya başladı:

“İbrahim Paşam neler oluyor? Yirmi yaşında bşle olmayan bir oğlan, Divan-ı Hümayun'da ulemayı parmağında oynatıyor. Bu ne acizliktir? Şeyhülislam İbn Kemal ve İstanbul kadısı, Oğlan Şeyh'in savunması karşısında apışıp kaldılar. Ebusuud'a öyle bir çattı ki, suçlamalarını kendisine yöneltip onu rezil etti. Kadı sanığı değil, sanık koca İstanbul kadısını suçlu çıkardı. Bu ne menem iştir İbrahim Paşam? Görülmüş şey değil böylesi! Kabız'dan da bilgili ve hazırcevap bu genç Oğlan. Ne dediği kadıya ha? ‘Verdiğin hüküm gereğince şimdi senin, hem iman hem de nikâh tazelemen gerekecek...’ Koca alimin imanından şüphelendiği gibi, karısından da boş düşmüş olduğunu söyledi.”

Bunları söyleyen Sultan Süleyman, bir yandan da yüksek sesle gülüyordu. İbrahim Paşa da gülererek Padişah'ı onayladı:

“Doğru Sultanım sanki sanık değil, kadı idi Oğlan Şeyh. Olayları hiç bilmeden onu dinleyen, karşısındakini suçluyor ve suç kanıtlarını sayıyor sanırdı.”

Sultan Süleyman:

“Padişahınıza da az saldırmadı. Böylesine ölümden korkmayan insana hiç rastlamadım. Şeyhülislam İbn Kemal'i, Ali Cemali Efendiyle karşılaştırması sırasında adamın rengi değişti ve kafası önüne düştü. Sonra ben o toplu öldürme kararını, devletimin adaletini göstermek ve nizam-ı alemi sağlamak için aldım. Şeyhülislamın gerçekten bunun için fetva vermeyeceğini düşünmüştüm, yanılmışım. Oğlan Şeyh'in gözüyle görmüşçesine söylediği gibi, dilinin ucunu bile yaşamadı, itiraz kabilinden.”

İbrahim Paşa biraz meraklı sordu:

“Karşı çıksaydı vaz mı geçecektik Sultanım?”

Sultan Süleyman açık ve samimi yanıtladı:

“Elbetteki hayır! Devletimizin örf kanunları var; uygulanmış örneklerden birine uydururduk. Oğlan Şeyh'in suçladığı gibi, mesele Şeyhülislamın gerçek görevini korkuya yenilerek yapmaması, öyle değil mi? Şimdi bu toplu öldürmede, eğer bir haksızlık ve adaletsizlik varsa, hepsi birden Devlet-i Osmaniyyenin en büyük bilgini Şeyhülislam İbn Kemal'in boynuna geçti. Çünkü hepsinin kellesi şeriat kılıcıyla uçuruldu, Padişahlık örfüyle değil.”

Bu son cümleye İbrahim Paşa sinsice gülerek onay verdi:

“Sultan Padişahımız günahlardan kurtulmuş olacaktır her Şeriat Fetvası aldığı anda. Sultanımız asıl bunu geleneksel yasalarımızı oluşturan Örf’ün içine sokmalı.”

Sultan Süleyman:

“İskilipli Ebusuud bu işe biçilmiş kaftan. Onu Şeyhülislam tayin edersek, tek günah işlemeden, nizam-ı alem ve iktidarımız için kelleler uçururuz.”

İbrahim Paşa’nın gülen yüzündeki ifade korkuya dönüştü ve çekinceli konuştu:

“Buyruk Padişahımızındır; ne derlerse o olacaktır elbette. Sadık Sadrazam kulunuz olarak, sadece önerilerde bulunur ve buyruklarına boyun eğeriz.”

Sultan Süleyman, ona doğru yaklaşarak, endişesini giderici tavırla tesellide bulundu:

“Haydi İbrahim Paşam, sen gönlünü serin tut. Senin kellen şu güçlü omuzlarında hep kalacaktır, bundan emin ol. Sen benim has dostum ve sağ kolumsun. İnsan kendi kendisinin kolunu hiç kesebilir mi? Haydi kaldır yüzündeki kara gölgeyi. Söz veriyorum; hangi koşullarda olursa olsun kılına dokunmayacağıma dair, bir de ferman yazıp tuğralarım. Sen benim iktidarımın güçlü desteğisin, bir çeşit ortağımsın. Bu yazıda onu da belirteceğim. Ve lâkin şımarmayasın ve kendini Padişah gibi görmeye kalkmayasın. Beni iyi tanıyorsun İbrahim Paşam; güvenimi yitirirsen iktidar hırsına kapılıp, sözvermeymiş ya da tuğralı fermanmış vız gelir.”

İbrahim Paşa önünde diz çöküp eteğini öperken yalvarır gibi konuştu:

“Sultan Padişahım, kıymetli kayınbiraderim! Başım uğruna fedadır. Ömrümün sonuna değin kulun olarak yaşayacağım. Padişahımdan öte Allah gibisin benim için. Ben Sadrazam İbrahim Paşayı yaratan sensin. İsmail Ma’sukî’nin dediği doğrudur; bizler Sultanımızın kullarıyız, bizim sen Allahımız yerindesin. Benim için yanıldığı nokta ise; sevdiğimden tapıyorum sana, korktuğumdan değil. Zaten korkunun ecele hiçbir zaman yararı dokunmamıştır!”

Bu sözlerden çok memnun kalan Sultan Süleyman onu omuzlarından tutup kaldırdı. Alnından öperek Sadrazama sarıldı ve başını onun omuzlarına koydu. Aşırı duygulanmış tarzda karşılık verdi konuşmasına:

“Biliyor musun İbrahim Paşam? Manisa’da gencecik Şehzade yöneticiydim. Ne yalnızlık çekiyordum kimse hayal bile edemez. Padişah olup olmayacağımdan değil, yaşayıp yaşayamayacağımdan bile emin değildim. Bir Osmanlı şehzadesi gibi ölüm korkusu, umut ve umutsuzluk içinde gidip gelen, kabir azabınca ruh sıkıntısı çeken birisi olamaz şu dünyada. İşte böyle bir dönemde paşanın biri, keman çalıp şarkı söyleyen ben yaşlarda bir köle hediye etti. Parga Rumlarının bu güzel delikanlısı, Ege meltemlerini Manisa'ya taşımıştı. İşte dedim; duygu ve düşüncelerimi ve de pekçok şeyimi paylaşabileceğim biri! Ancak bu güzel mahluk ben üzgün şehzadeyi güldürebilir. Nasıl oldu bilmiyorum?” Kafasını omuzundan kaldırıp, Paşa’nın gözlerinin içine bakarken, biryandan da başını okşayarak sürdürdü:

“O andan itibaren yaşama sevincim olmuştu ve umut kaynağımdın artık. Acı ve umutsuzluklarımı giderdiğim bir dost ve sevgiliydin. Akıllıydın, bana zekice yollar gösteriyordun; kararlarıma ortak olacak denli yönetimin içine girmiştin. İçoğlanı olarak kullanılıp atılamıyacak kadar yakın dostumdu ve öyle kalacaksın hep. Sadrazamım olmanın çok ötelerinde değer var benim yanımda İbrahim Paşam.” İbrahim Paşa’nın çevresinde dolanarak son cümlelerini toparlayıp birden sustu.

İbrahim Paşa’nın korkusu geçmişti. Aynı duygusallık içinde karşılık verdi Süleyman Padişah’a. Ancak güvenli ve gerçekliği anımsatıcı bir tavıra girmişti.:

“Büyük dostum, Sultanım! Aynı sevgi ve bağlılık bende hiçbir zaman eksik olmadı. Ama elbetteki ikimizin de şimdi heyecanımız ve sevgimiz çok farklı o günlere göre. Onlar ikimiz arasındaki kutsal sırrımız; bunları konuşurken İsmail Ma’sukî duruşmasını unutmamalıyım. İstanbul kadısının daha bir tek suçlamasını, bir sürü kanıtla çürüttü, davayı lehine çevirecek böyle giderse; daha fazla konuşturmamak gerek. Geçen yıl kadıaskerleri mat edip, davayı düşüren Molla Kabız zındığı gibi, elini kolunu sallaya sallaya Divan mahkemesinden çıkmasına razı gelemeyiz.”

Sultan Süleyman araya girdi:

“Ama iradem üzerine ikinci duruşmada, henüz görevine yeni başlamış bulunan İbn Kemal, üstün bilgi gücüyle üstüne çullanıp, onu konuşamaz hale getirdiydi.”

İbrahim Paşa akıl hocası davranışı içerisinde sözü alarak yorumunu geçti:

“İsmail Ma’sukî’nin beraat etmesi Kabız'a hiç benzemez. Molla Kabız bırakılsaydı, İsa'nın Muhammed Mustafa'dan üstün olduğunu söylemekle

Hristiyanları onurlandırmış olurdu. Bu yüzden ona inanan bazı kendini bilmezler İslamiyeti terkedecekti. Ama eğer Oğlan Şeyh, Divan-ı Hümayun'dan üstün bilgisi ve hüneriyle muzaffer çıkarsa; yani beraat edip elini kolunu sallayarak yürüsün gitsin, vallahi yer yerinden oynar. Önce sekizyüz kişilik toplu kıyımın hesabını sorarak konuşmalarına başlar. Şeriatın vahşetini,- tövbe estağfirullah onun ağzı olsun- Sultan Padişahın zulüm ve baskısını işleyerek, kenti ayağa kaldırır. Osmanlı İmparatorluğu halklarının hepsini dinden çıkarır, rafizi-kızılbaş yapar. Osmanlının iki yüz otuz yıl içinde kurmuş olduğu düzeni altüst eder. Çünkü bu çocuk, az önce örneğini gördüğümüz gibi, alimlerin hiç haberi olmadığı bilgileri de kafasını doldurmuş. Duruşmadan önceki konuşmamızda, Oğlan Şeyh'in Kalender'den de tehlikeli olduğunu söylerken, çok haklıydınız. O Kızılbaş eşkıyasının, Osmanlı ordularını yenip, beyleri, paşaları ve vezirleri öldürerek İstanbul'a dayansaydı da yine bir Padişah'a ihtiyacı olacaktı. Olsa olsa bir vezirlik makamı isteyecekti senden. Çünkü eşkıya dünyaya hükümdar olmaz, olamaz; yani bir hükümdar olarak devlet yönetemez! Ama İsmail Ma'sukî bir Zulkarneyn'dir. Kur'an ın Kehf Suresinde adı geçen Zulkarneyn'e, benim atalarım Büyük İskender derler. Aynı yaşlarda dünya fatihi olmuştu Makedonya'dan Hindistan'a kadar. Büyük İskender'in zekâsı, cesareti ve eğitimi var Oğlan Şeyh'te. Her topluluk ve her sınıftan insanları takıp peşine, Sarayın kapısına dayanabilir. Onun kapıya dayanması demek, tahtın ve iktidarın elden gitmesi demektir...”

Sabırsızlanan Sultan Süleyman endişeli konuştu:

“Kısacası İbrahim Paşam demek istiyor ki, Oğlan Şeyh'in dirisinden bize zarar gelir, yolunca susturulmalıdır. Ancak ne var ki, her suç kanıtı olarak ileri sürülen söz ve cümleleri üzerinde, ona bu denli uzun konuşma fırsatı verilir ise, bu duruşma kolayca sona ermez. Onca gizliliğe rağmen olup bitenler dalga dalga dışarıya yayılır. Bana okumuş olduğun tasavvufi şiirlerini de ortaya delil olarak sürmen gerekmez. Bir de onların yorumuna girerse yönünü değiştirir duruşmanın.”

İbrahim Paşa: “Sultan Padişahım başka neler buyururlar?”

Sultan Süleyman:

“Biriki suçlamada daha kendini savunsun. Savunsun ki Divan-ı Hümayun sicili kayıtlarına geçirsin katipler. Böylelikle sonraki kuşaklar, kendini savunurken kullandığı sözleri görüp okuyarak, nasıl müslümanlığa aykırı ve küfür olduğunu öğrensinler.”

İbrahim Paşa:

“Sultanım doğru söylerler. Oğlan Şeyh'in sözlerinin tekmili küfür ve zındıklık. Üstelik kendisi üretiyor; başkasından nakledilmiş küfür olsaydı, bağışlanacak yanları olabilirdi.”

Sultan Süleyman şiddetle bu görüşe itiraz etti ve buyurucu tavrını takındı:

“Bağışlamak mı? Şimdi de sen şaka yapıyorsun galiba? Artık öyle sözlerinin doğruluğu, kendisinin akıllılığı, güzelliği ve bilgeliği beni hiç ilgilendirmiyor. İsmail Ma’sukî benim ve mutlak iktidarımın en azılı düşmanıdır ve yokedilmelidir. Tiz fazla uzatılmadan şahitler dinlensin! Mevlana Şeyhi Çelebi de biraz canlansın, uyuklamaya gelmedi. Haydi İbrahim Paşa, mahkemenin seyrini senin becerikli ellerine bırakıyorum. Artık karışmayacağım. Bir kolayını bul fazla konuşmasını önle. Osmanlı bilginlerini rezil ediyor, paçavraya çeviriyor vallahi; gözümünden düşecekler üçü de. Dolayısıyla Padişahı ve Sadrazamı da bir iyi silkeliyor. Çünkü bizim gözümüzde devletimizin en büyük uleması bunlar, daha büyüğü yok biliriz. Haydi dön makamına artık!”

Sadrazam İbrahim Paşa kafesin kapatılan kepenklerini kendisi açarak, mahkeme heyetine öbür yana hemen geleceği işaretini verdi. Padişahı eğilip selamlayarak geri geri çekilerek kafes ardından çıktı. Divan mahkemesindeki makamına yeniden oturdu. Herkes bekliyordu, Sadrazam geldiğinde ayağa kalkıp yeniden yerlerine oturdular. Sadrazam Şeyhülislam ile kısa bir süre fısıldaşıp, Padişah’ın buyruklarını ilettiler. Şeyhülislam’a duruşmayı başlattı.

Şeyhülislam İbn Kemal sanık Oğlan Şeyh’i uyararak duruşmayı açtı:

“İstanbul kadısı Ebusuud Efendi, soruşturma sırasında bulduğu kanıtlardan biriki tane daha sunduktan sonra, Mevlana Şeyhi tanıkları yeminden geçirip, takdim etsin. Önceden almış olduğu yazılı ifadelerini bize getirsin; tanık sorgulamasını bizzat yapmak istiyorum: Pir Ali Aksarayı oğlu sanık Şeyh İsmail Ma’sukî, ifade verme yerine geçsin. Sanığı şiddetle uyarıyorum; önceki gibi mahkeme üyelerini suçlama ve hatta onlara hakarete kadar varan taşkınlıklar yapmaya kalktığında yeniden zincire vurulup huzurdan uzaklaştırılacak. Ancak mahkeme sürecektir ve gerekirse gıyabında karar alınacaktır.” Sözlerini bitirince Kadı Ebusuud'a başını hafif sallayarak başlama işareti verdi.

Kadı Ebusuud Efendi:

“Sanık Şeyh İsmail Ma’sukî az önce, semah ve raksın haram olduğunu ilân eden fetvalar üzerine ettiği yerli yersiz sözlerle, soruşturmayı işlemez hale getirdi. Bu nedenle sözlerimi tamamlayamadım. Kendisi daha önce bu konuda şunları da söylemiştir: ‘Fazla şarap içmek de, raksetmek ve semah dönmek de bizi başka kötü alışkanlıklardan koruyor. Aynı zamanda bazı gerçek sapıkların gönlünü değiştirerek, Tanrıyı anmasına neden oluyor!’

Soruyu bu kez Şeyhülislam İbn Kemal sordu: “Sanık bu sözleri söylemiş midir?”

İsmail Ma’sukî sakin sakin yanıtladı:

“Evet doğrudur, o anlama gelecek sözler ettim. Şimdi açıklamaya geçsem, anlamıyacak ya da anlamamazlıktan geleceksiniz. O nedenle sorularınıza, yapabildiğimce ‘evet’ ya da ‘hayır’ ile cevap vereceğim.” Ma’sukî sustu. Mahkeme üyeleri birbirinin yüzüne memnun memnun bakıştılar.

Şeyhülislam’ın işaretini alan Kadi Ebusuud Efendi suçlamasını sürdürdü:

“Sanığın bu sözleri şeytanca olan zanlardır, aldatmacadır. Günahtan ibadet doğduğu nerede görülmüştür? Ma’sukî insanı Tanrı olarak tanıdığından, gerçek İslam alimlerine sapık demektedir. Böylece birkaç günahı birden işlemektedir. Cehennemlikler ateş katlarından birinden diğerine geçmekle kurtulmuş olamazlar. Tekkelerinde değişik kişilerle genç oğlanlar biraraya toplanıp, değişik makamlarda şiirler okurlar. Karşılıklı :

‘Sen bin ulu sultansın
Canlar içinde cansın
Çün iyan gördüm seni
Pinhan kapısı değil’ diye söyleyip, birbirlerini sevgili-tanrı olarak görmektedir. Yine toplantılarında ‘Cennet bu dünyadadır.’ derler. Kuran’ daki cennet için, ellerini alayla havaya kaldırıp,

‘Cennet cennet dedikleri üç beş köşkle birkaç huri
İsteyene ver sen anı bana seni gerek seni’ beyitini okuyarak, birbirlerine secde ediyorlar.”

İsmail Ma’sukî Kadı efendinin nefeslenmesinden yararlanıp, sorulmadan konuştu:

“Doğrudur. Biz insanı Tanrı biliriz, secdemiz onadır. Kadı efendinin örnek verdiği beyitler ise iki yüzyıl önce yaşamış büyük Türkmen ozanı Yunus Emre'nindir. Onun başka şiirlerini de hep bir ağızdan söyleriz. Ancak bu su

gibi pak Türkçe şiirlerdeki duygu ve anlam güzelliğini sizlerin kavraması mümkün değil. Fazla konuşup kendimi boşuna yormak istemiyorum. Ama Ebusuud Efendi'nin 'değişik kişilerle genç oğlanlar biraraya toplanıp...' diyerek ima etmek istediği, livata yapıyorlar, suçlamasını kesinlikle reddederim. Bizim coşkumuzda bu tür davranışa yer yoktur. Bu zevk, Padişah ve Sadrazamdan tutunuz da, onlara özenen siz ulema ve umeranın baş mesleğidir, bizim değil. Soruşturmanıza geçiniz!"

Bu son sözlerle herkes, kafaları önlerinde taşlaşmış gibi kaldı bir süre. Padişah da kafes ardında vücut hareketlerini soruşturma ve savunmaya uygun biçimde sürdürmekteydi.

Kimse kendine gelmeden, Kadı Ebusuud Efendi, söylediklerini duymamışçasına kaldığı yerden suçlamasını sürdürerek kurnazca havayı dağıttı:

"Bu söylediğim fiilleri tekkelerde işleyenlerin halleri ve sözleri tam anlamıyla fuhuş olduğu gibi, cennet hakkında söylenen sözler de açık açık küfürdür. Bu kişilerin Şeriat yasalarınca hemen katledilmesi gerekir! Şeyhleri olan bu kişinin ayrıca, soruşturmamızı başka yönle saptırıp, va'zları ve zikirleri sırasında söylediklerini unutturmak istediği açıkça görülmektedir. Şeriatın yasak ettiği bu günahları işlerken; 'Cinleri ve insanları bana kulluk etmek için yaratmışımdır' ayeti kerimesini kanıt göstermiş olması ise en büyük küfürdür. Bu kişi ve müritleri zındıklıktan dönüp, müslüman olmadıkları takdirde, derhal katledilmelidir!"

Ebusuud'un bu çıkışlarından memnun olan Şeyhülislam İbn Kemal Sadrazama'a birşeyler fısıldadıktan sonra sanığa sorusunu yöneltti:

"Pir Ali Aksarayı oğlu sanık Şeyh İsmail Ma'sukî bunları fiilen işlemiş midir? Sanık cevap versin!"

İsmail Ma'sukî'nin ağzından tek söz çıkmadı, sadece ' evet' anlamında başını sallamakla yetindi. Şeyhülislam bunun üzerine kararını bildirdi:

"Kadı Ebusuud Efendi'nin soruşturması yeterli görülmüştür. Mevlana Şeyhi Çelebi Efendi tanıkları huzura takdim etsin!"

Eyüp kadısı Şeyhi Çelebi tanıkları tek tek adlarıyla çağırıp tanık yerinde sıralanmalarını istemeden önce, ayağa kalktı, Padişah'tan başlayarak herkesi ayrı ayrı selamlayarak konuşmaya başladı:

“Ulu Sultan Padişahımız! Vezir-i Azam ve Şeyhülislam hazretleri! Kadı Ebusuud Efendi! Tanıkları tek tek huzura takdim etmeden önce bir girizgâh yapmak istiyorum yüksek müsaadeleri olursa.”

Az bekledi. Şeyhülislam Sadrazam'a doğru baktı ve ondan aldığı onayla işaretini verdi. İşareti alan Eyup kadısı konuşmaya devam etti:

“ Birazdan huzura takdim edeceğim altı tanık, Şeriatın bütün vecibelerini yerine getiren dinibütün ve çevrelerinde sevilip sayılan insanlardır. Bu kişiler, Oğlan Şeyh'in Edirne medrese ve camilerinde olduğu kadar, İstanbul'da Sultan Selim ve Fatih Mehmet Han camileri ve Ayasofya'daki va'zlarını kaçırmadan dinlemişler. Ayrıca bazıları, Kalenderhane'deki Bayrami-Hamzavi melâmiyye tekkelerinde kendisinin “büyük coşku” dediği, o rezalet meclislerinde bulunmuşlardır. Kısacası hepsi de, Şeyh İsmail Ma'şukî'nin ağzından çıkan sözleri bizzat duymuş; hatta bazıları kaydetmiş bulunuyor. Çünkü birikisi onu, hafife görevi dolayısıyla izlemiştir. Çoğu derviş, şeyh ve hacı takımından. İçlerinde, Sultan Padişahımıza çok yakın bir saray kapıkulunun yeğeni bile var. Altı tanığın da ifadeleri tarafımızdan alınıp, kâtiplere yazıya geçirilmiş bulunmaktadır. İfadeler tomarını mahkeme-i Alüyy-ül âlaya arz ediyorum.”

Elindeki kâğıt-varak ruloyu Şeyhülislama saygıyla sundu. O da ruloyu alıp, ayağa kalkarak Sadrazam'a verdi. Sadrazam onları, tek tek gözeterek kendince sıraya koyarken, tanıklar huzura çağrıldı. Kadı Şeyhi Çelebi tarafından:

“Derviş Muhammed bin Abdulgani! Mevlana Hayrettin Karaca! Şeyh Alaaddin bin Nasuhi! Hacı Durak! Hasan bin Abdullah! Mevlana Muslihiddin bin Ahmed!”

Adı çağrılan içeri girip, kafes ardındaki Padişahla birlikte mahkeme başkan ve üyelerini selamlıyarak; sanık yerindeki Ma'şukî'yi tam karşıdan görecek biçimde sırayla tanık yerinde dizildiler. Görevli iki kâtibin başları üzerinde getirip, önlerinde diz çökerken, tuttukları rahle üstündeki Kur'an'a el basarak toplu halde Padişah, din- iman ve namus üzerine doğru söyleyeceklerine yemin ettirildiler.

Şeyhülislam İbn Kemal Sadrazamın verdiği ruloyu alarak, onun yaptığı sıraya göre soruşturmaya geçti:

“İlk sayfada gördüğüm kadarıyla bazı ifadelerin altını birkaç tanık birden imzalamış. Bu demektir ki aynı va'zı dinlemiş oluyorlar. Böylece sanığın söylediklerini inkâr etmesi sözkonusu olamaz...”

İsmail Ma'sukî hemen araya girip karşılık verdi:

“Ben söylemiş olduğum sözü asla yadsımam. Tükürdüğüm tükürüğü de yalamam. Söylememiş olduğum bir sözü ise, bana kabul ettirmeniz mümkün değil!”

Şeyhülislam İbn Kemal duymazlıktan gelerek okumayı sürdürdü:

“Derviş Muhammed bin Abdulgani ve Mevlana Hayrettin Karaca Muhiddin şöyle diyorlar:

‘Oğlan Şeyh olarak tanınan İsmail Ma'sukî adlı kişi: “İnsan kadimdir. İnsan insan olunca ona hiçbirşey haram değildir.’ Aynen bunları mı söyledi” diye imzası olan tanıklara sordu.

Derviş Muhammed ve Karaca Muhiddin ikisi birlikte yanıtladı:

“Ayasofya'da aynen bunları söyledi. ‘Ezel ve ebed olan insandır, yaratılmamıştır’ diye açıklama yaptı. Tanrıyla eş tuttuğu için herşey helalmiş insana; Öyle dedi.”

Karaca Muhiddin:

“Tekkedeki söyledikleri de şöyleydi: ‘Her insan Tanrıdır. Her donda gözüken odur. Ruh ise bir bedenden çıkıp öbürüne girer. Kabir azabı diye birşey yoktur. Soru ve hesap günü yoktur...”

Şeyhülislam İbn Kemal:

“Kabir azabı ve kıyamet gününü inkâr etmek Şeriatımıza göre kâfirliktir. Allahlık davası görmek, Allaha şirk koşmak en büyük küfürdür.”

Kadi Şeyhi Çelebi:

“Şeyhülislam hazretleri eğer yine Mevlana Hayrettin Karaca Muhiddin ve Hacı Durak'ın ifadelerine başvurursa, Şeriat ve öbür dünyayla ilgili daha büyük küfürlerini görecektir şu lanetullahın! Öyle değil mi?” diye adını söylediği tanıklara sordu.

Hacı Durak ve Karaca Muhiddin birlikte yanıt verdiler:

“Oğlan Şeyh zaten şeriata inanmıyor efendim. ‘Şeriatın haram dediği şeylerin hepsi helaldir’ diyordu hep. “

Şeyhülislam İbn Kemal:

“İsmail Ma’sukî! Bütün bunları söylediğini kabul ediyor musun?”

İsmail Ma’sukî:

“Tanıkların söylediklerini aynen kabul ediyorum. Sizin şeriatınız beni bağlamaz. Onun için söylediklerimin hiçbiri de küfür değildir. Sonra benim allahlık davası filan da götüğüm yoktur, sizin iddia ettiğiniz türden. Ben insanoğluna; Tanrıyı başka yerde arama çünkü sensin. ‘Gelin görünür Tanrıya tapınalım’ diyorum. Hazreti Ali de: ‘Ben görmediğim Tanrıya tapmam’ diyordu. Bunun anlamına varmak gerek. Tanık olarak getirdikleriniz aslında ikiyüzlü, muhbir, yalancı ve münafıklardır. Eminim ki şu zavallı köpek Mevlana Hayrettin Karaca, daha çok şeyler anlatacaktır. Çünkü bize tapan, senden başka benim allahım yoktur, demekten çekinmeyen sözde bir sadık müritti..”.

Karaca Muhiddin yüksünmedi bu sözlerden, tersine onurlanarak konuştu:

“Doğrudur Şeyhülislam hazretleri, daha çok şey anlatacağım. Benim devlete hizmetlerim, Sadrazam hazretlerince de malumdur.”

Sadrazam hafif yollu kafasını sallayarak onu onayladı. Tanık bundan güç alarak daha pervasızca konuştu:

“Yüreğinin içine girmiştım, içinde neler bulunduğunu anlayabilmek için Ma’sukî’nin. Onun ağzı olsun şu sözlerini bir kafır bile söylememiştir: ‘Şarap aşk kamışdır ve ondan içince bir tanrısal coşku hali oluşur, helâldir. Becerebilirsen ye, iç ve yat! Tüm davranışlar, haller birer tapınma biçimidir...Oruç, namaz, zekât ve hac yezitlere cürüm için geldi. Bunlarda hiçbir yarar yoktur. İnanan için yılda iki bayram namazı kılmak yeter. Kalanı kendini tanımayan cahillerin, birbirlerinin semerlerini yememeleri için icadedilmiştir. O iki bayram namazında da secde yerinde beni göreceksin, bana tapacaksınız!”

Hacı Durak öbürünün elinden sözü aldı:

“Az önce tanrılık davası gütmeyi söylüyordu. Cennet için de yanımda şu küfürü yaptı, namaz kılanlara Oğlan Şeyh: ‘Cennete gidesiniz diye namaz kılmaz mısınız? Kılırsınız ya, o cennet dediğiniz yere biz merkebimizi bile bağlamayız!’ dedi.

Duruşmanın başından beri Oğlan Şeyhin bu çeşit Şeriata aykırı sözleri her tekrarlandığında, mahkeme üyeleri: 'Haşaa! Lanetullah! Estağfirullah, estağfirullah!' cinsinden sözler söyleyerek, öfkelerini belirtiyorlardı. Padişah da kafes ardında gülünç bir biçimde bir çeşit pandomima sürdürüyor, özellikle

Ma'sukî'nin savnmada kulladığı sözlere karşı jest ve mimikleriyle bir öykünme içindeydi. Bu arada Şeyhülislam İbn Kemal diğer tanıklara doğru bir göz attı ve hemen Şeyh Alaaddin Bin Nasuhi söz aldı:

“Babası Pir Ali Aksarayı, ‘Cennetten çıktığını söylediğiniz dört ırmak benim dergâhımdan geçmekte’ demişti. Oğlu İsmail Ma'sukî benim bulunduğum bir toplantıda yaptığı sohbette, ‘babam evliyalar kutbudur, ben Mehdi'yim. Bize uymayanların imanı tam değildir’ dedi. Bunu söylerken Karaca Muhiddin de oradaydı.” Karaca Muhiddin başını kuvvetle sallayarak onayladı.

Muslihiddin Bin Ahmed konuşmak için sabırsızlanıyordu hemen atıldı:

“İsmail Ma'sukî babasına Kutb derken onu da allahlaştırıyor-estağfirullah onun ağzı olsun-! Sultan Selim camisindeki bir konuşmasında şöyle demişti: ‘bazı azizler Kutb için; 'başı arşta, ayağı ferşte ve onsekiz bin alemleri doldurur' demişler. Bu nitelikteki kimseye, Allaha başka ne ad verilebilir?’ O konuşurken İbrahim Paşa, aldığı işaret üzerine Padişahın yanına geçti ve orada fısıldaşmaya başladılar. Nasuhi susmuştu ki, Hasan Bin Abdullah sözü kaptı Şayhülislam'ın bir göz işaretiyle:

‘Bir keresinde evine misafirlige gitmiştik. İçimizden biri, vakit namazını kıldırmasını ve bize imamlık yapmasını istedi. İki rekât kıldırıp birden bıraktı. Velilerin arkasında iki rekât namaz kılmak yeter, fazlası haramdır’ dedi.

İbrahim Paşa kafes ardından dönüp yerine oturmuştu. Koltuğunda hafif yan dönerek kurumla konuştu:

“Şeyhülislam hazretleri, dedi, görüyorum ki, tanıklar ifade vermek için adeta yarış yapmaktalar. İstersen bu yarış azıcık durdurup, sanık İsmail Ma'sukî'ye bir savunma hakkı daha verelim. İfadeler bittikten sonra bir de 'Tövbe Estağfirullah' a çağıracağız!”

Şeyhülislam İbn Kemal: Emredersiniz Sadrazam Paşam”, dedi ve hafiften gülerken devam etti: “Ancak benim gördüğüm kadarıyla sanık İsmail Ma'sukî, ifadelerin ağır ve ölümcül oluşlarıyla ilgilenmek bir yana, tanıkları dinlemiyor bile. Oğlan Şeyh burada oturmuyor, başka bir alemde sanki.”

İbrahim Paşa da güldü ve, “kimbilir belki de zındana kapatıldığında yaptığı gibi, zahiren burada, ama kendisi kuş donunda pencereden uçup gitmiş. Dersaadet üzerinde devran dönmektedir” diyerek İstanbul kadısına doğru baktı, sanık yerindeki Ma'sukî'den başka herkes gülüyordu.

İşareti alan Kadı Ebusuud Efendi aynı biçimde karşılık verdi:

“Sadrazam Paşamızın haklı konuşurlar; bu durum kadılığımıza intikal etmiştir. Ama daha sonra kuş değil de kadın kılığında yakalanmıştı.”

Yeniden bir gülümseme dalgası geçti ve Padişahın kahkahası duyulurken İsmail Ma’şukî daldığı alemde uyandı. Bunun farkına varan Şeyhülislam İbn Kemal alaylı biçimde seslendi:

“Sanık Şeyh İsmail Ma’şukî, nam-ı diğer Oğlan Şeyh, Tanıkların ifadelerini dinledin; itirazın varsa bir savunma hakkı daha veriyorum sana.”

Zorla ayağa kaldırılan İsmail Ma’şukî halsizdi, ilgisizce konuşmaya başladı ve giderek açıldı ve mahkeme heyeti hayrete düşüyordu:

“Tanıklarınız aleyhimde ifade vermediler ki o yönde itirazım olsun. Bir tek itirazım şu olacak şimdilik; söylediklerimi tam ezberleyemedikleri gibi eksik de yazmışlar. Bu nedenle Şeriyeye Sicili’ne kaydedilirken İsmail Ma’şukî adına, bunlar büyük kayıplarla yeni kuşaklara ulaşacak. Üzüldüğüm nokta burası. Ama yine de fena sayılmaz kafalarında bu kadarını saklayabilmeleri. Bir yıldır beni dinlemiş olan binlerce insanın kafalarında, bunların yarısı bile kalmış olsa benim için ne büyük kazanç. Çünkü o insanların kafalarına şeriat bağına ve akıldışılığına karşı; Padişah ve beylerin, din alimlerinin zalim yönetimine ve bu iktidarı size ihsan ettiğini sandığınız, o görünmez allahınıza karşı şüphe tohumları ekmişim demektir. Bana inananlar ve söylediklerimi hemen kavrayanlar ezilen, zulmettiğiniz ve ayaktakımı dediğiniz halktır. Biriki hafta önce hiçbir örf ve dinsel hukuk dayanağınız olmadığı halde acımadan katlettiğiniz sekizyüz sütçü- yoğurtçu ve zerzavatçı gibi seyyar satıcı takımının hepsi benim müritlerimdi. Babam Pir Ali Sultan’a zehirli su verip öldürmenize ve kendi katlime değil, benim yüzümden ölen ve öleceklere içim yanıyor!”

Şeyhülislam İbn Kemal öfkelenerek bağırdı:

“Yeter artık İsmail Ma’şukî, yeter daha fazla konuşma. Sen kendini suçlamalara karşı savunmuyor, tersine suç işliyorsun. Dinimize ve kitabımıza aykırı düşünce ve inançlarının, anlayışının siyaset meydanı değil burası.”

Kadı Şeyhi Çelebi söz alarak suçlamaların sürdürülmesinden yana tavır aldı:

“Şeyhülislam hazretleri! Onun dinimize karşı işlediği suç, yalnız şu ana kadar söylenenlerle değil; Oğlan Şeyh şeriatımızın ahlak kurallarını yıkmaya, namus-iffet anlayışını da ortadan kaldırmaya azmetmiştir...”

Kadi Ebusuud Efendi araya girdi:

“Eyüb kadısı Mevlana Şeyhi Çelebi çok doğru söylüyor. Şeyh İsmail Ma’şukî'den mahkememize nakledilen bütün sözler küfürdür ve onlarla suç işlenmiştir. Ancak belki bazıları, kendisi söylemek istememesine rağmen, nakledilmiş küfür olarak muamele görüp, yükledikleri suçlardan bağışlanabilir. Elbetteki bu itirafı yüce mahkememize yapması ve bunları artık benimsemediğini söylemesi gerekir. Ama Şeyhi Çelebi'nin huzura sunmuş olduğu ifade tomarlarına, ortak kovuşturmalarımız sırasında gözetmiş olduğumdan kendisine katılıyorum. Gerideki ifadelerin, bu öncekiler olmasa bile, Ma’şukî'yi ipe götürecek hususiyetler mevcuttur.”

Kadı Şeyhi Çelebi Ebusuud’u onaylayıcı anlamda kafasını sallayarak konuştu:

“Şeyhülislam hazretleri, Karaca Muhiddin ve Muslihiddin bin Ahmed'in son ifadelerini dinlememize müsaade buyursunlar.” Sadrazam Şeyhülislam'a bakarak başıyla onayladı,

Şeyhülislam İbn Kemal önündeki kâğıtlardan kafasını kaldırıp mırıldandı:

“Mevlana Hayrettin Karaca Muhiddin konuşsun önce.”

Karaca Muhiddin: “En az iki kere Ayasofya'da dinlemiştim. Ama tekkede de aynı sözleri söylemişti, iyi anımsıyorum. Zikirden sonraydı ve o kadar çok insan vardı ki...”

Şeyhülislam İbn Kemal: “Muhiddin efendi! Ne söylemişti ona geç?”

Karaca Muhiddin:

“Oğlu da kızı da yaratan sensin. Aşkın lezzetini tatmak için bir kadınla cinsel ilişkide bulunursun ve zevkle tohumlarsın. Sonra da Allah yarattı dersin. Münafıklık, kâfirlik işte budur...’ Bazı deli saçmaları daha geçtikten sonra, şunları söyledi: “Zina ve livata gibi cinsel ilişkilerin hiçbir türüsü suç değildir ve olamaz. Çünkü toprak toprağa girmektedir. Bunlar aşkın lezzetleridir.”

Mahkeme üyeleri yine bir “ Lanetullah aleyhim ecmain! Estağfirullah, estağfirullah!” çektiler.

İsmail Ma’şukî beklenmedik anda oturduğu yerden sertçe konuştu:

“İki yüzlü köpek. O ağzından çıkan sözler niçin söylenmişti? Onu neden açıklamıyorsun? Duruşmanın başında da söylediğim gibi bizim büyük

çoşkumuzda cinsel tecavüzlere ve livataya yer yoktur. Bu iş üst yöneticiler, yani sizlerin mesleğidir. O sözler ‘Tanrı insanı topraktan yarattı’ uydurması için söylenmiştir. Cinsel ilişki aşkın lezzetidir ve o lezzetin meyvesi olan çocuğu yaratan siz ikinizsiniz!’ demiştim. Yine de...”

Şeyhülislam İbn Kemal sözünü kesti:

“Bu söylediklerin, hangi biçimde ifade edersen et, Kelamullahı ve Allahı inkârdır. Tanık Muslihiddin efendi son ifadesini versin artık karara geçeceğiz.”

Muslihiddin Bin Ahmed:

“Bazı dinsiz imansız müritleri ona; 'Bizim avradımız ve oğlanımız sana kurban olsun!' deyince Şeyh İsmail Ma'sukî, 'avradınız, oğlanınız ve de komşunuz sizlere helaldır. Aranızda haram diye birşey yoktur. Bunların cümlesi velilere de helâldır' diye konuşmuştur.”

Şeyhülislam İbn Kemal:

“Sanık Pir Ali Aksarayı oğlu İsmail Ma'sukî nam-ı diğer Oğlan Şeyh ayağa kalksın. Bütün va'zlarında söylediklerin dinimize, Kuran'a ve Hadise aykırıdır. Bu küfürlerini geri alıp, tövbe istiğfar et İsmail Ma'sukî! Yeniden şahadet getirerek İslamiyete dön. Yüce mahkemeyi bu tövbe ile ikna edebilirsen, hayatının bağışlanması mümkündür.”

Yine zorla, sürükleyerek ayağa kaldırılmış olan İsmail Ma'sukî, halsiz ve yorgun durumundan beklenmedik bir dinçlikle dikeldi, alını yukarıda ve yüksek sesle konuşmaya başladı:

“Şeyhülislam efendi, Şeyhülislam efendi! Ben ne senin hocan olan Molla Lütfi'yim ve ne de Sadrazam'ın zehirlediği babam Pir Ali Sultan Aksarayı! Ben Şeyh İsmail Ma'sukî, halkın çağırdığı Oğlan Şeyh benim adım. Ben “nakl-i küfür, küfür sayılmaz” ilkesine sığınmam Molla Lütfi gibi. Takiyeye asla bürünmem babam Pir Ali gibi. Daha açık mı konuşayım? Ben söylediğim sözleri inanarak ve kabullenerek söylüyorum. Ne de söylediklerimi geri alır veya şeriata uyduracak anlamlar veririm. Beni İslama çağırıyorsun Paşazade İbn Kemal Şemseddin! Ben dışında değilim, tersine senin İslamını aşarak, giremediğin kadar derinlere girmişim. Benim için “senin zahiri ilmin, görüşlerin utanılacak bir durumdur. Çünkü ben onları da çok iyi biliyorum.” Söylediklerimi ne geri alır ve ne de tövbe ederim. Onlar hayatın büyük doğrularıdır benim gözümde. Şeriatınızın ve devletin zalimliğine karşı yükseltmeye çalıştığım çılgınlardır

söylediklerim. Bu haykırışlar, sizi korkuttuğu için boğmak istiyorsunuz. Bunun yolu beni katletmekten geçer. Öyle sanıyor ve buna fazlasıyla inanıyorsunuz. Ama, ben tam tersini düşündüğümünden size bu fırsatı isteyerek veriyorum.” Olanca gücüyle Hallac-ı Mansur’un dizelerini haykırdı:

‘Öldürünüz, beni öldürünüz!

Ölümüm yaşamam demektir;
Ben öldürüldüğüm zaman yaşarım ancak!”

Şeyhülislam İbn Kemal kendisinden beklenmeyen bir haykırışla bağırdı:
“Susturun şu Lanetullahı!”

Padişah İbrahim Paşa’yı Yeniden Yanına Çağırıp Kararın Hemen Verilmesini İsteyerek Kafes Ardını Terketti

Mahkeme ortamını bir anda gergin bir hava sardı. Padişah, Sadrazamı kafes ardına çağırdı ve İbrahim Paşa kafes ardına geçti. Sadrazam ve Padişah kafesin kepeklerini kapatıp konuşurlarken, Şeyhülislamın iki kadı ile ateşli bir biçimde tartışmaya girişmişler. Ma’şukî’nin tövbesinin asla kabul edilemeyeceği üzerinde kendi açılardan hararetle görüş belirtiyorlardı. Ama esas olarak üçünün de istediği, bir an önce idam kararının şeriata uygun gerekçelerini hazırlamaktı.

Padişah Süleyman ile İstanbul hakının bu günlerde yeni taktığı ismiyle sadrazam Frenk İbrahim Paşa sohbeta dalmışlardı. Sultan Süleyman gülererek konuşuyordu :

“Frenk İbrahim paşam; yahu avam seni Frenk Paşası yapmış, bu ne haldir? şu anda birden aklıma geldi de soruyorum.”

İbrahim Paşa da gülümseyerek yanıt verdi: “ Yalnız Frenk deseler iyi Kâfir İbrahim Paşa da diyorlardı. Mohaç zaferinden dönerken Budin’den bir heykel grubu getirip konağın bahçesine diktirmiştim. Bu heykelin adına Frenkçe ‘Trois Graces’, yani ‘Üç Güzeller’ deniyor. Beni heykelin karşısından onu seyrederken gören bağnaz müslümanlar, ‘İbrahim Paşa bahçesine put dikmiş ona tapıyor, kafir olmuş’ diye yaymışlar. Saldırıp kırmasınlar diye, içeri aldım. Bu güzel san’at eserini içeride seyrediyorum şimdi. Kız kardeşiniz Hatice Sultan da çok sevdi, benden fazla o seyrediyor. Mohaç savaşının Frenklerle ilişkisini bilen halk, artık ‘Kafir’Paşa demekten vazgeçip, ‘Frenk İbrahim demeye başladılar.”

Sultan Süleyman alaylı konuştu: “Eminim ki, Hatice Sultan hemşiremiz seni kıskanmıştır, o çıplak güzelleri seyrettiğinde! Neyse geçelim bunları.”
Ciddileşerek asıl konuya geçti:

“Şeyhülislam ve kadıların tartışarak verecekleri fetva hükmünde, orada bulunup rahatsız olmana gönlüm razı olmadı. Ayrıca sen karışmasan bile, orada bulunuşunla sadrazam kişiliğinin ulemayı etkilemesini arzu etmedim.”

İbrahim Paşa aynı ciddiyetle karşılık verdi:

“Çok iyi yaptınız yüce Sultanım. Doğrusu, fetvanın hazırlığı sırasında orada bulunmayı hiç arzu etmiyordum. Ben bunu kafamdan geçirirken, Sultan Padişahımıza ayan olmuş. Her sözünden hikmet fişkırın ve isteseydi bütün küfürlerini tevil yoluyla kolayca Şer'iata uyduracak yetenekte olduğu halde yapmayan, bu yaşta bir alim görmemiştir şu cihan! Bu denli zeki ve yetenekli birinin Padişahımızın hizmetinde ve devletin yanında olması ne büyük kazanç olurdu.”

Sultan Süleyman:

“Haklısın benim iyi yürekli İbrahim Paşam, haklısın. Bizlere bile zehirli diliyle yaptığı onca tecavüz ve hakaretlere rağmen, benim de içim yanar şu mah yüzlü delikanlının kötü sonuna. Ama ne yapalım? Önemli olan iktidarımız!”

İbrahim Paşa: “Doğru söyler Sultanım! Merhametten maraz doğar. Maraz seçilerek devlet feda edilemez. Nice nice başlar kesilmeden devletin kalıcılığı hiç sağlanabilinir mi?”

Sultan Süleyman memnun memnun güldü ve kısık sesle konuştu:

“ Akıllı İbrahim Paşam, her zaman en iyisini düşünüp uygulamakta üstüne yoktur. Ben ayrılıyorum kafes ardından, ama benim çıktığımı bilmesinler. Bugün tebdil-i kıyafet edip, Hisar'a gitmek geçer içimden. Kandilli Bahçe'de üç-beş gün kalıp, dinlenmek istiyorum. Sen hemen Divan'a dön; olup bitenlerden beni sonra haberdar edersin.”

İdam Kararı okunuyorken Ma'sukî korkusuz; kendini Hallac-ı Mansur ve Babek'le Eşleştiriyor

Sultan Süleyman yanındaki hizmetçileriyle kafesardı odanın arka kapsından çıktı. Sadrazam, girerken kapatmış olduğu kafesin kepenlerini açtı, biraz daha bekledi. Salona açılan kapıyı aralarken, sanki Padişah içerideymiş gibi;

‘müsaadeyi âlilerinizle Sultanım!’ diyerek geri geri çıkararak kapıyı kapattı ve mahkeme üyelerinin yanında yerini aldı. Şeyhülislam kadılarla tartışarak aldıkları karar sonrası, hazırlanan fetvasının son cümlelerini yazdırmaktaydı. Herkes ayaktaydı. Sadrazam da oturmadı, tamamlanınca kendisine uzatılan gerekçeli hükümle birlikte fetvayı alı, gözleriyle süzdü. Altında adının bulunduğu yerin altına imzasını atarak Şeyhülislama geri uzattı. Şeyhülislam da imzalayıp, diğer üyelere verdi imzalamaları için. Verilen kararın ve ona eklenmiş olan fetvanın ayrıca bir kopyasını “ahkâm defteri”ne geçirmiş bulunan katip dahi imzaladıktan sonra, elden ele yeniden Şeyhülislam’a geldi. O da yük sek sesle sanığın yüzüne karşı okuması için Sadrazam’a uzattı.

İbrahim Paşa, “hayır, dedi, Şeyhülislam Efendi bana düşmez, siz okuyun fetvanızı. Hepsini okumanıza gerek yok. Zaten sanık kendi aleminde; ölmek veya ölmemek ikisi bir onun için, ilgilendiği bile yok!”

İsmail Ma’şukî alını yukarıda, gururlu ve sakin bir biçimde, fetvanın okunan son cümlelerini dinlerken hafif gülümsemektedir. Oradakiler ise her cümle sonunda ‘Allahü Ekber!’ diye bağırırlardı.

Şeyhülislam İbn Kemal : “ ...Şer’i Şerifin kılıcı İsmail Ma’şukî kâfirinin hakkından gelecektir. Şeyh İsmail Ma’şukî, nam-ı diğer Oğlan Şeyh’in kanı haram, malı helâldir. İnsanın Allah olduğunu söyleyen; Kur’an’a inanmayıp, Şeriata amansız küfürler etmiş bulunan bu kâfir zındığın bir damla kanı bile toprağa düşmemeli. Yoksa, toprak kirlenir ve yer o pislikten kurtulmak için titrer, zelzele olur. Başını gövdesinden ayrılıp, deryaya atılsın; derya-deniz pislik tutmaz. Velâkin ayrı ayrı çuvallara konularak atılsın ki, huzur-u mahşerde hemen birleşip, karışıklık çıkarmaya!”

Son söz hakkı bile verilmeyen İsmail Ma’şukî elleri arkadan bağlı sürüklünerek götürülürken bağırırdı:

“İnsan kadimdir; topraktan yaratılmamıştır, yaratandır. Başlangıçtan sonsuzluğa kadar insan herşeydir. Her biçimde gözüken odur.’ Kafamı gövdemden ayırmakla beni öldüremeyeceksiniz; İsmail Ma’şukî yaşayaaaacaktır! Ben Babek Hurremi’yim, ben Hallac-ı Mansur’um! Beni bin parçaya bölseniz de sizden korkmam; yüzümün sarardığını asla görmeyeceksiniz ve her parçam ‘enelhak (ben Tanrırım)’ diye bağıracaktır.”

Ve Oğlan Şeyh İsmail Maşuki, müritleri denilerek sokaktan topladıkları 12 kişiyle birlikte aynı gün öğleden sonra Atmeydan'ında ÇukurçeŐme'nin üstünde başları kesilerek idam edildi.

Etmeydanı Havlucu Sokağında Bir Hanın Küf ve Gübre Kokan Bodrumunda Üç Esrarlı Kişi Bir Ölümcül Karar Aldı

Akşam karanlığı yeni inmiŐti Havlucu sokağına. Etmeydanı'na yakın bir hanın bodrumndaki, taşradan gelmiş yolcuların atlarını eŐeklerini bağladığı tüyür tüyür gübre kokan ahırın sakavullanarak, yani çalı süpürgeyle süpürölüp temizlenmiş bir köşesinde, bir toprak kandilin titrek alevinin aydınlığında iki sakallı kişi oturuyordu. Biri Edirneli Pir Ahmet, daha yaşlı öbürü ise Sârbân Ahmet idi. Ağızlarını bıçak açmıyordu ya, bekledikleri biri daha vardı vardı.

Arada bir at kiŐnemesi ya da eşek anırması yükseliyor; dopdolu olan ahırda bu binek hayvanlarının kaŐanma (iŐeme) Őarıltısı, yellenme veya gübreleme patırtısı duyuluyordu. Ama garip köylü kılığındaki bu iki melâmi Şeyhini en çok rahatsız eden ise burunlarını sızlatan ağır gübre ve sidik kokusuydu. İki gecedir burada yatıyor ve birinin gelmesini bekliyorlardı. Han ahırının buldukları bu köŐesi, ahır bakıcısı melâmi dervişi yoldaŐlarından Sütlüceli Kâzım'ın kaldığı ve konuklarını ağırladığı köŐkti. Ahır KöŐkü diye adlandırdığı burası, yerden bir arşın yükseklikte ağaç kazıklar üzerine, köylerde yapılan çardak örneği yapraklı meşe dallarından oluşturulmuş sekilerde iki yatak, bir-iki alçak iskemle ve tel dolabın bulunduğu, üç-dört kişinin oturup sohbet edeceği iki sedirli odamsı bir yerden ibaretti. Tavandan sarkıtılan birkaç keçikilinden çul yaygı ve keçe tavlalara bağlı hayvanlarla aralarında duvar görevi görüyordu.

Oğlan Şeyh Ma'Şukî'nin katledilmesinden bu yana üç ay geçmişti. Kafası kesilen vezirler, yeniçeri başağaları, Şehzadeler vb.leri üç-beş gün içinde unutuluyor. Oysa Ma'Şukî'nin nur saçan yüzü İstanboli halkının gözünün önünden hiç gitmiyor, unutulmak bilmiyordu. Koca kentin herhangi bir köşesinde biraraya gelen üç kişinin sohbetinde söz dönüp dolaşıp Ma'Şukî'nin katline geliyor ve onun sözleri ya da Şiirleri anılıyordu.

Üç ay değil üç-dört on yıl bile geçŐe Oğlan Şeyh Ma'Şukî unutulmayacaktı. Nitekim kırk yıl sonra da hâlâ Ma'Şukî'nin 'na-hak yere öldürölüğü' dedikodusu yapılıyor muŐ ki, zamanın Őeyhilislamı ve katlinde parmağı bulunan Ebusuud Mehmet Efendi'nin 1567 tarihinde, Gazanfer Dede'nin dinsizlikten soruŐturmasına dair başvezire gönderdiği mektupta,:

“...Ben Oğlan Şeyh'in katledilmesi iÇinde, alıŐılmıŐın dışında fazla çaba gösterip, yavaş ve dikkatli alıŐmıŐımdır. Yargılama sonunda Mevlana Şeyhi elebi, onun dinsiz olduğuna karar vermişti. Ben yargılamayı iki-üç meclis daha uzattım. Herhangi bir yoruma asla meydan bırakmıyacak önlemleri aldıktan sonra karar verdim” diye yazacaktır

Ebusuud'u, korkunç olaydan tam kırk yıl sonra günah çıkarırcasına bir davranış içine girmiş sanırsınız, ama değil. Kesinlikle yalan söylüyor, Oğlan Şeyh'in bir an önce kafasının kesilmesi için elinden geleni yapmıŐtı.

Adı geçen fetva mektubunda, yukarıdaki sözlerini yalanlayan İsmail Ma'Őuk olayına Şöyle giriyor:

“Mes'ele: ' Sabıkan (Suçlu görülerek) katlolunan Oğlan Şeyh dedikleri Őahıs zulmen katlonuldu' diyen Zeyd'e nelazım gelir? El Cevap: Onun mezhebindeler ise katlolunur”⁸

Bu girişten hemen anlaşılıyor ki kırk yıl sonra Oğlan Şeyh davası hâlâ tartıŐılmaktaydı ve yönetimin zalimliği ve baskısıyla bu gencin haksız yere katledildiği yolundadır kamuoyunun düşüncesi. Kaldı ki, zaten bu özel duruşmadan sadece suçlamalar gelmiştir günümüze. Öyle anlaşılıyor ki Şeriyye Sicillerinde, dinsizlikle suçlanan kişilerin savunma kayıtları pek tutulmamaktadır. Ya da Hanefi hukukunun yargılama sisteminde savunma ve suçlunun tanık gösterip, lehinde ifadelerinin alınmasının yeterli iŐlerliđi sözkonusu değildi. Kısacası cevapta görüldüğü gibi, Hanefi inancı dışındaki “mezhepteler ise ldrlrd”

Şeyhülislam Kemal Paşazade'nin verdiği fetva gereğince, Ma'Őuk'nin başı ve vücudu ayrı ayrı çuvallara koyulup Ahırkapı'dan denize atılmıŐtı.

Ayvansarayi 124:

“Halk arasında ermiş velilerden biri olarak saygı görmekte olan Oğlan Şeyh, müritlerinden birinin düşüne girip, cesedinin katledilmesinden  gün sonra karaya vuracağını ve arkasından da başının geleceğini söyler. Ertesi gün dervıŐ, tarif edilen yerde beklemeye başlamış. nce cesedi, sonra da başı ortaya ıkımıŐ Şeyh'in. İkisini birleştirerek gömmüş. Sonra Kayalar adı verilen buy ere azizin türbesi yaptırılmış.” (Hadikat'l Cevami, C.1)

⁸ Atai, Zeyl-i Őakayık s. 183-188'de a ktaran Abdülbaki Gölpınarlı, Melâmilik ve Melamiler, 4.Baskı, İstanbuli s.50.

İki yüzyıl sonra gezgin yazar Evliya Çelebi öyle yazacaktır:

“...*Hâkir mezarının üzerine on gice nur yağdığını müşahede eden (gözleyen) canlarla görüştim.*”⁹

Ahır köşkündeki Sütlüceli derviş Kâzım'ın yatağı üzerinde oturmuş, kandil ışığında sessiz-sedasız beklerken, birbirlerinin gözlerini görmeye çalışan iki melâmi şeyhinden Sârbân Ahmet sessizliği bozdu ve son yazdığı şiirlerden birini acılı bir sesle okumaya başladı. Sârbân Ahmet bu şiirinde, adını vermeden Tanrının mazharı olduğuna inandığı ve insan-ı kâmil makamında bir evliya olarak gördüğü Şeyh İsmail Ma'sukî'yi anlatıyordu. Hâlâ yakalanan melâmi şeyh ve dervişlerinin sorgusuz sualsiz kafalarının kesildiği, Ma'sukî'nin boynunun vurulduğu günü izleyen haftanın sonunda gizlendiği yerde, kendi adını yazamayıp Kaygusuz Abdal imzasını attığı şiirdi bu. Sârbân Ahmet sel olmuş gözyaşları arasında halk şiiri tarzındaki dörtlüklerini okuyordu:

“Evliyaya eğri bakma,
Kevn-ü mekân elindedir
Mülke hükmü veren oldur,
İki cihan elindedir

Sen anı şöyle sanırsın
Sencileyin bir âdemdir
Evliyanın sırrı vardır
Gizli iyan emrindedir

Hak anı bunda gönderdi
Kullarını irşad için
Kime diler iman verir
Kahr ü ihsan elindedir

Hak zatile sıfat ile
Tecelli eyledi ana
Varlığı Hak varlığıdır
Emr-i Sübhan elindedir
Kaygusuz Abdal bu sırrı
Okudum anladım bildim
Bütün âlemlerin hükmü
Kâmil insan elindedir”¹⁰

⁹ Seyahatname, s.546

Sârbân Ahmet şiirini tam bitirdiği anda, karanlık sokaktan elinde kandil feneri ve sırtındaki derviş hırkasıyla bodrumdaki ahırın yarı açık kapısından sessizce içeri birisi süzüldü. Bu melâmi dervışı dünden beri bekledikleri Mürsel Koca'ydı; gür sesini kısarak, rahmetli Civân Şeyh Ma'şukî'nin gönüle seslendiği şiirini okuyarak yanlarına geldi:

“Ey gönül bir derde düş kim anda derman gizlidir
Gel eriş bir katreye kim anda umman gizlidir

Terkedüp nam-ı nişanı giy melâmet hırkasın
Bu melâmet hırkasında nice Sultan gizlidir

Tut Hakkı bilmek dilersen ehl-i irşad eteğin (ehl-i irşad: müşid, uyarıcı kişi)
Niceler bilmediler kim böyle erkân gizlidir

Değme bir hor-ü hakire hor deyu kılma nazar (hor-ü hakir: değersiz ve önemsiz)
Kalbinin bir kûşesinde Arş-ı Rahman gizlidir

Bu Cihan derviş nam oldu hicab ender hicab (hicab: perde, örtü, engel; utanma)
Sen hicab altında kaldın sanma Sultan gizlidir ¹¹

Ahır köşkünde oturan Sârbân Ahmet ve Pir Ahmet'in yanına geldiğinde şiir bitmişti. İkisi de ayağa kalkarak, karşıladılar onu. Mürsel Koca kendisine melâmi yolunu gösteren ve bu yola sokan rehberi Sârbân Ahmet ve yolu öğretip olgunlaştırarak, irşad için Civân Ma'şukî'ye ulaştıran piri Edirneli Pir Ahmet'in onu ayakta karşılamalarından utanmış; “ben sizin ayaklarınızın türabıyım” deyip tek tek ayaklarına kapanarak niyazda bulundu. Rehber ve Pir olarak tanıyıp, saygıda kusur etmediği iki Ahmet de ayrı ayrı; “niyazın kabul yüzün ağ olsun! Civân şeyhim Ma'şukî'nin ruhu yanından hiç ayrılmasın. Hak Muhammed Ali yardımcın ola, Oniki İmamlar nazar kıla! Hüüü gerçeğe!” gülbengiyle kendisini karşılayıp ağırladı ve karşılarına oturtular.

Sârbân Ahmet “sen saray kapıkulusun zahirde bizden büyüksün, ama bâtında biz senden büyüğüz” diyerek söze girdiyse de, Pir Ahmet sürdürmesini önledi ve doğrudan konuya girdi:

¹⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, Melâmilik ve Melâmiler, s. 66

¹¹ Abdülbaki Gölpınarlı, Melâmilik ve Melâmiler, s.50-51

“ Sana ancak iki günde ulaşabildik saray kapıkulu Mürsel Efendi. Üç ay önce kendikendine bir and içmiş olduğunu Sârbân Ahmet bana ulaştırmıştı. O zamanki koşullarda bunun mümkün olmayacağını söyledim. O zamandan bu yana gün değişti devran döndü, değil mi Sârbân?”

O sadece kafasını sallayarak onayladı. Pir Ahmet konuşmasını sürdürdü:

“ Sonra bizimle konuşurken de içinden yaptığın o ‘bre Yavuz’un oğlu, bre Padişah ecelin benim elimde olacak’ yeminini yanımızda sen dillendirdin. Ama sen önemli bir saray kapıkulusun; aynı zamanda ‘ehl-i rey’sin; Padişah’tan dilek diler, onun kulağına herhangi bir alanda fikirlerini fısıldarsın. Hatta aranızda şakalar yapacak kadar da ona yakınsın. Melâmi inanç topluluğunun sana çok ihtiyacı olacak; sen yaşamalısın! Bu işi ben üstleneceğim...”

Diğer ikisi kafalarıyla olmazlayarak aynı anda sordular:

“ Peki ama nasıl? Nasıl bir bahane bulup Padişah’a ulaşacaksın?”

Pir Ahmet bu soruya bir soruyla karşılık verdi?:

“ Siz hiç can düşmanınız olan birinin methini eylediniz mi? Ona övgüler düzdünüz mü?”

“ Hayır, dediler ikisi birden; Hak göstermesin!” Pir Ahmet sakince söylendi ve açıklamasını yaptı:

“ Ama bana Hak gösterdi; Sultan Süleyman’ı övüp göklere çıkararak otuz beş beyitlik bir methiye ilham etti; ağlaya sızlaya oturup, üç gün onu yazdım. Büyük Şeyh rahmetli Pir Ali Sultan’ım divan-ı Hümayun’da Padişah’a takiye gereği ‘zamanın Mehdi’si, beşeriyetin kurtarıcısı sizsiniz Padişah’ım; ben sizden başka Mehdi tanımıyorum” deyince çok memnun ve mesrur olmuş; Şeyh’imizi serbest bıraktığı gibi ödüllendirmişti de. Ben de ona yazdığım bu methiyeyi okumak için yaklaşacak ve hançerimi, bu katlettirdiğin Civân Şeyhim Ma’şukî için, diyerek göğsüne saplayacağım. Ondan sonra varsın beni öldürsünler. Tıpkı Pirlepe yolunda bir dilenci kılığında yanına yaklaşarak dedesi Bayezid’e kılıç sallayıp tutturamayan Kızılbaş dervişi gibi beni parçalasalar da gam yemem. Ama ben başaracağım; bir Alamut fedaisi gibi hançerimin ucunu zehire batıracağım ki, hafif yaralansa da kurtuluşu olmasın. Beni pırtık pırtık etseler bile, onu arkamdan götüreceğim.” Derin bir nefes aldı, sonra kolsuz abasının torba gibi cebinden küçük bir kâğıt tomarı çıkardı ve

“ size gözyaşlarıyla ve kendimi zorlayarak yazdığım methiyenin başlangıçtan iki-üç beyiti okuyayım” dedi:

“Ey iki Cihan sultanı Süleyman Han
Ben sana Tanrı diye taparım inan

Sen zamanının Mehdi’si hem kurtarıcısın
Sana inanmıyanın canını Şeytan alsın

Sensin Tanrı’nın yeri kaplayan yüce gölgesi
Ham iki cihanın şeksiz şüphesiz halifesi”

Sârbân Ahmet itirazını yükseltti:

“ Rehberim Pir Ahmet; sözüne söz etmek, sana karşı durmak haddime değil. Sen Pir Ali Sultan’ın yetiştirmesi bir Şeyh’sin. Yolumuzu sen sürdürüp yayacaksın. Onun için bu görev benim olsun. Bırakın bu hizmeti, onca köyler şehirler yıkılmış, memleketler harabetmiş ve insanların katletmiş kanlı Osmanlı ordusunun deve kervanlarıyla ağırlıklarını taşımış benim gibi bir günahkâr ihtiyar devecisi üstlensin. Sârbânlıktan tanıdığım yüksek makamda birçok kişi var; Padişah’ın hemen başucundaki korucusu baş Başsilahtarağa bir dediğimi iki etmeyen bir ahabımdır. Bir sefer sırasında hayatını kurtarmıştım: bana bir can borcu var. O beni Padişah’a ulaştırır. Mesleğimle ilgili bir arzuhal hazırladım, kendisine bunu sunmak isterim, derim. Çok gizli şeyler konuşmak istediğimi söyleyerek Padişah’a bir hançer boyu yaklaşabilirim. Kulağına eğilip fısıldadığımda gırtlığına çalarım ustura kadar keskin hançerimi. Beni parçalarlar mı; gerisi umurumda değil!”

Melâmi dervişi Çaşnigirbaşı yardımcı Mürsel Koca söz aldı ve gözleri doldu konuşurken:

“ Benim güzel şeyhim, rehberim şair Sârbân Ahmet Hayırabolî ve Pir Ali Sultan’ı görüp irşad olmuş; Şeyh İsmail Ma’sukî’nin hem müridi hem yoldaşı güzel pirim Ahmet Edirnevi! Benim gibi melâmi yolunun başındaki bu zavallı talibiniz dururken hiç size uygun düşer mi bu iş? Siz Padişah’a yaklaşma yollarını arayacaksınız, kafanızda geçen yolları deneyerek ona yaklaşacaksınız, değil mi? Oysa ben hergün üç öğün onunla birlikteyim. On beş gün kadar önce üçümüz oturup, Selim oğlu Süleyman’ı katletmeğe uygun bir yöntem bulmaya karar verdiğimiz andan bu yana kendi düşündüğüm yöntemi, birkaç saniye içinde öleceğini ve Ma’sukî’nin öcünü aldığımı yüzüne haykırmak için, kendi canıma zarar vermeden nasıl uygulamam gerektiğini konusunda en az on

deneme yaptım. Tatlı canımı civân Ma'sukî'nin uğruna verip, en sevdiği yemekle onu zehirleyeceğim...”

Edirneli Pir Ahmet irticalen söylediği bir dörtlükle olayı noktaladı:

“Bu görevi yapmak ister üçümüz
Ama yetmez görünüyor gücümüz
Yaşa uygun üç çöp koyun ortaya
Kendi çöpün çeken alsın öcümüz”

Buna kimse itiraz etmedi. Çaşnigirbaşı yamağı Mürsel Koca hemen yatağın üzerinden kalkıp, en yakın atın tavlasından (yemliğinden) Sârbân için uzunca, Edirneli Pir Ahmet için ondan az kısa, kendisi için de ikisinden de kısa üç saman çöpü aldı, getirdi. Sonra açıklamaya girişti:

“ Buna ibicik çekme derler bizim Edirne’de, bilirsin Pir’im. İki yöntemi vardır İbicik çekmenin: Birincisi; üçümüz birden gözlerimizi kapattığımızda ben çöpleri yatağın üzerine gelişi güzel atacağım. Gözlerimiz kapalı olarak üçümüzden biri kendi çöpünü bulursa o kişi ve çöpü kura dışı kalacak. Kalan çöpler diğer ikisine aittir; bunun için çıkan kişi diğer iki çöpü, onlar gözlerini kapatınca tekrar aynı yere atıp, herkesin bir çöp bulması istenecek. İki çöpten bu kez uzun olanı bulan, canını ortaya koyarak bu görevi üstlenecek. İkinci yöntem daha basit. Yine gözler kapalıyken birimiz üç çöpü avucunun içine koyup, çöplerin bir ucunu aynı hizaya getirerek iki parmağının arasından dışarı çıkaracak. Avuç kapalı ve açık gözle ilk kendi çöpünü çeken, görevi yerine getirmesini kazanmış olacak; yani başını bu yola koyacak!”

Sârbân Ahmet’le Pir Ahmet aynı anda, “canımız civân Ma'sukî'nin yoluna kurban olsun; onun öcünü almak boynumuzun borcu olsun” dediler. Sârbân Ahmet bir cümle daha söyledi:

“ Bence birinci yöntem daha hakkaniyetli olacak!” Ve üç Melâmi can birinci yöntemle ibicik çekti; ikinci çekişte Mürsel Koca’ya uzun çöp düşerek görev ona kaldı.

“Canım yoluna kurbandır Civân Pir’imin; bu benim için en kutsal görevdir. Eğer yerine getirmezsem İmam Hüseyin’in başını kesmiş Şimr olayım” diye altından kalkılması güç olan koca bir yemin etti, saray kapıkulu Çaşnigirbaşı yardımcısı Mürsel Koca. Sonra Melâmi Şeyhlerine niyaz ederek, geldiği gibi kandil feneri elinde yine sessizce ahırın arka kapısından çıkıp karanlığa karıştı.

Edirne’de Şeyhler Haber Bekliyorlar

Hanın bodrumunda hayvanların arasında alınan karar üzerinden neredeyse iki haftadan fazla zaman geçmişti. Sârbân ve Pir Ahmet’ler Edirne’de gizlendikleri evde sabırsızlık içinde, dünyayı yerinden oynatacak haberi bekliyorlardı. Nevar ki, Sütlüceli Kâzım’dan ses-seda çıktığı yoktu. Edirneli melâmetilerin gözü-kulağı Kâzım’dı; İstanboli halkı arasında dolaşan sarayla ilgili haberleri, orada olup bitenleri bir biçimde kendilerine yetiştiren oydu. Ancak biliyorlardı ki, melâmi dervişi Mürsel Koca aldığı görevi hemen başarmış olsaydı bile, Padişah’ın öldüğü haberi kesinlikle bir süre gizlenirdi. Hangi şehzadenin padişah olacağı belirlenip, gizlice tahta oturuncaya kadar kara haberi gizlemek Osmanlı sarayının geleneklerine uygundu. Pir Ahmet sessizliği bozup, “ belki de Şehzade Mustafa tahta oturtulmuştur bile” dedi. Saray geleneklerini ve orada dönen dolapları az-çok bilen Sârbân görüşlerini açıklamaya girişti:

“ Bence Sadrazam İbrahim Paşa beşkalarına bırakmadan bu işi kendisi kotarır. Kısa süreli saklama geleneğini-meleneğini bozar o. Lâyık gördüğü Şehzadeyi ve ana Sultanı iyice koruması altına almadan tahta oturtmaz. Zaten onun Padişah’ı yönlendirdiği, yönetimin Padişah’tan çok onun elinde olduğunu; neredeyse kendisini padişah gibi gördüğünü bilmeyen mi var? Rehberim, Şeyh Ahmet’im ! En iyisi biz Mürsel Koca’nın anasını ziyaret edip; Derviş Mürsel’in bu günlerde kendisine gelip gelmediğini soralım. Sekiz-on günde bir onu ziyaret ettiğini biliyoruz.”

Pir Ahmet onayladı bu öneriyi ve “doğrusun, dedi, en doğru haberi çocuğundan değil, anasından al.”

Eve vardıklarında Mürsel Koca’nın küçük kızkardeşi kapıyı açtı onlara. Dış görünüşü pek görkemli olmamasına rağmen içi, bir saray kapıkulunun halkın arasında bilinen zenginliğini yansıtıyordu. Evin eşyaları, odalarının durumu ve döşenmesi sarayın sıradanlaşmış bir taklidiydi. Koca Nene oldukça yaşlı, şişmanca ve görmüş geçirmiş; Süleyman Padişah’a içten bağlı hoşsohbet bir Urumeli kadınıydı. Edirne ve çevresinde onu tanımayan yoktu. Kuşkusuz bunda oğlunun saraya girip kapıkulu olması, orada yetiştirilerek Çaşnigirbaşı yardımcılığına yükselmiş olmasının rolü büyüktü. Onunla gurur duyuyordu.

Şimdiye kadar tanımamış, Mürsel’in arkadaşları olduğunu söyleyen derviş kılıklı bu iki sakallı bilgili ve hoşsohbet kişileri pek sevmiş ve onlara kendi elleriyle, şişman bedeninden umulmayan bir çabuklukla Edirne tarhanasından

çorba bile hazırlamıştı. Bir yandan da Sârbân'ın Mürsel Koca ve saraya ilişkin ustalıkla sorduğu kısa soruları yanıtlıyordu:

“ A be kızanlarım! Mürsel'im üç gün önce buradaydı. O zaman gelseydiniz görecektiniz, hiç neşesi yerinde değildi kızanımın. Sanki bir süredir gülmeyi unutmuştu. Sordum, 'yok bişeyciğim, anacığım, dedi, yorgunum biraz, eşıştirme.' Ben çok gün görmüş, ama sefa sürmemiş, cefalar çekmiş bir kadını. Anladım ki, bu 'eşıştirme'nin altında acılı bir şeyler var, ama neyse; üstelemedim. A be kızanlarım bu saçları boşuna ağartıp da Koca Nene olmadım! Benim rahmetli kocam Büyükçekmece gölünün yakınındaki Bayezid Padişahın av köşkünde bahçevan idi. Üç padişah ve çok sayıda şehzadeler, birkaç tane de ana sultan tanıdım. Anlatsam günler geceler alır kızanlarım. İnsanların gözlerine baktımmı, şıp diye anlarım; şeytani mi rahmani mi? Sizler Şeytan'ın değil, Rahman'ın uşşahlarısınız Lâzlar demişleyin. A be agalar! Madem Mürsel'imın yakından can dostusunuz, belkim bilesiniz; bu gelişinde onda, yetiştirmesi-yapması lazım gelen bir işin peşindeymiş de tamamlayamamış havası vardı. Bir sıkıntı içindeydi. Sizin bildiğiniz bişey var mı essahtan?”

Bu soru karşısında ikisi de içten içe irkilmişlerdi. Sadece omuzlarını silktiler “yook” anlamında. Zaten bir yanıt beklemeyen Koca Nene konuşmasını aynı düzeyde sürdürdü:

“ Üç gün önce bana niye geldiymiş bile misiniz? Padişah'ın canı ciğer sarması istemiş. Demiş ki: 'Git Koca Nene'yi getir o yapsın. Eğer gelebilecek durumdaysa, sakın zorlamayasın. Malzemelerini sana yazdırırsın, sarmanın nasıl yapılacağını sana anlatsın, onları da kaydet. Bana hepsini bir bir okursun; içinde sevmediğim birşey varsa, çıkarır başka birini koyarız yerine. Sonra sen guşhanamda (kuşkhane) pişirirsin, afiyetle yerim.' Bu cihan Padişah'ımı ben 10-11 yaşlarında bir şehzade iken tanıdım; bir keresinde dedesi Bayezid Han onu Enderun mektebinden alıp av köşküne getirmişti birlikte. Benim Mürsel'im 7 yaşlarındaydı, bahçede birlikte uzun eşek oyunu oynuyarak birbirlerinin sırtına biniyorlardı. Saray dışında belki de halktan ilk çocukla ilk defa oyun oynuyordu. Benim oğlan öğretmiş bu oyunu, şehzadenin de çok hoşuna gitmişti. Mürsel'im onun sırtına atladığında hemen koşup onu indirdim. Küçük şehzade Süleyman bana kızdı 'Koca Nene, niye oyunumuzu bozarsın? Ben padişah olursam onu senin elinden alıp saraya götüreceğim, görürsün sen!' dedi. Megerim Bayezid Padişah da köşkün penceresinden bahçeyi seyredermiş. Şehzadenin korumaları çevremizi sarmışlardı ki, Padişah pencereyi açıp seslendi: “Hatçe hatun, bırak da

oynasınlar; çocuk onlar!’ Onlar yeniden oyuna daldılar, benim adım da değişti Koca Nene oldu. O zamandan beri herkes bana bu adla çağırır oldular.”

O bunları anlatırken iki melâmi şeyhinin kafasından az önce, bir an için aynı cümle geçmiş bulunuyordu:

“Demek derviş Mürsel bu işi ciğer sarmasıyla yapacak!” Birden Sârbân Ahmet merakla sordu:

“ Koca Nene, söylesene anacığım; Mürsel Koca’yı Selim oğlu Süleyman padişah olunca mı saraya aldı?” Güldü Koca Nene, “hiç olur mu? diye söylendi; yedi-sekiz yılda çaşnigirbaşı yardımcısı olunur mu? Mürsel’imi Bayezid-i Sâni enderuna aldı ve orada eğitim gördü, yetişti, benim akıllı kızanım. Şehzade Süleyman’ı babası 2-3 yıl sonra Trabzondaki kendi sarayına aldırdı, Selim Padişah’ın babasına yaptıklarını, onu nasıl tahttan indirip kendi yahudi doktoruna zehirlettiğini duymuşsunuzdur. Dimetoka’ya sürgün gönderilirken, tam Büyükçekmece köprüsünden geçerlerken midesi rahatsızlanmış; ‘rengi birdenbire solmuş, başı titremeye, vücudu yanmaya başlamış, başına giren ağrı dimağını bozmuş, adeta delirmiş’ dedilerdi. Tam Büyükçekmece’yi geçmiş, bizim çalıştığımız av köşküne gelirken yarıyolda Araplu köyünde zehir tesirini göstermiş. Bir tatar köşke gelip haber verdi padişah benim otlardan ilaç yaptığımı bilirdi, kaç kere onu emlemiştim. Efendi kocamla onu yolda karşıladık, vücudu gömgök olmuştu. Hemen baldırandan bir ilaç yaptım. Çünkü zehirin etkisi bir karşı zehirle giderilir. Yanında bulunan saray tabibleri ona ilaç yerine, tesirini yavaş gösteren zehir içirmişlerdi, belli ki!. Zehir bütün bedenine yayıldığından, benim karşı-zehirim bir etkisi olmadı. Av köşküne ulaşmadan aynı köyde can verdi. Hizmetine verilmiş olan Yunus Paşa onu hemen marhusayı Konstantiniye’ye geri götürdüler.” Koca Nene’nin bunu anlatırken gözleri dolu dolu olmuştu, karşısındakiler birşey sormadan devam etti:

“ Süleyman Padişah tahta çıktığında benim Mürsel Zülüflü oğlanlar sınıfındaydı, bir sofraya hizmeti sırasında Padişah onu tanımış. ‘Vay Koca Mürsel kızanım, uzun zülüfler de pek yakışmış’ diye seslenmiş arkasından; artık uzun eşek oynayacak yaşta değiliz. Yarın huzura gel de Koca Nene’yi sorayım sana” demiş. Ondan sonra o çocukluk hatırına yarenlikleri başlamış ve birkaç yıl içinde de çaşnigirbaşı yardımcısı olmuş paşa unvanı da aldı, biliyorsunuz. Zehirden söz açtık de aklıma geldi. Bakın size ne diyeceğim, şöyle yaklaşın hele.” İki Şeyh kalkıp, yanına yakın oturdular. Koca Nene onlara bir sır verircesine yavaşça konuştu:

“ Bilirmisiniz kızancıklarım? Benim Mürsel ayrılırken, daha arabasının yanına varmadan birden geri dönüp eve geldi. ‘A be anacığım, senden isteyeceğim birşeyi unuttum’ dedi. Ben de sordum; o da ne ki? Dedi ki: ‘senin kilerinde gizli bir yerde, sıçanları ve yılanları öldürmek için kullandığın kurutulmuş baldıran otu tozu olacak; ondan biraz versene bir keseye koyup da..’ Nedecen ki baldıran tozunu kızancığım, diye sormuştum. Nasıl cevapladı bilir misiniz? Dedi: ‘Sarayın bahçesinde yemek artıklarını döktüğümüz yere kediler köpekler gelip, onları yeyip temizliyorlar. Bir büyük kara it var ki onun da bir ağaç altında yeri var; hep oraya konan artıkları yer. bir başka it, kedi veya tilki biri oraya uğradımı, hemen saldırıp parçalar. Sanki allahın ağacının altı kendi mülküydü! Bu kara köpek, haksız yere parçaladığı, öldürdüğü hayvanlar için cezalandırılmalı; cezayı canıyla ödemeli, bunu hak etti. Baldıran otu tozunu onun artıklarına katacağım, tam bitirdiğinde dört ayağımı havaya dikecek, geberecek..”

Böylece Sârbân Ahmet’le Pir Ahmet öğreneceklerini öğrenmiş ve Koca Nene’ye ‘sağlıcakla kal’ diyerek ayrıldılar. İşin artık çok yakında gerçekleşeceğine dair inançları tam olarak gizlendikleri evde beklemeye başladılar. Onlar bekleyedursun, görelim kapıkulu Çaşnigirbaşı yardımcısı ettiği koca yemini yerine getirebilecek mi?

Mürsel Koca, Koca Yeminini Hangi Koşullarda ve Nasıl Yerine Getirdi?

Sultan Süleyman kalabalık saray hizmetlileri arasında kahvaltısını yapıp, altın kaplı porselen fincandan su içme törenini geçirdikten sonra yaptığı Divan-ı Hümayun toplantısı ve sıkıntılı süren bazı elçi kabullerinin arkasından Kubbealtı salonundan çıkarak Hasoda’ya gelmişti. Yönetim ile ilgili işler ve işlemleri Sadrazam Makbul İbrahim Paşa’nın becerikli ellerine bırakmış, bir bakıma yemek öncesi Hasoda’da taht-koltuğunda dinlenmekteydi. Başsilahtarağa’yı da başından savmıştı. Tam öğleyin yiyeceği Edirne Ciğer Sarması zihninden geçiyordu ki, Başsilahtarağa içeri girdi ve önünde saygıyla eğilerek fısıldarcasına yavaşça, “Ulu Hünkârım! Çaşnigirbaşı yardımcısı Mürsel Koca Paşa huzura çıkmayı arzederler, ne buyurursunuz?” dedi.

Sultan Süleyman’ın gözleri parladı, arkasına yaslandığı koltuğundan dikelip, sesini yükselterek yanıt verdi:

“Başilahtarağa ’m, sen içeri girmeden az önce, nerede kaldı bizim ciğer sarmasının tarifi? diye kafamdan geçiriyordum. Çaşniğirbaşı ’yla birlikte gelsinler, önce ona söyleyeceklerim var. Hemen al içeri!”

Başilahtarağa pürsilah geri geri çekilerek odadan çıktı. Birkaç dakika içinde kapı açıldı ve Çaşniğirbaşı Mustafa Paşa ile yardımcısı Mürsel Koca Paşa içeri girdiler. Mürsel Koca ’nın elinde üzerinde süslü ve düzenli bir yazı bulunan Konstantiniye fligranlı bir varak Ali kurna kağıdı tutuyordu. İki de içeri girdiklerinde Padişah ’ın karşısında her zamanki temennalarıyla arz-ı endam ettiler. Başilahtarağa da Padişah ’ın koltuğunun arkasında her zamanki yerini aldı.

Sultan Süleyman önce ciddi bir yüzle Çaşniğirbaşı ’na; “sıkı dur Mustafa Paşa ilk haberi benden alacaksın, dedi. Marhusa-yı Konstantiniye ’den gidiyorsun, artık burada işin bitti.” Az bekledi. Mustafa Paşa ’nın rengi sarardı. Mürsel Koca şaşırmişti ki, Padişah ’a doğru baktığında kendisine bir göz ışmarı geldi, içi rahatladı. Çaşniğirbaşı ani korku ve üzüntüden sesi titreyerek konuştu:

“ Yüce emir Hünkâr ’ımındır; acaba ne kusur işledik ki, buradan taşraya sürürlüyoruz?”

Padişah onun korkusunu anlamazlıktan gelerek dalgasını ciddi ciddi sürdürdü:

“Vallaha Paşam, onu sen bilirsin. Bazı vezirlerin itirazlarına rağmen, ben de Sadrazam da, halkın deyimiyle İstanbul ’den bir an önce ayrılman için ısrarlı olduk. Hem de denizin ortasında bir kocaman adaya gidiyorsun; görelim orada neler yapacaksın? Oradaki kullarımla ne işler, ne ameller işleyeceksin?”

Mustafa Paşa ’nın beti benzi uçtu bu sözler üzerine. Yaprak gibi titrerken şimdiye değin yaptığı görevlerle ilgili işlediği bazı küçük yolsuzluklar kafasından geçti; acaba itirafta bulunup af mı dileseydi? Padişah ’ın hepsinden haberi olmalı ki, böyle konuşuyor. Ama bunların cezası sürgün olamaz. Acaba yardımcısı mı farkına varıp müzevirledi? Renkden renge girip, bir yandan da titrerken elinde olmadan gözleri ona doğru kayd. Padişah ’ın acımasız şakalarından birini yaptığını anlayan Mürsel Koca boş bakışlarla karşılık verdi. Divan ’da dahi pürsilah Padişah ’ın arkasında duran Başilahtarağa gerçeği bildiğinden, gülümsemek için kendini zor tutuyordu. Padişah üsteledi:

“Lala Mustafa Paşam, buraları terketmen üzerinde birşeyler söylemiyecek misin?”

Çaşnigirbaşı Mustafa Paşa'nın dizlerinin bağı iyiden çözüldü; bu sürgünün ardından da kafasının gitmiyeceği ne malûmdu? Süleyman padişah'ın önünde diz çöküp eteğine yapıştı, yalvarmaya başladı:

“Yüce Hünkâr'ımın ayak türabıyım, ben sadık bir kulunuzum. Beni sürgün ettiren hatamı lütfedip söylemeniz de öğrensem!”

Sultan Süleyman insafsızca şakasını sürdürdü:

“Sen öyle bir hata yapmışsın ki, görenler söyledi, bağışlanacak cinsten değil. En yakınında olan Mürsel Koca sanıyorsun, ama o görse de söylemez. İki acemi zülüflü baltacı görmüş ve her yana yaymış, saray çalkalanıyor!” Sonra eteğine yapışmış ve yanaklarına aşağı yaşlar akıtan Lala Mustafa Paşa'nın yalvaran yaşlı gözlerine bakarak, “peki, şimdi ayağa kalk ve dimdik dur; hatanı söylüyeyim” dedi. Çaşnigirbaşı Lala Mustafa Paşa hemen doğrulup kalktı dikeldi, ama zor duruyordu ayakta. Padişah sonunda ağır ağır hatasını açıkladı:

“İki Zülüflü baltacı seni sarayın bahçesinde bir ağacın altında, karınca yuvasının deliklerine ekmek parçaları atıp, sonra da üzerine işediğini görmüş; bundan büyük bir hata mı olur be na-merd Paşa?” Arkasından kahkahayı bastı.

Mürsel Koca'nın Padişah'a anlattığı bir şakaydı bu, daha önce Başsilahtarağa da dinlemişti. İkisi de Padişah'la birlikte gülüyorlardı; bundan cesaret alan Çaşnigirbaşı Lala Mustafa Paşa'nın korkusu şaşkınlığa dönüşmüş, ama hiç duymadığı için çözememişti. Gerçek bir olay sanarak, “Ulu Hünkâr'ım, vallahi billahi ben böyle bir ayıbı, böyle bir günahı işlemedim; o iki Zülüflü baltacı bana iftira ediyor” dedi. Padişah ciddileşti yeniden:

“Nasıl inkâr edersin Lala Paşam? Bunu Başsilahtarağa da, başyardımcın Mürsel Koca da ben de yapıyoruz. Öyle değil mi Mürsel Koca?”

Mürsel Koca, Padişah'ın Çaşnigirbaşı'na ecel terleri döktüren bu acımasız şakadan nasıl zevklendiğine tanık olması, ona olan kinini bir kat daha artırıyordu. Gülmeden, soğuk bir biçimde soruyu yanıtladı:

“Öyledir Hünkâr'ım, hepimiz yapıyoruz.” Padişah Lala Mustafa Paşa!ya dönüp, şakasını açıkladı. Açıklarken de Sarayda işlediği hatalarının da farkında olduğunu kapalı biçimde söylemeden geri durmadı.

“Bu bir köy bilmecesi Lala Paşa'm; sen her öğün ekmek-yemek yeyip de üzerine su içmiyor musun? Akıllı köylü kafası ağızı, boğazın deliğini karınca yuvasına, içilen suyu da idrara benzetince ayıpca bir bilmece ortaya çıkarmış.

Ama bununla müşahhas (somut) gerçekliği, mücerret (soyut), yani gerçeküstü bir anlatım biçimiyle ortaya konulmuş. Bilmeceyi açıklamadan şakayı biraz daha ciddi biçimde sürdürseydim, yaptığın gerçek hataları itiraf etmek durumunda kalacak ve bu gidiş gerçek sürgüne dönüşecekti. Hayır, Lala Mustafa Paşa'm, seni sürgüne göndermiyor görev değişikliği yapıyoruz. Ama denizin ortasında bir adaya değil, Anadolu'nun ortasında bir vilayete sancak beyi olarak atandın, yani taltif ve terfi kazandın yaptığın hizmetlere karşılık. Bir iki gün içinde ferman hazırlanıp eline verilecek; o zaman hangi vilayet olduğunu öğreneceksin. Sana çeşm-i ruşen (gözün aydın) diyorum, çıkabilirsin. Şimdi beni yeni Çaşnigirbaşı Mürsel Paşamla yalnız bırak!"

Bu bir terfi mi yoksa saraydan uzaklaştırmıydı-çünkü biliyordu ki, sırada emir-i ahur'luk vardı- pek anlayamıyan sabık Çaşnigirbaşı, sancak beyi Lala Mustafa paşa olarak, eğilip Padişah'ın eteklerini öptü ve süklüm püklüm geri geri çıkarak Hasaoda'yı terketti.

O çıkınca Sultan Süleyman Mürsel Koca'ya döndü ve "a be kızanım, hiç bir sevinç kıvılcımı görmedim gözlerinde Çaşnigirbaşı'lığa terfi etmiş olmandan dolayı" dedi. O da belli belirsiz bir gülümsemeyle karşılık verdi:

"İrade buyurdunuz ulu Hünkâr'ım, siz lâıyk gördüyseniz benim bir sözüm olamaz; doğrusu beklemiyordum. Buyurduğunuz gibi Edirne'ye gittim. Koca Nene'den ciğer sarmasının tarifini ve nasıl yapılacağını yazıp getirdim. Dün huzura alınmadım kabullerinizin yoğunluğundan. Emir buyurursanız okuyayım Sultan'ım."

Sultan Süleyman Mürsel Koca'nın fazla ciddi oluşunu yorgunluğuna verdi. Ayağa kalkıp çevresinde dolaşarak konuştu:

"Çok ciddi görüldüğüne göre belli ki yorgunsun. Benim Mürsel Paşa'm işini, hizmetini yaparken hep ciddidir aslında. Gel şu kanape-sedire oturalım orada oku. Sülüs yazın da doğru inci gibiymiş kızanım." Onu kolundan tutup çekerek, taht koltuğunun karşısındaki ısfahan halısı serili geniş sedire birlikte oturdular. Mürsel Paşa, kendisine hiç bu kadar yakın olmamış dizdize oturduğu ve bir iki saat içinde ölüm şerbetini içireceği Padişah'a elindeki kağıdı heyecan içinde okudu:

"Ciğer Sarması malzemesi:

1 koyun gömleği (Karın zarı)
2 küçük maşrapa su
350 dirhem karaciğer

150 dirhem akciğer
Yarım su maşrapası pirinç
2 çorba kaşığı sıvıyağ
2 çorba kaşığı dolmalık fıstık
2 çorba kaşığı kuşüzümü
3 dal taze yeşil soğan
1 çorba kaşığı nane
1 çay kahve kaşığı karabiber
1 yumurta
3 domates
6 kıvırcık yaprağı

Tuz

Ciğer sarmasının yapılışı:

1. Koyun gömleğini iyice yıkayıp 1 maşrapa sıcak suda 5 dakika bekletirsin. Gömleği süzgece alıp suyu daha sonra kullanmak üzere sakla. Karaciğerin zarını soyun. Akciğer ve karaciğeri yıkayıp bıçakla kıyarsın.
2. Ciğerleri tavaya alıp tuz ekle. Suyunu salıp çekinceye kadar karıştırarak pişir. Sonra pirinci yıkayıp süzeceksin.
3. Bir tencerede sıvıyağı ısıtıp dolmalık **fıstıklar**ı pembeleşinceye kadar kavurmayı unutma. Arkasından pirince, 1 su maşrapası sıcak su, kuşüzümü ve tuz ilave edip iyice karıştır. Suyunu çekinceye kadar da pişirip ateşten alırsın. Taze soğanı ince ince doğrayasın. İç malzemeye ekleyip karıştır. Dura dura 10'a kadar say ki dinlensin. Sonra ciğerleri, nane ve karabiberi iç malzemeye ilave edip karıştır. ha!
4. Koyun gömleğini 6 parçaya ayır. Ortalarına iç malzemeden yerleştirip bohça şeklinde kapat ve ters çevirip hafifçe yassılaştır. Onları geniş ağızlı kuşganaya dizdikten sonra da üzerlerine çırpılmış yumurta sürmeyi unutma. Ağzı açık fırına sür. Koyun gömleğini beklettiğin suyu ısıtıp ciğer sarmalarının üzerine gezdir. Önceden ısıtılmış fırında 40 dakika pişiresin. Kıvırcık salata yapraklarını yıkayıp süz ve servis tabağına diz. Üzerlerine ciğer sarmaları yerleştirip domates dilimleriyle birlikte Süleyman Padişahımız Efendimizin önüne koyasın ki iştahı açılsın afiyetle yesin; diline damağına sükkâr olsun!”

Anasının kendisine yazdırdığı biçimde ciğer sarmasının malzemeleri ve Koca Nene tarzı yapılışını okuyup bitiren yeni Çaşnigirbaşı Mürsel Koca sordu:

“ Ulu Hünkâr’ımız tek söz etmeden sadece dinlediler. Acaba beğenmediler mi? Yoksa itiraz edecekleri birşey mi yoktu?” Sultan Süleyman,

“Mürsel Paşa’m senin bugünkü ciddiyetin bana da geçti dedi” ve sürdürdü: “ Seni dinlerken, yıllar yıllar öncesini yaşadım. Büyükçekmece’deki cennetmekân Bayezid dedemin av köşkünü anımsadım. Sanırım oniki yaşındaydım. İster inan ister inanma; ilk tanıdığım ve birlikte oyun oynadığım halk çocuğuydun. Sen altı-yedi yaşlarındaydın, ama benden daha iriydin. Sana Koca Oğlan, anana da

Koca Nene diyordum, iri yarı olduğunuz için. Anan bizim oyunumuzu bozmuştu, hatırlıyor musun? Benim anam Ayşe Hafsa Sultan zayıf ve kısıboyluydu, ben de zayıftım; kendi kendime “acaba tüm avam çocukları ve anaları hep böyle iriyarı mı oluyor?, diye sormuştum.”

Mürsel Koca da duygulanmış karşısındaki cihan Padişahı'nın çocuklukta olduğu gibi, şimdi bile samimi ve dertleşeceği bir arkadaş, dost arayan yalnızlığına acıdı. Aynı adamın gencecik civân Ma'sukî'yi nasıl cellatlara teslim ettiğini akıl erdiremiyordu. Bir ikilem içinde konuştu:

“Ben de iyi hatırlıyorum Hünkâr'ım; uzun eşek oyunu oynuyor, birbirimizin sırtına atlıyorduk. Sıra bana gelmiş, tam sırtınıza atlamıştım ve siz 10'a kadar saymaya başlamıştınız. Anam bir koşu gelip, beni sırtınızdan aşağı indirdi, bir de tokat atmıştı. Şimdi inkâr ediyor, ‘atmadım’ diyor ama. Ben o zaman sizi bir padişah oğlu, bir şehzade değil sadece benim gibi bir çocuk olarak görüp arkadaş olmuştum. Yoksa mübarek sırtınıza binermiydim. Anam veya babam git bahçede şehzadeyle oyna deselerdi, ağlar tepinir gitmezdim, korkardım. Çünkü bana anlatılan masallarındaki şehzadeler, göklerdeki saraylarda yaşayan ve dünya güzellerinin aşık olduğu, bazan onların yere inip oduncunun kızına aşık olup kapıp kaldırdığı yüceliklerine erişilmeyen varlıklardı, bizler için korkutucuydu.”

Sultan süleyman “bırak bunları şimdi, dedi. Allah seni bir bahçevan oğlu, beni de bir padişah torun yaratmıştı o kadar! İkimiz de çocuktuk, ikimiz de insanız..Şimdi gelelim ciğer sarmasına; malzemesinin içinde sevmediğim bir tek akciğer parçası var. Onun yerine ya başka birşey koy ya da karaciğerin ölçüsünü artır. Şu Evropadan bize yeni gelmiş olan domatesi Koca Nene nereden biliyor? Mutlaka sen öğretmişsindir.”

“Babamın, cennet mekân Bayezid dedenizin bahçıvanı olduğunu hatırlamadınız herhalde; o köşkün bahçesinde ilk domates yetiştiren kişiydi. Zaten dedenizin zamanında, İspanya kraliçesi İzabella'nın gemicisinin yeni keşfettiği bir başka dünyadan getirilmiş diyorlardı” diye açıklama yaptı Mürsel koca.

Yeni Çaşnigirbaşı Mürsel Koca kurbanının karşısında fazla durdukça merhamet ve sevecenlik damarları atmaya, kabarmaya başlayacak diye korkuyordu. Onun için daha fazla konuşmadan geçiştirici biriki cümle daha söyledi:

“ Tamam; akciğer yerine çok sevdiğin mantardan almıştım, onu kullanırım daha güzel olur. Şimdi müsaade-yi alilerinizi istirham ediyorum.”

Süleyman Padişah “tamam, gidebilirsin’ anlamında kafasını salladı. Ancak birlikte ayağa kalkıp koltuğuna doğru giderken,

“kızanım Mürsel Paşa dedi, seninle mutfağa gelip ciğer sarması yapmana yardımcı olurum. Ama, iki gündür kuyumcu atölyeme uğrayamadım. Gümüş

tellerinden çok güzel kemer üzerinde çalışıyorum. Bilmiyor musun ben çok iyi bir hallkâri (altın ve gümüş tel çekme) ustasıyım padişahlığının yanında. Bu arada ciğer sarmasını da sen hazırla, zülüflü baltacılara bırakma olmaz mı? Çorba istemiyorum, öğle yemeğimi de Hasoda terasına getiriniz. A be Mürsel Aga, ciğer sarmasını yaparken içine bir avuç Koca Nene'nin sevgisinden katmayı da unutmayasın!”

Mürsel Koca tam kapıdan çıkarken bu son cümleyi duydu, kafası allak-bullak oldu. İçinden “sen anamın sevgisine lâayık değilsin Süleyman İbn Selim; sevgisi yerine bir avuç baldıran tozundan katacağım içine...”diyordu.

Yeni Çaşnırbaşı gizli melâmi dervişi Mürsel Koca saray mutfağına giderek Kuşkhane bölümüne geçti. İki Zülüflü Baltacı onu karşıladı. Terfi haberi haberi hemen yayılmıştı, kendisini ‘hayırlı olsun’larla kutladılar. Hiç karşılık vermeden küçük tuğla fırının önündeki tezgaha baktı. Tembilediğı üzere Zülüflüler tarafından ciğer sarması malzemeleri temizlenmiş, ciğerler kıyılmış, soğan ve kıvırcık doğranmış, kuzu gömleğı yıkanıp parçalara ayrılmış sözün kısası iç malzemenin tamamı ocağı sürülmeye hazır hale getirilmişti. Böylece Padişah’la görüşmeye gitmeden önce iki Zülüflüden yapmalarını istediğı herşey yerine getirilmiş, kendisinden yeni görev bekliyorlardı. Onları, bir iki övücü söz söyleyerek yeni bir görevle yanından uzaklaştırdı. Önlük ve başlığını giydi, ellerini iyice sabunlayıp kolçaklarını taktı. Geniş ağızlı ve iki kulplu kuşkhane tavayı raftan alıp yanına koydu. Zaten demir kapağı sürgülenmiş tuğla fırın yeterince ısıtılmış bulunuyordu. Koca Nene'nin tarifi üzerine sarmanın iç malzemesini, sadece akciğer yerine aynı ölçüde doğranmış mantar ekleyerek tam kıvamına getirdi. Mürsel Koca deneyimli elleriyle yarım saat içinde, haşlayıp, az pişirip ya da kızartıp, suyu, soğanı, domatesi, yumurtası ve baharatlarıyla birbirine iyice karıştırdığı iç malzemesini kuzu gömleğı parçalarına sarmak için tepeleme bir leğene yığmıştı. Onu içinden üç tahta yemek kaşığı alıp bir küçük tava içine serdiği kuzu gömleğı parçası üzerine koyup dört ucunu birleştirerek torba biçimine soktu. Sonra ağzını büzerek ters çevirdi tavanın içinde. Tavanın üzerini bir ıslak bezle kapatıp bir kenara koydu. Önündeki sarılmaya hazır tepeleme ciğer sarması iç malzemesini tahta kaşıkla leğenin içine yaydı. Sonra işliğinin iç astar cebinde sakladığı, kurutulmuş baldıran otu (conium maculatum) tozu dolu keseyi çıkardı ve ağzını açıp bir kaşık kadar alarak, leğene yayılmış ciğer sarması içini her tarafına yayılacak biçimde üzerine serpti. Sonra toz dolu kesenin ağzını büzerek bağladı, yeniden iç cebine koydu. İki eline aldığı iki tahta kaşıkla iki yandan bir iyice karıştırıp yeniden toparlayıp yığı. Bunları yaparken uçları kopçalı bez yaşmakla ağzını burnunu kapatmıştı tozu serperken havayla girmesin diye.

Mürsel Koca şimdi içinde görevini yerine getirmeye hazırlanmanın serinliğini duyarken, bir yandan da bu anların dünyadaki son dakikaları olmasının derin hüznünü yaşıyordu. Koskoca Padişah’ın da tahtından nasıl devrilip yere

düŖeceđini düŖündükçe kalbi sıkıŖıyor; öbür yanda güzel piri Oğlan Ŗeyh Ma'Ŗukî'ni öcünü alarak ona kavuŖacađı için içi teselli doluyordu. Kısacası iç dünyasındaki tarif edilmez çeliŖkili duygular denizinde yüzüp duruyordu. Ama bir yandan da elleri dikkatli bir biçimde çalıŖmaktaydı. İçine baldıran tozu karıŖtırılmıŖ önündeki iç malzesini, her birine dolu dolu iki tahta kaŖık koyarak beŖ kuzu gömleği/karın zarına sarıp bohçaladı ve hepsini geniŖ ağızlı iki kulplu kuŖkhane bakır tavaya onları özenle yerleŖtirdi. Sonra üzerine kuzu gömleği parçalarını hafif haŖladıđı sıcak suyu sarmaların üzerine kapatacak Ŗekilde döktü. Öbür yandan, resmi görevi olan tadım için küçük bir tavada ayırđıđı toz dökülmemiŖ tek sarmanın üzerine de aynı sudan dökerek kapaklarını kapattı. Fırının ağzını açtı, çok kızgındı; 'yarım saata kalmaz piŖerler' diye içinden geçirdi. Heriki tavayı da kızgın fırına yerleŖtirip demir kapağı sürgüledi. Kum saatini çevirip beklemeye baŖladı.

Mürsel Koca önce ellerini bol sabunlu suyla yıkadı. Kullandığı ağaç kaŖıkları yere vurup parçaladı, sonra onları çöp sepetine attı. İçinde fırtınalar koparken çevrede biraz temizlik yaptı. Zaman bir türlü geçmek bilmiyordu. Temizlikten sonra yeniden ellerini yıkayıp, özel raftan geniŖ *mertebani* porselen legeni indirdi ve tezgahın üzerine koydu. Önceden sıcak suda hafif haŖladıđı geniŖ kabak yapraklarından beŖ tanesini, birbirine değmeyecek biçimde porselen leğenin kenarlarına yakın dizdi. Bir tane de tam ortasına koydu. Mertebani tabakların zehirli yemeği renk deđiŖtirerek belli etmesi bir yalandan öteye gitmediğini biliyordu. Kaç kez fareler için zehirli yiyecekler koyarak denemiŖti.

Yarım saatlik kum saatine baktı; kumun tümünün alt hazneye dökülmesine çok az kalmıŖ, yani yarım saat tamamlanmak üzereydi. Hemen ellerine ıslattığı keçeden fırın eldivenlerini takıp kapağı açtı. Tavalardan birini öne çekip kapağını aralayıp baktığında; gerçekten sarmalar yarım saat dolmadan piŖmiŖti, az daha bekleyeydi yanabilirdi. KuŖkhane tavaları çabucak dıŖarı aldı ve kapaklarını kaldırıp bir kenara koydu. Büyük kuŖkhanedeki içine baldıran tozu serptiği sarmaları, mertebani tabağa fırdolayı kabak yapraklarının üzerine yerleŖtirdi. Birden, maydonozu benzeyen baldıran otunun haŖlanıp suyu süzülerek yendiği aklına geldi; demek piŖirilince zehir etkisi gidiyordu. Bir anda, bu düŖünceyle herŖey altüst olmuŖ görünüyordu. Ne yapacağını ŖaŖırmıŖtı Mürsel Koca. İskemleye oturdu ve kafası hızla çalıŖmaya baŖlamıŖtı; bu gün bu iŖi mutlaka baŖarmalıydı. Bu görevi yapmaya karar verdiği andan itibaren bu dünya kendisi için kararmıŖ ve çekilmez bir iŖkenceye dönmüŖtü yaŖam. Birden gözü bıçaklıktaki bıçaklara iliŖti ve zihninde bir ŖimŖek çaktı; "sarmaları onun yemesini kolaylaŖtırmak için herbirini dörde bölebilirim, böylece alttaki torba ağzı gibi büzülmüŖ kısım kopmayacağından içleri iyiden açılır" diye söylendi kendikendine. Hemen çıkarmıŖ olduğu yaŖmađı yeniden taktı. Bıçaklıktan uygun bir keskin bıçak aldı. Çok dikkatli bir çabayla beŖ sarmayı da yapraklardan taŖmayacak biçimde dörde böldü. Böylesi bir sunum daha görkemliydi. Hemen iç cebinin astarından toz dolu keseyi çıkardı, ağzını hafif açarak, oradan çok

iplik gibi akan baldıran otu tozunu dörde ayrılmış sarmaların üzerinde dikkatlice gezdirdi. Toz hemen sarma içi tarafından emildi ve renginde de bir değişim falan olmadı. İçinden “Selim oğlu Süleyman, bundan artık kurtulamazsın” diye geçirdi. Artık daha gerekmeyeceğini düşünerek ağzını büzüp bağladığı toz kesesini çöpün içine karıştırdı. Sonra tadım için ayırdığı sarmayı *mertebani* tabağın ortasındaki kabak yaprağının üstüne koydu ve onu da dörde böldü. Sonra da dörde bölünmüş tüm sarmaların ortasına yeşil nane dallarının uçlarından kopardığı üçer yaprağı dikti. Tabağa şöyle bir baktı ve mırıldandı Mürsel Koca: “ Çok güzel bir görünüyor, Padişahın ağzının suları akacak!” Tabağın kapağını kapattıktan sonra, fırından çıkan tavaları bulaşıklıkta önce meşe külü sonra da kil ile yıkadıktan sonra sabunlu sudan geçirip duruladı, yerlerine koydu.

Birazdan da zülüflü baltacılar gelip hep birlikte Padişah’ın öğle yemeğini götüreceklerdi. Çok yorgundu melâmi dervişi Çaşnigirbaşı Mürsel Koca. Derin bir soluk alıp, duvar dibindeki iskemleye çökünce, üç gündür gözüne uyku girmediğinden hemen uyuyakaldı. Uyurla uyanıklık arasındaydı; birden kendisini Kalenderahane mahallesinin geniş bir sokağında buldu. Oğlan Şeyh İsmail Ma’şukî kellesi sol koltuğunun altında karşısında duruyor ve beyazlar içindeydi. Arkasında yüzlerce kelle koltukta ve beyazlar giymiş insanlar vardı. Kimseden ses seda çıkmıyordu. Hemen oturmuş güneşlendiği duvarın dibinde ayağa kalktı ve Ma’şukî’nin yanında sallanan öbür eline sarıldı ve sonra “ civân Pir’im birazdan öcünü alacağım; hizmetimi yerine getireceğim” diyerek ayaklarına kapandı.

Oğlan Şeyh İsmail Ma’şukînin koltuğu altındaki kesik başından dudakları kıpırdadı gür bir sesle yeni Çaşnigirbaşına bağırdı. O da tüyleri diken diken olmuş durumda bu sözleri başı önünde dinledi:

“Kalk ayağa ve bana bak derviş Mürsel Koca! Ben senden böyle bir hizmet talep etmedim; isteseydim kendim söyledim. O iki deligöz Ahmetler senin üzerine böyle bir hizmeti yıktılar bana danışmadan. Sen beni öldürten Padişah’ı öldürürsen ülke karışacak ve onbinlerce insanın kanına girmiş olacaksın. Ben öldürerek, can alarak öcümü almaya girişmeni istemiyorum Mürsel can. Selim oğlu Süleyman yaşmalı, yaşayacaktır da. Çok acılar göreceksin; sarayındaki kargaşadan, kavga ve entrikalardan bıkip usanacak ve içinden bin kez ölüm isteyecek. Bu yüzden de ayağı üzengiden çıkmayacak. Evlat acıları göreceksin, gözlerinin önünde en sevdiklerinin kafaları kesilecek ve acı üstüne acı yaşayacak. Yani Süleyman Padişah yaşadığı takdirde bizim öcümüz alınmış olacak! Sana gelince Koca Nene’nin oğlu derviş Mürsel; sen kocaman bir yenin ettin; ‘Pir’imin uğrunda canımı vermezsem, İmam Hüseyin’in başını kesen Şimr olayım’ dedin. Tercihini yapmakta serbestsin; ya benim yanıma geleceksin ya da Şimr olacaksın! Şimr olursan sana hiç bir sözüm olmaz lânetimden başka. Benim yanıma gelmeyi seçersen Padişah’a selamımı söyle, ben kendisini

bağışladım, ama halk bağışlamıyacak; yaptığı zulümler, Muhammed'in şeriatını kullanarak kestirdiği kafalar, yani ettikleri fitil fitil burnundan gelecek. Gündüz vakti düşünde deniz yüzünde gördüklerinden yaşadığı korku, ömrünün sonuna dek sürecek..."

Birden kapı gürültüyle açıldı ve Ma'sukî'nin görüntüsü kayboldu. Mürsel Koca iskemleden sıçrayarak uyandı. Şaşkın ve korkuluydu. Bir an için nerede olduğunu unuttu. İleri geri gidip geldi. İçeri girmiş olan Zülüflülerle birkaç saniye anlamsızca bakıştı. Sonra silkindi, kendine geldi.

"Bir korkulu düş gördüm Zülüflü ağalar, dedi, Padişah'ın öğle yemeği ciğer sarması hazır." *Metrabani* leğenin kapağını şöyle bir açıp gösterdi; Zülüflüler sunumun güzelliğine parmak ısırıldılar, övgüler düzdüler. Mürsel Koca pek aldırmadı onlara, sözlerini sürdürdü.

"Sultan Süleyman bu gün sadece ciğer sarması yiyecek, çorba istemedi. Ekmeğini ve zerdesini alın çıkalım. Ben de *metrabani* tabakla ciğer sarmasını alayım."

Kuşkhane mutfağından çıkıp, bir-iki koridor ve bir bahçe geçerek terasa ulaşıncaya dek, Mürsel Koca'nın kafasının içinde düşündeki Ma'sukî'nin kesikbaşı konuşuyor ve sanki ona ne yapacağını tekrarlıyordu. Ve onun söyledikleri de düşünce olarak zihnine kazınmıştı derviş Mürsel'in.

Hasoda terasında Padişah Sofrası adabının tüm törenleri yerine getirilmiş. Sofra açılmış ve Padişah'ın önüne yemekler konulmuştu. Başsilahtarağa ile birlikte kilercibaşı, ibrikçibaşı ve peşkircibaşı ve yamakları hizmetlerini yerine getirmiş ayakta ellerini karınlarının üzerinde kavuşturmuş bekliyorlardı. Sofranın kurulmasında zülüflüler hizmet vermişti, onlar da kenara çekildiler.

Sultan Süleyman'ın gözü alçak masada önünde konulmuş ağzı kapalı duran *mertebani* tabakta idi. Yeni Çaşnigirbaşı Mürsel koca sol eliyle yavaşça kapağı kaldırdı, orayı nefis ve iştah açıcı bir koku sardı. Padişah ciğer sarmasının tabaktaki sunumuna hayran hayran baktı. *Metrabani*'nin kenarında firdolayı kabak yaprakları üzerinde sıralı ve dörde bölünüp ortasına üç nane yaprağı konulmuş ciğer sarmalarının dizilişini birkaç saniye seyretti. Bir an önce yemeğe başlamak için sabırsızlanıyordu. Sonunda dile geldi:

"Bin kere aferin sana Çaşnigirbaşım, ne güzel görünüyor ciğer sarmaları. Sen bunların içine mutlaka Koca Nene'nin sevgisinden bir değil, iki avuç koymuş olmalısın. Yoksa bu kadar güzel çekici olmazdı. İnsanın nasıl da iştahını kabartıyor! Haydi, bekleme; tadımını yap da biraz önce yeyip karnımızı doyuralım. Vallahi Mürsel Paşam acımdan ölüyorum."

Mürsel Koca çok ciddiydi, konuşmuyordu. Padişahın önündeki kaşıkla bir hata yapmaması, yani bazan yaptığı gibi çaktırmadan tadımdan önce yemeğe

başlamaması için çok dikkatli hareket ediyordu. Hemen kaşığı ve *mertebani* tabağı kendi önüne çekti. Tabağın ortasına yerleştirmiş olduğu ciğere sarmasını sağ elindeki kevgirle alıp, zülüflülerden birinin kendisine uzattığı küçük tabağın içine koydu. Padişah'ın kaşığıyla –ki onun da denenmesi gerekiyordu- sarmanın bir parçasını kaldırıp ağzına soktu ve çiğnemeye başladı. Bir yandan da dünyada yiyeceği son lokmanın bu olduğunu kafasından geçiriyordu. Süleyman Padişah yine her zamanki gibi, şakaya getirip mızımızlanmaya başladı:

“A be Mürsel agam yine en büyük parçayı aldın, onun hepsini yiyecek misin? Hep böyle yapıyorsun; her yemekte en büyük lokmayı kendine ayırıyorsun! Ben de her seferinde, büyük laflar etmediğin için, büyük lokma yemeni bağışlıyorum. Hah hah hah!..”

Padişah'kahkahasına zorunlu olarak oradaki herkes katılmıştı. Ama Mürsel Koca'nın güldüğü filan yoktu. Ağzındaki lokmasını yuttu. Elindeki küçük tabağı zülüflüye uzattı ve her zaman olduğu gib, birkaç dakika bekledi. Gözü Padişah'taydı; oburluk yapıp eliyle sarmalara saldırabilirdi. Neyse ki yapmadı, o da bekledi. Bu ara bekleyiş, tadımcının ölüp ölmeyeceğini gözlemlemek içindi. Mürsel Koca *metrabani* tabağı ve kaşığını Padişah'ın önüne sürmeden önce, bir gümüş maşayla sarma dilimlerinin ortasındaki nane yaprakların toplayıp, tabağın ortasındaki boşluğa koydu. Sonra öbür eline bir küçük bıçak alarak, maşanın da yardımıyla sarmaların zarını sıyırdı. Sarmaların içi bozulmadan aynen kaldı. Tabağı aynı ciddiyetle Padişah'ın önüne sürdü ve kaşığını eline sundu.

Süleyman Padişah iştahla kaşığını daldırdı sarma içi parçasına ve tam ağzına götüreceği anda, Çaşnigirbaşı ani bir hareketle koluna yapışıp kaşığı ağzına sokmasına engel oldu ve içindeki yemeğiyle birlikte elinden aldı. Padişah dahil herkes şaşırıp kalmıştı Çaşnigirbaşı'nın bu hareketine. Mürsel Koca adeta bağırircasına konuştu:

“Hünkârım yemek zehirli; bir dakika için dünyanızı değiştirecek kadar keskin bir zehir kattım.”

Yüzü sapsarı kesilmiş olan Padişah “ama neden Mürsel Koca neden?” diyebilirdi Başsilahtarağa belinden palayı sıyırdı. Diğerleri de anında çevresini sarmış Padişah'ın emrini bekliyorlardı Mürsel Koca'yı haklamak için. Onları eliyle durdurarak bir açıklama bekledi. Mürsel Koca da hiçbir korku belirtisi yoktu, açıklamaya başladı:

“Hünkârım siz çok zalim ve acımasız bir padişahsınız. Na-hak yere pirim Şeyh İsmail Ma'sukî'nin kafasını kestirdiniz. Sizi öldürmeye aynı gün yemin etmiştim. Bazı nedenlerden üç ay daha yaşamanıza izin verdim. İşte bu gün, şimdi ölecektiniz. Oğlan Şeyh'in öcünü alacaktım ve onun uğruna canımı vererek ben de arkanızdan gelecektim.”

Padişah eli havada donmuş kalmıştı sanki. Mürsel Koca bu kez ağlayarak sözlerini sürdürdü:

“Ama sizin kellesini kestirdiğiniz Civân Ma’şukî, size zehirleyip öldürmemi istemedi. Üç ay önce sizin düşünöze girdiği gibi, bana da kellesi koltuğunda göröndü bir yarım saat kadar önce uyur uyanıkken gördüğüm düşte. ‘Hayır, dedi, Süleyman Padişah’ı öldürmeyeceksin, o yaşamalđ. Benim kafamı kestirdiği için öç almanı istemiyorum.’”

Sultan Süleyman, o korkunç düşü hatırlatınca yüzü daha da sararmıştı. Zaten o düş gözünün önünden hiç mi hiç gitmiyordu. Tek kelime bile etmeden hâlâ elini havada unutmuş Mürsel Koca’yı dinliyordu. Hiç kimse de yerinden kıpırdamıyordu, taş kesilmişlerdi sanki. Derviş Mürsel artık kendisi konuşmuyor, onun ağızıyla Ma’şukî’nin kesik başı konuşmaya başlamıştı bir bakıma. Düşünde kendisine söylediklerini Padişah’a kelimesi kelimesine tekrarlıyordu. Sonra birden “Senin cellatlarına boynumu vurdurma fırsatı vermeyeceğim” dedi ve elindeki kaşıқта bulunan ciğer sarması parçasını ağızına soktu. Ansızın *metrabani* tabaktan bir parça daha alarak çiğneyip yuttu. Ünü çıktığı kadar bağırdı:

“Duy beni Civân pirim Ma’şukî! İşte koca yeminimi yerine getirdim. Ben asla Şimr olmam; ona da baş kesenlere de kestirenlere de lanet olsun! Ben seni seçtim, sana geliyorum!”

Son sözcüğü boğuk biçimde tamamladı. Mürsel Koca’nın kocaman bedeni kaskatı kesilip kavak gibi yere devrildi.

Oradaki herkes donmuşçasına kıpırdayamıyordu. Padişah, Mürsel Koca yere devrilince silkindi, kıpırdadı ve yerine oturdu. Küçük topluluk da kıpırdayıp dalgalandı birbirlerinin yüzüne şaşkınca bakiştılar. Sultan Süleyman kendikendine söyleniyordu:

“ Demek kuşkhane mutfağında zehirli yılan besliyormuşum. Ama o yılan zehirini kendi içine akıttı. Ah bu Koca Oğlan! Çocukluğumda ilk tanıdığım, arkadaş olduğum bir halk çocuğuydu, siz bilmezsiniz. Herkesten fazla güveniyordum kendisine. Tuhaf değil mi? Beni zehirlemeye yemin etmiş, ama zehirlemedi. Acaba anlattıklarının hepsi doğru muydu? Başını kestirdiğim Oğlan Şeyh beni bağışlamış mı gerçekten? Aklım karıştı doğrusu! Kadavrayı götürün; yıkamadan, üstündekileri çıkarmadan şehit niyetine toprağa gömün. Üstüne bir türbe yaptırınız. Mezar taşına sadece ‘yüce Padişah’ımızı kurtarmak için kendi canını verdi’ yazılsın. Kim olduğü bilinmesin. Unutmayınız, bu olay da, Mürsel Koca’nın söyledikleri de burada kalacak.”

Bunları söyledikten sonra Süleyman Padişah yerinden kalktı. Henüz yerde yatan Derviş Mürsel’in cansız bedeni üzerinden geçerek, onun sağken bıraktığı tabağı

aldı ve içindeki geride kalan tadımlık ciğer sarmasının üç parçasını parmaklarıyla yedi ve ellerini İbrikçibaşı yamağına uzattı.

Kısa Bilgi notları:

Bir süre Edirne ve Tekirdağ-Hayrabolu'da gizlenen Sârbân Ahmet, Gölpınarlı'nın hakkında verdiği bilgiye göre; Ma'sukî'nin katledilmesinden sonra Pirlık-gavslık makamına geçerek, Melâmiliği böyle bir nazik dönemde bütün ihtişamıyla sürdürdü. Ayrıca o, yazdığı şiirlerle gerek divan gerekse halk edebiyatında âdeta üstad oldu. Ma'sukî'nin yol çizgisinden asla sapmadı. *Şakayik Zeyl*'inde “cezbei azimesi ile meşhur, meşrebi tevhidi gubarı zendeka ile mütekeddir (zındıklık esrarıyla bulanmıştır)” idi denilmektedir. Şiirlerinin toplandığı büyük bir *Divan*'ı bulunmaktadır. 1546 yılına kadar yaşadığı biliniyor. Türbesi namına Tekirdağ'da yapılmış tekkesindedir.

Edirneli Pir Ahmet, Sârbân Ahmet'ten ayrılıp Eyup'a yerleştiği ve Atai'ye göre onun H.1000 (1592) tarihinde öldüğü biliniyor. Eyup'ta Zal Paşa camisinin deniz tarafında bir türbede yatmaktadır. Mustakimzade'nin *Ahval-i Melâmetiye-i Şuttariyye*'sinde “Şeyh Ahmet, vahdet (Tanrısal birliğin)'in sınırsız telâkkilerini(anlayışlarını) ifşadan ziyade, takva (Allah korkusuyla çok ibadet ibadet etmeyi) ve azimet (gidiş) yolunu tavsiye ediyordu. Bu ihtiraz(sakinme) ve kitmana (saklanmaya, sır saklamaya) Çelebi Şeyh'in, yani Ma'sukî'nin âkibeti sebep olmuştur” diye yazdığına bakılırsa kendisi, Oğlan Şeyh Ma'sukî'nin yolundan sapmıştı.¹²

Ma'sukî tutuklanırken aradan sıyrılıp izini kaybettiren Şeyh Yakup Helvacı, ortalık durulduktan sonra aynı mahallede helva yapıp satmayı sürdürdü ve bir de tekke kurdu Süleymani'yede. O da belli ki Bayramiye Melâmiliğinin şeriatçı Akşemseddinci kolunu benimseyerek, “Padişah tahtının altından yel geçsin, sarayının üstünden sel geçsin! Ey İlahi! Padişahın ayağını üzengiden çıkarma! Sultan vekilleri, vezirleri ve saray kapıkullarının elleriyle başlarını kaşımaya mecal verme!” Melâmi gülbengini terkedip, “Padişah'ın ömrünü uzun, tahtını kaim kıl ya İlahi! Osmanlının kılıcını keskin, ordusunu üstün ve muzaffer eyle!” söylemine geçmişti. Zaten onun için Mustakimzade Sadeddin Süleyman “*Menakıb-i Melâmiye-i Bayramiye*” kitabında “Helvacı Yakup Dede; abid, zahid ve kaviyy-ül- hal”, yani çok ibadetle kulluk eden, aşırı sofu ve durumu sağlam diye sözetmiyor mu? Ma'sukî'ye “sen benim Allahımsın” diyen Helvacı Şeyh Yakup, saygıdeğer bir Osmanlı evliyası olmuştu. 1580'li yıllara dek

¹² GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Melâmilik ve Melâmiler*, s.45-46; Sârbân Ahmet için bkz. s. 55, 67.

yaşadığından sözedilir. Türbesi Süleymaniye’de bir sokakta mı yoksa Süleymaniye camisinin avlusunda mıdır? Hâlâ tartışılıyor.

Londra, 13 Şubat- 18

Temmuz 2012

KAYNAKÇA:

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Yununs Emre ve Bütün Şiirleri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1971.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Melâmilik ve Melâmiler*, 4.Basım, Milenyum yayınları, İstanbul, 2011

AVCI, Ali Haydar, *Kalender Çelebi Ayaklanması*, Ankara, 1998

AVCI, Ali Haydar, *Osmanlı Gizli tarihinde Pir Sultan Abdal ve Bütün deyişleri*, Nokta Kitap yayınları, İstanbul, 2006

AYVANSARAYI Hüseyin Efendi, *Hadikatü’l cevami (İstanbul Camileri ve Diğer Sivil Yapıları)* Haz. Ahmet Nezih Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001.

EVLİYA ÇALEBİ, *Seyahatname Cilt 1-10*, Hazr.Yücel Dağlı-Seyit Ali kahraman, Yapı ve Kredi yayınları, İstanbul, 2007.

EYUBOĞLU, İ.Zeki, *Bütün Yönleriyle Şeyh Bedreddin ve Varidat*, İstanbul-1977

HACI BEKTAŞ VELİ, *Makâlât*, Hazırlayan, yorum, karşılaştırma ve açıklamalar: İsmail Kaygusuz, Demos Yayınları, İstanbul, 2012

KAYGUSUZ, İsmail, *Oğlan Şeyh Maşuki Duruşması (Oyun)*, Alev yayınları, İstanbul, 1999.

KAYGUSUZ, İsmail, “Muhteşem Süleyman’ın Tahtını Sarsan Genç”(makale), www.ismailkaygusuz.com

KAYGUSUZ, İsmail, “Kızılbaş-Alevilik Öğretisinin Yazınsal Kaynağı Makalât-ı Şeyh Safi Ve Alevi-Bektaşilik’le Buluşup Kaynaşması” , www.ismailkaygusuz.com

- KAYGUSUZ, İsmail, *Hasan Sabbah ve Alamut (Öğretisi, tarihi, felsefesi)*, 2.Baskı, Su Yayınları, İstanbul-2010
- KAYGUSUZ, İsmail, *Görmediğim Tanrıya Tapmam*, 2.Baskı, Su Yayınları, İstanbul, 2009
- KAYGUSUZ, İsmail, *İslam İmparatorluklarında İktidar Mücadeleleri ve ALEVİLİĞİN DOĞUŞU*, 2.Baskı, Su Yayınları, İstanbul-2011
- KURDAKUL, Necdet, *Bütün Yönleriyle Bedreddin*, Döler reklam Yayınları, İstanbul, 1977
- LÂLİZADE Abdalbaki, *Sergüzeşt (Risâle-yi Bayramiye)*, İstanbul, 1156
- MASSIGNON, Louis, *Husayn Mansur al Hallac-DIWAN*, Paris, 1981
- MUMCU, Ahmet, Prof. Dr., *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, İstanbul, 1985
- MUSTÂKİMZADE Süleyman Sadeddin, *Ahval-i Melâmetiye-i Şuttariyye...*
- MÜNECCİMBAŞI AHMET DEDE, Çeviren: İsmail ÜNSAL, *Müneccimbaşı Tarihi*, İstanbul-(tarihsiz)
- MÜNECCİMBAŞI AHMET DEDE, *Sahâifü'l Ahbar fi Vekayi-ula'sâr C.III*, İstanbul, 1285
- NEVİZADE Atayi, *Zeyl-i Şakayik...*
- NOYAN, Bedri, Doç. Dr. Op., *Hacı Bektaş-ı Veli Manzum Vilâyetnamesi*, Can yayınları, İstanbul, 1996
- OCAK, Ahmet Yaşar, Prof. Dr., *Osmanlı Toplumunda ZINDIKLAR VE MÜLHİDLER (15.- 17.yüzyıllar)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.
- SADIK ABDAL, *Dîvân*, Yayına Hazırlayan: H.Dursun Gümüšođlu, Horasan Yayınları, İstanbul, 2009
- SARI ABDULLAH EFENDİ, *Semeratü'l Fuat*, İstanbul, 1277
- SOLAKZADE, *Târih-i Solakzâde*, İstanbul, 1297.
- ŞEMSEDDİN TEVEKKÜLİ bin İsmail İbn Bazzaz, Hazırlayan: Dr. İsmail Kaygusuz, *Makâlât-ı Şeyh Safi*, Alevi Akademisi Yayınları, Almanya-2009
- TANSEL, Selâhattin, Dr., *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, MEB.yayınları, İstanbul, 1966

TAVERNIER, Jean Baptiste, *Nouvelle Relations de l'Interieur du Serrail du Grand Seigneur (Padişah Sarayının İçinden Yeni İlişkiler)* Paris, 1675

UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı, *Osmanlı Tarihi I, II, III, (İkinci baskı)*, İstanbul, 1982/1983

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmîyye Teşkilatı*, İstanbul, 1984

YALÇIN, Alemdar, Prof. Dr. – YILMAZ Hacı, “Şah İbrahim Ocağı Üzerine Yeni Bilgiler”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 2004/30, s.25-29

ZELYUT, Rıza, *Osmanlıda Karşı Düşünce ve İdam Edilenler*, İstanbul, 1986